Galina Serebreakova

Mireasmă de micsandre

Editura Eminescu

Coperta colecției : Val Munteanu
Ilustrația copertei : Dumitru Ionescu

1976
București, Piața Scînteii 1

Galina
Serebreakova

Mireasmă de micsandre

În românește de
Tatiana Nicolescu și
Alexandra Nicolescu

Editura Eminescu

CAPITOLUL I

Viktor Balakov

— VEACURILE REPREZINTĂ, LUATE fiecare în parte, o frîntură de istorie : adunîndu-le laolaltă, timpul ţese un covor uriaş, asemenea bolţii cereşti. Unele porţiuni rămîn pete albe, imaculate ; altele, dimpotrivă, apar negre sau decolorate. Cele de dată mai tîrzie sînt împestriţate de atestări scrise. Aflăm consemnate evenimente, catastrofe, victorii şi înfrîngeri, laolaltă, fără vreo ordine precisă. Veacul nostru 20 este stropit de sînge din belşug, brăzdat de războaie, înălţat în lupte. Înfruntarea unor idei măreţe, în luptă cu altele — emanaţii ale unor minţi demonice — i-au dat o strălucire deosebită. În ultimii ani ai vieţii sale, Lev Tolstoi îşi exprimase speranţa că nu se vor mai repeta bătăliile aprige pe care le-a cunoscut secolul trecut. Plin de încredere că omenirea a devenit mai puţin sîngeroasă şi mai puţin capabilă de acte sălbatice, el nu prevăzuse cîtuşi de puţin viitoarele conflagraţii ce au încercat planeta noastră. Am putea spune că oricare dintre noi a trăit, de fapt, cîteva vieţi, nu una singură, a cunoscut şi a văzut cataclisme pe care generaţiile dinaintea noastră, toate laolaltă şi fiecare luată în parte, n-au putut nici măcar să şi le imagineze. Valurile vieţii ne-au ridicat pe coama lor şi ne-au purtat într-un vîrtej de războaie, revoluţii, de schimbări de tot felul, făcîndu-ne să le străbatem într-un ritm fantastic, uneori fără să apucăm să ne dăm seama cît de uriaşe, de uluitoare sînt descoperirile, realizările, surprizele care se abat asupra noastră. Oamenii mai curînd acceptă decît înţeleg pînă la capăt esenţa transformărilor, a înfruntărilor îndîrjite. Cei mai puţin călîţi găsesc un refugiu în izolare, asemenea struţului care îşi

ascunde capul în nisip ; cei puternici, şi aceştia formează majoritatea, înfruntă deschis furtunile. Veacul nostru, ca să folosesc expresia unui filozof antic, este un veac ales şi îndrăgit de zei. Ei fac să abată asupra pămîntului fulgerele şi trăsnetele, pentru a verifica tăria oamenilor, rezistenţa lor ; îi pedepsesc sau îi miluiesc cu dărnicia lor, aceasta din urmă cu mult mai rar. Uimitor veac !

Mihail Mihailovici îşi terminase tirada. Se apropie şi-l examină atent pe fiul său, Viktor Balakov. Diferenţa dintre ei era de trei decenii, dar mişcările agere, privirea limpede, zîmbetul, întreaga înfăţişare, felul de a vorbi, iute şi răspicat, dădeau tatălui un aer atît de tineresc, încît părea mai curînd fratele mai mare al fiului său. Acesta, deşi îi semăna la chip era mai molîu, şi puţin adus din umeri. Amîndoi aveau părul blond, cu un început de încărunţire la tîmple, erau laţi în umeri, într-un cuvînt, voinici. Mihail Mihailovici păstrase alura de sportiv, fiul, dimpotrivă, era mai greoi şi vădea înclinare spre îngrăşare.

— Tată, vrei să-mi spui ce rost are această odă închinată secolului 20 ? întrebă Viktor, privindu-l ţintă şi, ca de obicei, cu o nuanţă de antipatie ascunsă.

În sinea lui, Viktor îşi zicea : „E un an de cînd nu ne-am văzut şi, uite, el n-a îmbătrînit cîtuşi de puţin. Curînd o să schimbăm rolurile, el va fi luat drept fiul meu. Nimic de zis, e frumos bătrînul. Dar... parcă e bătrîn ? E un bărbat în floarea vîrstei, cum zice bunicul".

— Ei, asta-i bună ! Ce odă ? ! Deşi, trebuie să-ţi spun că veacului nostru ar merita să i se dedice un poem. Faptele o dovedesc. De pildă, eu, pe cînd eram elev în primele clase, cu ghiozdanul la spate, mergeam la şcoală cu tramvaiul cu cai — nişte mîrţoage vai de capul lor —, iar astăzi nu exclud posibilitatea să-mi termin viaţa pe cine ştie ce altă planetă. De aceea nici nu mă grăbesc să mor. Cred că nu mai e mult pînă vor începe călătoriile interplanetare. De altfel, ce rost are să-ţi enumăr minunile zilelor noastre, le cunoşti tu însuţi. Gîndeşte-te numai : lampa cu petrol şi alături hidrocentrala de la Bratsk.

— Să ştii însă că minuni tot atît de mari a săvîrşit cel ce a inventat roata olarului şi înaintea lui strămoşul nostru anonim, care a descoperit focul, rosti cu un zîmbet, tînărul.

— Ai dreptate, dar ritmul pe atunci era altul. Veacul 20 galopează în ritmul energiei atomice. Veacul nostru le-a depăşit pe toate celelalte, e unic în felul lui. De pildă,

eu, ca arhitect, nu reușesc să-i țin pasul, trebuie să alerg mereu.

— Da, proiectele tale sînt într-adevăr demne de admirație, dar, pentru numele lui Dumnezeu, arhitectura ar trebui să cruțe vremurile de altădată. În amintirea poporului trebuie să dăinuie tot ce au creat veacurile dinainte.

— Aha ! A început să glăsuiască istoricul secolului 18. Nu te încrunta, mi-e dragă arhitectura veche, cel puțin tot pe atît pe cît ți-e dragă și ție. În fața unei icoane a lui Rubliov sau a broderiilor în lemn ce împodobesc bisericile pierdute prin pădurile Arhanghelskului mă simt un pigmeu. Sînt de acord că aceste vestigii ale trecutului trebuie să rămînă alături de vlăstarele noului. Pădurea tînără poate cuprinde și butuci bătrîni. Precum se știe, copacii pier dacă le tai rădăcinile ; dar pier și dacă vîntul le smulge ramurile. Omul are nevoie în viață deopotrivă și de înălțimile cerului și de vlaga pămîntului.

— Cam grandilocvent, dar n-aș putea spune că n-ai dreptate.

Mihail Mihailovici era arhitect, de patruzeci de ani lucra în acest domeniu. Fusese elevul multor arhitecți ruși de renume, făcuse practică și în străinătate, îl interesau deopotrivă și realizările școlii ruse a lui Sciusev și căutările urbanistice moderne. Visul lui erau orașele viitorului. Le vedea înălțîndu-se în depărtări, făcîndu-și loc, spintecînd norii prezentului. În aceste planuri și el și alți colegi de-ai lui, tot atît de îndrăzneți, vedeau clădirile veacului nou ridicîndu-se ca niște stînci înalte, ascuțite, dispărînd printre stele în adîncurile cerești. Fiecare clădire de acest fel în concepția lui devenea un adevărat oraș, ce cuprindea pe lîngă locuințe și magazine, școli, spitale, teatre. Izvoare, terenuri pline de verdeață purificau aerul și îl umpleau de oxigen și ozon. În locul oricărei alte forme de transport, trotuare mobile. Terenuri de aterizare așezate pe acoperișurile clădirilor ar fi înlesnit folosirea avioanelor, a helicopterelor și a rachetelor. Gări aeriene, lifturi expres urmau să urce pînă la mari înălțimi, pămîntul devenind un fel de suport, de temelie pentru munți uriași și stînci încununate de case. O viață tot atît de încordată vedea arhitectul și sub pămînt, unde totul urma să fie dirijat de automate funcționînd după dorința omului. Pînă și vulcanii se vor supune nevoilor omenirii, care va atinge cifre uluitoare, iar

adîncurile planetei se vor transforma în depozite, zăcăminte de avuții, de lucruri...

Lui Viktor ideile acestea i se păreau interesante. Oricît se străduia el să se convingă că ar trebui să-și trateze cu scepticism părintele sau, în cazul cel mai bun, să fie indiferent față de el — sentimente care i se păreau a se înrădăcina în suflet cînd nu-l vedea vreme mai îndelungată —, totuși, la prima revedere, se simțea cucerit de personalitatea lui. Tomin era plin de un farmec la care puțini rezistau. Probabil că de la tatăl lui moștenise Viktor talentul, imaginația, tot ceea ce îl ajuta în munca lui de istoric să intuiască, să descifreze, să analizeze. Dar în timp ce Mihail Mihailovici privea spre viitor, căutînd să deslușească imaginea veacului ce va veni, fiul său își îndrepta privirea spre trecut. Avea un talent înnăscut de cercetător, de arheolog, a cărui imaginație putea fi asemuită cu exploziile atomice în lanț. Asemenea eroului legendar, descifra mai ușor veacurile dispărute decît pe cele prezente, asculta cu mai multă plăcere muzica lor și se mișca mult mai dezinvolt în lumea umbrelor istoriei.

Relațiile dintre tată și fiu au fost multă vreme încordate. De obicei, unii bărbați înregistrează calitatea lor de tată mai curînd ca un act de conștiință, deci altfel decît o femeie sentimentul de mamă. Un bărbat poate ține sincer, din toată inima la copiii femeii pe care o iubește. Un bărbat poate îndrăgi copilul pe care-l crește indiferent al cui este acesta. Despărțirea face însă ca asemenea sentimente să se stingă destul de repede. De cînd în țara noastră nu mai există conflictele generate de moștenire, care înăspreau și deformau relațiile în familiile de negustori și aristocrați, tema unui roman ca al lui Dickens *Dombey și fiul* și-a pierdut actualitatea. Dragostea, afecțiunea se dezvoltă, cresc și tot așa pot dispărea sau se pot ofili. Pentru o mamă însă, dragostea pentru copilul ei începe curînd după ce l-a conceput, se confundă cu greutatea de a purta sarcina, cu durerile facerii, cu nopțile de insomnie pe care le presupune alăptatul. Orice mamă simte în copil o parte din sufletul său și ca orice creator dorește să-i insufle creației sale tot ce are și ce poate da mai bun. De aceea, dragostea de mamă se aseamănă celui mai pur și mai înălțător act de creație, sub semnul spiritului de sacrificiu.

Viktor purta numele mamei sale. De tatăl său fusese foarte ataşat în copilărie, dar apoi nu-l văzuse ani de-a rîndul. Şi Tomin îşi uitase feciorul.

Acum, cînd se revedeau, se simţeau mai degrabă prieteni.

— Nu eu, mama ta a fost cea care a insistat să divorţăm, îi explicase într-o zi Tomin băiatului. Eu în locul ei aş fi iertat aventura aceea stupidă, determinată de o pornire senzuală, întîmplătoare. Ce să-i faci ! Viaţa nu este o riglă de logaritmi şi nu este cazul să faci tragedie din orice fleac. De altfel, crede-mă, am fost destul de pedepsit de propria-mi conştiinţă. Maică-ta ar fi putut să mă ierte şi să-mi uite greşeala.

— Mama are o memorie mult prea bună. Nu este omul care să poată uita, replică Viktor.

— Dar pe tine de ce mi te-a înstrăinat ?

— N-a vrut să-ţi semăn. După părerea mamei, trădarea începe cu gîndul. Femeile au de cele mai multe ori altă reprezentare despre credinţă decît bărbaţii. Poate că într-un fel au mai multă dreptate : infidelitatea conjugală este şi ea un act de trădare, o minciună urîtă. Ea înseamnă încălcarea unor amintiri sfinte, iar unii oameni nu pot ierta asta... De altfel, într-un asemenea caz iertarea nici nu era lucrul esenţial. Femeile văd în infidelitate absenţa sentimentului de iubire, iar familia care nu este fondată pe dragoste nu face doi bani. O aşezare pe temelii putrede. Mătuşă-mea Tereza spune că atunci cînd iubeşti nu poţi înlocui pe omul iubit prin nimeni altul, oricît te-ai strădui s-o faci. Într-un cuvînt, e ca un fel de vrăjitorie. De altfel şi mama repetă mereu că a fi credincios în dragoste nu înseamnă a rosti cuvinte, a face jurăminte ; credinţa izvorăşte din fiecare părticică a trupului nostru şi este un fel de liant al sentimentelor.

— Sînt cazuri cînd bărbaţii iubesc şi totuşi înşeală, observă, nu foarte convins, Tomin. În viaţă mai faci şi compromisuri. Maria ar fi putut înţelege acest lucru şi măcar de dragul tău, de dragul familiei, să nu se despartă de mine.

— Ştii că mama îşi are concepţiile ei în ceea ce priveşte căsnicia. Ea are obiceiul să spună că nu admite compromisuri nici în idei, nici în dragoste, după cum nu poate accepta nici actele de renegare. După părerea ei, cine apucă să rostească „a", va parcurge tot alfabetul.

— Nu judecați pe alții și nu veți fi judecați nici voi. Să zicem că-i așa. Se pare că cei din familia Balakov nu seamănă cu restul oamenilor, se învoi Tomin.

Își aminti că Maria Pavlovna, fosta lui soție, nici nu-i ascultase explicațiile, rugămințile sau replicile. Refuzase pînă și pensia alimentară. „Ți-am devenit vrăjmașă, îi spusese într-o scrisoare, și nu o ascund. Nu știu să fiu fățarnică, pentru mine deziluziile duc totdeauna la vrăjmășie."

Distrusese toate fotografiile și scrisorile lui Tomin și nimeni în familie nu-i mai rostea numele. De aceea, cînd s-au revăzut prima oară, Viktor n-a putut să-și stăpînească o pornire răuvoitoare față de omul aspectuos și plăcut care era tatăl său. La rîndul său, acesta, aflat într-o situație dificilă, parcă își pierduse graiul. În cele din urmă, stăpînindu-și emoția, Mihail Mihailovici spuse :

„— Am aflat că ești bun la carte. Că ai ajuns în clasa a opta. Probabil te interesează literatura. Sau poate fizica ? Cumva sportul ? De ce ești adus din umeri și palid ? Citești mult ?

— Îmi place istoria.

— Dar desenul ?

— Nu. N-am talent.

— Am înțeles. Probabil că mama este cea care ți-a transmis acest interes față de trecut. Dar față de viitor ?

— Cred în comunism.

— Așa, așa... Dar pe Campanella l-ai citit ?

— Da, și pe el și pe ceilalți utopiști. După părerea mea, *Orașul soarelui* e, totuși, mai convingător și mai interesant decît toate falansterele și proiectele lui Saint-Simon, Lamennais, decît mitul lui Icar.

— Recunosc școala maică-ti. Ești tobă de istorie. Foarte bine, asemenea oameni vor fi necesari în viitor. În ce mă privește, fiule, eu încerc să construiesc case pentru toți acești oameni ai viitorului. Și Mihail Mihailovici se apucă să-i povestească băiatului despre planurile sale grandioase care trebuiau să revoluționeze urbanistica și arhitectura în genere. Vorbea ușor și convingător, dovedind competență, studiu îndelungat, experiența unei munci de ani de zile și talent.

— Ceea ce vrei tu să construiești îmi sugerează mai degrabă fagurii unui stup. Alteori, niște cutioare împărțite

în compartimente minuscule. Arhitecții pot da și ei rebuturi, răspunse Viktor.

— Se întîmplă, dar în vremea noastră rebuturile sînt tot mai rare. Personal, sînt un adversar al caselor lipsite de confort, de aspect și de trăinicie. În ceea ce privește asemănarea cu stupii, e îndreptățită. Sînt convins că arhitecții au un viitor strălucit în fața lor. Oamenii liberi, oamenii fericiți vor avea nevoie de case frumoase și confortabile. Cibernetica va domina în industrie și munca fizică va fi înlocuită prin mașini conduse de oameni. În privința locuințelor, așa cum astăzi au încălzire centrală. lumină și apă, mîine le vom înzestra cu tuburi și instalații speciale pentru colectarea prafului, spălarea pereților, a veselei, le vom pune în legătură directă cu spălătoriile chimice, cu restaurantele, cu magazinele. Fiecare locuință va fi prevăzută cu instalații speciale, introduse în pereți. Ca să nu mai vorbesc de roboți."

Viktor se simți fascinat. Revenind acasă, nu suflă însă nici un cuvînt maică-si. În sufletul lui se luptau sentimente contradictorii, și asta îl făcea să sufere. Nu-i putea ierta tatălui jignirea de altădată. Divorțul părinților fusese o dramă pentru Viktor.

În amintirea sa a rămas pentru totdeauna întipărită o senzație de amărăciune, un fel de melancolie și de zadarnică așteptare cu care i s-a confundat copilăria. Bunicu-său, Pavel Aleksandrovici, încercase să suplinească golul care se formase, să-i dea mîngîierea „bărbătească" de care avea nevoie, dar colegii de școală zgîndăreau mereu rana cu întrebările lor : „Unde e tatăl tău ? V-a părăsit ?" Viktor îi invidia pe băieții care făceau pe grozavii, plimbîndu-se cu părinții lor, și o prețuia tot mai puțin pe maică-sa, fără să-și dea silința să înțeleagă de ce rămăsese fără tată, de ce soarta fusese nedreaptă cu el, mai ales după ce aflase din unele discuții ale celor mai vîrstnici că tatăl său este în viață și nici nu locuiește prea departe de ei. Cine este vinovat ? Mama ? Tatăl căruia îi ducea dorul ? Nimic nu poate răsplăti sau remedia o copilărie întunecată. În viață nimic nu se întoarce, soroacele trec, copilăria rămîne ca un miraj într-un pustiu populat de întrebări fără răspunsuri.

În adolescență, absența tatălui trezise în sufletul lui Viktor un fel de nihilism, de dispreț față de noțiuni cum ar fi : credința conjugală sau dragostea părintească. Maria

Pavlovna se străduia — aceasta era cel puțin convingerea ei — să-l ferească de influența negativă a tatălui său fluș-turatec. Ar fi vrut ca fiul ei să devină omul unor convingeri ferme, al unei morale bazate pe adevăr, exigent față de sine, față de sentimentele sale, omul unei singure iubiri. Divorțul părinților și tot felul de zvonuri care îi parveneau lui Viktor au avut însă un efect contrariu.

Băiatul crescu fire închisă, sensibilă, impresionabilă. Zile de-a rîndul simțea cum îl stăpînește urîtul, că pînă și el însuși se întreba uneori dacă nu cumva această melancolie, acest plictis este o boală sufletească incurabilă și nu o stare trecătoare.

Viața i se părea un copac desfrunzit, iar el însuși o pasăre rătăcită, șezînd pe una din ramurile golașe. O forță necunoscută îl îndemna să se arunce jos, în beznă, în timp ce mintea îi dicta zborul în sus, spre înălțimi. Unde însă și încotro ? Și care trebuia să-i fie țelul ?

Îngrijorată, maică-sa îl sfătuia să lucreze mai intens la cartea pe care o pregătea pentru tipar, să iasă mai mult în lume, să vadă oameni.

— Ești un romantic, Viktore dragă, nu semeni cu mine, ci cu mătușă-ta Tereza, zicea ea uneori. Mă gîndesc dacă n-ar fi mai bine pentru tine să te îndrăgostești și să te însori.

— Zici „să te îndrăgostești" de parcă asta se poate face la comandă. De dragoste îmi arde mie acum ? Să isprăvesc mai întîi teza de doctorat, răspundea Viktor enervat și se închidea și mai tare în sine.

Balakov era pasionat de tema la care lucra. Scria o teză despre Revoluția franceză de la 1789. Treptat, simțea că se confundă cu epoca pe care o studia. Fire sensibilă, om incontestabil talentat, el avea o capacitate deosebită de a se transpune în epoci îndepărtate, în medii diferite. Imaginația lui excepțională mergea pînă acolo încît, uneori, ideile sale prindeau contururi plastice concrete. Era, orice s-ar zice, mai curînd poet și om de artă decît savant, dar asta îl ajuta să înțeleagă și să pătrundă spiritul unor epoci peste care se așternuse patina vremurilor. Parisul lui Ludovic al XV-lea, oraș sentimental și crud totodată, sătul și leneș pe de o parte, locuit de mase reduse la mizerie pe de alta, acest Paris era pentru Viktor o realitate vie de care putea vorbi ca și cînd i-ar fi fost contemporan. Hoinărea în închipuire pe străzile orașului împreună cu Mercier,

istoricul acelor vremi. Nu era ușor să trăiești concomitent în două veacuri diferite, 18 și 20, și mai ales în țări atît de deosebite ca Franța feudală a lui Ludovic al XV-lea și Rusia secolului 20. Viktor își petrecea o parte a vremii pe o străduță strîmtă în apropierea Bastiliei cenușii, de unde observa agonia Bourbonilor, pentru a reveni în restul timpului pe prospektul Lomonosov, în Moscova ritmului trepidant al secolului nostru. Deși viața și moravurile celor două epoci erau total diferite și nu aveau nimic asemănător între ele, lui Viktor i se părea că unii oameni pe care îi întîlnea erau vechi cunoștințe și că le poate ușor descifra destinul. Îl interesau în mod deosebit mințile luminate, intelectualii, oamenii de mare erudiție.

Nu înceta să admire inteligența lui Diderot, Montesquieu, La Bruyère, Madame de Lafayette, minunîndu-se deopotrivă de bărbații și de femeile acelor timpuri, tovarășele de viață ale enciclopediștilor. „Ce minți strălucite, rafinate", își zicea el.

Intelectualitatea eroică a Franței prerevoluționare, deși nu prea numeroasă, era pentru Viktor asemenea unui fascicol de lumină în pustiul nemărginit al universului uman din acele vremi.

Operele marilor cugetători care au reușit să iasă din întunericul Evului Mediu pentru a-și face intrarea în lumina Renașterii erau lecturile sale preferate. Vremuri crîncene, destine complicate. Oare există pe pămînt și altele ? Operele strălucitoare și îndrăznețe ale precursorilor Revoluției franceze de la 1789 au pregătit și modelat firi puternice, caractere eroice, au călit pleiada luptătorilor ce au dărîmat Bastilia, au dat omenirii *Declarația Drepturilor Omului* și au militat pentru așezarea vieții pe temelii noi.

Viktor a pornit destul de timpuriu pe calea aventurilor sentimentale, s-a încurcat, cum se zice în mod curent, cu o femeie cunoscută întîmplător și, așa cum și-o mărturisea el însuși, „a schimbat rubla pe mărunțiș". Fără să-și facă multe probleme, disprețuind „instituția învechită a căsniciei", trăise liniștit pînă în ziua cînd a dispărut în chip tragic Dina.

Cum s-a întîmplat nenorocirea ? Dar ce mai contează amănuntele ! Timpul se oprise, acele ceasornicului se fixaseră pentru totdeauna în dreptul unei cifre cu o valoare pur convențională. Părea că problema vieții și a

morții, a începutului și sfîrșitului, de fapt problema veșniciei însăși căpătase o stringentă actualitate. În realitate, se mai înregistrase încă un caz la rubrica decese sau a faptelor diverse.

Amănuntele : bucătarul-șef aprinsese o țigară și aruncase cît colo chibritul nestins. Plita uriașă avea o mică fisură prin care se scurgea nebăgată în seamă o dîră de gaz. Explozie. Zgomotul a acoperit muzica jazului, flacăra grăbită a focului a cuprins perdeaua ce despărțea bucătăria de sala restaurantului. Nimeni nu a stat să admire feericele culori, asemănătoare soarelui la apus ; groaza pusese stăpînire pe cei prezenți.

Saxofonul continua să mai urle și după ce alte instrumente amuțiră. Refrenul cacofonic stăpînea sala plină de oameni, cuprinși de panică, ce se îmbulzeau spre ieșire. Groaza cuprinsese tot : gesturi, gînduri, sentimente. Un tînăr speriat îmbrîncea cît colo fata căreia cu cîteva clipe mai înainte îi jurase iubire veșnică. Cîțiva mai viteji se aruncaseră să pună stavilă flăcărilor, uitînd de primejdia ce-i amenința. Era o îmbulzeală cumplită, oamenii se zvîrcoleau de parcă îi amenința lava unui vulcan pe neașteptate trezit la viață.

Iar la bucătărie, ca într-un adevărat infern, luptau cu valurile de apă clocotită o femeie și doi bărbați.

În întunericul nopții, sirenele de bas ale mașinilor salvării amestecate cu semnalele subțiri și nervoase ale pompierilor treziră strada adormită.

Curînd victimele fură aduse la spital. Chirurgii desprinseră ușurel epiderma înnegrită și acoperiră rănile cu tifoane impregnate de o emulsie răcoritoare. Miros de păr și piele arsă. Ochi injectați gata să iasă din orbite. Buze umflate, numai răni. Chipuri smochinite, coapte la foc. Surorile și medicii erau disperați. Asemenea unor croitori măsurau pătrățel cu pătrățel, dictînd :

— Optzeci și trei la sută, optzeci și nouă la sută, arsură de gradul trei, arsură de gradul patru. Printre cei definitiv condamnați era și Dina, o fată tînără, căreia lumea care o cunoștea nu-i spunea altfel decît „frumoasa". Ai fi zis că natura, asumîndu-și sarcina unui sculptor genial, crease o ființă după cele mai riguroase principii ale esteticii, așa cum știe s-o facă în peisajele de munte, în fulgii de zăpadă, în cîntecul melodios al păsărilor.

Orice om își are concepția sa despre perfecțiune, care corespunde unui ideal purtat din totdeauna în suflet, unei iluzii, unui vis sau chiar unei reprezentări venite din afară, deși există incontestabil și dimensiuni obiective ale acestei noțiuni. Nu s-ar putea spune că frumusețea desăvîrșită a Dinei cucerea pe toată lumea. De fapt, nici Venus de Medicis și nici cine știe ce alte sculpturi renumite nu emoționează pe toată lumea, deși rămîn incontestabile modele de perfecțiune și frumusețe. Așa și cu Dina. Ar fi putut deveni o statuie, ar fi putut inspira pe Praxiteles.

Agonia a fost cumplită. Fata și-a păstrat mult timp cunoștința, căutînd din răsputeri să afle cît de cît ușurare în lupta împotriva morții.

Avea doar nouăsprezece ani. De mică rămăsese orfană. La început murise tatăl, apoi mama îl urmase la puțină vreme. Părinții se luaseră de tineri, fuseseră fericiți, lucraseră amîndoi pe un șantier de construcții. Fetița a fost dusă la o casă de copii.

Viața i se părea Dinei nesfîrșit de lungă, un șir de zile fără capăt, și nu-și punea deloc problema că timpul s-ar putea vreodată opri. Acum, în agonie, se smulse brusc din brațele doctorului care încercase s-o rețină și toată numai bandaje, albă ca o fantomă, se năpusti pe coridor în căutarea unei salvări ce nu mai putea veni.

Striga, implora ajutor, blestema moartea. „Totul s-a sfîrșit" striga ea cu o voce groasă, ciudată, venind parcă de undeva din străfunduri, o voce pe care n-a putut-o uita niciunul din cei ce i-au auzit țipătul.

Din capătul celălalt al coridorului apăru pe neașteptate un tînăr cu un halat alb aruncat neglijent peste costumul elegant.

— Dina ! strigă el răgușit. Privind chipul negru, desfigurat, înmărmuri, abia stăpînindu-și groaza. Unde erau trăsăturile bine cunoscute și dragi ? Compătimire, disperare, uluire, nu mai era loc nici pentru cuvinte, nici pentru lacrimi.

Moartea !

Fata căzu leșinată. Cîteva picături de narcotic strecurate sub resturile de piele care mai respirau a fost ultima binefacere pe care i-a putut-o dărui viața.

În zorii zilei, Dina se stinse. În ochii spălăciți, care rămăseseră deschiși, mai stăruia expresia unei descoperiri neașteptate, de jignire ce nu putea fi iertată. Ce rost mai

avusese să vină pe lume ? Ce reușise să dea ea vieții ? Ce căpătase în schimb ?

Unul din jocurile preferate ale Dinei în copilărie era să facă mîncare pentru păpuși. Mai tîrziu, trimisă la o școală de bucătari, dovedi un adevărat talent. Specialitatea ei erau dulciurile, turnurile din zahăr, ciocolată, bezelele, torturile ornamentate într-un chip complicat. Ca un adevărat alchimist mistuit de visul său, căuta să găsească noi combinații, să creeze noi amestecuri de fructe și mirodenii, să găsească noi rețete complicate de creme pentru prăjituri.

Dina lucra într-un restaurant mare și, socotind că aduce bucurie oamenilor, se simțea la rîndul ei fericită. De fapt, nefericirea intră în viața noastră din clipa în care ne socotim noi înșine stăpîniți de ea.

Viața fetei curgea molcom, fără probleme sau complicații. Viitorul, deși cam confuz, pînă la urmă îi făgăduia mai curînd reușite. Una din distracțiile ei preferate era cinematograful, după care căuta să imite pe una sau pe alta dintre actrițe la îmbrăcăminte, gesturi, zîmbet. Dacă filmul nu avea două serii, Dina era sincer mîhnită. Zile întregi ar fi stat la cinema să tot vadă filme. Avusese de cîteva ori ocazia să se mărite, dar nu se grăbise. Încă la Casa de copii îndrăgise un coleg de aceeași vîrstă, orfan ca și ea. Tînărul plecase să-și facă stagiul militar și Dina era convinsă că-l va aștepta. Dar pe negîndite viața ei se schimbă. Într-o zi, stînd la rînd la taxi, observă un tînăr foarte elegant care o fixa insistent, pentru ca apoi să i se adreseze spunîndu-i „Psyché". Cînd îi veni rîndul la taxi, tînărul o invită și pe Dina oferindu-se s-o ducă pînă acasă. Ea acceptă, curioasă să afle cine este acea misterioasă „Psyché".

„— Vă rog să primiți invitația de a trece pe la mine. Ieri am primit casă nouă, o garsonieră. Veți fi primul meu musafir."

Dina se învoi. După cîteva săptămîni rămase pînă dimineața, și de atunci începu să vină adesea pe la Viktor, uneori chiar după schimbul de seară, la miezul nopții. Cînd venea de la muncă, pe lîngă parfumul obișnuit, Dina mai mirosea a frișcă, nucșoară, scorțișoară, ba chiar nu se știe de ce a tuberoze. Viktor își pierdea tot mai mult capul și începu să se gîndească serios dacă nu e cumva

cazul să termine cu viaţa lui de burlăcie. Dina era o fire încrezătoare, blîndă, calmă şi aceasta îi plăcea cel mai mult tînărului.

„Ce nevoie am eu de nevastă cu diplomă, de nevastă deşteaptă ? Cu timpul şi Dina poate să mai înveţe multe.".

Viktor era vanitos ca majoritatea bărbaţilor, îi făcea plăcere că oriunde se ducea Dina atrăgea privirile celor din jur ; asta îi măgulea mîndria de bărbat.

În loc să-i dezbine, să-i îndepărteze, timpul îi apropia tot mai mult. Aventura începută întîmplător deveni un fapt de viaţă necesar şi justificat. Fata reuşise să-i insufle lui Viktor un sentiment puternic chiar fără s-o bănuiască. Deprinderea de fiecare zi deveni o parte a existenţei. Îşi simţeau unul altuia lipsa. Cînd Dina nu era alături, Viktor îi ducea dorul. Încetaseră să-l preocupe alte fete. Mirat de această nouă stare de lucruri, se gîndi să stea de vorbă cu maică-sa, prietenul lui cel mai apropiat.

Maria Pavlovna zîmbi cu oarecare scepticism.

— Mai aşteaptă, mai verifică, poate e aceeaşi atracţie fizică cum ţi s-a mai întîmplat nu o dată. „Sexul", parcă aşa-i ziceţi voi ? Nu uita că în afară de ochi, omul trebuie să mai aibă şi auz. Fata este incultă, şi această incultură are să te supere la un moment dat. Şi probabil destul de curînd. O să înceapă certurile, care sînt ca nişte zgîrieturi ce se transformă în răni şi devin apoi cicatrici de neuitat. Ura poate înlocui uşor atracţia fizică.

— Şi ce folos că tu şi tata aţi fost nişte ultra-intelectuali ? Nu v-aţi despărţit duşmani ? avu Viktor cruzimea să-i reamintească.

Maria Pavlovna păli şi răspunse descurajată :

— Poate că ai dreptate, reţete şi sfaturi universale nu există. Fă cum ştii ! De altfel, ce să ne ascundem, tot n-ai să mă asculţi, orice ţi-aş spune. Sincer vorbind, mi-e teamă pentru tine, prea multă durere am cunoscut eu însămi din cauza firii fluşturatice a tatălui tău, care nu stătea prea mult pe gînduri cînd alegea. Adu-ţi aminte de propria-ţi copilărie... În viaţă nu ne este îngăduit orice ! Şi în cazul acesta, nici nu mai e vorba de intelect ; puritatea sufletească şi cinstea sînt cele ce urmează a fi verificate.

Cuvintele nimeriră drept la ţintă. Viktor se posomorî şi mai tare.

— Din cele ce mi-ai spus, rezultă că sînt dator cu atît mai mult să mă însor cu Dina. De altfel, o iubesc cu adevărat. Am hotărît, mă însor ! Să vezi că am să mă şi îngraş. Nici n-ar fi de mirare, doar cele mai bune torturi şi prăjituri din Moscova eu am să le mănînc. Să ai nevastă cofetar, zîmbi el.

Discuţia avusese loc în ajunul exploziei de la restaurant.

Dina a fost înmormîntată într-unul din cimitirele situate în suburbiile Moscovei. O ceremonie tristă, apăsătoare, care părea că nu se mai termină, ca toate înmormîntările. Viktor stătea în faţa gropii deschise alături de responsabila Casei de copii. Femeia aceasta înaltă, căruntă, cu pieptul plat, totdeauna bună, răbdătoare, plîngea sincer ; de fapt plîngea nu numai pentru că murise Dina, dar şi pentru că ea însăşi pierduse în război pe soţul şi fiul ei. Şi mai plîngea şi pentru că viaţa îi era numai suferinţă ; de cinci ani de zile o avea în grijă pe maică-sa paralizată. Dimpotrivă, directorul restaurantului, care semăna mai curînd cu un actor de teatru, îşi consulta nerăbdător ceasul. Pentru el înmormîntarea era doar „o acţiune". Bătrînul bucătar, un om voinic şi liniştit, care o iubise pe Dina sincer, ca un tată, nu se grăbea cîtuşi de puţin să termine discursul. În cele din urmă încheie totuşi cu lacrimi în glas : „Vom muri cu toţii, dar fiecare la vremea sa".

Directorul şopti : „Îngropaţi-o mai repede. A murit de trei zile. E cazul să terminăm". La care responsabilul cu organizarea ceremoniei răspunse patetic : „Totul la vremea sa".

În spate, cîteva bătrîne, din cele nelipsite la înmormîntări, smiorcăiau zgomotos. Viktor se cutremură cînd auzi loviturile de ciocan bătînd cuiele în sicriu. Prietena Dinei, o blondă pistruiată, arătînd ca o fetişcană de paisprezece ani, începu să plîngă în hohote. Cîţiva oameni duseră batistele la ochi.

Rămas singur, Viktor se aşeză pe banca de lîngă mormîntul vecin. Îşi frecă tîmplele cu palmele reci, ochii îi ardeau. Era atîta linişte în cimitir, o linişte care te calma, ajutîndu-te să înţelegi cele petrecute. Toată viaţa i se răsturnase, cel puţin aşa simţea atunci, se năruiseră ade-

vărurile cu care se deprinsese şi în care credea. Întotdeauna îşi zicea că viaţa este atît de lungă şi cînd colo ea se putea restrînge la o fracţiune atît de mică. „Niciodată nu trebuie să amîi nimic", îşi zise el. Sentimentul cel mai puternic pe care-l încerca Viktor era cel de răspundere neîndeplinită. Îşi revăzu viaţa, cei treizeci de ani în care fuseseră atîtea fapte inutile, gratuite, şi unele poate nu tocmai demne de laudă. Moartea Dinei îl îndemna să revadă şi să reconsidere multe. Ca majoritatea oamenilor de aceeaşi vîrstă, plutise dus de torentul vieţii fără să-şi pună întrebări, fără să se gîndească de ce se împrieteneşte cu unii, de ce se desparte de alţii. Ce-l îndemnase să facă una sau alta ? Ambiţia, vanitatea, nu ştiuse să reziste întîmplărilor, fusese un superficial ? Probabil că de toate.

Din întîmplare, Viktor atinse cu vîrful pantofului bulgării de pămînt şi lovi o floare din acelea de metal din cununile hidoase cu care unii împodobesc mormintele. Alături zăceau cîteva flori de hîrtie şi cîteva buchete de imortele. Un singur bucheţel de lăcrămioare, gata să se ofilească şi el, amintea de Dina. Ce n-ar fi dat acum s-o vadă, să-i vadă chipul luminos. În minte îi răsunară cuvintele unei romanţe a lui Rahmaninov, pe care avea obiceiul s-o cînte maică-sa : „Unde-s cuvintele ce le-am şoptit cîndva, unde-i lumina ce ne-a înseninat ?"

Simţind cum i se umezesc ochii, privi în jur. Totul, mesteacănul, firicelele rare de iarbă, garoafele de cîmp, cu petalele lor ca nişte suliţe, slăveau viaţa, grăiau despre nemărginirea, despre frumuseţea ei, chiar aici, în mijlocul morţii.

„Te pomeneşti că mă fac panteist ?", se întrebă Viktor. Compasiunea faţă de propria lui persoană îl cuprindea tot mai puternic.

„De ce nu putem prevedea ziua de mîine ? Dacă aş fi ştiut că are să moară aşa de curînd..." Se simţea ruşinat de egoismul şi laşitatea sa. Îşi aminti că unul dintre visurile Dinei era să facă nuntă mare, să apară în rochie de mireasă, cu văl pe cap, la braţ cu el, în restaurantul unde lucra.

„— Spune-mi, te rog, cuvinte gingaşe, cuvinte frumoase, te rog, spune-mi", zicea ea nu o dată.

„— Ce prostie, replica Viktor înciudat. Nu contează cuvintele, contează faptele. Oare mîngîierile mele nu sînt mai convingătoare decît orice cuvinte ?“

Da, fusese tot timpul un egoist fără suflet. În puţinele luni cît fuseseră împreună, de cîte ori nu se întîmplase s-o jignească ! Deabia acum îşi dădea seama cît de dragă îi fusese. „Am minţit-o vreodată ? Numai la început“, căuta Viktor să se justifice. „Dar orice mîngîiere fără dragoste este înşelăciune şi jignire, replica un glas dinăuntru. Mai rafinată, e adevărat...“ „Am repetat prea des, în chip stupid, o sentinţă astăzi la modă : «Intimitatea fizică nu înseamnă dragoste, e mai curînd o funcţie a organismului care îndeamnă pe bărbaţi şi pe femei să se apropie unul de altul». Dragostea trebuie să fie altceva, cu condiţia să existe, să nu fie o simplă invenţie a veacurilor de altădată, o idee perimată în secolul nostru. Numai oamenii de nimic, cu inimile pustiite pot subscrie la asemenea teorii“, îşi spuse aspru Viktor. Dar el... Ce dăduse el Dinei ? „Şase luni de zile fusese fericită, eram atent şi plin de dragoste. Fata avea încredere în mine, căuta Viktor să se convingă. Probabil mă iubea. Dar ce ştiam eu despre sufletul ei, despre sentimentele ei ? Şi, de altfel, ce ştim noi despre femeie, despre lumea ei interioară, despre năzuinţele şi căutările ei ?“ În planul afectelor, veacul nostru e un pustiu, îi spuseseră tot felul de cinici. „Şi el, om de nimic, le dăduse crezare. Şi se mai crede savant, candidat în ştiinţele istorice, specialist în secolul al XVIII-lea, convins că ştie multe, că este inteligent, superior altora... De fapt, un troglodit ! Curînd după ce se văzuseră prima oară o îmbătase pe Dina...“

„— Mă iubeşti ?“ îl întrebase fata a doua zi dimineaţa, cu dor şi speranţă în glas. Probabil că voia să-şi justifice în acest fel faptul că fusese a lui.

„— Asemenea întrebări nu trebuie puse ; am să ţi-o spun eu singur cînd acest sentiment va apare. Ţine minte, însă : bărbaţii sînt gata să invente orice ca să fie pe placul fetelor din momentul în care văd că acestea se împotrivesc insistenţelor lor. Eu unul, însă, vreau să fiu sincer cu tine.“

„— Ciudat, spusese Dina încercînd să zîmbească. Atunci de ce m-ai chemat cu atîta insistenţă să vin la tine ?“

„— Caraghioaso ! Ne simţim bine unul cu altul, ce altceva mai vrei ?“

Pentru prima oară în viaţă, Viktor cunoştea acum remuşcările conştiinţei. Se apleacă peste mormînt, aruncă cît colo cununa hidoasă şi aşează în locul ei cîteva ramuri de mesteacăn proaspăt. Parcă-şi cerea iertare, parcă voia să-i spună : „De-aş fi ştiut, de-aş fi înţeles ce e viaţa..."

Cîteva ceasuri mai tîrziu, şedea în faţa prietenului său Vadim, povestind deslînat dar cu toată sinceritatea cele întîmplate. S-ar fi zis că vorbea despre un cutremur, despre un taifun ; sau poate că era aidoma spovedaniei unui om ce cunoscuse un faliment spiritual total ?

— Ce prostie ! replică Vadim împingînd spre el paharul cu coniac. Crezi că ţi s-a întîmplat ceva extraordinar ? Sigur, e păcat, păcat de tot, era o fată frumoasă şi a murit în chip tragic, arsă de vie. Dar ştii tu cîţi oameni pier în fiecare zi în lumea întreagă în tot felul de accidente, călcaţi de maşini, avioane prăbuşite, catastrofe de tren şi altele de soiul ăsta ? Sau chiar în accidente de muncă ? Bea şi apoi culcă-te, dormi bine şi vino-ţi în fire. Şi ascultă-mă, amice, nu mai face pe cavalerul sentimental.

— Ce legătură are cavalerul sentimental cu toate astea ? E vorba de cu totul altceva. Tu nu pricepi că viaţa mea se desfăşoară, ca să zic aşa, la două nivele ? Sus, e creierul, raţiunea, ştiinţa mea, ideile mele. Jos, un subsol murdar, de instincte şi minciuni. Totul s-a dedublat. Şi eu care mă socoteam un exemplu de morală şi un apărător al adevărului !

— Dragă Viktore, zău că-mi pare rău pentru tine ! E limpede însă un lucru : în familia ta trebuie să fi existat nişte schizofrenici. Ideile pe care le predici tu au fost declarate încă în secolul trecut, perimate şi azvîrlite la lada cu gunoi, iar astăzi, cînd femeile sînt pe cale de a restaura matriarhatul, sentinţele tale întîrziate nu vor găsi audienţă nici măcar la ele. Nu mai spun că bărbaţii te vor izgoni din cercul lor. Cofetăriţa asta ar trebui să mulţumească soartei că i te-a dăruit. Poftim, sub influenţa ta nefastă şi eu am început să mă exprim ca un poet. Asta-i, băiete ! Oare Casanova n-a fost prietenul femeilor, nu le-a ajutat să se afirme, să-şi cunoască adevărata lor valoare ? Tu nu faci nici doi bani pe lîngă el, deşi, la un moment dat, cînd îmi recitai pe de rost fragmente din Ovidiu, Boccacio păreai un tînăr cu perspectivă... Află, dragul meu, că nu pot să înghit pe cei ce predică virtuţile, îi socotesc ori farisei ori oameni bolnavi. Uite sfatul meu prietenesc :

caută pe vreuna din prietenele tale de altădată şi du-te să plîngi niţel la pieptul ei. Are să te înţeleagă şi are să te consoleze.

Un zîmbet ciudat flutură pe buzele lui Viktor.

— Ia spune-mi, Vadim, asta ţi-a fost filozofia şi cînd a murit prima ta nevastă, Oksana ?

Cei doi prieteni se despărţiseră nemulţumiţi unul de altul.

„Un cinic înveterat, un om fără suflet", fu părerea lui Viktor despre Vadim.

„Ce tip plicticos, mărginit şi chiar lipsit de tact ; cum dracu n-am observat-o pînă acum ?" era părerea mirată a lui Vadim despre Viktor.

„Natura făureşte lucruri atît de minunate, pentru a le distruge apoi fără pic de milă", gîndea în sinea lui Viktor revoltat de moartea Dinei. Treptat însă căută să-şi afle mîngîiere în convingerea că viaţa este totuşi o forţă uriaşă, al cărei ţel este continua aspiraţie spre perfecţiune. Pe pămînt şi-n univers, pretutindeni, continuă mereu mişcarea, creaţia şi dezagregarea, în numele unui nou act de creaţie.

Viaţa îşi urma cursul, deşi moartea Dinei însemnase pentru Viktor o lovitură cruntă şi-i schimbase în multe privinţe existenţa. Sufletul său urma un proces de purificare pe care Viktor şi-l impusese el însuşi şi pe care chiar şi oamenii cei mai apropiaţi lui nu-l remarcau. Pornise o luptă aprigă cu sine însuşi, cu deprinderile şi pornirile sale. Temîndu-se de imixtiunea unei voinţe străine, se închisese şi mai tare în sine, îşi făurise un fel de citadelă în care încerca să se izoleze. Singurul om pe care-l vizita mai des decît altă dată era maică-sa.

Maria Pavlovna era şi ea candidată în ştiinţele istorice. Cotrobăind de ani de zile prin arhive, pielea ei, şi aşa de un alb-cenuşiu, se decolorase parcă şi mai tare. În genere părea învăluită în nuanţe de cenuşiu. În schimb, neobişnuită era culoarea ochilor săi. Puteau fi asemuiţi cu un nor luminat de soare. Maria Pavlovna era un cercetător pasionat, care trăia o adevărată bucurie cînd pătrundea în adîncul evenimentelor istoriei, al unui trecut poate nu prea îndepărtat, dar pe potecile căruia iarba crescuse din plin.

„Sovietele de muncitori, țărani și ostași, în anii 1917 și 1918" era tema tezei de doctorat pe care se pregătea s-o susțină mama lui Viktor.

Lucrarea acestei femei slăbuțe, parcă plutind în fumul unei țigări neterminate, era mai plină de poezie, pornită mai din adîncul sufletului decît creațiile multor poeți. Trecuseră douăzeci de ani și mai bine de cînd în plin război, aflînd că soțul ei o înșelase, divorțase de el, fără să mai asculte explicațiile, fără să mai stea pe gînduri.

„Dacă m-ai înșelat o dată, n-o să-mi mai fii niciodată credincios. Mai bine să sufăr o dată, decît să mă canonesc mereu și să ajung în mormînt", îi spusese Maria Pavlovna, și, luîndu-și copilul, plecă la sora ei care locuia pe atunci undeva în nordul îndepărtat.

După cîteva luni reveni la Moscova. Pentru Viktor a rămas un mister dacă maică-sa a mai încercat de atunci sentimentul de dragoste pentru cineva, dacă a avut ceea ce se cheamă „aventuri".

„— De ce nu m-ai prevenit că în viață omul plătește cumplit pentru greșelile pe care le săvîrșește, și mai ales pentru încercările de a se întoarce la epoca de piatră, spuse Viktor cu oarecare imputare maică-si după moartea Dinei. Ființa înzestrată cu inteligență umană nu are dreptul să redevină animal. Tîrziu mi-a fost dat să înțeleg unele lucruri. Viața este în fond acea Circe mitică pe care o cunoaștem din peregrinările lui Odiseu. E un simbol profund. Omul nu are dreptul să fie aidoma măgarului, porcului sau vreunei fiare sălbatice. Cine face acest lucru, își primește pedeapsa."

Cu timpul, pierzîndu-și trăsăturile reale, Dina se confundă cu imaginea unui ideal luminos, de neatins. Amintirea ei deveni sfîntă. Viktor o împodobea cu cele mai variate virtuți pe care poate că nici nu le avusese vreodată. Frumusețea ei fizică se confunda tot mai mult în amintirile lui cu una spirituală.

Aceste suferințe rămaseră necunoscute lui Mihail Mihailovici. Întîlnirile lor nu erau prea dese, și relațiile dintre tată și fiu semănau cu simpatia ce și-o poartă doi oameni de aceeași vîrstă, fără a deveni prieteni.

De cînd cu moartea Dinei, în viața lui Viktor se formase un gol. Se ferea să-și întîlnească vechii prieteni, nu mai mergea la chefuri. În casa tatălui și a unchiului său, Vitali Mihailovici Tomin, directorul unei mari edi-

turi, domnea întotdeauna o bună dispoziție zgomotoasă ; e drept, puțin forțată, pe care, în starea sufletească în care se afla acum, nu o mai putea suporta. Pentru prima oară Viktor avu senzația că toate acestea ascund de fapt deșertăciune și indiferență.

Agata Akimovna, cea de a doua soție a tatălui său, avea obiceiul să-l întîmpine cu aceeași frază confecționată : „Vitea, dragul meu băiat, demult n-ai mai fost pe la noi, ți-am dus dorul". Unchiul său, Vitali Mihailovici, își îndrepta ochelarii pe nasul mare, gros și căutînd să îndulcească cu un zîmbet privirea rece, metalică a ochilor săi, își așeza palma mare, cu degete scurte, pe umărul lui, rostind și el mereu aceeași frază, căreia căuta să-i dea intonația unei găselnițe spirituale : „Quo vadis, Vittorio ?"

Știa oare omul acesta și altceva în limba latină decît această parafrază a unui dicton arhicunoscut ? Învățase, pare-se, și altă expresie, de care de asemenea abuza : „Sic transit gloria mundi" ; recurgea la ea de cîte ori evita să-și exprime părerea într-o problemă oarecare. Cînd, o rostea, părea să sugă dulceața fiecărui cuvînt în parte, fără să-și pună problema că fraza ar putea avea un caracter profetic pentru propriul lui destin.

Privindu-l pe Vitali Mihailovici atît de înfloritor și atît de versatil, Viktor se mira întotdeauna de capacitatea acestuia de a se face ghem și de a se desface, ca o adevărată spirală de oțel.

Trecură multe zile de la înmormîntarea Dinei pînă cînd Viktor se hotărî să facă iar o vizită unchiului său. Chiar și de la distanță îi provoca repulsie maleabilitatea uluitoare a lui Tomin, care masca de cele mai adeseori o indiferență de gheață.

Viktor muncea cu pasiune la lucrarea sa de doctorat. Își alesese drept eroi pe luptătorii Revoluției franceze de la 1789, din perioada dominației lui Robespierre, care urcaseră pînă la cea mai de sus treaptă a puterii revoluționare dar se dovediseră a fi doar prevestitorii noii rînduieli, pierind în numele poporului și al drepturilor acestuia. Viktor căuta cu un zel deosebit documente noi, studia scrupulos viața colaboratorilor lui Robespierre, ghilotinați împreună cu acesta. Îl interesa îndeosebi figura lui Couthon, luptătorul neînfricat, unul din cei trei dictatori în perioada tragică și de maximă încordare a animozităților în rîndurile iacobinilor. Robespierre, Saint-Juste

şi Couthon alcătuiau un fel de triumvirat în clubul iacobinilor şi în guvern. Couthon era infirm. Guta îl ţintuise pentru totdeauna într-un fotoliu cu roţi. Un jandarm voinic avea misiunea de a împinge această trăsurică neobişnuită. Picioarele amorţite, atîrnîndu-i inert, nu-l împiedicau însă pe Couthon să fie un om activ.

Energic şi foarte hotărît, orator şi polemist strălucit, convins de justeţea ideilor pe care le apără, Couthon presimţind că nu mai are mult de trăit lucra zi şi noapte, ore de-a rîndul, şi rezista eroic la boală şi oboseală. Din cale afară de modest şi de nepretenţios, se dăruia în întregime misiunii alese, slujind poporului revoluţionar. Couthon le cerea şi celorlalţi acelaşi sacrificiu de sine în numele intereselor majortăţii şi ale viitorului. Şi aşa cum nu-şi cruţa puţinele forţe fizice, tot aşa nu le cruţa nici pe ale altora. Asemenea tărie de caracter se manifestă de obicei în munca şi lupta unor personalităţi ieşite din comun. În Evul Mediu, firi de fier ca acestea ajungeau pe ruguri sau în temniţe. Asemenea oameni nu cunosc destine mediocre. Poporul sau îi urmează, sau îi huiduieşte, omorîndu-i cu pietre. În perioadele de război şi revoluţii, indiferent de domeniul de activitate, din rîndul lor se recrutează eroii.

Pe măsură ce lucra tot mai intens şi mai asiduu, Viktor îşi dădea seama că problema abordată de el era deosebit de interesantă. Nici Robespierre, asprul, incoruptibilul, remarcabilul conducător şi tactician al revoluţiei burgheze, nici frumosul Saint-Juste, politician superficial şi ambiţios, nu i se păreau lui Viktor personalităţi atît de interesante în forul lor lăuntric, demne de a fi analizate şi cercetate, ca visătorul pasionat şi practicianul lucid care era Couthon. Saint-Juste, în trecut actor, vorbea poporului folosind tonul bombastic teatral. La tribună, poza. Oratorul Robespierre era un om prudent, care gîndea şi cîntărea dinainte fiecare cuvînt. Numai Couthon, cînd se adresa *sans-culottes*-ilor, părea să le dăruie inima lui sîngerîndă. Omul acesta se sacrifica totalmente pentru alţii, cîştigînd astfel o neobişnuită forţă spirituală. Renunţarea lui la orice urmă de egoism trezea în sufletul celor din jur deopotrivă mirare şi teamă.

Cînd Couthon apărea pe stradă sau la Convent, în trăsurica lui tapisată cu catifea prăfuită, roasă de vreme,

unii alergau să-i întindă petiții, alții se dădeau respectuos la o parte.

Couthon nu era atît de frumos și de îngrijit ca Saint-Juste, chipul lui nu avea rafinamentul și farmecul felin al lui Robespierre. Fața lui exprima o inteligență sarcastică și un spirit frămîntat. Cînd lua cuvîntul, în Convent, glasul lui puternic și sonor, ochii înflăcărați și sinceri impresionau puternic auditoriul.

Tragedia de la Thermidor l-a dus pe Couthon la eșafod. Eliberat la cererea maselor din Paris, după o primă detențiune de scurtă durată, el trece în goană pe străzi în fotoliul acționat de două manivele mecanice. Alături alerga jandarmul pus să-l păzească. Peste cîteva ceasuri, Couthon fu arestat din nou. Fotoliul dispăruse și omul fu transportat ca un pachet sub braț, la început de cei care voiau să-l salveze, apoi de cei care-l trădaseră. A încercat să se sinucidă, dar nu a reușit. Ghilotinarea lui a fost cumplită. Timp de aproape un sfert de oră călăul Samson și ajutoarele sale n-au putut să fixeze trupul paralizat de platforma ghilotinei. Picioarele imobile ale infirmului lunecau și împiedicau execuția.

Istoria nu ne-a păstrat portretul lui Couthon. Soția și copiii lui s-au ascuns undeva într-un fund de provincie, distrugînd toate documentele ce i-ar fi putut pune sub urmărire. Iar în perioada de cruntă reacțiune portretul lui a fost ars în piața orașului natal.

La Muzeul marii revoluții franceze de la Paris, Viktor Balakov a găsit o reproducere înfățișînd fotoliul care jucase un rol atît de important în viața lui Couthon. Soția acestuia, care rămăsese credincioasă memoriei sale, îl ascunsese undeva și-l păstrase ca pe o relicvă. La o sută de ani de la moartea revoluționarului, darul pe care i-l făcuse Conventul a fost găsit într-un șopron și încredințat muzeului.

Viktor își asumase o muncă grea propunîndu-și să dea o prezentare științifică a personalității acestor tovarăși de luptă ai lui Robespierre, să explice cauzele care au dus la victoria speculanților, a oamenilor venali, a carieriștilor Directoratului : bancherul Ouvrard, Barras cel șmecher și abil, Tallien, trădătorul laș.

Nu o dată în istoria revoluțiilor furtuna ridică pe coama valului rămășițele smulse din adîncuri, scîndurile

unei luntre putrezite, o stea de mare moartă sau chiar o coajă de ou.

Trecutul omenirii luată în totalitatea ei, al unui popor sau al unei personalităţi conţine în embrion prezentul şi viitorul acestora. Un colos se poate stinge pentru a renaşte mai puternic, înnoit, schimbat. Indestructibilă este legătura dintre veacuri şi evenimente, infinită este mişcarea, clocotul materiei.

Lui Viktor îi plăcuseră cărţile din copilărie. Citise pe Tolstoi, pe Walter Scott, Sienkiewicz, pe Lajecinikov. Aceştia fuseseră ghizii lui prin labirintul veacurilor, ei făcuseră să învie pentru el voci stinse şi evenimente uitate. După ce maică-sa adormea, Viktor se scula din pat şi continua lectura întreruptă. Îi plăcea să se simtă contemporanul celor ce poate că îi cunoscuseră pe străbunii lui, dintre care unii trăiseră cîndva foarte demult, sau alţii, dimpotrivă, într-un trecut destul de apropiat.

Ce ştia el despre aceste nenumărate generaţii care trăiseră şi trecuseră prin viaţă una după alta, înainte de a vedea el lumina zilei ? Îşi putea uşor imagina strămoşi de tot felul, de vreme ce nu avea nici cea mai mică idee despre arborele său genealogic, care la orice om este totdeauna viguros. Cine fuseseră ei, aceşti Balakovi care se succedaseră unii după alţii de-a lungul veacurilor ? Şi-i închipuia vînjoşi, nemuritori, asemenea pădurilor seculare în care timpul dărîmă copacii dar sămînţa rămîne şi noi giganţi se ridică. Alteori vîntul poartă seminţele departe, peste rîuri, peste mări, le risipeşte pe alte continente. Cine ştie dacă unii dintre aceşti străbuni nu şi-au început sau nu şi-au terminat viaţa prin ţinuturile îndepărtate ? Şi cine au fost ei ? Poliani sau drevleani ? Poate huni sau, poate, gali. Neam de cneji sau de robi ? Oricum, au trecut pe pămînt drumul scurt, ca să facă loc altora ce le urmau. Imaginîndu-şi această oaste fără de sfîrşit, Viktor se străduia să descifreze contururile viitorului. Se va încheia oare cu el minuscula rămurică a neamului său ? Sau porni-vor de la el vlăstare noi, care vor cugeta şi vor trăi, se vor bucura şi vor suferi, dar mai ales vor trăi, vor trăi mereu pe această planetă ciudată şi minunată, care ne oferă bucuria naşterii şi suferinţa morţii.

Tărîm necunoscut şi misterios, fără de început şi fără de sfîrşit, istoria îl captivase pe Viktor, care îşi dădea

seama tot mai mult cît de sărace erau cunoştinţele oamenilor despre propriul lor trecut.

„S-ar părea că trăim tot în preistorie dacă ţinem seama de puţinele cunoştinţe ce le avem".

Pentru Viktor, cercetarea trecutului era aidoma unui coborîş în subterane misterioase sau, dimpotrivă, aidoma unui urcuş în munţi neumblaţi încă, unde la fiecare pas te ameninţă avalanşe aducătoare de moarte sau stînci inaccesibile. În fond, marea revoluţie franceză nu e o epocă prea îndepărtată de noi. Totuşi, cîte pete albe! Arme precum radioul, fotografia, televizorul, tirajele uriaşe ale ziarelor şi cărţilor sînt cuceriri ale secolului al XX-lea. Istoria veacurilor trecute a risipit în neant multe fapte şi amănunte importante privind destinul unor popoare şi chiar a unor personalităţi.

Despre epoca de înălţare şi decădere a Romei au rămas doar cîteva miraculoase mărturii scrise, date disparate, pe care istoricul asemenea unui meşter mozaicar trebuie să le adune laolaltă şi să le completeze cu propria sa imaginaţie, în funcţie de concepţiile sale filozofice, de felul său de interpretare. Adevărul triumfa doar în clipele în care aveau lor evenimente de cotitură ce schimbau cursul istoriei pe o anumită porţiune de timp. O oră mai tîrziu, evenimentul îşi pierdea din importanţă, se stingea, murea şi urma să fie îmbălsămat asemenea unui cadavru. Aşa a dispărut autenticitatea faptelor, cedînd loc unor noi evenimente şi interese.

Convingerea aceasta Viktor şi-o formase de-a lungul zilelor de muncă prin arhive, cînd rămînea singur cu hîrţoagele, cu tot felul de documente îngălbenite, subţiate, parcă tremurînd ca nişte pleoape de bătrîn şi totodată atît de fine, de gingaşe şi de prăfuite, încît avea senzaţia că atinge aripile unui fluture de noapte. Petrecea ore de-a rîndul la lumina unor lămpi speciale, în nişte subsoluri unde domnea o temperatură constantă, verificată mereu, uitînd de tot şi de toate, cufundat în fantastica descoperire a unei vieţi apuse. Nu era deloc uşor să descifrezi literele şi cuvintele şterse de vreme. Căuta nu numai să găsească o confirmare sau un temei presupunerilor sale ştiinţifice. Acolo, în tăcerea aceea plină parcă de o viaţă latentă, lupta mai ales pentru adevăr. Adevărul era ţinta cercetărilor sale istorice. Erau atîţia

oameni calomniaţi fără de vină care aşteptau ca el să-i apere, să-i reabiliteze.

Praful subţire, imperceptibil, care se aşternea asemenea unei dîre de fum îi dădea dureri de cap şi mîncărimi în gît. Pielea i se îngălbenise, se subţiase parcă, devenind asemenea papirusului ; dar Viktor era fericit. Avea impresia că respiră aerul magic al veacurilor de altădată. Scormonitul acesta prin arhive îl încînta. Se asemuia vînătorului pornit să caute urma fiarei prin hăţişul virgin, ostil, bucurîndu-se de singurătate, linişte şi aer curat. De altfel, soarta pionierilor a fost din totdeauna să descopere lucruri nebănuite şi neaşteptate.

Viktor Balakov simţea o adevărată repulsie citind invenţiile mincinoase, calomniile thermidorienilor la adresa lui Couthon. Era zguduit de trădarea acelora pe care acest revoluţionar sobru, plin de sacrificiu de sine, cinstit şi incoruptibil, asemănător în multe privinţe lui Marat, îi socotise prietenii săi. N-a fost suficient că adepţii lui Robespierre au fost ghilotinaţi, dar reacţiunea a căutat să-i şi înfiereze, să le mînjească numele. Renegaţii care duseseră revoluţia la pierzanie căutau să se justifice faţă de urmaşi. Aceasta e de altfel logica crîncenă a trădării. Mergînd la moarte, revoluţionarii au adesea obiceiul să facă apel la viitor : „Istoria are să-şi rostească verdictul ei echitabil. Ea are să ne achite !“

Aşa grăise Lopatin, ascultîndu-şi condamnarea la moarte. Aşa vorbiseră eroii Comunei din Paris, lîngă zidul cimitirului Père Lachaise, aşteptînd să fie împuşcaţi.

Orice istoric simte cum îl apasă povara uriaşă a răspunderii ce şi-a asumat-o. Unele documente îl iritau pe Viktor. Alteori, confesiuni sfîşietoare, parcă scrise cu sînge, îl tulburau pînă la lacrimi. Întrucît nu se mulţumea doar să consemneze cronica evenimentelor, ci urmărea să le şi cerceteze, greutatea cea mai mare era în dezvăluirea subterană a rivalităţilor dintre cei ce pînă mai ieri fuseseră partizani ai aceleiaşi idei. Căci la începutul revoluţiei toţi membrii clubului adăpostit în Mînăstirea sfîntului Jacob fuseseră tovarăşi de idei. Tuturor acestor oameni le era hărăzit să rămînă doar vestitori ai unor transformări viitoare. Nu virtuţile lor personale, ci relaţiile complicate ale vieţii economice şi cursul istoric la data aceea în Franţa le-au determinat destinul deopotrivă de tragic. Dar oamenii aceştia au marcat începutul unei Franţe

noi. Destinele lor sînt asemenea stelelor care au strălucit cîndva, iar noi abia astăzi le vedem lumina. Cu toţii au aspirat spre Adevăr, spre Bine, spre Dreptate; dar apărînd Ideea, au fost nevoiţi să fie cruzi, să-şi sacrifice scurtele lor vieţi pentru idealul revoluţiei.

Iată cîteva din însemnările prealabile ale lui Viktor făcute pentru disertaţie: *„Declaraţia drepturilor omului* a devenit un model de umanism şi dreptate. În acelaşi timp însă, maşina inventată de inginerul Guillotine şi destinată tăierii vitelor s-a transformat într-o «maşină a morţii». «Securea» ei a tăiat capetele celor mai de seamă revoluţionari ai Franţei noi. Revoluţia e şi ea un război. Oare în toiul luptei îi putem învinui pe revoluţionari că ar fi sîngeroşi? Ei nu-şi apără numai vieţile lor, ei apără şi Patria, şi Ideea, şi Omenirea, şi Libertatea, principii contestate de adversar. Pînă la trădarea lui Mirabeau, a regelui şi majorităţii aristocraţilor, pînă la răzmeriţa sîngeroasă din Vandée, pînă la intervenţia străină, nici Couthon nici adepţii săi nu doreau nimic altceva decît o idilă paradisiacă în care lupii şi oile să trăiască în bună înţelegere. Acest membru al triumviratului lui Robespierre, care a devenit ulterior un om suspicios şi gata să ceară măsuri extreme în numele salvării revoluţiei, era un familist model şi multă vreme un politician bun la inimă. Dar în interiorul Conventului şi în rîndul adepţilor lui Robespierre lupta se înteţea. Lui Couthon i se părea că la fiecare pas vede capcane, uneltiri, intrigi. Izbucni războiul — cu adversarii din afară, cu cei dinăntru, războiul civil — şi cel mai crîncen dintre toate războaiele, cel în interiorul partidului. Robespierre şi linia lui politică fură înfrînţi. Învingătorii nu s-au mulţumit să-i execute în chipul cel mai barbar. Au vrut să le şteargă amintirea, să-i osîndească la dezonoare veşnică, să le calomnieze viaţa, personalitatea, activitatea. Robespierre şi adepţii săi, cei mai consecvenţi dintre revoluţionarii pe care i-a cunoscut epoca burgheză, în viaţa lor particulară ca şi în politică au fost oameni puri şi integri. Istoricii, căutînd să facă pe placul reacţiunii, i-au înfăţişat pe Marat, pe Robespierre şi pe Couthon ca pe nişte firi sîngeroase şi nişte ticăloşi. Calomnia, care roade mai rău decît rugina, s-a aşternut pentru multă vreme peste amintirea acestor romantici temerari".

Din arhivele tăcute şi solemne, Viktor Balakov nimerea pe străzile zgomotoase, pline de lume. Mergea ca într-o stare de transă, fără să vadă trecătorii, îmbrîncindu-i. Mergea, se oprea, stăpînit de gîndurile sale, de problemele cărora nu le putea afla răspuns. Altădată, trecutul i se păruse tăcut şi pustiu. Acum, o mulţime imensă grăia, striga, trăia în aceste decenii îndepărtate. Manevrîndu-şi destul de uşor memoria, asemenea unui aparat de filmat, Viktor căuta ba să încetinească mişcarea umbrelor, pentru a le desluşi mai bine contururile, ba le accelera ritmul. Pentru el documentele, scrisorile, amintirile ca şi relicvele de muzeu — mobila, hainele, lucrurile ce aparţinuseră altădată unor personalităţi istorice — erau mijloace de înviere a vremurilor trecute. Cercetînd trecutul, el căuta cu insistenţă şi răbdare să descifreze prezentul ; examinînd prezentul, se străduia să desluşească trecutul. Îl găsea adesea intact, aşa cum într-o piatră de chihlimbar poţi afla păstrată o frunzuliţă, un fir de iarbă sau o gîză.

CAPITOLUL II

Flori de micsandră

ÎN TOAMNA ANULUI 1942, ÎN clădirea Comisariatului Militar al raionului..., intră o femeie palidă, îmbrăcată într-o rochie cenuşie, cu basma pe cap ; părul ei blond era împletit într-o coadă groasă, strînsă la ceafă. Chipul trăda enervare, poate chiar ciudă.

— E un an de cînd locuiesc în ţinutul dumneavoastră şi mă trimiteţi iarăşi la ţară, declară ea nu fără accente de mînie în glas. Ce vrea Secţia sanitară, să-mi dea un bilet de „lăsare la vatră" ? Sînt medic şi mi-e ruşine. Mi-e ruşine să rămîn aici, să nu fiu pe front atunci cînd toată lumea luptă !

Maiorul, om în vîrstă, cu un braţ bandajat, ridică anevoie pleoapele umflate de atîtea nopţi nedormite şi privind atent la femeia din faţa lui încercă să înţeleagă sensul cuvintelor ei.

— Tovarăşe doctor Balakova, rosti el obosit, aţi mai fost de nu ştiu cîte ori ! De ce irosiţi în zadar şi timpul dumneavoastră şi pe al nostru ? În livretul dumneavoastră militar scrie : „Mobilizat pe loc de către Ministerul Sănătăţii". Şi apoi nu vă gîndiţi cîţi medici au mai rămas în regiunea asta ? Îi putem număra pe degetele unei singure mîini.

— Dar de ce tocmai eu ? De ce tocmai eu nu sînt bună pentru front ?

Maiorul avu pentru o clipă impresia că în enervarea ei femeia parcă ar fi vrut să-l ameninţe cu pumnul.

Ridicîndu-se în picioare, ofiţerul încercă să dea glasului său de tenor, uşor voalat, o rezonanţă metalică.

— Vă rog să vă calmaţi. Astăzi, frontul este peste tot...

Şi aşa, fără să obţină vreun rezultat, Tereza Pavlovna Balakova fu nevoită să plece în satul Zabîtovo.

Nu departe de acest colţ al regiunii Arhanghelsk, dincolo de fişia subţire de taigă virgină, războiul era în toi. Oamenii luptau cu îndîrjire pentru fiecare petec de pămînt. Iar aici, în pădurea aceasta, unde pe vremuri fuseseră schiturile raskolnicilor, domnea liniştea. Din depărtare se auzeau doar lovituri de topor şi zgomot de copaci doborîţi, care vesteau că se construieşte o cale ferată de mare importanţă de la Cebui spre capitală. Armata şi industria aveau nevoie de petrol şi de minereuri.

Tereza dorise din tot sufletul ei să plece pe front. Nu reuşise însă nici cerînd acest lucru cu înverşunare, nici implorînd autorităţile. Într-adevăr, zeci de sate erau lipsite de cadre sanitare. Trebui deci să se supună.

În prima seară întunecoasă şi umedă, după ce ajunsese în satul Zabîtovo, trecutul luminos învie în amintirea ei cu acea durere acută pe care ţi-o dă conştiinţa pierderilor definitive, a imposibilităţii de a mai fi fericită în acest fund de pădure, locuit numai de femei, copii şi bătrîni.

În toţi anii care trecuseră de la moartea soţului său, Tereza îi dusese dorul şi suferise că nimeni n-o aştepta, că nimeni nu-i ieşea în întîmpinare cînd venea acasă. Nu primea scrisori de nicăieri, nu mai cunoştea acele presimţiri tainice care ne învăluie asemenea undelor radio sau a infrasunetelor, chiar dacă sînt incapabile să pătrundă în conştiinţă sau să se facă perceptibile auzului.

Era singură, singură. Cîte nuanțe în acest cuvînt grăind a impas, a cerc închis. Singură. Fără familie. Uneori, își simțea inima sfîșiată, alteori căuta să recurgă la amara consolare a renunțării. Un alt om asemenea celui pe care-l pierduse, prieten bun ca el, nu putea găsi. Dealtfel, să întîlnești și o dată în viață un om ca el e o minune. Un timp Tereza crezuse că numai gîndul la el, amintirile îi pot umple viața și, măcar în parte, împlini absența. Amărăciunea pierderii era însă prea mare, desființa prezentul. A trăi din amintirile trecutului însemna pentru Tereza o agonie de lungă durată. Treptat, treptat, începuse să se obișnuiască cu gîndul pierderii suferite.

Singurătatea creează un climat favorabil dragostei, așa cum pe stîncile aride apar firicele de iarbă sau se ivesc uneori tufe.

Tereza începu să se intereseze de oamenii cu care se întîlnea. Nu căuta să găsească un altul care să semene cu cel ce plecase. Știa prea bine că aceasta ar fi însemnat să colinde veșnic și fără rezultat pămîntul. Dealtfel, era imposibil și totodată un sacrilegiu. Fiecare om este în felul lui unic, irepetabil. Sufletul omului este uriaș și necercetat asemenea universului. La început, Tereza crezuse că-i este de ajuns să simtă alături pe cineva apropiat, fie el cît de simplu, cu care să poată comunica. Chiar o femeie sau un copil. Cu cît singurătatea se prelungea însă, cu atît nevoia unei afecțiuni devenea mai imperioasă.

Cumplite erau vremurile pe care le trăia. Milioane de oameni luptau în război, mureau pe front, destinele se proiectau în evoluții surprinzătoare. Acest vîrtej cuprinse și viața Terezei. Pe fundalul suferințelor generale singurătatea ei părea un fleac. Muncea cît trei și tristețea ei se topea în suferințele uriașe ale celor din jur.

— Nu cumva ți-e poftă de niște ciuperci murate? N-ar strica să bei și un pic de ceai, că altfel n-o să te țină mult timp picioarele, o tot îmbia gazda, o femeie voinică, cu pielea albă și părul bălai, rebel sub broboada înflorată. Sau poate vrei niște țuiculiță de casă, să te mai încălzești? Îi duci întruna dorul drăguțului? Aoleu, păcat, mare păcat! Nu uita că ești frumoasă! Uite ce ochișori ai, gene lungi, lungi de tot, iar buzele rotunde.

— Mulțumesc, răspunse zîmbind Tereza. Uite, am niște pîine. Dacă o împărțim, nu refuz niște ciuperci. Și bunica-mea mura în fiecare toamnă asemenea bunătăți.

Serile și le petrecea la opaiț. De citit nu se prea putea.

Într-o noapte fu chemată să asiste la o naștere grea. Fătul era așezat în poziție orizontală și nu ușor i-a fost să scoată capul umed și lipicios în așa fel încît să nu-l vateme și să nu facă nici un rău lăuzei. Toată numai broboane de sudoare, palidă, abia stăpînindu-și tremurul mîinilor, Tereza reuși să salveze și pruncul și pe mamă. i se părea că ea ar fi născut ; era un sentiment nou, necunoscut, pe care nu-l mai încercase.

— Îți mulțumesc, rosti abia perceptibil colhoznica. De n-ai fi fost tu, nu m-aș fi descurcat, s-ar fi prăpădit copilul.

Și așa, zi de zi, viața Terezei era o luptă încordată, cu tot felul de boli, uneori nevindecabile, cu moartea care se strecura pe furiș dintr-o casă în alta. Nu-i ajungeau medicamentele, feșele și Tereza începu să folosească rețete verificate din bătrîni, făcînd apel la buruieni, la tot felul de infuzii, căutînd să prevină pe cît putea bolile. Strîngea laolaltă femeile, le învăța cum să lupte cu bolile, cum să evite răceala, cum să apere de ea copiii. Niciodată nu intitulase aceste întîlniri „conferințe“ sau „cursuri“, ca să nu-și sperie pacienții. Erau pur și simplu discuții la o ceașcă de scoruș de munte opărit (ceai nu mai exista de mult), iar uneori și de cvas, cu care bietele vădane își mai potoleau dorul și singurătatea.

Uneori, dragostea se strecura printre gîndurile Terezei. Îi ducea dorul în singurătatea ei totală, care o făcea să se simtă părăsită și ruptă de restul omenirii. Cîte pagini n-au scris pe această temă poeții sau prozatorii, cîți psihologi n-au discutat despre ea, cîte lacrimi n-au vărsat muritorii.

Își zicea uneori că dragostea este o parte intrinsecă a existenței umane, trăind în sfera unor legi și manifestări de o infinită varietate, ce nu ține seama de condiții, de timp, dimpotrivă, poate izbucni cu deosebită forță dacă întîlnești piedici. „Misterul iubirii, ca și misterul creației, cine l-a putut descifra ?“ își zicea tînăra doctoriță în serile cu gînduri chinuitoare, în căsuța șubredă de la marginea satului Zabîtovo.

Tereza Pavlovna Balakova se împăcase de mult cu gîndul că această iarnă de război o va petrece aici, în pus-

tietate, fără ziar, fără radio, la lumina opaițului, muncind copleșită de gînduri și singurătate sufletească.

Pe neașteptate, la Zabîtovo apăru un grup de muncitori, și în cîteva zile pe o colină din apropiere se construiră barăci și cîteva depozite. După muncitori sosiră și inginerii constructori. Aveau misiunea să ridice în termenul cel mai scurt un pod peste rîu, pentru a asigura transportul petrolului pe calea ferată.

Toamna timpurie învestmîntase pădurea în culori de basm. Frumusețea naturii înconjurătoare era ca o muzică ce învăluia în sunete dulci sufletul Terezei. Cu mirare constată într-o bună zi că noii veniți plantaseră în tabăra lor un rond de flori. Cine să fi adus aici, în pustietatea aceasta nordică, flori ? Erau niște tufănele, iar de adus, i se povesti, le adusese Anisim Ivanovici Iolka, unul dintre tehnicienii constructori. Încă înainte de a-l fi văzut, încă înainte de a-l fi întîlnit pe acest om ce deținea postul de administrator-șef al construcției, Tereza simți pentru el un fel de simpatie. Curînd se mai construi și o cantină pentru muncitori, într-o poiență acoperită cu iarbă verde. Măsuțele cioplite de muncitori, pentru patru persoane fiecare, fură împodobite cu buchete de frunze ruginii, așezate în cutii de conserve învelite în hîrtie colorată în chip de vaze. O prelată cenușie prinsă de niște stîlpi ferea de soare și ploaie această cafenea sui-generis.

— Toate astea le-a făcut Iolka al nostru, îi zise Terezei unul dintre inginerii nou sosiți, primul pacient care venise la ea să fie consultat.

Omul căzuse de pe dig, se lovise destul de tare la umăr și la picior. În sarcina Terezei cădea acum și îngrijirea medicală a constructorilor podului, în număr de cîteva sute.

Tereza îl întîlni prima oară pe Iolka la bucătăria cantinei. Tocmai gusta un păsat de mei, căruia poruncise să i se adauge un sos de ciuperci.

— Ce fel de bucătar ești tu, spunea el, cu figura sumbră, amestecînd cuvinte rusești și urcainiene, dacă pe oameni nu-i iubești ? Cum de ai putut să le pregătești drept mîncare o porcărie ca asta ? Oamenii vin de la muncă, obosiți, flămînzi, vin să mănînce. Și tu ce le poți oferi ? Nici un animal n-ar mînca așa ceva. Pe deasupra mai și furi din hrișcă. Mai bine mi-ai fi spus drept că i-ai promis drăguței tale niște hrișcă și eu ți-aș fi dat din

porția mea. Altfel, bagă de seamă, prietene, de te mai prind încă o dată, te trimit în fața judecății. De ți-ai găsit o muiere, gospodărește-te din fond propriu și nu băga mîna în sacul statului... Dar asta ce-o mai fi ?

Iolka descoperi capacul unei crătiți mici. Acolo fierbea o supă grasă. Acoperind-o în grabă, se îndreptă, spre chiuvetă să controleze de este spălată bine vesela, apoi examină în amănunt caramangeria și controlată cu deosebită atenție fundurile de lemn pe care se tăiau peștele și legumele. Se băgă pe sub mese și deschise lăzile cu cartofi. În cele din urmă, după ce controlă totul, reveni în bucătăria care strălucea de curățenie. Cratița cu supă era la locul ei. Pe chipul lui Anisim Ivanovici se citi o expresie de ciudă.

— Uite ce este, Piotr Efimovici, se adresă el sever bucătarului, nu te supăra, dar să știi că te pedepsesc conform legii. Singur ești de vină. O jumătate de oră m-am tot plimbat în jurul bucătăriei ca să ai timp să torni în cazanul comun supa ce fierbe în crăticioara dumitale personală. Ce, mă crezi orb ? Nu e prima oară cînd te prind că-ți faci o mîncare specială pentru dumneata și ai dumitale.

Iolka înjură ca la ușa cortului, iar cînd întoarse capul, o zări pe Tereza. Chipul lui, altfel cenușiu, obosit, puțin ciupit de vărsat de vînt, se făcu roșu-cărămiziu. Se simți evident jenat.

— Tovarășă doctor, vă salut, zise el, cu o mișcare a umerilor care semăna într-un fel a scuză. Îmi pare rău, nu v-am văzut. Vă rog să mă iertați.

Prost bărbierit, înalt, uscățiv, arăta cu totul altul decît și-l închipuise Tereza. Era îmbrăcat simplu, iar buzunarul de la bluză avea și un petec cusut grosolan. Iolka ieși cu pas ușor din bucătărie fără să-i mai arunce Terezei vreo privire. Fără să știe de ce, doctorița simți o amărăciune în suflet. Să fi fost oare pentru că timidă și puțin disprețuitoare în același timp nu suporta să fie tratată cu indiferență ?

„Semn prost, își zise ea. Dar ce-mi pasă mie de el ? Ce este el pentru mine ? Încă una din acele nenumărate umbre ce-mi traversează drumul."

În aceeași clipă se și auzi chemată. Un hamal scăpase drept pe picior un sac cu ciment. I se cerea de grabă ajutorul.

Spre seară, fără să aibă cu adevărat o treabă urgentă, Tereza veni din nou la punctul medical al şantierului. Îl întîlni iarăşi pe Anisim Ivanovici, care de astă dată i se păru mai vesel şi chiar mai tînăr. În privirea ochilor săi cenuşii nu mai citi neîncredere şi ironie.

— Am întreprins cîte ceva să vă fiu de folos. Am pus un paravan şi acum aveţi un fel de mini-cabinet, dar oricum separat, al dumneavoastră. O să vă simţiţi mai bine aşa. Am adus aici şi un fel de canapea. Poate rămîneţi cîndva peste noapte, cînd n-o să mai aveţi timp să vă întoarceţi acasă în sat. O femeie oricînd are nevoie de mai mult confort decît noi, bărbaţii. Şi uite am pus şi un buchet de flori. Sînt ultimele în toamna asta. Trecînd prin pădure, mi-am adus aminte de dumneavoastră şi le-am cules. Să nu vă supăraţi.

Tereza simţi că antipatia faţă de acest om dispăruse. La lumina lămpii de petrol, uşor fumegînde, chipul lui părea mai luminos, pielea mai puţin aspră. Îi plăcu fruntea lui mare, puţin bombată, înconjurată de un păr castaniu cu plete date peste cap, nasul drept, lăţindu-se în partea de jos şi urechile puţin clăpăuge, moi ca la un copil.

Fără să-şi dea seama de ce şi în ce fel, dar întîlnirea cu Iolka o sperie. Îşi simţi şi mai chinuitor singurătatea şi parcă îi păru rău de anii care trecuseră şi în care inima ei rămăsese împietrită.

— „El să fie oare ? se întrebă Tereza. Încercă să-l compare cu ea, să-l aşeze alături, şi aceste gînduri timide parcă îl făcură mai apropiat, mai drag.

După ce termină cu pacienţii pe care-i avea în sat, Tereza porni grăbită — lucru neobişnuit pentru ea — spre punctul medical al şantierului. Simţea dorinţa să-l reîntîlnească pe Anisim Ivanovici, să verifice dacă şi el se gîndeşte la ea, dacă o caută.

„Poate că e însurat ? Poate că are copii ? Îşi iubeşte nevasta ? Nu ştiu nimic despre el.“ Mergea repede, urcînd şi coborînd ; gîfîia nu din cauza pasului grăbit, ci al gîndurilor absurde şi în acelaşi timp chinuitoare.

„Dar dacă există alta... nu aici... oriunde... tot una... De ce trebuie să rămîn totdeauna singură ?... Nu pot, nu vreau, nu mai pot suporta.“ Deşi acest fel de a gîndi era foarte puţin potrivit pentru Tereza, ea nu căuta să-şi

cîntărească ideile. Se simţea împinsă de o voinţă mai puternică decît raţiunea şi controlul de sine.

Cu chipul cenuşiu şi mînios, Anisim Ivanovici se repezi la Tereza de cum aceasta ajunse în dreptul depozitului.

— Tovarăşă doctor, vrei să-mi spui şi mie de ce eşti atît de milOasă cu pacienţii ? Cu dumneata nici pînă-n vară nu terminăm podul. Inginerul e în concediu medical şi vreo zece muncitori de la construcţii şed, cu aprobarea dumitale, în baracă şi joacă popa-prostu. Poftim, unul zice că are guturai, pe altul îl doare burtica. Dumneata îţi dai seama ce vremuri trăim ? Te-ai gîndit la asta ? Şi aici tot pe front sîntem. Să nu te superi pentru adevărul care-l zic, dar bunătatea dumitale dă apă la moară duşmanului.

Îmbufnat, arunca priviri mînioase, cel puţin aşa i se părea Terezei.

— Cum îndrăzneşti să-mi vorbeşti pe tonul ăsta ? se supără ea. Nu înţelegi că oamenii sînt bolnavi ?

— Îi cunoşti prea puţin ; chiulangii găseşti peste tot, căuta într-un fel să se scuze Iolka.

Tereza nu-l mai asculta. Alergă spre baraca unde locuiau muncitorii cărora în ajun le dăduse concediu. Doi, într-adevăr, nu erau la faţa locului, plecaseră în satul vecin să-şi vadă drăguţele. În jurul mesei lungi, bine spălate, ceilalţi jucau cărţi. Un singur bolnav zăcea în pat, învelit în plapumă, într-un acces de malarie.

Zilele goneau unele după altele. Tereza evita să-l mai întîlnească pe Anisim Ivanovici, care, la rîndul său, se prefăcea că nu o vede. Într-o zi se ciondăniră cumplit la punctul sanitar. Cearta se iscă din cauza Terezei, care ceru să se îmbunătăţească ventilaţia în dormitoare. Pe lîngă aceasta, Iolka refuză să angajeze o soră medicală, pe Nastenka, declarînd că-i ajunge un doctor şi o femeie de serviciu.

— Unde sînt multe cadre medicale sînt şi mulţi bolnavi, deci nu mai are cine lucra. Şi de altfel pe cine tot vreţi să trataţi ? Nu vedeţi că acum nu-i timp de boală ? Aspirina şi alte medicamente le dă doctorul, declară ritos Iolka.

Conflictul se încheie cu victoria doctoriţei : sora Nasta se mută totuşi la serviciul ambulatoriu, dar Tereza încetă să-i mai vorbească lui Anisim Ivanovici şi curînd

după aceea declară că refuză să mai lucreze ca medic pe șantier.

În aceeași seară, revenind acasă tîrziu dintr-un sat îndepărtat unde era bolnav un copil de scarlatină, obosită și pe jumătate bolnavă și ea, Tereza văzu lîngă poartă un bărbat înalt și slab. Era Iolka. Fără să salute, frămîntîndu-și nervos șapca mototolită în mînă, spuse grăbit :

— Așa dar, după părerea dumitale, sînt o fiară cu care nu se poate lucra. Vrei să-mi spui unde ai de gînd să pleci ? Mărturisesc că nu mă prea pricep să mă port cu femeile. Nu-mi plac tot felul de marafeturi în comportare. Sînt un om simplu și exigent. Asta-i tot. Ați înțeles ? Dacă, din întîmplare, v-am jignit cu ceva, vă rog să mă iertați !

Din ziua aceea relațiile dintre ei se schimbară pe nesimțite. Tereza renunță să părăsească punctul sanitar al șantierului, ba chiar se gîndea cu tristețe că, într-o bună zi, va trebui să se despartă de administratorul acesta, nervos și tăcut.

Într-o bună zi, Iolka îi povesti că înaintase o nouă cerere, a treia, rugînd să fie trimis pe front.

— Nu pot să stau aici, să mă ocup de construcții, cînd în jur e război. Înțeleg prea bine, e nevoie de petrol, de cale ferată, de pod, dar sufletul meu rîvnește la luptă. Nu e pentru mine tăcerea de moarte de aici cînd la doi pași e frontul. Unul din străbunii mei, pe vremuri, a fugit în Zaporojie. Așa e neamul nostru. Avem sînge fierbinte. De aceea nici eu nu pot trăi așa cum trăiesc acum. În liniștea asta simt că mă prăpădesc.

Tereza se neliniști : „N-aș vrea să mă despart de el. Dar de ce oare ? E un om străin, indiferent față de mine. Doamne, Doamne ! Rău sfetnic mai e singurătatea !"

Floarea preferată a Terezei era micsandra. Pentru ea, aceste steluțe violete, atît de modeste, lipsite de strălucire, aduse de undeva din Asia Centrală, care-și deschid petalele numai pe înserate pentru a umple văzduhul cu parfumul lor unic, minunat, foarte puternic, erau un adevărat simbol al purității sufletești. Erau flori ale singurătății. Tereza nu se sătura niciodată să le mirosă, strîngea semințele lor cît gămălia acului și, de îndată ce se făcea primăvară, le și semăna.

Florile uscate semănau cu mici cruciulițe, parcă animate pe o ață fină. Tereza iubea această floare încă din

copilărie. În amintirea ei, brațele mamei sale moarte demult, mîngîierile ei se asociau cu parfumul de micsandră. Și tot ce iubea Tereza, printr-un joc ciudat al asocierilor, îi evoca floarea aceasta gingașă, simplă, învăluind totul cu o mireasmă stranie.

Tereza mai încercă o dată să obțină aprobarea de a pleca pe front, dar căpătă același refuz și auzi aceleași cuvinte aspre. „Avem nevoie de medici și în spatele frontului."

Singurătatea, tăcerea din jur deveneau tot mai chinuitoare. Chiar ordinea perfectă ce domina în odaie i se părea o bătaie de joc.

„Bineînțeles, n-are cine să miște un lucru de la locul lui, să creeze dezordine, să facă un pic de deranj, de murdărie, să dea viață existenței ce nu cunoaște mișcare. Groaznică singurătate ! Cătușe, lanțuri nu altceva."

Ca să evite lacrimile, încerca să recheme amintirile, unica ei consolare, dar și acestea dispăreau ușor, ca niște nori care se topesc în depărtări. Tot mai des și mai insistent apărea chipul lui Anisim Ivanovici, atît de indiferent, de nepăsător.

Într-o zi, Tereza găsi printre alte cărți rătăcite undeva în fundul unui geamantan ponosit cîteva romane vechi, atractive. În paginile lor, oamenii trăiau în afara timpului, niște egoiști care tot timpul erau preocupați numai de ei, de frămîntările lor, se chinuiau pe sine însăși și chinuiau și pe alții. Ciudată îi părea lumea aceasta, aici, în satul Zabîtovo, în anii tragici ai războiului, printre pădurile de netrecut, unde se construia pentru prima oară o cale ferată și șuieratul locomotivei se îmbina cu dangătul clopotului. Oricum însă, era mai bine așa. Tereza avea atîta nevoie de niște sfetnici ! Probabil că într-o situație asemănătoare de impas se vor fi aflînd și cei care încearcă să ghicească visele, apelînd la cărți de altădată luate din biblioteca cine știe cărui strămoș.

„Cu cît e omul mai puternic, cu atît este mai puțin înclinat spre instabilitate", repeta un vechi aforism Tereza. E totuși greu să trăiești numai din aforisme, oricare ar fi consolarea pe care ți-o pot ele oferi. Singurătatea este mai curînd un privilegiu al unei vîrste înaintate, bucuria bătrîneții.

Într-una din seri, Iolka o chemă pe Tereza și-i spuse foarte îngrijorat :

— S-a îmbolnăvit inginerul-şef. A căzut în rîu, a răcit; are friguri. Mare belea pe capul meu. Fără el nu reuşim să terminăm lucrările la termen. Scoate-mă, te rog, din încurcătură.

Nu începea nici un fel de îndoială în privinţa diagnosticului.

— E pneumonie, aprindere de plămîni, declară Tereza fără să şovăie.

— De ce ţi-e frică, d-aia nu scapi. Nu-mi rămîne decît să mă spînzur. Tovarăşă doctor, spune-mi, nu l-ai putea totuşi pune pe picioare în vreo trei zile ? Înţelege-mă, o cere munca, războiul, patria.

— Să încercăm, răspunse Tereza, cuprinsă subit de dorinţa de a învinge boala cu orice preţ.

Porni o bătălie înverşunată pentru însănătoşirea grabnică a acestui om în vîrstă, cu sănătatea destul de şubredă. Două zile nu părăsi cabinetul minuscul în care zăcea inginerul luptînd cu boala. Tot ce mai ţinea minte memoria ei, toată experienţa unui număr apreciabil de ani de medicină au fost mobilizate pentru a grăbi atingerea scopului. Nastenka o ajuta cu toată sîrguinţa.

— Nu vă lăsaţi abătut. Trebuie să aveţi încredere. Mîine neapărat o să vă simţiţi mai bine, repeta cu insistenţă Tereza, căutînd să-i insufle acestui om obosit propria-i voinţă. Starea sufletească era, după părerea ei, unul din ajutoarele cele mai de preţ în obţinerea victoriei.

Prima noapte fu de fapt o încercare a rezistenţei Terezei însăşi. Spre dimineaţă, penicilina şi supravegherea atentă dădură primele rezultate. Inginerul se simţi mai bine. Dar boala nu voia să cedeze atît de uşor. Ascultîndu-l la plămîni, studiind diagrama temperaturii, luîndu-i pulsul, Tereza era mereu preocupată să preîntîmpine eventualele feste ce i le-ar fi putut juca microbii înainte de a se declara biruiţi.

Peste cîteva zile, bătălia fu cîştigată. Inginerul-şef îşi reluă munca.

Anisim Ivanovici aduse în dar Terezei un coş cu scoruşe de munte proaspete şi rămase la taclale.

Intr-o bună zi, pe neaşteptate, aşa cum se întîmplă de obicei, Iolka mărturisi Terezei că o iubeşte şi-i povesti pe scurt viaţa lui, folosind cu acest prilej mai mult limba ucraineană decît rusa.

— Altădată, în viaţa aceea dinainte de război, am avut şi eu un băiat şi o nevastă, dar ştiu, o simt, s-au prăpădit în Ucraina. M-am întîlnit cu unii consăteni şi mi-au confirmat-o. Greu mi-a fost să mă obişnuiesc cu gîndul că nu mai există nimeni din cei care îi erau dragi sufletului meu. Iar acum, în toamna asta, în acest ţinut străin, am înviat de parcă nu s-ar apropia iarna cu viscole, ci primăvara cu flori. Am întinerit. Şi asta pentru că te-am întîlnit pe tine şi te-am îndrăgit. Aşa, inimioara mea scumpă, draga mea doctoriţă cu nume străin. Eu, cînd mă gîndesc la tine, nu-ţi zic Tereza, ci Berioza[1]. Se poate? Nu te superi, îmi doresc ca mînuşiţa ta să mîngîie de-a pururi inima mea...

De cînd rămăsese singură, Tereza nu mai auzise un cuvînt de mîngîiere, de dragoste.

Anisim Ivanovici nu prea era vorbăreţ. Tereza ştia puţine despre viaţa lui, dar nici nu căuta să afle mai multe. Iolka îi inspira încredere, şi acest sentiment nou era mai puternic decît pasiunea şi afecţiunea. Încrederea în alt om te face să nu te mai simţi dezorientat în viaţă. De altfel, adevărata iubire nici nu poate exista fără încredere. Tereza îi era nu numai recunoscătoare dar şi devotată lui Iolka. Un sentiment de gingăşie încălzea gîndurile ei. Şi dacă altădată îşi zicea că pierderile din trecut îi distruseseră sufletul, acum se convinsese că numai cei morţi nu cunosc dragostea.

Om stăpînit, tăcut, înclinat spre visare, Anisim îi plăcea tot mai mult Terezei. Îi erau dragi copiii, iubea muzica melodioasă, îndeosebi vechile cîntece populare. Mărturisea sincer că nu se pricepe prea mult la treburi savante, că învăţase mai greu la şcoală şi cu chiu cu vai de abia terminase o şcoală tehnică. În schimb, încă din tinereţe se simţise atras de activitatea practică, care-i dădea satisfacţii depline. Cînd venea seara s-o vadă pe Tereza îi aducea totdeauna cîte ceva mai gustos de mîncare. Tereza bănuia că Anisim Ivanovici îi cedează tot ce e mai bun din porţia sa, deşi el n-ar fi recunoscut-o în ruptul capului. Era o plăcere pentru Iolka s-o privească cum mănîncă, deşi ea căuta întotdeauna să se prefacă că nu-i e foame. S-ar fi zis că el se sătura privind-o pe ea cum mănîncă pîine cu o bucăţică de zahăr şi bea ceai.

[1] Berioza, în l. rusă mesteacăn (n. tr.)

Altă plăcere pentru Iolka era să-i facă mici daruri pe care le meșterea singur : ba o cutioară din coajă de mesteacăn, ba o etajeră din scînduri. Primind niște flanelă pentru obiele, i-o aduse, rugînd-o să-și facă o bluziță din ea. La rîndul său, Tereza îi citea versuri sau fredona arii din opere, pe care Iolka le asculta cu cea mai mare încîntare, deși nu le cunoștea, minunîndu-se cît pot fi de armonioase.

Cînd avea o clipă liberă în timpul zilei, Tereza se repezea pe șantier. Uneori se simțea cuprinsă de îngrijorare fără motiv. Îi era teamă ca nu cumva Anisim Ivanovici să cadă de pe dig. Un sentiment matern își făcuse loc în sufletul ei față de acest om pînă de curînd cu totul străin ei. Clipele cele mai fericite erau legate de călătoriile în orășelul vecin, tihnit și modest. Iolka îl înhăma pe Secret, un cal bătrîn deși încă iute de picior, la o teleguță îngustă, iar după ce se așternu zăpada, la sanie. Mîna ușor și calul parcă zbura prin pădure. Drumul de cincisprezece kilometri trecea printr-o pădure de brazi, aspră și sălbatică, aproape necălcată de picior de om. Ici-colo furtunile grămădiseră ziduri de copaci dărîmați, pe care trebuiau să le ocolească. Alteori o luau însă de-a dreptul, și atunci aveai impresia că se legănau ca pe valuri. La una din cotiturile acestui labirint tainic, strălucind sub podoaba iernii, se afla o colibă de mult părăsită, unde pe timp de ger se putea face un popas. Lîngă vatră găseau totdeauna cîteva bucăți de lemne : e o lege nescrisă în taigă ca fiecare om ce-și află adăpost într-o colibă de acest fel, înainte de a o părăsi, să lase cîteva lemne pentru călătorii ce vor veni după el.

Tereza și Anisim se simțeau în această colibă ca în căminul lor. De obicei lemnele se aprindeau greu, gerul stăruia între zidurile reci. Privită prin fereastra înghețată, pădurea avea un aer tainic și amenințător. Sigur pe el, Anisim cotrobăia prin încăpere, făcea focul. Fie datorită căldurii din sobă, fie pentru că se afla împreună cu el, n-ar fi știut s-o spună exact, Tereza se simțea bine în căsuța pustie. Nu-i venea să plece, mai ales că nu avea de ce să se grăbească. Cînd erau împreună, avea senzația că sînt o singură ființă, o singură voință și dorință. Au petrecut o noapte împreună în această colibă, strîns lipiți unul de altul pe o laviță, unica mobilă existentă. Flăcările din sobă luminau pereții, și la un moment dat Tereza

avu impresia că reflexele roşietice de pe fruntea lui Anisim şi de pe mîinile ei aduc a dîre de sînge.

— N-ai să mă părăseşti ? puse ea pentru prima oară această întrebare cu sfiiciune în glas. Să nu te duci singur pe front ! Ia-mă cu tine, acolo am să pot face pentru oameni mai mult decît am făcut pînă acuma.

— Nu concep viaţa fără tine, şopti el încet de tot şi-i atinse uşurel obrazul cu buzele. Plecăm împreună pe front.

Asemenea muzicii, dragostea cunoaşte zeci de nuanţe, evoluează în linii abia perceptibile şi foarte variate ; îşi are momentele ei de elan dar şi de reflux, intonaţiile ei unice.

Multe cuvinte de taină, multe gînduri dintre cele mai intime, ani de-a rîndul adunate în inimă şi le-au spus, şi le-au mărturisit unul altuia în clipele acelea de singurătate. Melodia simfoniei de iarnă îi fermeca reunind într-o cîntare neobişnuită sunetele uşoare ale fulgilor de zăpadă ce se aşterneau pe pămînt, scîrţîitul trist şi prelung al copacilor, şuieratul neliniştit al vîntului întrerupt din cînd în cînd de loviturile ritmice ale ciocănitorii, scîncetul ramurilor atrase de pasul grăbit al vreunei vietăţi sau de aripa vreunei păsări în zbor.

Terezei i se părea că niciodată nu fusese atît de fericită ca în acea colibă din pădure.

Un sentiment autentic, sincer caută să se ferească de ochiul străin, de imixtiunea altora. Puţină lume bănuia legătura dintre Tereza şi Iolka. Tînăra doctoriţă nu rămăsese niciodată peste noapte pe şantier, şi pînă şi sora Nastenka, ajutoarea ei, nu bănuia nimic.

Nastenka împlinise douăzeci şi doi de ani şi era socotită de toţi o fată cu adevărat frumoasă. Ca toate femeile din nord, avea pielea de o albeaţă imaculată, cu bujori în obraz, iar fruntea şi gîtul de discreţia mată a sidefului. Părul ei de culoarea frunzelor pălite de rugină stîrnea admiraţia tuturor. Alături de fata aceasta ce părea să ignore greutăţile vieţii, Tereza simţea toată povara anilor, a pierderilor încercate, a greutăţilor prin care trecuse, amărăciunea îndoielilor şi a gîndurilor ce o frămîntau. Nu fără oarecare gelozie observă la un moment dat că Nastenka, fie în glumă, fie din dorinţa de a se făli cu o victorie în plus, începuse să-i facă ochi dulci lui Anisim Ivanovici. Şi cu cît acesta se arăta mai indiferent,

cu atît devenea sora medicală mai insistentă iar cochetăria ei naivă mai fățișă.

Nastenka se născuse în satul Zabîtovo care reprezenta pentru ea centrul universului, călătoria cea mai lungă pe care o făcuse fusese în orășelul Kotlas. Acolo absolvise și școala sanitară. Iolka i se părea, în toate privințele, un om neobișnuit. Deosebirea de vîrstă n-o speria. Adesea, în tinerețe, fetele se simt atrase de oameni maturi. Poate că teama inconștientă în fața greutăților vieții, în fața piedicilor ei, le face să caute un sprijin de nădejde.

Aflînd într-o zi că Iolka se pregătește să plece cu sania la oraș, Nastenka se rugă s-o ia și pe dînsa. Spera că pe drum va reuși să mai dărîme din zidul pe care-l simțea între Iolka și ea. Discuția se purta de față cu Tereza, care tocmai terminase consultarea bolnavilor.

— Bine, se poate. Mîine în zorii zilei, răspunse calm Iolka, care venise s-o conducă pe Tereza pînă-n sat.

Tereza simți că-i năvălește tot sîngele în obraz, pentru ca în clipa următoare inima să-i bată cu furie. În memorie izbucniră una după alta imagini dintr-un trecut apropiat și atît de drag. Pădurea deasă, coliba, vatra cu focul pîlpîind, cuvintele de mîngîiere, speranțele, așteptările... În viața Terezei din ultima vreme, aproape lipsită de bucurii, clipele petrecute în coliba din pădure erau dintre cele mai scumpe.

Bucuroasă, Nastenka era gata să sară într-un picior. Emoția o făcea și mai atrăgătoare sau poate așa i se păru Terezei.

Tăcu cu încăpățînare în tot timpul drumului. În zadar încercă Anisim Ivanovici să afle motivele acestei proaste dispoziții. Mîndră, nu vroia să mărturisească, dar suferea crunt, întrebîndu-se mereu dacă Iolka va pleca mîine sau nu la oraș cu Nastenka.

Singurătatea amenința să năvălească iarăși în existența Terezei, s-o învăluie din toate părțile, s-o acopere ca o umbră fatală, amenințătoare. Pînă pe la miezul nopții se zvîrcoli cuprinsă de friguri, căzînd pentru cîteva clipe într-un somn greu, trezindu-se mereu, ca în așteptarea unei nenorociri ce urma să vină. Deprinsă cu suferințele, nu admitea altă perspectivă. Pe la unu noaptea se sculă în grabă, se îmbrăcă și porni de acasă.

„Dacă se duce cu fetişcana asta, pentru mine totul s-a sfîrşit şi pentru totdeauna", îşi spunea disperată.

În jur era întuneric beznă cînd Tereza, agitată, stăpînită de gînduri negre, intră în căsuţa unde se afla punctul sanitar. Nastenka se trezise, se ridică în căpul oaselor, privind-o nedumerită.

— M-au chemat în sat, cineva s-a otrăvit cu nişte ciuperci. Pe drum m-am abătut să văd ce-i pe aici, zise Tereza.

La lumina lămpii aproape stinse, abia clipindă, Nasta nu observă că doctoriţa se înroşise toată de această minciună ce-i scăpase fără voie. Tereza o privi ţintă pe sora medicală. Cu ochii umflaţi de somn, cu nasul mare şi părul vîlvoi, nu avea cîtuşi de puţin un aer atrăgător. Era cealaltă imagine a Nastenkăi, ce urma să capete viaţă după ce se va stinge tinereţea şi odată cu ea culorile frumoase, frăgezimea, prospeţimea, lăsînd să iasă la iveală trăsăturile vulgare, lipsite de orice lumină lăuntrică şi căldură sufletească. Orbită de gelozie, de spaima pierderii lui Iolka, Tereza nu observă însă nimic.

— Pleci la oraş, nu ? Şi la ce bun ? Rămîi, te rog, avem atîţia bolnavi.

— De ce să rămîn ? Nu mai avem medicamente. Trebuie să trec pe la depozitul farmaceutic, răspunse Nastenka destul de puţin politicos şi se culcă înapoi în pat.

Zorile verzi ca o reptilă hidoasă se iviră din spatele pădurii. Cerul se luminase de ziuă. La şase fix, ca hipnotizată, Tereza urcă pe colina de unde se vedea clădirea depozitului. Sania binecunoscută era trasă şi calul slăbănog dădea semne de nerăbdare. Era rece. Cerul aducea cu un troian de zăpadă acoperit de un strat de funingine.

Din şopron ieşi un flăcău înalt, bălai, îmbrăcat în cojoc, care urcă în sanie. În aceeaşi clipă apăru şi Nastenka, în haină de blană, cu o broboadă mare, pufoasă, pe cap, încălţată cu pîslari. Cu cît se apropia mai mult de sanie, cu atît mai nesigur îi devenea pasul.

— Unde e Anisim Ivanovici ? Ştiam că el merge astăzi la oraş şi nu tu, Vasili, zise înciudată Nastenka către felcerul care învîrtea în mînă biciul.

— Anisim Ivanovici a plecat azi-noapte cu trenul. Pînă ajungem noi la oraş, el se şi întoarce înapoi.

Sosi şi Anul nou, pentru a dispare de parcă nu ar fi fost niciodată. Tereza nu mai avea nici o îndoială : era

însărcinată. Peste o lună sosi și altă veste : cererea lui Anisim Ivanovici fusese aprobată și el urma să plece pe front. Tereza nu voia în ruptul capului să rămînă în satul Zabîtovo, dorea să-l urmeze. Iolka reuși s-o înduplece să aștepte nașterea copilului. Îi vorbise cu atîta convingere, dragoste, gingășie, încît Tereza nu se putu împotrivi. Se învoi să rămînă și să aștepte. Ultimele zile ocupate de griji și treburi de tot felul trecură cu o repeziciune neobișnuită ; sosi și clipa cumplită a despărțirii.

Trenul militar pleca dis-de-dimineață. Tereza se afla în grupul femeilor care veniseră să conducă ostașii ce plecau pe front. Nu-și putea lua ochii de la Iolka, care-și găsise un loc chiar la intrarea în vagon. Trenul o luă din loc, depărtîndu-se încetișor. Tereza porni alături de vagon. În aceeași clipă Anisim Ivanovici își smulse de pe umeri scurta neagră de postav și i-o aruncă din mers. Era singurul lucru gros pe care-l luase cu el. Afară era un ger sub douăzeci de grade. Trenul se depărtă. Iolka îmbrăcat doar într-o bluză militară ușoară îi făcea semn cu mîna.

Ce a urmat ? Tereza evita să-și amintească.

Chiar în aceeași zi, Tereza fu chemată pe șantier. Se duse la pod cu aceeași trusă de prim-ajutor pe care o purta cu ea totdeauna. Cerul se lăsase jos de tot, îngreunat de nori negri, și Terezei i se păru că deasupra capului i se lăsase capacul unui sicriu negru pe care-l putea atinge cu mîna.

Ningea, o ninsoare umedă, parcă murdară, care se lipea de cojoc și de pîslari. După ce termină cu bolnavii, Tereza se abătu pe la casa Avdotiei, care și ea își petrecuse soțul pe front. Soarta comună o apropia și o lega de această femeie.

Tereza cu întreaga ființă trăia acum în stăpînirea sentimentului de dragoste.

„Numai cel ce iubește cu mare putere poate înțelege toate nuanțele infinite, poate sesiza toate subtilitățile acestui sentiment. Oare nu de aceea sîntem credincioși unei singure iubiri fiindcă de fapt în noi trăiesc două inimi, două voințe, două năzuințe ? Iubirea este ca o boală năpraznică, care se năpustește pe neașteptate peste om, îl poate distruge și tot așa ca o boală poate dispărea fără cel mai mic amestec al voinței. Rațiunea poate distruge iubirea, dar de cele mai adeseori atîtă imaginația, o stîrnește și face să crească sentimentul.“ Așa își zicea

Tereza în clipele cînd medita asupra vieţii sale din ultima vreme.

În timpul războiului, continuu ameninţată cu despărţirea, dragostea devine deseori o dramă dureroasă. Tereza îl simţea însă pe Anisim Ivanovici aproape de ea, mereu lîngă ea, alături. Avea impresia că nici n-a plecat. Asemenea unui călător în pustiu, istovit de sete şi oboseală, Tereza credea în miraje. I se părea că-l vede pe Anisim Ivanovici urcînd pe drumul înzăpezit care ducea spre coliba povîrnită, unde se afla punctul sanitar. Îl opreau brigadierii, şefii de echipă, responsabilii depozitului, îi arătau nişte hîrtii, discutau despre salarii sau despre prime. Ori de cîte ori se apropia de şantier, de podul care se înalţa negru ca o apariţie tainică pe fundalul cerului de iarnă, Terezei i se părea că fiecare om înalt, slab, cu căciulă de oaie în cap şi scurtă neagră cu guler de blană este Iolka. Seara rămînea să-l aştepte la uşa colibei sale şi-şi amintea că Anisim Ivanovici apărea întotdeauna pe neaşteptate, de undeva din spatele şopronului negru, urca uşor scăriţa şi o ridica în braţe s-o sărute.

Iolka vorbea puţin sîsîit, înghiţind unele litere, amestecînd în limba rusă multe cuvinte ucrainiene ; îi povestea tot ce făcuse în timpul zilei, în orele cît nu se văzuseră, nu fuseseră împreună. Cum intra în odaie, desbrăca scurta, scotea o bomboană sau alt dulce din buzunarul bluzei militare ; bucuria lui era şi mai mare dacă putea să-i aducă ceva pe care ea să-l transforme într-un lucru de îmbrăcăminte.

Uneori aveau obiceiul să şadă ore de-a rîndul în tăcere, mînă în mînă, alteori fredonau cîntece...

De cînd Iolka devenise o părticică a existenţei sale, Terezei nu-i mai venea să plece din Zabîtovo. Pentru ea, universul se concentrase pe acest petec de pămînt pierdut în taigă, locuit de cîteva sute de oameni, printre care el, cel care o eliberase din ghiarele singurătăţii şi pe care ea îl iubea. Pe neaşteptate, însă, mirajul se destrămase.

Căuta să reia clipă de clipă evenimentele din ultima vreme. I se părea că aude din nou bătaia aceea nervoasă în uşă. O bătaie care nu poate anunţa decît o nenorocire. În încăpere intra grăbit Anisim Ivanovici, îşi zvîrlea pe taburet cu un gest nervos scurta, apoi se lăsa greoi pe laviţă. Învelită în şal, Tereza se aşeza lîngă el pentru o

clipă, apoi se ridica tăcută să-i pună la încălzit apa de spălat. Iolka se oprea și rostea abia perceptibil :

„— Plec pe front, inimioara mea. Cum ai să rămîi aici, iubito ? Un singur lucru te rog : ai grijă de copil și ai încredere în mine. N-am să te uit, n-am să te înșel. Nu mi-e frică nici de răni, nici de gloanțe, nici de moarte. Nu mă prăpădesc eu. Dușmanul meu de moarte nu e glontele, ci focul."

Într-adevăr, Iolka care nu era fricos din fire, se temea de un singur lucru : de incendiu. Copil fiind, văzuse la țară casa părintească și tot avutul pierind în flăcări. Mai tîrziu, scăpase ca prin minune dintr-un incendiu care cuprinsese școala ; altădată fusese cît pe-aci să moară sufocat într-o pădure în flăcări. S-ar fi zis într-adevăr că focul îl urmărise pe acest om de-a lungul vieții sale, și nu o dată Tereza se trezise noaptea, auzindu-l cum strigă în somn : „Focul ! Arde, săriți, foc !"

Grele și chinuitoare, lungi, parcă fără de sfîrșit au fost zilele în care Iolka s-a pregătit de plecare pe front. Cînd trenul militar a dispărut la orizont, Tereza avu pentru o clipă senzația că Anisim Ivanovici n-a existat vreodată pe lume. Zile de-a rîndul hoinări fără țel prin sat, pentru ca în cele din urmă să-și dea seama că nu era singură : îi rămăsese dragostea, încrederea, așteptarea...

Era oare Iolka într-adevăr omul a cărui imagine și-o făurise Tereza ? Nu vroia să se gîndească la asta. Avea nevoie de el și îl iubea. Poate că cel care întruchipa aceste năzuințe și speranțe nu era întru totul identic cu Iolka ; oricum, el rămînea pentru Tereza ființa cea mai scumpă de pe lume.

Ca să-și mai aline dorul nebun și să scape de singurătate, Tereza muncea cu și mai multă rîvnă, căuta să fie cît mai de folos oamenilor.

Nașterile erau tot mai rare la țară, în schimb bolile nu se mai sfîrșeau. Doctorița era un oaspete bine primit, căreia femeile rămase singure își vărsau tot aleanul sufletului.

Se apropia de sfîrșit și construcția podului. Tereza rămînea uneori ore în șir pe malul apei înghețate, privind la digurile care se înălțau, stîlpii ce se ridicau spre cer.

Oamenii țesură din metal, din lemn, din ciment, asemenea unor iscusiți și harnici păianjeni, o măiestrită pînză. Două coline despărțite de firul apei erau unite

acum printr-o strîngere puternică de mînă. Tereza se bucura văzînd cum se ridică mereu, cum se înalță crescînd sub ochi această înfăptuire a minții și a brațelor omului.

Cînd lucrările intrară în faza lor finală, barăcile fură părăsite și muncitorii se mutară mai aproape de pod ; locuiau acum, în ciuda ninsorilor dese, în corturi, pe care le încălzeau cu sobițe de tuci încinse la roșu. Odată cu părăsirea barăcilor, și izba ce adăpostea punctul sanitar fu demontată iar bîrnele strînse stivă.

Între timp, Nastenka se măritase cu un muncitor de la construcții, un flăcău voinic și bun de gură. Între cele două femei erau acum relații dintre cele mai cordiale. Nastenka cea rumenă, mulțumită de viață, mărturisi într-o zi Terezei, luînd-o afectuos pe după umeri :

— Nu sînt rea și n-am obiceiul să mă bag în cuibul altuia. Ce nevoie aveam eu de Anisim Ivanovici ? E și urît și bătrîn. Nu știu ce mă apucase atunci, dar nici prin gînd nu-mi trecea să vă fac vreo supărare. Țin minte și acu ce zile fripte îmi făceați. Mă pisați la tot pasul. Ba că nu pun bine ventuzele, ba că nu fac masaj. Doi bărbați de iubesc una și aceeași femeie se împrietenesc și mai tare între ei, pe cînd noi, muierile, sîntem gata să ne scoatem una alteia ochii. Niște proaste ! De ce s-o facem ? Dragostea ajunge fiecăruia pe lumea asta. Iar pe bărbați și pe copii trebuie să-i ții sub supraveghere, altfel cine știe ce năzbîtii mai fac.

În locul lui Iolka de administrația șantierului se ocupa fostul lui ajutor, Matvei Ivanovici, un om gras, volubil, iute în mișcări, cumsecade și totdeauna vesel. Tereza se împrietenise cu el și cu nevastă-sa, o femeie voinică și ea, înaltă și de treabă. Aflînd că doctorița — așa-i spuneau toți pe șantier Terezei — este însărcinată, nevasta lui Matvei Ivanovici, care-i aducea soțului ei pe șantier mîncare în sufertaș, își făcu obiceiul să adauge o porție și pentru Tereza. Cum nu avea copii, invidia toate mamele și manifesta o dragoste exaltată pentru copii.

Matvei Ivanovici fu cel care înmînă Terezei prima scrisoare de la Anisim Ivanovici.

— Ca să ți-o dau joacă mai întîi, o amenință el, fluturînd plicul cenușiu.

Pe o foaie în pătrățele, Iolka scria cu creion chimic :

„Iubita mea, scumpa mea, astăzi am depus jurămîntul militar, și acum vreau să-ți jur și ție că n-am să te trădez

şi n-am să te uit nici pe tine, nici copilul nostru. Să mă ucidă pe loc glontele fascist de voi face altfel. Mîine plecăm în linia întîia a frontului. Aştept să terminăm cît de curînd cu duşmanul şi să se aştearnă pacea şi fericirea pe întreg pămîntul."

Tereza nu se îndoi nici o clipă de jurămîntul lui Anisim, căruia se obişnuise să-i acorde încredere în toate. Aşeză scrisoarea în fundul unui săculeţ unde se mai aflau cîteva fire uscate de micsandră, aducînd ca nişte cruciuliţe ruginii de fier. Acest talisman îl purta cu ea mereu.

Om iscusit şi priceput la toate, Matvei Ivanovici avea cu adevărat mîini de aur şi meşterea mereu ba cu toporul, ba cu ferăstrăul. Cînd începu dezgheţul, văzînd că muncitorii întîmpină mari dificultăţi cu transportul stîlpilor peste apă, Matvei Ivanovici inventă un sistem complicat de pîrghii şi scripeţi care uşură şi grăbi munca. Inginerii preţuiau atît de mult priceperea şi cunoştinţele lui practice, încît îi cereau întotdeauna sfatul sau părerea în privinţa proiectelor, desenelor sau a atîtor alte probleme ce se iveau pe şantier.

— E un talent înnăscut. Din ţărani d-ăştia se nasc Lomonosovii. De altfel şi el tot din Arhanghelsk se trage, spuneau ei.

Pe lîngă toate acestea, omul mai avea şi un suflet bun, sensibil, şi Tereza îi mărturisi durerile şi frămîntările ei.

— Acum trebuie să răspunzi pentru doi, îi zise într-o zi Matvei Ivanovici cu un gest semnificativ. Să sperăm că Anisim are să se întoarcă viu şi nevătămat, dar pe front orice se poate întîmpla. Copilul este oricum lucrul cel mai important pentru o mamă. De aceea, draga mea, trebuie să te gîndeşti la omul pe care ai să-l naşti. Căci el te poate într-o zi întreba : de ce m-ai adus pe lume ? Mare răspundere ţi-ai luat. Nu naşti o păpuşă, ci un om. Şi el, omul, are nevoie de multe. Trebuie să-l creşti aşa, încît să nu te blesteme că a văzut lumina zilei. De va fi fericit, şi tu ai să te simţi cu sufletul mulţumit. Aşa că nu te mai văita mereu că eşti singură. Cum vine aia, singurătate în doi ? Şi uite ce vreau să-ţi mai spun : nu ştiu cum, dar te-ai tras la faţă. Asta înseamnă că trebuie să lucrezi mai puţin noaptea, să dormi mai mult, să mănînci mai bine şi să bei fiertură din ace de brad. Nu poţi să trăieşti numai din bureţi muraţi, scoruşe de munte şi agrişe. Nevastă-mea şi cu mine ne tot gîndim la moştenitorul tău. Ce are să

îmbrace de cum se naşte ? Ar trebui să discutăm la secţia sanitară problema scutecelor. Să zicem să-ţi dea o cartelă, să-ţi cumperi vreo cincisprezece metri de pînză. Omul, bineînţeles, se naşte gol, dar haine îi trebuie de îndată.

Odată cu sosirea primăverii, se isprăvi şi podul. Sfîrşitul lucrărilor fu sărbătorit în chip solemn şi primul tren trecu din Cebui spre Konaşa.

Curînd după aceea, inginerii, muncitorii şi împreună cu ei şi Matvei Ivanovici cu nevastă-sa plecară, se mutară undeva mai aproape de Leningrad.

Anisim Ivanovici scria tot mai rar şi, lucru ciudat, cuvintele lui sunau atît de reci, erau atît de lipsite de suflet. Tereza se închise în sine, suferind profund.

„Pentru fericirea pe care mi-a dat-o viaţa trebuie să plătesc scump, căuta ea să se convingă. Prea mi-a fost bine cîtva timp. Inima mi s-a odihnit şi pentru asta trebuie să mulţumesc vieţii. În sufletul oricărui om trăieşte un paznic vigilent. Şi dacă el mi-a îngăduit să iubesc, înseamnă că n-am greşit, căci pe el nu-l poţi înşela. Are să se întoarcă Anisim şi odată cu el şi dragostea."

Trecu şi primăvara. Acolo, în nordul îndepărtat, primăvara aproape că nu se deosebeşte de iarnă ; după aceea sosi vara rece, umedă, decolorată ca o meduză. În ghiveciul de la fereastra Terezei florile violete de micsandră umpleau aerul cu parfumul lor.

Nuanţele blînde, semitonurile caracteristice pentru natura nordului, mai ales în ţinutul din apropierea mării, îşi au şi ele farmecul lor. Îţi mîngîie sufletul, aduc împăcare şi te îndeamnă la meditaţie şi visare, ceea ce sudul pestriţ şi strident îţi îngăduie mai puţin cu miresmele sale îmbătătoare, cu florile sale viu colorate. Zilele calde, soarele puternic întărîtă mintea, împiedică sufletul să se reculeagă, să afle bucuria în sine, în contemplare. Nordul este o împărăţie unde stăpîneşte calmul şi meditaţia. Îşi are însă şi el tezaurele tăinuite în care îşi păstrează toate nestematele : diamante, safire, rubine, smaragde. Din ele împleteşte o diademă miraculoasă aurora boreală. Ea te uimeşte şi te vrăjeşte pentru a dispare din păcate în clipa în care capătă cea mai mare strălucire. Nici stelele Sudului, nici palidele nopţi albe, nu pot fi asemuite cu cerul Nordului, bătut în nestemate şi aur.

Tereza îndrăgise peisajul nordic, tonurile lui pastelate, culorile blînde ale pădurilor, punctate de tufele de scoruşe sau afine, de pălărioarele pestriţe ale ciupercilor.

Vara zbură într-o clipă pentru a face loc toamnei lungi şi smiorcăitoare. Octombrie aduse cu el o melancolie fără de sfîrşit. Singurătatea, aidoma unor gîndaci negri, părea să se strecoare plicticoasă, de nesuportat, din toate ungherele izbei. La o distanţă de numai cîţiva kilometri de satul Zabîtovo se auzeau trenurile. Adierea vîntului aducea zgomot de roţi şi şuierat de locomotivă. Ziare însă nu soseau aproape deloc. Odată cu desfiinţarea şantierului dispăruse şi posibilitatea de a asculta la radio noutăţi şi comunicate de pe front. Prin sat se mai întîlneau şi alte femei care, ca şi Tereza, se pregăteau să devină mame, ducînd dorul celor plecaţi. Fiecare avea o singură grijă, ca nu cumva să nască un copil slăbănog. Căci nimeni nu mînca pe săturate, nu se odihnea cît era nevoie.

Durerile o apucară pe Tereza pe neaşteptate. Se zvîrcolea prin odaie, muşcîndu-şi buzele, căutînd să alunge teama şi făcînd eforturi să nu strige, să nu trezească vecinele.

Broboane de sudoare îi năpădeau fruntea, buzele muşcate sîngerau. Nemaiputîndu-se stăpîni, Tereza se lăsă pe podea. Privi ceasul, numără. Durerile se repetau mai întîi la cincisprezece minute, apoi la fiecare zece... la fiecare cinci...

Gazda auzi gemetele abia stăpînite şi o chemă pe Nastenka, care locuia nu departe. În clipa în care cele două femei intrară în odaia Terezei, aceasta şi născuse o fetiţă.

— Ce minune ! exclamă Nastenka, înfăşurînd copilul.

— Trebuie să fie tare urîtă, nu-i aşa ? Vezi dacă are mîini, picioare, abia şopti Tereza.

— O fetiţă drăguţă şi sănătoasă. Are tot ce-i trebuie, căutară s-o liniştească femeile.

Aşa veni pe lume Natalia, o fetiţă cu fruntea bombată ca şi taică-său. Naşterea fetiţei dădu Terezei un ţel şi un sens în viaţă. Era colacul de salvare aruncat în timp de naufragiu. Odată cu primul strigăt al copilului, în sufletul ei se născu şi rămase stăpînă pentru totdeauna grija pentru omul pe care-l adusese pe lume.

Află de naşterea fetiţei şi Iolka, care trimise o scrisoare scurtă, dar plină de gingăşie. Citind-o, Terezei i se păru

însă că sesizează pe undeva în subtext, dincolo de aceste rînduri scrise în grabă, un accent străin şi poate chiar indiferenţă, ceea ce o jigni profund.

„I-ai zis fetiţei Natalia ? Păcat. Te rugasem doar să-i spui Valentina. E un nume care mi-e scump, scria el nepăsător, şi această mărturisire involuntară se înfipse ca un cuţit în inima Terezei. Noi înaintăm. Pe aici sînt ţinuturi frumoase. Duşmanul se retrage. Curînd vine victoria şi mă întorc şi eu acasă. Te sărut pe tine şi pe fetiţă."

Viaţa luase altă întorsătură decît ar fi dorit-o Tereza. Anisim Ivanovici se înstrăina de ea, pleca undeva departe, într-o lume necunoscută. În seara aceea, Tereza poposi mai mult decît de obicei în casa Avdotiei, una dintre cele mai frumoase văduve din sat. Soţul ei murise de curînd în luptele de la Leningrad. Aşa stătea scris în comunicarea pe care o primise femeia.

Avdotia, care era şi ea toată numai suferinţă, înţelese durerea din inima Terezei şi căută s-o mîngîie cum putea.

— Toate au să treacă... Numai să se întoarcă acasă drăguţul tău. Aduse apoi sticla şi o îmbie : Ia şi bea niţel din băuturica asta, că-i făcută cu miere. Ea e mîngîierea noastră, a văduvelor.

— Nu pot, că mi se tulbură laptele.

— N-are nimic, are să doarmă mai bine pruncul.

Tereza se lăsă convinsă şi gustă din băutura dulce şi tare.

La mijlocul iernii, primi scrisoarea care anunţa moartea lui Anisim. Cu greu îşi dădu seama de cumplitul ei conţinut : „Anisim Iolka şi-a dat viaţa pentru patrie. A murit pe front..."

Pentru prima oară în viaţa ei, Tereza simţi cum se destramă într-o clipă toate concepţiile pe care i le insuflase mama ei severă : stăpînire de sine, reţinere, calm, tot ceea ce se cheamă educaţie şi bună creştere.

Bocind ca muierile de la ţară, Tereza se prăvăli jos în odaie. Laolaltă cu ea boceau Avdotia şi alte văduve.

— Cui m-ai lăsat scumpule, iubitule ?

Apoi tăcură şi se porniră pe plîns jalnic, prelung, aşa cum probabil o făceau în vremuri vechi bocitoarele. S-a făcut un parastas şi iar au plîns toate pînă la istovire. În ziua aceea, fetiţa trebui să bea lapte de vacă, căci pieptul Terezei secase.

A doua zi, se trezi ca după o boală grea, cu un fel de slăbiciune în tot trupul, cu o durere nesfîrşită la cap. Lacrimi însă nu mai avea.

Peste o săptămînă, Tereza părăsi satul Zabîtovo şi se mută în orăşelul vecin, unde fusese numită directoare de spital. Uneori i se părea că Anisim Ivanovici nici nu existase vreodată, că şi el şi toată bucuria pe care i-o dăruise fuseseră doar un vis. O avea însă pe Natalia, dovada concretă a existenţei lui.

Tereza nu ştia însă nimic din viaţa tatălui fiicei sale dinainte de a-l fi cunoscut, nici măcar locul unde se născuse.

„Ciudat, îşi zicea uneori, de ce nu l-am întrebat niciodată nimic ? L-am crezut totdeauna pe cuvînt şi n-am încercat niciodată să verific ce-mi spune. Se vede că aşa era dat să fie."

Rămaseră doar o fotografie mică, decolorată şi cîteva scrisori, dintre care una cu jurămîntul lui de fidelitate.

Treptat, treptat, Tereza se mai linişti. Din păcate nu era prima oară în viaţa ei că pierdea un om scump.

O bătrînă infirmă, refugiată din Feodosia, Elena Ivanovna după nume, se oferi s-o dădăcească pe Natalia cît lipsea maică-sa, dusă la spital.

Întocmai ca şi Calipso, frumoasa care-l fermecase pe Puşkin şi altădată pe Byron, bătrîna grecoaică era toată numai nas, un nas uriaş, care desfiinţa orice altă trăsătură a chipului său. I s-ar fi putut spune şi Cyrano de Bergerac în fustă. După ce mirarea pe care ţi-o provoca acest nas uriaş trecea, descopereai pe chipul ei nişte ochi mici şi blînzi, o gură rotundă şi zîmbitoare.

Elena Ivanovna avuse în viaţa ei unsprezece copii. De la izbucnirea războiului nu mai ştia nimic de această numeroasă familie.

Această femeie bătrînă, care crescuse atîţia copii, înţelegea ca nimeni altul gunguritul pruncului. Ore de-a rîndul, Elena Ivanovna stătea să-i povestească despre durerile sale, şi fetiţa cu ochii aţintiţi pe chipul bătrînei părea s-o înţeleagă. Bătrîna suferindă, împovărată de viaţă şi copilul de zece luni păreau a fi doi prieteni foarte mulţumiţi unul de celălalt. Seara, Elena Ivanovna pleca şi Natalia rămînea cu măică-sa. Dormeau în acelaşi pat, şi Tereza simţea cum o cuprinde o linişte profundă alături de trupuşorul mic şi atît de drag.

În cele din urmă se încheie şi războiul. Elena Ivanovna se reîntoarse în Crimeea.

Natașa crescuse şi ea. Era cazul să se gîndească la viitorul fetiței.

Tereza visa de mult să se consacre ştiinţei medicale, care era încă atît de departe de a fi atotputernică şi în care mai dăinuiau atîtea mistere nedescifrate. Fusese la Moscova, la nişte cursuri de perfecţionare, care îi întăriră dorinţa de a se ocupa mai îndeaproape de tainele vieţii omeneşti atît de greu de pătruns, de numeroasele probleme pe care le pune creatura cea mai misterioasă din cîte a făurit firea. Seara, Tereza citea pînă tîrziu reviste de specialitate. O pasiona îndeosebi gerontologia, ştiinţa care te învaţă să lupţi cu bătrîneţea, acest infern al vieţii umane după părerea multora.

„Cînd îmbătrîneşti, îţi pare rău după bucuriile tinereţii. Regreţi buna dispoziţie, prietenia, dragostea. Nu trebuie să renunţi la ele. Cînd îmbătrîneşti, continuă să trăieşti toate aceste bucurii în tinerii din jurul tău, transpunîndu-te în ei, iubindu-i, îndrumîndu-i", aşa ne sfătuieşte Lev Tolstoi. „Nu rîde de bătrîneţe, căci şi tu te îndreptţi spre ea", spusese înţeleptul Menandru. Iar Hugo adăugase : „Toate bogăţiile lăuntrice ale omului nu-i vor fi nicicînd mai de folos, decît la bătrîneţe".

Tereza îşi reamintea aceste aforisme cercetînd sănătatea şi comportarea diferiţilor bătrîni, dintre care mulţi depăşiseră vîrsta de optzeci de ani. Făcea tot felul de însemnări, pregătindu-se pentru o cercetare ştiinţifică mai îndelungată în domeniul gerontologiei.

Într-o zi, Tereza a fost chemată urgent să vadă un invalid care ieşise de curînd din spital. Bolnavul, pradă unui acces, înghiţea cu lăcomie aerul, buzele i se învineţiseră, broboane de sudoare îi ieşiseră pe frunte. Pulsul ba apărea, ba dispărea.

Tereza a dus o adevărată luptă, o luptă îndîrjită pentru a salva viaţa acestui pacient neobişnuit. În timpul asaltului împotriva Berlinului, fusese rănit de un obuz Pierduse ambele picioare, o mînă şi fusese grav rănit la piept. Tereza nu mai văzuse un chip atît de expresiv cu ochi care păreau să-ţi pătrundă în adîncul inimii. Cuprinsă de o milă infinită, Tereza îl convinse — după ce îl puse cît de cît pe picioare — să se mute în casa ei. Bolnavul acesta incurabil era absolut singur pe lume.

— Să zicem că te-am internat iarăşi la spital, îi spuse ferm Tereza. Iar în sinea ei continuă : „Cum eu n-am apucat să mă duc pe front, fie şi fără voia mea, cum nu am scos răniţi din foc şi n-am salvat muribunzi, contribuţia mea va fi grija pentru acest invalid".

Leonid Petrovici, aşa îl chema pe infirm, nici acasă la maică-sa nu ar fi fost mai bine îngrijit, nici înconjurat de mai multă dragoste decît o făcea Tereza şi micuţa Natalia.

— Ciudat lucru, zise odată Leonid Petrovici căzînd pe gînduri. Se vede că soarta nu este chiar atît de rea cu oamenii. Războiul mi-a răpit mama, nevasta, copiii ; au murit cu toţii în timpul blocadei Leningradului. Am rămas singur pe lume. Am căutat să mă răzbun fioros împotriva fasciştilor, să plătesc pentru ţara mea încălcată, pentru familia pe care am pierdut-o. Îmi ziceam că pentru mine o moarte bună e preferabilă vieţii. Şi iată, acuma, cînd am rămas o ciosvîrtă de om, cînd sînt mai neputincios decît un prunc, trăiesc fericit între oameni buni şi nici nu mă simt o povară deşi, incontestabil, trebuie să fiu şi pentru dumneata şi în genere pentru toţi din jur. Ce e mai ciudat e că mă bucur că trăiesc.

— Nu eşti o povară, eşti un prieten şi un sfetnic cum nu se mai găseşte altul pe lume, răspunse vesel Tereza.

De cînd apăruse în casa lor Leonid Petrovici, Terezei viaţa i se părea mai uşoară şi existenţa ei căpătase un sens nou. Uneori i se părea că Iolka, sfîrtecat în luptă, se întorsese la ea. Căuta să facă tot posibilul ca să uşureze soarta lui Leonid Petrovici. Purta corespondenţă cu cei mai reputaţi ortopezi, vroia să-i facă rost de nişte proteze. Depunea eforturi uriaşe pentru a-i vindeca rana grea din plămîni. Leonid Petrovici era un om puternic, care suporta cu stoicism durerile şi nu se lăsa copleşit de tristeţe. Învăţase să se folosească din plin de mîna stîngă, singura pe care o mai avea. Cu ea scria, făcea jucării pentru Nataşa, desena şi chiar făcea proiecte de construcţii atît de bine realizate, încît cu timpul găsi şi posibilitatea să muncească în meseria sa. Seara avea obiceiul să citească cu voce tare cărţi Terezei şi Nataşei sau să le povestească întîmplări din timpul războiului.

Leonid Petrovici avea un cap leonin, cu păr bogat şi cărunt. Chipul lui prelung, energic, brăzdat de cîteva linii aspre, purta o expresie de hotărîre care-l făcea fru-

mos. Înainte de război fusese un bărbat înalt, voinic; acum, pledul ce acoperea fotoliul pe rotile ascundea un trup de infirm. Mîneca goală făcea ca această privelişte tragică să fie şi mai greu de suportat.

Tereza simţea o milă nemărginită faţă de acest nou prieten. Şi-ar fi cedat din sănătate ca să-i prelungească cît mai mult existenţa.

În zilele calde, împreună cu Natașa, scoteau afară la aer fotoliul şi se bucurau cînd vedeau cum prindea culoare chipul cenuşiu al bolnavului iar ochii începeau să-i strălucească.

— Mamă, întreba uneori cu îngrijorare în glas Natalia, nu-i aşa că Leonid Petrovici n-are să moară? Eşti doctor, n-ai s-o îngădui.

— Dacă aş putea birui moartea, el ar trăi mai mult decît noi toţi, răspundea Tereza cu tristeţe în glas.

În toţi aceşti ani, Tereza continuase cu nesaţ cercetările sale în domeniul gerontologiei; munca de conducere a spitalului n-o împiedica să facă dese călătorii la Moscova, pentru specializare. Acasă era totdeauna aşteptată cu bucurie de Natașa şi de Leonid Petrovici, care se ocupa de educaţia fetiţei, îndrăgind-o tot mai mult. La rîndul ei, Natașa se ataşase şi ea de bietul bolnav, şi Tereza se simţea cu adevărat fericită. Avea o muncă care o pasiona, un scop în ştiinţă, un copil bun şi un prieten inteligent şi devotat, a cărui prezenţă adăuga un sens nobil existenţei sale.

— Ei, ce-ai mai făcut pe ziua de azi? întreba vesel Leonid Petrovici cînd Tereza se întorcea acasă grăbită, bucuroasă să-i revadă. Natașa şi cu mine, în absenţa ta am făcut ordine în casă şi am pregătit şi masa.

Tereza îşi făcuse un obicei să-i împărtăşească lui Leonid Petrovici toate planurile sale, să-i spună tot — ca la spovedanie, zicea ea glumind —, să-i ceară totdeauna sfatul. Omul acesta emana atîta linişte, încredere, optimism, încît Tereza avea impresia că prinde forţe noi, priveşte viaţa cu seninătate.

Discutînd cu el despre proiectele sale de viitor, reuşise să-l facă şi pe el să se intereseze de munca ei, de problemele privind amînarea procesului inevitabil de îmbătrînire, de dezagregare a organismului. Între altele, Tereza îi vorbise despre efectul salutar în acest domeniu al injecţiilor cu novocaină.

Omul acesta bolnav, infirm, era o adevărată întrupare a dragostei față de semeni și a înțelepciunii. Niciodată nu-l auzise nimeni văitîndu-se. Se conducea în viață după cîteva adevăruri simple, pe care nu o dată le împărtășise Terezei și Nataliei : „Ce ție nu-ți place, altuia nu-i face". „Dacă dai altuia, în primul rînd ție-ți dai." „Acceptă-i pe oameni așa cum sînt sau renunță la ei." „Nu învăța pe altul, că și tu mai ai de învățat".

Din nefericire, boala de plămîni și de inimă progresau și Leonid Petrovici devenea tot mai neputincios. Tereza își dădea seama că sfîrșitul nu mai putea fi evitat, dar cu atît mai de mirare erau pentru ea calmul și seninătatea bolnavului.

— Altădată îmi plăcea zgomotul, zarva vieții ; eram îngîmfat, sigur de mine, îi mărturisi într-o zi Leonid Petrovici. Acum m-am potolit și am ajuns să-mi cunosc adevărata valoare. La drept vorbind, nu e cine știe ce de capul meu. După ce am pus ordine în haosul meu sufletesc, m-am liniștit și acum pot să mă autoexaminez mai bine. Și să știi că e un lucru de folos. Orice ideal ca să poată fi slujit cere puritate și răspundere. Cînd tu însuți înțelegi ceva, poți explica și altora. Altădată, cînd țipam, strigam la oameni, dădeam din mîini, mai băteam și din picior, nu făceam decît să-i sperii, dar nu-i puteam convinge. Acum, nu mai am picioare, aproape nici mîini, și totuși am impresia că pot convinge mai ușor numai cu vorba. Și odată cu zarva a dispărut și orice teamă din suflet.

„Ce fericire să-l întîlnesc pe omul acesta ! E cu adevărat un geniu bun în casa mea. Un tată cum nu mi-aș fi putut dori altul pentru Natalia. Nici nu pot cuprinde cu gîndul tot binele pe care mi l-a făcut", își spunea adesea Tereza.

La cîțiva ani după ce Leonid Petrovici se instalase în casa Terezei, veni vremea să meargă și Natalia la școală.

— Proastă treabă, zise într-o zi Tereza supărată, revenind de la școală. Mi se cere să prezint certificatul de căsătorie cu Iolka. Trebuie să treacă numele tatălui Nataliei.

— Dar nu-i nimic mai simplu, răspunse Leonid Petrovici. De ce nu i-ai da Nataliei numele meu ? Măcar în felul acesta v-aș răsplăti pe amîndouă pentru bunătatea și mîngîierea ce mi-ați dat-o.

După cîteva zile de chibzuială, Tereza se învoi şi se căsători cu Leonid Petrovici, al cărui nume urma să-l poarte şi fetiţa.

Peste o jumătate de an, Leonid Petrovici muri. Această nouă pierdere Tereza o suportă foarte greu. Casa ei din care plecase o fiinţă scumpă, devenise parcă pustie şi ea însăşi se simţea expusă tuturor avatarurilor soartei. Nu mai puţin ducea dorul lui Leonid Petrovici Nataşa.

Moartea lui Leonid Petrovici a fost pentru Tereza un şoc care a făcut-o să vadă ca într-o oglindă toate amărăciunile vieţii sale. O melancolie amară, o apatie puseră stăpînire pe sufletul ei ; avea impresia că se cufundă în ele ca într-o mlaştină. Toată viaţa Tereza visase o viaţă de familie solidă, serioasă, întemeiată pe un sentiment puternic şi sincer de iubire, pe înţelegere şi stimă reciprocă. Încercările vieţii, grijile nu trebuiau să ducă la destrămarea acestui sentiment, dimpotrivă, să-i dea şi mai multă putere. De fiecare dată însă speranţele i se năruiseră una după alta şi Tereza rămase iarăşi singură.

Tereza ar fi vrut ca tatăl ei, Pavel Aleksandrovici, să se mute la ea, dar acesta refuză. „În fiecare an, pe măsură ce îmbătrînesc, te simt mai apropiat de mine, îi scrisese ea. Ar fi o mare bucurie să te muţi la noi, în aceste depărtări înconjurate de codri."

„Să nu judeci lucrurile numai din punctul tău de vedere, îi răspunse bătrînul Balakov. Nu-i măsura pe toţi după tine. Fiecare generaţie vede numai ceea ce-i stă în faţă. Părinţii rămîn în urmă. Nici n-ai timp să întorci capul, să vezi ce se petrece cu ei, căci trebuie să ai grijă de copiii tăi. Aşa e întotdeauna cînd cresc vlăstare noi pe copacul vieţii. Eu nu-ţi port nici un fel de supărare. E o lege a firii, şi probabil să-şi aibă raţiunea ei. Rămîi cu fata ta. Trece timpul şi rănile se vindecă. De altfel, nici nu mi-ar veni uşor să plec din Moscova. Mă chemi să vin la tine în adîncul codrilor. Altădată, pe vremea ţarismului, cînd am fost surghiunit, am muncit ca tăietor de lemne în pădure. O ţin minte şi acum pădurea aceea. Era urîtă şi morocănoasă. Munceau oamenii de le ieşea sufletul să scoată bani pentru un pumn de mîncare. Odată, un brad a căzut şi mi-a sfărîmat trei coaste. Grea viaţă, frig, viscol. Nu, draga mea, mă lipsesc ! Am îmbătrînit."

Treptat, treptat, Terezei îi reveniră forţele şi dorinţa de a lupta, de a munci şi de a trăi. Părăsi pentru totdeauna ţinutul acela îndepărtat din nord şi se mută la Moscova. Aici era alături de tatăl ei, aici locuia sora ei, Maria, avea multe cunoştinţe, prieteni. Cu sprijinul lor viaţa Terezei intră destul de repede pe un făgaş organizat, căpătă un apartament, lucra într-un sector de cercetare ştiinţifică, era înconjurată de simpatie. Dragostea de muncă şi sentimentul de răspundere erau firele conducătoare în viaţa acestei femei care se deprinsese să lucreze cu pasiune, biruind greutăţile ce i se ridicau în faţă şi înaintînd neabătut spre scopul propus. Medicina fusese visul ei încă din copilărie. Dar adevărata sa realizare ca personalitate Tereza o află în munca de cercetare, devotîndu-se problemelor longevităţii. Desigur mai avea multe de aflat, trebuia să înveţe tot timpul, dar firea ei perseverentă şi exigentă îi venea în ajutor. La început, i se părea că este iar elevă şi merge în fiecare zi la şcoală. Cu timpul, şcoala devenea tot mai uşoară, deşi medicina îşi îmbogăţise substanţial cunoştinţele de cînd terminase Tereza facultatea. Practica îndelungată îi fu de mare folos. Simţi că are cu adevărat vocaţie de cercetător şi se dărui ştiinţei total, cu toată pasiunea, făcînd toate sacrificiile pe care aceasta le cere adesea.

Cîţiva ani trecură într-o muncă încordată de cercetare prin diferite clinici experimentale. Un timp îndelungat fu afectat studiului lucrărilor teoretice ale unor savanţi de renume. La capătul acestor eforturi, Tereza îşi susţinu teza de candidat în ştiinţele medicale. Această recunoaştere oficială a contribuţiei sale ştiinţifice a fost doar un stimulent care a îndemnat-o să pătrundă şi mai adînc în firidele cele mai intime ale ştiinţei, în labirintul ei întortocheat, misterios şi de aceea cu atît mai atrăgător. Tereza era totalmente stăpînită de scopul pe care şi-l propusese, şi anume de a afla calea care ar putea prelungi viaţa celor asupra cărora bătrîneţea punea prematur stăpînire. Şi într-o zi, îşi zise că munca ştiinţifică pare să-i aducă satisfacţii mai mari, într-un fel mai trainice decît altădată dragostea.

„Să fie oare aceasta fericirea ? se întreba uneori Tereza. Ceea ce fac eu acum, cînd caut să cunosc necunoscutul, să pătrund nepătrunsul, şi prin aceasta să slujesc oamenilor

este fericirea ? Atunci înseamnă că fericirea ţi-o dă binele pe care-l faci altora..."

Creierul se stinge atins de boli ciudate, necunoscute... Asemănîndu-l cu miezul unei alune, creierul omenesc părea Terezei un mecanism cu adevărat divin. Cum să descifrezi, să pătrunzi secretele acestui focar unde se concentrează gîndul şi simţirea ? Cum să-i prelungeşti tinereţea ? Iată o problemă tot atît de importantă ca şi cucerirea galaxiilor. Căci creierul este cel ce deschide omului zborul spre înălţimi, îl face puternic asemenea uriaşilor din poveste, dă sens vieţii.

Ce înseamnă îmbătrînirea, slăbirea memoriei, acest tezaur de experienţă şi de cunoştinţe ? Milioane de celule, asemenea unui fagure de albine, trăiesc îmbibate de seva vieţii. Cum poţi preîntîmpina, amîna procesul de dezagregare al celulelor, distrugerea lor definitivă, cum poţi prelungi existenţa acestui izvor miraculos de putere şi creaţie ? Scopul suprem al medicinei ar trebui să fie îndepărtarea morţii, învingerea bolilor, ajutoarele ei cele mai perfide. Nu o dată s-a gîndit Tereza la acele comori de viaţă omenească pe care le-a înghiţit pămîntul : vieţi neduse la capăt, talente ce nu şi-au găsit afirmarea, gînduri, versuri, cîntece de care oamenii n-au mai apucat să se bucure. Ce contează în comparaţie cu toate acestea celelalte bogăţii ale pămîntului, toate zăcămintele de minereuri şi metale ? Devenise pentru ea o adevărată idee fixă prelungirea vieţii. Desfiinţarea bătrîneţii, conservarea creierului, a sufletului omenesc în plină vigoare, cu toate potenţele sale de creaţie.

Încă din vechime, pe căi diferite, cu gîndul, cu vrăjile, călătorind în căutarea unor reţete miraculoase, apelînd la buruieni, vracii şi poeţii, astrologii şi ghicitoarele năzuiseră să descifreze misterul bătrîneţii, să-i afle leacul.

Bătrînul Faust a plătit cu conştiinţa şi sufletul său scurta stăpînire a tinereţii atotputernice. Nu putuse rezista tentaţiei metamorfozei făgăduite de Mefisto, a tinereţii revenite cu toate binefacerile ei.

În toate vremurile, longevitatea, descoperirea elixirului vieţii atrăseseră gîndul omenesc, fuseseră visul filozofilor medievali, al alchimiştilor, al călugărilor budhişti, al preoţilor egipteni, care se preocupaseră şi de medicină. Acest mesaj fusese transmis şi ştiinţei moderne.

Deşi numeroasele experienţe întreprinse de profesorii Stheinach şi Voronov, care au încercat să obţină întinerirea prin transplant de glande, nu au dus vreun rezultat pozitiv, savanţii nu au părăsit totuşi ideea de a afla secretul tinereţii veşnice a trupului şi minţii.

Tereza avuse bucuria să întîlnească o savantă de renume mondial, pe Ana Aslan din România. La cei şaptezeci şi cinci de ani pe care-i avea, păstra nu numai aspectul înfloritor al unei femei frumoase, dar avea şi o capacitate de muncă demnă de invidiat, o nestinsă flacără a creaţiei.

Doctoriţa Aslan i-a povestit într-o zi Terezei viaţa sa. Cu mulţi ani înainte lucrase ca medic chirurg şi observase că novocaina posedă o putere de vindecare cu totul deosebită, manifestă în însănătoşirea şi regenerarea celulei. Novocaina singură nu era însă suficientă pentru a obţine efecte de durată. Muncind fără preget, făcînd experienţe după experienţe, doctoriţa Ana Aslan căuta pe cobai, pe iepuri de casă, pe maimuţe formula unui preparat complet.

Mai apoi trecu la tratamentul oamenilor. La început sub îndrumarea binecunoscutului savant gerontolog C.I.Parhon iar după moartea acestuia, singură, în fruntea unui grup de tineri cercetători entuziaşti, Ana Aslan a pornit bătălia împotriva bătrîneţii. A fost o luptă crîncenă, e drept, dar cu rezultate uneori spectaculoase. Oamenii de ştiinţă români au reuşit în cele din urmă să creeze un complex de măsuri de regenerare puse la dispoziţia acestei bătălii împotriva îmbătrînirii. Medicamentele, injecţiile de tot felul, regimul de alimentare, toate erau aplicate într-un întreg context, pentru a opri dezagregarea nefastă a celulei odată cu înaintarea în vîrstă.

Ore întregi a petrecut Tereza printre bătrînii din saloanele luminoase ale clinicii de gerontologie din Bucureşti. Unii dintre aceştia, deşi foarte în vîrstă, păstrau o miraculoasă prospeţime a reacţiilor şi reprezentărilor, mobilitate în mişcări, claritate a gîndirii ; alţii, dimpotrivă, păreau mai curînd nişte moaşte vii, schelete sau fantome revenite din Buchenwald. Bătrîneţea, ca şi agonia sau aşteptarea torturilor, a execuţiei, ca şi foamea năpraznică, îşi lasă amprenta cumplită pe chipul şi trupul omului. Bătrîneţea distruge frumuseţea şi forţa, scoţînd în evidenţă urîţenia şi descompunerea. Odată cu bătrîneţea vin scleroza, ramolismentul, paralizia, degenerarea ţesuturilor.

„Forța și frumusețea sînt binefacerile tinereții, pe cînd înțelepciunea înflorește de preferință la bătrînețe", își amintea nu o dată Tereza cuvintele lui Democrit, care o impresionaseră cîndva și i se întipăriseră în minte.

Printre alți pacienți ai clinicii cu care Tereza discuta îndelung, era și o femeie de 97 de ani.

— În tinerețe am fost scriitoare, îi povesti într-un rînd bătrînica. Prima mea nuvelă a fost tipărită acum o jumătate de veac. În anii care au urmat după aceea, numai de literatură nu mi-a mai ars. Mi-a murit fata cea mare de tifos, apoi unul după altul ceilalți, copiii, toate rudele, pînă și nepoții... Sînt absolut singură pe lume. Cînd stau uneori și mă gîndesc, îmi zic că am trăit mai multe vieți, nu una singură, și fiecare dintre ele întru nimic asemănătoare cu celelalte. Mi-a fost totdeauna teamă de bătrînețe. Mă gîndeam cu groază să devin o ruină, mai ales pe cînd îmi simțeam încă tînăr sufletul și-mi ziceam că natura n-a greșit aducîndu-mă pe lume. Dar, slavă Domnului, nu sînt chiar o sperietoare de ciori nici la cei aproape o sută de ani pe care-i am, nu-i așa, tovarără doctor ?

Într-adevăr, bătrîna scriitoare era cît se poate de plăcută.

— Știu, mulți s-or fi întrebînd de ce trăiesc tocmai eu, o femeie fără însemnătate, care nu aduce prea multe foloase oamenilor, în timp ce au murit și mor atîția alții, savanți, scriitori, artiști, cu mult înainte de a ajunge la optzeci de ani.

— N-aveți dreptate să vorbiți așa. Cu cît trăiți mai mult, cu atît sînteți o dovadă mai convingătoare că întreaga omenire are dreptul să revendice prelungirea vieții.

— Să vă spun drept, trăiesc și tot mai vreau să trăiesc. De altfel, credeți dumneavoastră că există o vîrstă la care să vrei să mori ? Credeți-mă, bătrînii prețuiesc viața tot atît de mult ca și tinerii. Dealtfel, socot că și eu mai pot fi de folos cu ceva. Ia priviți, și-i întinse Terezei o frumusețe de șal împletit.

— *E foarte frumos*, o lăudă sincer Tereza. Nu pot decît să spun că injecțiile cu *Gerovital* și tot tratamentul ce vi se aplică dau rezultate miraculoase.

Tereza era din ce în ce mai convinsă că în fața științei se deschid orizonturi noi, nemărginite, strălucitoare de-ți iau ochii. Între timp, ea însăși depășise hotarul decisiv

în viața oricărei femei. Implinise cincizeci de ani și acest lucru conta și el în cercetările pe care le întreprindea. Trecutul revenea din ce în ce mai rar în amintirile Terezei, de cele mai adesea ca un dangăt pierdut de clopot, ca o scînteie răzleață dintr-un foc stins, trezind doar regrete tăcute și o ușoară melancolie. De altfel, poate dintr-un instinct de autoconservare, Tereza căuta să se ferească de amărăciunea amintirilor, să nu se lase copleșită de ele.

„Creație, muncă, iată liniștea sufletului meu, sensul vieții mele și bucuria ei" își repeta ea adesea. Părea să-și fi fixat definitiv acest program de viață. Scurgerea timpului încetase parcă să mai fie o povară pentru ea.

Pe Natalia Tereza o crescuse în convingerea că tatăl ei fusese un om dintr-o bucată, un visător, un suflet ales, devotat lor pînă la capăt și care le iubise pînă la ultima lui suflare. Cu timpul, fetița își făuri imaginea unui tată aureolat de romantism și perfecțiune.

— De-ar fi trăit tata, își zicea uneori Natalia, mi-ar fi fost de sprijin în zilele grele. Așa, sînt o orfană.

Viața Terezei părea acum definitiv statornicită și la adăpost de orice noi zguduiri. S-ar fi zis că soarta i-a dăruit în cele din urmă lumina și mulțumirea idealului realizat. Și totuși în viață te poți aștepta oricînd la surprize, ele distrug echilibrul interior și, asemenea unei deslănțuiri năprasnice a naturii, pun în primejdie viața rînduită.

Într-o zi, Tereza află pe masă o scrisoare. Adresa expeditorului, numele și pronumele lui scrise cu litere mari, citețe, produseră asupra ei o impresie zguduitoare, un adevărat șoc, de parcă în odaie ar fi pătruns un fulger.

— Trăiește, e viu !

Tereza se prăbuși în fotoliu, rămînînd un timp ca paralizată, fără să simtă, fără să gîndească, privind prostește la foaia de hîrtie din fața ei. Scrisoarea era în ucraineană. Treptat, sensul cuvintelor își făcu loc în conștiința femeii. Scrisoarea lui Anisim Ivanovici Iolka suna cam în felul următor : „Iartă-măi Tereza. Îți scrie Iolka, Anisim Ivanovici. Poate că m-ai uitat, dar în anii 1942—'43, în satul Zabîtovo am fost împreună. Te-am iubit atunci. În iarna lui 1943 am plecat pe front, de unde ți-am scris. Dragostea pe care mi-ai purtat-o m-a ajutat să birui, să rămîn în viață, scrisorile pe care mi le trimiteai pe front mi-au fost de sprijin în încercările prin care am trecut. Între altele,

mi-ai scris că avem o fată..: Din păcate, războiul e de vină în toate. Cînd armata noastră a eliberat Ucraina, mi-am regăsit soţia şi fiul. Am încetat să-ţi mai scriu. Şi astăzi mă doare inima cînd mă gîndesc cît de mult te-am iubit şi cum s-a terminat totul. Pe vremea aceea însă nu ştiam de voi rămîne viu au ba. Aşa-i războiul, ce să-i faci ! În toţi anii de atunci m-am gîndit mereu că am o fată şi tare voiam s-o văd. Acum n-am nici o altă dorinţă, vreau numai să-mi văd copila. Ştiu că am procedat necinstit, că m-am dat la fund şi nu v-am scris ani de-a rîndul. Mă simt vinovat. Te-ai purtat atît de frumos cu mine. Iartă-mă, te rog, şi îngăduie să-mi privesc măcar o clipă copilul. Tare mi-e greu. Sînt de atunci mai bine de douăzeci de ani, şi nimeni în viaţă nu mi-a fost mai scump decît tine..."

Tereza întrerupse lectura scrisorii, o strigă pe Natalia şi i-o întinse. Aceasta rămase buimacă. O posibilă întîlnire cu tatăl — iată un lucru la care nu se gîndise niciodată.

Mortul pe care ele două îl plînseseră ani şi ani de-a rîndu-l se dovedise a fi în viaţă. Unde fusese în tot acest răstimp ? De ce tocmai acum hotărîse că trebuie să iasă la iveală. De ce ? La ce bun ? se întrebau Tereza şi Natalia.

— Dacă ai şti cît mi-a lipsit un tată în copilărie şi apoi în adolescenţă, mărturisi Natalia. Cîte lacrimi n-am vărsat, plîngîndu-l că a murit. Şi cînd colo el este viu, ba chiar şi-a adus aminte de noi. Numai că şi-a adus aminte atunci cînd nu mai avem nevoie de el, cînd de fapt a pierdut dreptul de a se chema tatăl meu. Nu cumva a avut motive speciale care l-au făcut să se ascundă, să ne lase să credem că a murit ?

Tereza căuta să-şi închipuie viaţa lui Iolka din aceşti douăzeci de ani.

„Poate că a fost prizonier ? Poate, forţat de împrejurări, a trăit pe undeva prin ţări străine ? Poate că a făcut vreo greşeală şi n-a îndrăznit să ne-o spună, ca să nu-i aflăm ruşinea ? O faptă ca a lui nu poate să nu aibă o cauză serioasă, un motiv serios chiar dacă nemărturisit, cumplit. Sau poate m-a uitat pur şi simplu şi a fugit, s-a ascuns, ca să evite obligaţia de a avea grijă de noi, de a ne ajuta ?" Acest din urmă gînd Tereza căuta să-l respingă, să-l îndepărteze. Ar fi vrut să păstreze neîntinată imaginea omului pe care-l iubise, imaginea pe care o păstrase în sufletul său, rămînîndu-i de-a pururi credincioasă. Nu admitea gîndul că dispariţia lui Iolka era un final dintre

cele obișnuite într-o legătură pe care el o socotea întîmplătoare, o aventură...

Natalia a fost cea care s-a dus la gară să-l aștepte pe Iolka.

„Cum o să ne recunoaștem ?“ se întreba îngrijorată. Nu se văzuseră niciodată, iar în fotografia veche, mică și foarte ștearsă, în care Iolka era tînăr, abia i se mai puteau desluși trăsăturile chipului. Trenul intră în gară, Natalia se opri lîngă vagonul indicat în telegramă. Printr-o fereastră luminată zări, între alții, un om gras, în vîrstă, cu părul cărunt, care străbătea fără grabă culoarul spre ieșire.

„Numai ăsta să nu fie“, simți ea în sufletul ei un fel de ripostă, dar în aceeași clipă fata înțelese cu un fel de intuiție inexplicabilă că tocmai acest bărbat, purtînd un palton gri din stofă scumpă și o pălărie trasă peste fruntea mare și bombată era tatăl ei. El coborî ultimul din vagon și se îndreptă spre Natalia.

— Fetița mea... Cred că nu greșesc, tu ești Natalocika ? întrebă bărbatul cu o voce gîtuită, dar complet inexpresivă.

Fără să-și dea seama de ce, Natalia începu să plîngă și se propti de pieptul voinic al acestui om necunoscut. Cuvîntul „tată“ îi rămăsese în gît fără să-l poată rosti.

Porniră să caute un taxi, schimbînd puține cuvinte. Emoționat de această întîlnire, Anisim Ivanovici lăcrima și-și sufla mereu nasul. Natalia, dimpotrivă, se încrîncenase toată. În sufletul ei luptau două sentimente : simpatia, un sentiment inexplicabil, aproape copilăresc de dragoste și dorința de a-l jigni, de a-i spune cuvinte brutale, care să-l doară. Își aminti de cîte ori plînsese pe mormintele ostașilor necunoscuți căzuți în Marele Război pentru Apărarea Patriei, imaginîndu-și clipa cumplită cînd murise viteazul ei părinte, de cîte ori nu adresase imputări destinului care o condamnase să nu-și cunoască părintele.

Acasă, Iolka o întrebă de cîteva ori pe Tereza :

— Stai singură sau te-ai măritat ?

Și judecînd după privirea lui posomorîtă, s-ar fi zis că era mai degrabă nemulțumit de faptul că Tereza arăta destul de tînără pentru vîrsta ei.

— Singură, răspundea rece Tereza, și-n aceeași clipă amintindu-și de fiica ei, de meseria iubită, adăugă în grabă : n-aș putea zice că întru totul singură. De fapt, singurătatea este o stare pe care am încetat s-o mai cunosc.

Anisim Ivanovici se întuneca şi mai tare şi se bosumfla. În ochii lui cenuşii, încă plini de vioiciune, trecea o scînteiere ciudată.

Probabil că m-ai uitat de mult, zise el în cele din urmă. Vă cunosc eu pe voi, femeile. Contabilitate dublă. Asta era vorba lui taică-meu. A murit nu demult, la nouăzeci şi şase de ani. Ca să vezi ce antecedente de invidiat am. Probabil că şi eu am să trăiesc mult.

Tereza îi răspunse cu o veselie forţată :

— Mărturisesc că nu speram să mă întîlnesc cu un mort. De altfel, la drept vorbind, nici nu prea semeni a mort. Doar că eşti puţin gras, dar altfel arăţi încă tînăr şi probabil că ai să trăieşti ca şi tatăl tău nu mai puţin de o sută de ani.

După o clipă de tăcere, Iolka se apropie de Tereza şi încercă s-o sărute.

— Tot frumoasă ai rămas. Aş zice chiar că arăţi mai bine ca atunci, explică el mirat pornirea sa, examinînd cu atenţie trăsăturile pe care le uitase.

— Probabil ca să-ţi justifici trădarea îţi ziceai în sinea ta că eram o pocitanie. Dar ştii cum zice înţelepciunea populară : nu de frumos mi-eşti drag, ci de drag ce-mi eşti eşti frumos. De, n-am ce zice, cam repede m-ai dat uitării.

Şedeau alături, gîndindu-se la iubirea lor trecută, zicîndu-şi că viaţa prăvălise între ei munţi de copaci, aşezase un desiş de mărăcini prin care nu se mai putea croi potecă.

Natalia îşi pofti părinţii la o gustare, şi aceşti trei oameni, deopotrivă de apropiaţi şi de străini unul altuia, se aşezară în jurul mesei.

— Tatăl meu, începu Iolka, căutînd să-şi ascundă stînjeneala, mă învăţa : „Băiatule, să nu-ţi fie frică de nimic. De teamă oamenii încărunţesc, îmbătrînesc, mor. Bea cu măsură, dar munceşte din răsputeri". Şi ridicînd paharul, adăugă : Să bem pentru cei viteji. Bine v-am găsit, dragele mele !

Tereza nu bău, duse doar paharul la gură, ascultînd cu multă atenţie fiecare cuvînt pe care-l rostea Iolka.

— Bine mai trăiţi, mă bucur pentru voi, adăugă el, căutînd în continuare să lupte cu sentimentul crescînd de jenă. Eu v-am mai spus şi în scrisoare că-mi recunosc vina

şi-mi cer iertare. Războiul e de vină. Ce n-a făcut războiul ăsta cu noi ! Mi-am regăsit familia, fiul... M-am zăpăcit, nu mai ştiam ce să fac. Apoi au venit şi alţi copii pe lume, şi aşa s-a făcut că am rămas cu prima mea nevastă. Vă rog să mă iertaţi.

— De ce te-ai hotărît totuşi să ne scrii ? Cum de ne-ai aflat adresa ?

— Adresa... Un fleac s-o găseşti. Am scris la biroul de adrese. Acum toată lumea o cunoaşte pe doctoriţa Balakova. Toţi oamenii de pe lume vor să scape de bătrîneţe. În anii din urmă mi-am tot adus aminte de voi. Adesea te visam pe tine şi pe mine alături, aşa cum arătam cînd eram tineri...

— Cîtă nevoie am avut de tine, mama şi cu mine, cînd locuiam acolo în nord ! Unde ai fost atunci ? întrebă Natalia cu voce aspră, privindu-şi tatăl drept în ochi. Cîţi fraţi şi surori am ? Ştiu ei de existenţa mea ?

— Ai două surori şi un frate. Dar nu ştiu nimic de tine, răspunde Iolka plecînd privirea. Nu mai avusese puterea să mintă. Nu ştiu nimic, dar am să le-o spun, am să le spun tot adevărul.

— N-are rost, interveni sec Tereza în discuţie.

— De ce ? strigă Iolka, puţin ameţit. Natalka e fata mea, şi cea mai frumoasă dintre toate. Să ştie lumea-ntreagă, sînt un om slab, un ticălos...

Parcă se înmuiase tot, plîngea, îşi amintea de trecut şi se tot ruga de Tereza :

— Spune-mi măcar un cuvînt bun, să ştiu că mi-ai iertat păcatele. Te-am iubit şi te mai iubesc şi acum. Las totul baltă, numai să mă ierţi...

— Nu, Anisim, e prea tîrziu. Ulcica spartă nu se mai poate lipi la loc.

— Ulcica spartă ţine şi o viaţă întreagă. Îmi eşti mai scumpă decît toate femeile din lume. Să fie numai pace şi înţelegere ; că unde e înţelegere, este şi noroc. Nevastă-mea, Anika, are să mă înţeleagă, are să mă ierte şi are să-mi dea drumul. Tot n-am fost noi doi fericiţi.

— Pentru mine ai murit şi mort rămîi. De altfel, nu mai avem nici vîrsta...

— Dacă ai cumva pe cineva, renunţă şi tu la el. M-ai iubît pe vremuri. Avem o fată, tot repeta întruna Iolka.

— Mai bine povesteşte-ne cum ai dus-o tu aceşti douăzeci de ani, schimbă vorba Tereza.

Viaţă lui Anisim Ivanovici se aranjase destul de bine. Războiul îl începuse în linia întîia ca plutonier. A luptat vitejeşte şi sfîrşitul lui 1943 l-a găsit comandant de companie. La un moment dat, unitatea lui ieşind dintr-o încercuire, a fost rănit grav şi a suferit o contuzie. După o jumătate de an petrecut la spital, Anisim Ivanovici a fost declarat parţial apt pentru serviciul militar. Cu gradul de ofiţer pe care-l căpătase a fost trecut la administraţie. Boala, invaliditatea au fost o grea încercare : sentimentele parcă-i amorţiseră ; într-un cuvînt, Iolka a uitat-o pe Tereza. Revenit pe front, a fost o perioadă responsabilul financiar al regimentului ; fiind un om ordonat, serviabil, a plăcut şefilor şi curînd a devenit administratorul unui magazin militar pe întregul corp de armată.

Ziua victoriei l-a găsit la Viena. Se îngrăşase, era vesel ; s-a întors apoi acasă, în patrie, a continuat un timp să lucreze în administraţia armatei, dar curînd se plictisi şi se întoarse la ţară, în satul natal. Peste puţin timp a devenit preşedintele colhozului local care cuprindea trei sate.

Cum de a primit însă Tereza ştirea despre moartea lui ? N-a făcut-o Anisim Ivanovici, hîrtia a trimis-o un prieten de-al său, căruia i se spusese că Iolka ar fi fost ucis în bătălie cînd regimentul încercase să rupă încercuirea.

Bineînţeles, după ce scăpase din încercuire, Anisim Ivanovici ar fi putut să-i scrie Terezei şi s-o anunţe că a rămas în viaţă. Îşi găsise însă între timp familia pe care o socotea moartă. Nevasta, tatăl, meleagurile natale îl făcuse să renunţe la alte planuri. Ani de-a rîndul nu-i venise în minte ideea s-o caute pe Tereza şi pe fata lor.

De douăzeci de ani trăia Iolka la ţară, lucrînd în agricultură. Colhozul lui înflorea, alături era şi o fabrică de zahăr. Iolka îşi clădise pe malul unei ape o casă solidă, frumoasă, cu verandă. Cum avea trei copii, insistase ca nevastă-sa să nu mai muncească şi să se ocupe numai de gospodărie.

Tot mai rar îşi amintea Anisim Ivanovici de Tereza şi de Natalia.

„Probabil că s-a măritat între timp şi-şi creşte împreună cu noul ei bărbat fata. Părinte nu este cel ce a conceput copilul ci cel care l-a crescut, îşi zicea el uneori. Ce

să-i faci ? N-am avut noroc nici unul dintre noi, şi numai războiul e de vină. Ce nevoie mai au ele acum de mine ? De altfel, am şi eu destui copii ai mei..."

Pe măsură ce îmbătrînea, Iolka devenea tot mai dur, sufletul i se înăsprea.

Într-o bună zi, îmbolnăvindu-se, fu internat la spitalul raional. Unul din vecinii lui de salon aduse într-o discuţie vorba despre noile metode de a trata bătrîneţea şi bolile ei.

— Avem şi noi un doctor profesor, o femeie. Tare mai e iscusită în ştiinţa asta. A găsit ea un medicament împotriva bătrîneţii. Numele pe care-l rosti omul fu ca un şoc pentru Anisim Ivanovici.

— Cum ai zis, Balakova ? întrebă el ca să se convingă că nu-l înşeală auzul. Cu greu să stăpîni să nu se scape că era tatăl fetei acestei doctoriţe Balakova.

Din ziua aceea, Anisim Ivanovici îşi pierdu liniştea. Memoria se răzvrăti şi fără să-i mai asculte poruncile, readuse amintirile acelui ţinut îndepărtat din nord. Una după alta reveneau zilele demult dispărute şi parcă uitate. Anisim Ivanovici avea impresia să retrăieşte dragostea de altădată, că duce dorul Terezei.

Pe deasupra, în acele zile ba la radio, ba în presă, întîlnea mereu ştiri despre lucrările Terezei Balakova, distînsă şi cu un premiu de stat. Numele femeii iubite altădată se instaură trainic în conştiinţa lui Iolka.

Tot mai des se gîndea şi la fata lui, pe care nu o văzuse niciodată. Trăieşte ? Cum arată ?

„Deşi a crescut fără mine e totuşi fata mea, îşi zicea el, şi poate că îmi şi seamănă. De cele mai adesea fetele seamănă cu taţii." Curînd după aceea expedie pe ascuns, ca un hoţ, o scrisoare la Moscova. Răspunsul primit îl miră mai curînd decît îl bucură. Se aşteptase ca Tereza să-i refuze întîlnirea. Cînd colo ea îl invita să vină. Anisim Ivanovici cumpără un cupon de rochie, un ceas de birou pe care gravă „Feliţei mele, de la tăticul ei", o poşetă. Mai adăugă un coniac, o sticlă de şampanie, o cutie cu bomboane de ciocolată şi o porni spre capitală.

Şi iată-l pe Anisim Ivanovici în casa Terezei.

O săptămînă şi mai bine rămase la Moscova. În fiecare zi o vedea pe Tereza, pe Natalia. Fata încerca să biruie cu greu sentimentul de înstrăinare ce-l simţea faţă de Anisim Ivanovici. Treptat însă, în suflet i se furişă un fel de

atașament față de tatăl descoperit atît de tîrziu și în condiții atît de ciudate.

Tereza nu prea avea ce vorbi cu Iolka. Singurul lucru care-i unea era Natalia. Tereza avea nevoie de singurătate ca să se poată concentra și munci. Asemenea unei raze cărunte de lună, în calea ei apăruse iarăși mirajul unei posibile vieți de familie. Fără a sta însă pe gînduri respinse năluca. Știința, creația, planurile ei de muncă, fie și nu întru totul realizabile, erau pentru ea acea pasăre din basme care te poate feri de toate decepțiile, te poate salva din încercările vieții. Ele deveniseră adevăratul țel al existenței sale.

Iolka nu renunța la ideea de a-i obține iertarea și de a începe o viață în comun cu Tereza.

— Copiii mei sînt mari, iar de iubit, te iubesc numai pe tine, repeta el întruna.

Tereza era neînduplecată.

— Ai o nevastă cu care ai trăit ani mulți, căuta ea să-i explice lui Anisim Ivanovici. Sîntem amîndoi bătrîni, totul e tîrziu. Rămîi cu familia ta. Nu vreau să rănesc pe nimeni. Nu vreau să plîngă nimeni din cauza mea, să vină cu reproșuri. Nevastă-ta n-are nici o ocupație, singura ei rațiune de a fi ești tu și familia voastră. Nu vreau ca la bătrînețe, din cauza mea, femeia asta să sufere o prăbușire totală. Dacă pleci tu, în jurul ei rămîne abisul. Cînd omul are un bagaj de gînduri, de impresii, de amintiri cu care viața i-a îmbogățit sufletul, cînd are un scop pentru care trăiește și muncește, el nu cunoaște singurătatea. Dar ce are în viață nevastă-ta ? Nimic, un pustiu.

Refuzul Terezei era ferm.

— Inimioara mea, mai gîndește-te, nu mă alunga pentru totdeauna, repeta Iolka. Luîndu-și rămas bun, începu să plîngă ca în ziua cînd Tereza îl condusese pe front.

După plecarea lui Anisim Ivanovici, rămasă singură, Tereza se simți cuprinsă de melancolie. Printr-un joc al memoriei, în jurul ei începu să plutească mirosul drag al florilor de micsandră și, odată cu el, înviară imagini demult dispărute.

„De ce să-mi fac imputări, își spunea Tereza. Am renunțat la mica mea fericire de dragul uneia mai mari, de dragul unui scop pentru care merită să trăiești, căci el este adevăratul, marele scop al unei existențe umane, un scop

căruia merită să-i consacri toate forţele. Am avut, şi nu o dată, prilejul să constat că fericirea personală, măruntă, egoistă, ne poate aduce durere şi suferinţe. Renunţarea la ea este dictată pentru mine una de instinctul de autoconservare. De fapt, omul se ataşează în viaţă cu adevărat numai de lucrurile, de faptele ce i-au absorbit toate gîndurile şi dorinţele, tot capitalul sufletesc ; i-e drag ceea ce a fost stropit cu lacrimi şi sînge. Poate de aici şi legătura atît de strînsă cu copiii, cărora ne devotăm în întregime, cu munca. Munca, dacă o iubim cu pasiune, ne poate epuiza dar ne şi poate readuce la viaţă. Altădată am năzuit la fericirea pe care o aduce dragostea... Bărbaţii pe care i-am întîlnit au avut fiecare în felul său nevoie de mine. De fiecare dată însă, am suferit în cele din urmă un eşec şi am rămas într-un gol pe care în naivitatea mea îl numeam atunci „singurătate". Ucigător este golul, nu singurătatea. Cînd mai simţi puterea de a acţiona, de a lucra, cînd mai ai sufletul plin de simţăminte şi gînduri, nu cunoşti singurătatea."

CAPITOLUL III

Izvoarele

ORAŞUL MUROM N-A AVUT PARTE de un poet ca Omar Khayyam care să-i cînte trecutul de glorie. Generaţiile vin şi trec una după alta, ani după ani. De peste un mileniu şi mai bine stă neclintit Muromul cel din care au pornit legendarii viteji ai Rusiei, iscusiţi meşteri făurari, luptătorii, dar şi negustorii bogaţi cu chimire groase. Oraşul acesta pomenit şi în bîline a stat cîndva de veghe la graniţa de răsărit a Rusiei şi a învins oştile vrăjmaşe, într-o luptă îndîrjită pentru calea ce făcea legătura cu apa Volgăi şi a Okăi. Mai tîrziu, la chemarea lui Minin şi Pojarski, s-au ridicat locuitorii Muromului, cu mic cu mare, să scape Rusia de cotropirea duşmanului.

În centrul oraşului se înălţau din vremi de demult case solide ca nişte cufere mari, case posomorîte, cu ghivece şi roşii puse la copt toamna tîrziu în fereastră. Garduri înalte împrejmuiau grădinile de zarzavat şi livezile. În

zilele calde de vară, ulicioarele năpădite de buruieni înmiresmate erau pustii. Vîntul spulbera gunoaiele pe caldarîmurile prăfuite. De sus, din coama rîpei, din apropierea Halei şi a clădirilor de piatră ce-o împrejmuiau, se zăreau pînă departe întinderile stepelor şi apele molcome ale Okăi.

Pe la 1880, cînd se născuse Pavel Balakov, Muromul era un fund de ţară, un orăşel de provincie pierdut undeva în mijlocul pădurilor.O întîmplare crudă a avut ca tatăl băiatului, tîmplar de meserie, să se înece în chiar ziua naşterii copilului. Mama lui Pavel rămăsese cu patru orfani într-o crîncenă mizerie. Văduvia timpurie şi sărăcia au dus-o repede în mormînt. Pavel a fost crescut de bunicul său, muncitor la o uzină metalurgică, om cinstit, drept şi sever cu el şi cu alţii, dar închis în sine şi posomorît ca toţi credincioşii de rit vechi. Pe tot parcursul copilăriei sale, Pavel auzise mereu rostindu-se cuvintele „hulire" şi „ispită", pe care bătrînul îl pronunţa „spită", le auzise cu aceeaşi frecvenţă ca şi *Psalmii* lui David sau pasaje din *Vieţile Sfinţilor*. A crescut într-o atmosferă sumbră, stăpînit continuu de teama pedepsei lui Dumnezeu, pregătit să se sacrifice în orice clipă de dragul credinţei, luptînd împotriva unei lumi eretice, stăpînite de vicii. Credincioşii de rit vechi erau urmăriţi şi de poliţie, şi de biserică. În sufletul lui Pavel răzvrătirea se cuibărise devreme. Era un băiat înalt şi voinic. Vecinii săi, băieţi de aceeaşi vîrstă şi desculţi ca şi el, se fereau să se ia cu Pavel la trîntă. Zilele nu treceau totuşi fără bătaie. Şi nu numai copiii se certau şi se băteau pe străzile largi şi pline de praf. Se iscau adesea conflicte între apărătorii vechiului rit şi cei ai bisericii oficiale. Cuvinte de hulă amestecate cu străvechile rugăciuni răsunau la tot pasul, punctate de dangătul clopotelor bisericeşti.

Lupta crîncenă întru apărarea credinţei, jugul îndoit al mizeriei şi al urmăririi de către oficialităţi au format firi dîrze. La opt ani, cînd s-a dus să înveţe carte, Pavel îi întrecea pe toţi copiii de vîrsta lui în isteţime şi spirit de sacrificiu. Era gata să pornească la luptă, să înfrunte orice vrăjmaş i s-ar pune în cale. După prima zi de şcoală, bunicul i-a povestit o parabolă.

— Să te ţii tare, Pavel, îl îndemnă bătrînul, şi să nu uiţi ce ţi-oi povesti. Un boier plecînd odată într-o ţară străină, a chemat slugile sale şi le-a lăsat în pază avuţiile. Unuia i-a dat cinci talanţi, adică cinci monede de argint, altuia doi, iar ultimului unul singur. Cei care au căpătat cinci şi doi talanţi i-au investit într-o afacere şi au cîştigat dublu. Cel de-al treilea a îngropat talantul în pămînt. Cînd s-a întors acasă, stăpînul i-a chemat la el să-i dea socoteală. Şi s-a prezentat cel care a căpătat cinci talanţi şi cel care a căpătat doi, şi i-au înapoiat unul zece, celălalt patru talanţi. Le-a grăit atunci stăpînul : „Slugile mele vrednice şi credincioase ! Dacă v-aţi dovedit credincioase într-un lucru mărunt, am să vă pun stăpîni peste lucruri mari". Sluga care a primit un singur talant i-a restituit tot atît şi i-a spus : „Stăpîne, te ştiu că eşti om aspru, seceri pe unde n-ai semănat şi culegi de pe unde n-ai cultivat. Temîndu-mă de tine, am ascuns spre păstrare talantul tău în pămînt. Uite, ţi-l dau înapoi fără nici un fel de venit". Şi atunci stăpînul s-a mîniat : „Slugă rea, vicleană şi leneşă. Am să-ţi iau talantul şi am să-l dau celui ce are zece. Viaţa dă celui care are şi ştie să muncească şi să sporească. Cel ce are urechi de auzit, să audă !" M-ai înţeles, băiete ? Să-ţi sporeşti talantul în numele Domnului şi umblînd prin lumea aceasta de păcate şi desfrîu să-şi păstrezi neîntinat sufletul.

Şcoala a fost pentru Pavel o amară încercare. Trei ani cît a învăţat, preotul, care aflase că băiatul ţine de rit vechi, îl pedepsea pentru fiecare absenţă duminica sau de sărbătoare de la biserică, punîndu-l să stea a doua zi trei ceasuri în genunchi.

„Căieşte-te, ereticule, poate ţi-o ierta Dumnezeu păcatele", repeta preotul, lăsîndu-l flămînd pînă seara tîrziu.

Iar învăţătorul îl bătea regulat cu linia, făcîndu-i morală :

„Mintea ţi-e întunecată ca un codru neumblat. Ce-o să se mai amărască oamenii din cauza ta, nătărăule !"

Stînd aşa fără nici o vină în genunchi în clasa murdară şi neprimitoare, Pavel îşi zicea tot mai des că pe lume nu există adevăr.

La unsprezece ani, Pavel termină şcoala pe care o ura. Curînd după aceea muri bunicu-său, şi băiatul porni să-şi caute o slujbă ca să se poată întreţine. Nu refuzase nici un fel de muncă. Curăţase latrine, se băgase slugă la negus-

tori, ajutase la culesul poamelor de prin livezi, pentru ca în cele din urmă să lucreze într-o mică uzină, la atelierul de turnătorie. Cincisprezece copeici ziua de muncă era pentru un adolescent o fericire nesperată. Treptat, se spulberă visul de a urma pilda neînfricatului protopop Avvacum ; Pavel își dorea acum să devină un muncitor priceput, strungar în metal. Se stingeau și amintirile copilăriei și odată cu ele pălea chipul bunicului ; erau date uitării posturile riguroase, rugăciunile ; trecea într-un trecut îndepărtat și amintirea mamei moarte și dorul după ea. De maică-sa, Pavel își aducea aminte ca de o femeie bună, dar mereu nervoasă, încruntată, cu o expresie de tristețe pe chipul uscat, cu mîini reci, vînăt-verzui. Maică-sa cîștigase bani puțini spălînd rufele altora în apa Okăi și toată viața ei fusese o femeie amărîtă.

După un timp petrecut la uzina din Sormovo, hotărî să se mute la Petersburg. Era în primii ani ai noului veac douăzeci.

„Doamne, tare de mult au mai fost toate astea", își amintea uneori Pavel Aleksandrovici.

Bătrînețea este vremea meditațiilor, a peregrinărilor prin anii ce s-au dus, a încercărilor de a afla înțeles faptelor și aventurilor neînțelese, aparent bizare, care te-au aruncat de colo-colo pe parcursul vieții, înălțîndu-te sau, dimpotrivă, aruncîndu-te în beznă ; adevărate călătorii în adîncuri sau, dimpotrivă, zboruri spre înălțimi. Bătrînețea este poate ultima posibilitate de a te cunoaște pe tine însuți și de a face bilanțuri obiective. Lui Pavel Aleksandrovici viața i se păruse totdeauna și foarte scurtă și în același timp și fără margini. Existase o vreme cînd el nu existase ? Lucrul i se părea la fel de neconceput ca și acel viitor cînd el nu va mai exista.

„Nu am fost și nu voi mai fi ?"

Și o situație și cealaltă i se păreau stupide, și cu toate acestea ele reprezentau o inevitabilitate pe care nu avea nici un rost să o respingă, dimpotrivă, trebuia să și-o apropie pentru a o înțelege și a birui teama cumplită în fața neființei. Anii îl zoreau din urmă și tot ei erau cei ce deschideau întinderi nemărginite gîndurilor sale. Bătrînețea adîncă îți limitează nevoile, reduce din îndatoriri și îngăduie să privești mai adînc și mai departe.

Biografiile oamenilor ce fac parte din vechea gardă de comuniști sînt dintre cele mai variate, după cum în

fond variate sînt biografiile umane în genere. Viaţa fiecăruia dintre noi îşi are amprenta sa unică, irepetabilă, care face pe fiecare de neînlocuit, iar drumul nostru prin viaţă rămîne totdeauna unic în felul lui. Nu există două biografii identice, după cum nu există doi oameni identici. Viaţa şi creaţiile ei sînt totdeauna altele. Fiecare individualitate umană este modelată de experienţa a sute de mii de generaţii, la care se adaugă înrîurirea forţelor naturii, a împrejurărilor de viaţă.

Viaţa lui Pavel Aleksandrovici ar fi putut fi cuprinsă în cîteva pagini laconice de chestionar, după cum ar fi putut face subiectul cîtorva tomuri fascinante. Chestionarele, autobiografiile sînt totdeauna monotone, lipsite de personalitate, cînd de fapt letopiseţul oricărei existenţe umane trezeşte nenumărate sentimente şi gînduri. Viaţa oricăruia dintre noi este plină de surprize, complicată, de necuprins.

Asemenea majorităţii oamenilor, Pavel Aleksandrovici îşi trăise tinereţea fără să stea să cerceteze, să pătrundă esenţa faptelor pe care le săvîrşise, cauzele acţiunilor sale. Oamenii cu care venise în contact îl modelaseră şi nu cărţile. În virtutea legii atracţiei contrariilor, oamenii răi pe care-i întîlnise şi-i respinsese îl făcură să simtă mai puternic forţa binelui şi a luminii. Fără să stea pe gînduri s-a avîntat Pavel în lupta împotriva spărgătorilor de grevă de la uzina Semianikovski unde lucra. I-au fost de mult ajutor muşchii antrenaţi în copilărie şi înălţimea de aproape doi metri. Obişnuit de mic cu bătăile, strînsese în jurul său tineri de aceeaşi vîrstă de la atelierele navale şi de tîmplărie. Toţi şi-au umplut buzunarele cu şuruburi, cu şpanuri şi bucăţi de fier şi au pornit spre docuri şi prin ateliere ca să susţină greva, care în 1901 cuprinsese multe uzine. Izgoneau din docuri pe muncitorii care refuzau să se alăture grevei, îi urmăreau pe trădători şi pe renegaţi. Pe cei ce refuzau să se supună hotărîrii generale de a declara grevă, Pavel Balakov împreună cu tovarăşii săi îi bombarda cu piuliţe, cuie, cu deşeuri mărunte de metal. Era un detaşament vesel şi în acelaşi timp de temut ; tinerii se plimbau prin curtea uzinei Semianikovski sau Obuhov, îndemnînd la protest, huiduindu-i pe laşi sau pe şovăielnici. Îi urmărea poliţia, şi cînd îi prindea din urmă biciul

nu-i cruța. Neînfricarea este însă totdeauna un exemplu molipsitor, care stimulează și spiritul de luptă al celorlalți. Pilda tinerilor îmbărbăta pe cei mai în vîrstă.

Drept urmare, Pavel a nimerit pe lista neagră a jandarmeriei. A fost dat afară din uzină pentru participarea la greva care se încheiase cu vărsare de sînge. Au urmat timpuri grele, șomaj și foame. Atelierele pe unde apuca să lucreze îi plăteau atît de puțin, încît nu-și putea acoperi cheltuielile de casă și masă ; de aceea o vreme fu nevoit să doarmă într-o baie de la marginea orașului, pe care în timpul zilei o repara împreună cu alți meșteri.

Mizeria și suferințele creșteau. În această perioadă grea, Pavel găsi întîmplător niște broșuri social-democrate și sorbi cu nesaț din mînia lor dreaptă. Era greu să găsești un teren mai receptiv decît acest tînăr călit de sărăcie, urmărit de poliție, al cărui vis era să vadă instaurîndu-se egalitatea socială. Sămînța aruncată a dat roade din belșug.

Cam în aceeași vreme s-a întîmplat ca Pavel să se și îndrăgostească.

Adevărat să fie oare că oamenii se apropie unul de altul în virtutea contrastului și că fiecare din noi caută în ceilalți ceea ce nu i-a dăruit natura ? Cel puternic se simte atras de cel slab, naivul de viclean. La douăzeci de ani, Pavel era înalt, lat în umeri. Se simțea uneori chiar stînjenit de înălțimea și robustețea lui fizică, mai ales că auzea nu o dată spunîndu-se despre el : „Ia te uită ce mai zdrahon și flăcăul ăsta !“

Totul, fruntea, sprîncenele, ochii, nasul, ba chiar și gura le avea mari și parcă scoase la vedere. Obrazul rumen și zîmbetul plăcut îndemnau la încredere.

„— Ești din Murom ? Ca și viteazul Ilia ? Trebuie să semeni cu el de ești așa voinic.“

„— Bun oraș Muromul, trece pe acolo Oka, în jur sînt codri vechi“, răspundea el zîmbind cu toată fața.

Impulsiv și încăpățînat în muncă, Pavel avea un suflet de aur. Asemenea voinicilor din basme nu ajunsese încă să-și dea seama cît de mare era puterea sufletului și a voinței sale. Cu timpul mintea i se mai copsese și începu să-și știe valoarea. Cunoștințele căpătate și scopul aflat duc la transformări uluitoare. Oamenii se oțelesc, nu se sperie oricît ar fi de grele bătăliile.

Fata pe care o îndrăgise Pavel semăna întrucîtva cu maică-sa. Ca şi ea, era mai degrabă tristă, subţirică şi uscată, cam bolnăvicioasă. Cînd Pavel îi propuse să se mărîte cu el, ea rîse.

„— Caraghiosule, nu vezi că n-ai de nici unele ? Din ce vrei să trăim ?"

Într-adevăr, sîtuaţia de şomer a lui Pavel nu era de invidiat. Nu a căutat s-o convingă de contrariu, de fapt, nu i-a spus nimic, a strîns ceva bănuţi de drum şi s-a dus în oraşul său natal, Murom. Pe drum s-a abătut pe la Sormovo. Acum era membru al partidului social-democrat şi aducea cu el manifeste, broşuri şi cîteva numere dintr-o revistă ilegală ce apărea la Nijni-Novgorod.

Revenit din Petersburg cu altă experienţă de viaţă, Pavel Balakov s-a întrebat pentru prima oară asupra destinului oraşului său natal cu trecut glorios, redus acum la tăcere, semănînd mai curînd cu un gorgan dormitînd peste veacurile făcute scrum.

„Oare Muromul are viitor ? Dar eu, eu oare am viitor ?" se întreba Pavel, plimbîndu-se pe malul Okăi argintii şi admirînd codrii negri ce o mărgineau.

Regăsi casa unde îşi petrecuse copilăria alături de bunic. Era o cocioabă aducînd cu un sicriu pe jumătate putrezit. Acum locuiau acolo alţi oameni, tot atît de necăjiţi ca şi el. Alături, într-o altă cocioabă, îşi ducea zilele amărîte un cizmar, pe care durerea şi nefericirile îl făcuseră să se apuce de beţie. Băiatul acestuia, Vaska, prieten cu Pavel, se spînzurase pe cînd avea nouă ani. Pavel fusese cel care îl scosese din laţ şi însoţise apoi sicriul pînă la groapă, invidiind cămaşa nouă în care era îmbrăcat băiatul şi coroniţa din flori de hîrtie pe care o avea pe frunte. În sicriu, Vaska părea solemn şi împăcat. Bunicul lui Pavel, privindu-l, făcîndu-şi semnul crucii, şopti : „Sinucigaşii merg cu toţii în iad."

Vaska a fost înmormîntat în afara cimitirului.

Copilăria lui Pavel a stat continuu sub semnul pierderilor, al nenorocirilor care îţi istovesc sufletul asemenea unei boli cumplite.

Cîte lucruri interesante nu se povestesc despre vieţile oamenilor ferîciţi, bogate în impresii, întîlniri ce lasă amintiri de neşters, bucurii, călătorii, cuvinte frumoase, aventuri, şi cît de tristă e povestea unui om sărac cu un

destin nefericit. Oamenii fug deopotrivă și de descrierea nefericirilor, și de cei ce le trăiesc și a căror soartă este numai tristețe.

Pavel se angajă muncitor la uzina din localitate. Închirie o odaie în casa unui funcționar de la poștă, Moșențev pe nume. Acesta, un slăbănog iute ca un titirez, era și el membru al partidului social-democrat. Bun de gură, zgomotos și flecar, intolerant față de părerile altora, Moșențev era partizanul acțiunilor politice hotărîte și nu se sfia să-și mărturisească părerile. Lumea îl știa nebăutor, totuși el părea totdeauna cu chef. De la prima întîlnire, omul nu-i plăcu lui Pavel, dar nu prea avea altă alegere ; pe lîngă aceasta, pasionat cititor cum era, se simți mai atras de cele două dulapuri cu cărți ce se aflau în odaia pe care o închiriase. Stăpînul casei le primise drept zestre cînd se însurase. Literatura rusă clasică dărui lui Pavel imense bucurii, asemenea aceleia pe care o cunoștea pelerinul cînd atinge pămîntul făgăduinței. La început, în fața acestui univers nou descoperit se simți oarecum dezorientat, infinit de ignorant și de neînsemnat, pentru ca apoi să urmeze revelația unei mari fericiri și bogății sufletești. Pentru prima oară Pavel se simțea stăpînit de patima cunoașterii, care nu distruse însă în sufletul lui dragostea de viață și atașamentul față de oamenii ce duceau o luptă zilnică, neîntreruptă, pentru o bucată de pîine.

Bucuria acestei descoperiri a cărții nu a durat mult. Pavel a fost primul din organizația ilegală de la Murom care s-a îndoit de Moșențev și de cinstea lui și i s-au părut suspecte disparițiile inexplicabile ale acestuia de acasă și orele îndelungi petrecute noaptea la masa de lucru.

— Țin un jurnal și în afară de aceasta îl citesc pe Marx, răspundea Moșențev la întrebările lui Pavel.

— Fii bun, lasă-mă și pe mine să mă uit peste însemnările pe care le faci, se ruga tînărul.

— Nu se poate, e secret de stat, rîdea Moșențev.

Nu se știe cum și de unde acest funcționar mărunt căpătase o mare sumă de bani cu care se lăuda în dreapta și în stînga și cheltuia banii făcînd chefuri cu prietenii.

Într-o zi, Pavel constată că-i dispăruse un manifest și un carnețel cu însemnări. Bănuielile crescură și odată cu ele îngrijorarea puse stăpînire pe sufletul lui.

De la bunicul său, sectantul, Pavel deprinsese să aibă o anumită neîncredere față de oameni. Dealtfel, se împrietenea destul de greu. Viața îl obișnuise cu trădările, cu loviturile pe la spate.

„— Moșențev este un provocator, omul poliției strecurat în partidul nostru", își împărtăși Balakov bănuielile unor tovarăși de-ai săi. Nu avea însă suficiente dovezi pentru a-l demasca.

Curînd însă provocatorul dădu întreaga organizație pe mîna poliției. Pavel a fost arestat printre cei dintîi, apoi deportat la închisoarea din Vladimir.

În această izolare totală înțelese el pentru prima oară cît de mare este puterea gîndului omenesc. Își antrena voința cum ți-ai antrena mușchii. Nimeni și nimic nu-l putea clinti din hotărîrile lui. Conștiința propriei demnități îi dădea puterea să riposteze conducerii închisorii, să suporte interogatoriile. Călit încă din copilărie de viața de privațiuni pe care o dusese, gata mai curînd să moară decît să cedeze, se dovedi a fi de neînvins în această luptă corp la corp. Cărțile pe care le citise i-au fost cei mai buni interlocutori și tovarăși în singurătate. Se scufunda în amintirea lor asemenea eroilor legendari, care, după ce se scăldau în rîurile cu apă vie, ieșeau întăriți, parcă îmbrăcați în zale. Cărțile îl făceau să nu se simtă singur, să nu observe celula urît mirositoare, mișunînd de guzgani. Fire introvertită, tăios și rece față de cei din jur, făcîndu-și din aceste trăsături un fel de zid de apărare, Pavel cunoscu datorită cărților o lume nouă, care trezi în sufletul său căldura, gingășia și-l îndemnă să îndrăgească pe omul luat concret, ca individ, și pe oameni în genere, la modul abstract. Pavel începu să simtă compasiune pentru fiecare semen al său ajuns la nenorocire, să mediteze îndelung la soarta celor din jur. Complexitatea vieții nu-i mai părea un mister de nedescifrat.

Citea fără alegere tot ce-i cădea sub mînă. Cărțile îl deprinseră să-și pună întrebări, să se îndoiască, să conteste, să caute, să afle soluțiile, răspunsurile necesare. În sufletul lui clocoteau contradicțiile, și ciocnirile lor violente năsteau energia trebuincioasă marilor și adevăratelor înfăptuiri. Aducîndu-și aminte de anii tinereții sale, Pavel Aleksandrovici merse pe vechea pistă pînă la izvoarele autocunoașterii. Cînd ajunse să pună totul sub semnul

îndoielii, luă cunoştinţă de propria sa persoană şi află un scop şi un sens existenţei.

Acest proces aducea cu cel al devenirii unui izvor plăpînd, pierdut în nisip, care pe măsura trecerii anilor se transformă într-un pîrîiaş îndîrjit să-şi apere existenţa şi mai apoi chiar într-o apă tumultoasă. Ploile, apa zăpezilor, torentele din munţi şi izvoarele subterane, alimentîndu-l, l-au ajutat să depăşească piedicele, să-şi facă loc prin hăţişuri, să-şi croiască o albie. Aşa, datorită luptei duse, a sprijinului oamenilor, cărţilor şi propriei sale inteligenţe a intrat Pavel în viaţă.

A reuşit să evadeze din închisoare şi, ajutat de tovarăşii săi de partid, a plecat în emigraţie. Doi ani de zile i-a petrecut în Franţa şi Anglia, trecînd dintr-un oraş în altul, mereu în căutare de lucru.

„Cîte nu mi s-au întîmplat în aceşti ani, şi bune şi rele, îşi amintea Pavel Aleksandrovici. Oameni sîntem cu toţii. Niciodată nu mi-am trădat însă idealul ; în privinţa asta sînt curat. Astăzi oamenii cred că un vechi bolşevic este un sfînt coborît din icoană. Fleacuri ! Firește, fiecare dintre noi are cu ce se mîndri, dar sînt şi momente din trecut pentru care îţi vine să roşeşti. Principalul este ca balanţa să tragă de partea lucrurilor bune. Cine nu se împiedică, nu învaţă să umble. Mi-aduc aminte de o întîmplare ca asta. Mă întorsesem în 1905 din străinătate la Petersburg, în plină revoluţie, cu o misiune din partea tovarăşilor din emigraţie. Treceam într-o zi pe stradă şi văd că-mi vine în întîmpinare unul din bunii mei prieteni, ilegalist ca şi mine, iar pe urmele lui se ţine un agent de poliţie. Poate că mi s-a părut doar, nu ştiu cum însă, cine dracu m-a împins, m-am speriat şi m-am băgat într-un gang. Cum s-ar zice, am sfeclit-o. Se vede că n-am vrut să mă expun, mi-a fost teamă să nu fiu arestat. În aceeaşi clipă însă mi se făcu ruşine, am ieşit din nou pe stradă, dar omul dispăruse, de parcă îl înghiţise pămîntul. Ne-am mai întîlnit noi în alte dăţi, dar el niciodată nu mi-a făcut vreo aluzie la clipa aceea ruşinoasă. Eu însă de atunci toată viaţa mea m-am căit şi am să mă căiesc şi de acu înainte... Mă întreb uneori ce trebuia să fac ? Nu ştiu. Oricum, nu ceea ce am făcut..."

În anii petrecuţi în străinătate, Pavel învăţă la perfecţie limba franceză şi căpătă un aer distins. Înălţimea,

aspectul său exterior erau mai curînd ale unui ofiţer de gardă, îmbrăcat civil. Devenise un om cult, ştia multe lucruri, avea cunoştinţe din domenii foarte variate.

Reîntors la Petersburg, regăsi curînd pe fata care altădată îl refuzase. Acum ea lucra ca soră medicală şi se devotase îngrijirii mamei sale bolnave. Din salariul său modest mai întreţinea un frate pe care dorea să-l vadă medic şi două surori mai mici. Fata era ceva mai în vîrstă decît Pavel. Deşi subţirică şi firavă, avea o fire independentă.

De astă dată reuşi s-o convingă să-i devină soţie. Dar viaţa lor comună nu dură mult. La sfîrşitul anului 1909, Pavel a fost din nou arestat. Destin obişnuit de revoluţionar. Pe primul său copil, o fetiţă, îl văzu prima oară printre gratiile închisorii. Soţia, care la data aceea era o admiratoare a romanului lui Anatole France *Crinul roşu*, dădu fetiţei numele de Tereza. La început, preotul refuză să boteze copilul cu un nume atît de străin de calendarul ortodox, în schimbul unui cadou cedă însă, declarînd că numele seamănă cu cel de Tatiana.

Naşterea celui de-al doilea copil, de asemenea o fetiţă, Maria, a costat viaţa maică-si. După moartea nevestei sale, Pavel şi-a încredinţat ambele fetiţe spre creştere bunicii lor, femeie suferindă şi bătrînă, văduvă a unui mic funcţionar. Pe vremuri făcuse studii liceale şi ştia să cînte frumos la pian. Dădea lecţii de muzică şi mai scotea un ban. În perioadele cînd Pavel se afla în libertate, dădea bătrînei tot salariul pe care-l cîştiga. Ţinea la ea de parcă i-ar fi fost mamă.

În străinătate, Pavel făcuse cunoştinţă şi se împrietenise cu Gheorghi Orlov, bolşevic ca şi el, un om foarte instruit în problemele marxismului, care rupsese orice legături cu înalta societate din care provenea. Deşi ceva mai tînăr decît Balakov, omul acesta cu o puternică personalitate exercită o mare înrîurire asupra lui Pavel. Talentat din fire, Orlov putea spune că destinul se arătase deosebit de mărinimos cu el. Crescuse într-o familie înstărită, nu cunoscuse nici-un fel de griji, studiase cu uşurinţă în şcolile cele mai bune. Pe cît de greu cucerise Pavel totul, pe atît de lesne primise totul Orlov. La prima vedere, prietenia dintre aceşti oameni atît de diferiţi prin cultura şi situaţia lor materială părea de neînţeles. Jude-

cînd însă lucrurile mai temeinic, îţi dădeai seama că amîndoi erau personalităţi remarcabile, frămîntate deopotrivă de aceleaşi îndoieli, oameni profund cinstiţi, care purtau în adîncul sufletului lor dorul unor sentimente şi idealuri măreţe, înălţătoare.

Pavel şi Gheorghi s-au cunoscut la Paris, la biblioteca rusească de pe Avenue des Gobelins, şi chiar din prima zi au hoinărit ceasuri întregi discutînd pe străzile oraşului. Gheorghi primise din partea lui Lenin însărcinarea de a se ocupa de clubul muncitoresc „Proletarul" şi munca aceasta nouă îl pasiona. Conferinţele, discuţiile organizate atrăgeau muncitori de toate naţionalităţile. Pavel îşi făcu obiceiul să treacă destul de des pe la club. Muncitorii francezi şi emigranţii ruşi se interesau nu numai de actualităţile politice pe plan internaţional, dar şi de istoria artelor sau de istoria mişcării revoluţionare.

Într-o zi, Orlov şi Pavel s-au dus la întrunirea grupului bolşevic de la Paris. Întîmplarea a făcut ca Lenin să ţină tocmai atunci un referat în problema celor două căi posibile ale dezvoltării agrare. În anii aceia de cruntă reacţiune, Lenin era pentru toţi tovarăşii săi de luptă o adevărată întrupare a clarviziunii şi a încrederii profetice în victoria apropiată. Întîlnirea cu Lenin, despre care auzise atît de multe, a însemnat un moment de cotitură în viaţa lui Balakov. Lenin deveni pentru el simbolul acţiunii, al mişcării, al dinamicii gîndului şi energiei. Chipul său puţin pistruiat trăda o mobilitate deosebită, păstrînd însă continuu o expresie de fermitate. Uluitoare personalitate, ca orice om de geniu, Lenin se dovedi totodată o fire comunicativă, apropiată.

Pavel trăia sentimentul că întîlnise omul de care avea cu adevărat nevoie în viaţă. Se simţea mîndru că se află în rîndul celor ce-l urmează, şi după acea întîlnire căpătă şi mai multă încredere în victoria viitoare a bolşevicilor.

În ziua aceea de iulie, cînd fu declarat primul război mondial, Gheorghi îl trezi pe Pavel, cu care locuia acum împreună, şi-i spuse :

— O să ne întoarcem curînd la Petrograd. Sînt convins că muncitorii nu vor întîrzia să pună mîna pe putere şi partidul va prelua conducerea revoluţiei. Să nu pierd vremea de pomană. Trebuie să ne pregătim, să fim gata în orice clipă să trecem la acţiune.

În primii ani ai revoluției, bolșevicii au dat dovadă de un eroism uriaș, neasemuit și neobișnuit totodată. Era cu totul altceva decît spiritul măreț, nobil, gata de sacrificiu al narodnicilor, totuși zadarnic, decît frazele bombastice lipsite de conținut ale anarhiștilor, decît cuvintele goale și teroarea sîngeroasă a esserilor. Bolșevicii au desfășurat o muncă încordată, uneori mergînd pînă la jertfa de sine, o luptă susținută pentru a lumina conștiințele oamenilor, pentru a face să biruiască un ideal luminos.

Balakov a revenit în Rusia sub un nume străin, cu o misiune importantă din partea lui Lenin. Din nou arestat, a fost trimis în surghiun, de acolo pe front, pentru ca în zilele de lichidare a puterii țariste să se afle iarăși la Petersburg. Drumul lui de viață era acum hotărît. El aparținea în întregime partidului.

În primăvara anului 1918 Balakov a fost numit responsabilul aprovizionării cu grîne pentru regiunile industriale ale Rusiei și trimis în fruntea unui mic detașament în Siberia. Rănit de un dușman ascuns, cu piciorul vătămat, și-a continuat totuși drumul prin satele bogate, pierdute în adîncul pădurilor, căutînd să convingă pe țărani să vină în ajutorul puterii sovietice. Fără să aștepte să se facă bine, a plecat pe front, preluînd conducerea unui regiment. De mare folos s-a dovedit a fi aici vechea lui iscusință în a cunoaște și a aprecia oamenii. Nici tifosul exantematic, nici foametea, nici lipsa de armament nu au făcut pe ostașii de sub conducerea sa să părăsească lupta. Pavel s-a aflat la Oriol cînd orașul a fost cedat albilor, s-a retras din el, pentru ca peste cîteva săptămîni să-l recucerească și apoi s-o pornească spre Kursk. O nouă rană și mai gravă l-a scos pentru cîtva timp din luptă. De astă dată glontele atinsese șira spinării. Pavel era amenințat cu paralizia ambelor picioare. Voința însă nu-l părăsi ; continua să lupte, chiar dacă nu mai putea s-o facă pe front, cu arma în mînă. Se apucă de studiat cu acea perseverență ce-i era caracteristică, termină facultatea muncitorească a universității comuniste din Sverdlovsk, apoi plecă la țară. În timpul colectivizării fu iarăși victima unui atac al vrăjmașului de clasă. Niște chiaburi îl atraseră într-o capcană, îl torturară, apoi îl lăsară în plata Domnului, socotindu-l mort. Două zile și mai bine a zăcut Balakov fără cunoștință într-o pădure umedă,

și de atunci a rămas pentru totdeauna bolnav, de fapt, un infirm.

Treptat, Pavel Aleksandrovici se împăcă cu nenorocirea ce-l atinsese, învăță să umble în cîrje, iar cu trecerea anilor se deprinse să folosească un fotoliu pe rotile și să se servească singur. Desigur, pentru un om voinic cum fusese întotdeauna Balakov, infirmitatea era o stare deprimantă. Totuși, el reuși s-o biruie. În anii Marelui Război de Apărare a Patriei, cunoștințele și experiențele lui se dovediră utile oamenilor. Nu rămase să stea cu mîinile în sîn ; lucră la un centru de coordonare a activității detașamentelor de partizani din mai multe regiuni și aduse un folos substanțial. Pe măsură ce îmbătrînea, Pavel Aleksandrovici repeta tot mai des cuvintele lui François de Rochefoucauld : „Numai puțini cunosc arta de a fi bătrîn".

Balakov avea un apartament de două cămere, plin pînă la refuz de dulapuri cu cărți, de rafturi ce se ridicau pînă în tavan. Gospodăria, bătrînul și-o făcea singur, chiar și mîncarea, doar la curățenie venea Pelagheia Ivanovna, femeie de o corpolență impozantă, liftiera blocului. Locuia în aceeași casă o odaie la parter, pe care unii o porecliseră „azilul pisicilor". Într-adevăr, în grija ei pentru aceste animale, Pelagheia Ivanovna construise chiar o scăriță specială ce ducea la fereastra ei, în așa fel ca animalele să se poată cățăra fără nici o greutate. Vorbea despre numeroasele vietăți pe care le proteja ca despre niște ființe umane și se împrietenea numai cu cei ce iubeau animalele. Pavel Aleksandrovici o înțelegea și-i împărtășea întru totul sentimentele. Îi dădea zilnic lapte și ce-i mai rămînea de pe la bucătărie și asculta cu multă răbdare povestirile Pelaghei Ivanovna despre numeroasele sale pensionare.

— Aseară, zise într-un rînd femeia, Muska mi-a adus patru pisoi. Unul roșcat, ciufulit, cu totul de alt soi decît Dîmka. Te pomenești că l-o fi făcut cu motanul acela de rasă siberiană din casa numărul 12. Și s-o vezi pe dumneaei ce geloasă e pe Dîmka, gata să-i scoată ochii dacă-l prinde că umblă pe unde nu trebuie. Cînd te gîndești că fiecare animal își are firea lui. Cum se face oare ? Mițe, dar uite că au suflete de muieri, au nu-i așa ?

— Cum se mai simte Muska ? ocoli răspunsul Pavel Aleksandrovici.

— Cam slabă ; şi nu-i de mirare, am culeş-o nu demult aproape moartă în fundacul de lîngă biserica Elohovskaia. Se vede treaba că au bătut-o nişte golani. Toată noaptea am veghiat-o atunci, mi-am scos sufletul cu ea. S-o vezi acum, nu mă slăbeşte, umblă mereu pe urmele mele.

— Dar Erioma, ce face ?

— E dus de două zile. A mîncat pe săturate şi a şters-o. Ei, se întoarce el de-o scăpa cu viaţă. Vecina mi-a mai adus o pisicuţă. Au zvîrlit-o în stradă nişte oameni fără suflet. Şi de ce oare ? Să-ţi alungi prietenii din casă... Se vede că a dus-o bine pînă acum, d-aia scînceşte întruna. Îmi daţi voie să iau pernuţa asta veche ? N-am pe ce s-o culc, amărîta...

Cu asta discuţia se încheia. Pelagheia Ivanovna spăla vasele, strîngea apoi în plasă tot ce putea fi de folos azilului ei şi pleca mulţumită. Pavel Aleksandrovici rămînea dus pe gînduri, clătinîndu-şi uşor capul cu păr tuns ca un arici.

„N-aş zice că e prostie, mai curînd o bunătate care nu şi-a găsit o întrebuinţare mai raţională. Sau poate spaima inconştientă de singurătate... E şi o fire energică Pelagheia asta. Un om care ţine minte toate cele... N-aş putea spune că ar fi un semn de ramolisment. Doar mi-a povestit odată că a fost măritată, dar a avut o căsnicie nefericită, de ani de zile e văduvă... A luat un copil de suflet şi a crescut un beţivan. Păcat de ea. Cînd te gîndeşti cîtă gingăşie ascunde sufletul ei."

Restul gîndurilor Balakov le rosti cu voce tare. De cînd îmbătrînise, avea obiceiul să vorbească de unul singur.

— Nu strică însă nimănui cu dragostea asta pentru pisici. Parcă Goethe zicea : „Cu cît cunosc mai bine oamenii, cu atît iubesc mai mult animalele..." Păcat de bătrîna asta, cît de singură trebuie să fie ! A început să semene şi ea cu mîţele, parcă ar fi o pisică, inteligentă, care a avut mult de suferit în viaţă şi care stă totdeauna cu ghiarele scoase ca să se apere. Dar ghiarele ei... Ce poate face cu ele ? Se rup uşor, e bătrînă. Aşa, aşa... Fiecare om cu viaţa lui, cu ciudăţeniile lui. Şi eu trăiesc de unul singur, dar cred că semăn mai curînd cu un zimbru. Şi zimbrii cînd îmbătrînesc trăiesc în singurătate. Fetele şi nepoţii mi-au crescut, fiecare îşi are viaţa sa.

La vremea aceea, pe la 1960, familia Balakovilor consta din trei generaţii : Pavel Aleksandrovici, care împlinise optzeci şi cinci de ani, cele două fete ale sale, Tereza Pavlovna şi Maria Pavlovna, şi copiii acestora, Natalia şi Viktor.

Cele două surori nu semănau cîtuşi de puţin, nu numai ca înfăţişare, dar şi ca temperament. Maria Pavlovna era ceea ce se cheamă o femeie de granit.

În copilărie, Viktor s-a apropiat sufleteşte de bunic, care-i ţinuse loc de tată mai ales după ce i se despărţiseră părinţii. Odată cu trecerea anilor, această legătură slăbi. Viktor se plictisea în societatea oamenilor bătrîni. În sinea lui, îi eticheta în tot felul : „caraghioşi", „retrograzi", „ihtiozauri"... În locul respectului, apăru ironia, ca o consecinţă a conştiinţei crescînde a propriilor sale forţe şi a puterii pe care ţi-o dă tinereţea. Tinereţea este totdeauna necruţătoare. Lui Viktor i se părea ridicol felul de a vorbi al lui Pavel Aleksandrovici. Bunicul îl îndemna să fie un om integru, îi făcea morală pe un ton solemn, spunîndu-i că omul este răspunzător nu numai în faţa societăţii, a naturii, dar şi în faţa conştiinţei sale, îl sfătuia să fie cît mai exigent cu sine însuşi, să lupte împotriva „impulsurilor josnice", cum avea el obiceiul să se exprime.

„— Parcă ai fi un popă la amvon, bunicule, îi spunea în glumă Viktor. Tot ce spui este adevărat, numai că expresiile îţi sînt, nu ştiu cum, antediluviene. Tot ce spui, ştiu şi eu şi nu am de gînd să te contrazic ; dar, înţelege-mă, trebuie să cauţi alte cuvinte. Cele vechi s-au uzat, şi-au pierdut pentru noi vigoarea. În era cosmică nimeni nu mai călătoreşte cu diligenţa şi nu poartă redingotă, chiar dacă în esenţa lor oamenii rămîn asemănători. E ceea ce deosebeşte firea omului de tehnică şi de descoperirile ştiinţifice. Oricum însă, trebuie să te adresezi contemporanilor tăi într-un limbaj modern..."

— Trebuie să recunoaştem, conchise Viktor, după unul din lungile dueluri verbale cu bunicul său, că există oameni adevăraţi, dintr-o bucată, şi există oameni mărunţi. Eu însumi sînt o medalie cu două feţe. Şi nu toţi ţinem pasul cu veacul pe care-l trăim, nu sîntem toţi la înălţimea măreţelor lui cuceriri.

La care bunicul adăugă :

— Sînt de acord cu tine că omul trece în vremea noastră prin mari încercări. Pleava se alege cu greu. După

părerea mea însă, pe planeta Marte trebuie să plece numai cei puri și integri. Cum îți închipui tu că niște mincinoși, niște beți și imorali ar putea deveni pasageri porniți să exploreze universul. Ar însemna să molipsim de ticăloșiile noastre și alte planete...

Viktor îl privi cu vădită ironie.

— Dar cum rămîne atunci cu bietul Kant, care spusese că nimic de soi nu poate fi conceput printre fecale și urină.

Bunicul sări ca ars :

— Ești un cinic ! Dar creerul uman ? El este adevăratul stăpîn al naturii. Raţiunea atotputernică și atotbinefăcătoare, iată dascălul care trebuie să ne îndrume în comportarea noastră, să ne facă să înţelegem ce e moral și ce nu.

— Bunicule, ești o făptură preistorică, o creaţie a veacurilor de mult apuse, rîse în hohote Viktor. Ca de obicei, ai dreptate, și ca de obicei ești cu totul intolerant față de părerea altora. Oameni ca tine au aruncat pradă flăcărilor pe cei ce gîndeau altfel decît ei. Nimic mai periculos decît fanaticii.

— Dragul meu, am impresia că mă calomniezi. De fapt, am trăit totdeauna în conflict cu mine însumi. Căutînd adevărul, am ajuns la marxism, și știu că marxismul este o metodă de gîndire și acţiune și nu o dogmă oarbă. Am învăţat-o de la Marx însuși.

Într-o zi, pe cînd Maria Pavlovna se afla în vizită la tatăl ei, iar discuţia dintre bunic și nepot izbucni mai violentă ca oricînd, Pavel Aleksandrovici se adresă fiicei sale, implorînd-o în glumă :

— Maşa, fii bună și spune-i odraslei tale să-și mai potolească elocinţa. E un flecar, gata de dragul unui cuvînt frumos să sacrifice totul. N-are cel mai mic respect față de părul meu cărunt. Gîndiţi-vă, dragii mei, că acuși împlinesc o sută de ani.

Maria Pavlovna răspunse rîzînd :

— De cînd apucăturile astea de dictator, tată ? De cînd apelezi la părul tău cărunt ? Ești încă tînăr. Dealtfel, cred că generaţia voastră n-a repurtat biruinţa în revoluţie pentru a face acum imputări copiilor și nepoţilor. Lasă-i să discute, să flecărească cum zici tu, să-și facă de cap cît mai sîntem noi în viaţă. N-ai nici o grijă, de se

întîmplă ceva grav, se vor arunca ca și noi în foc și vor merge cu același eroism în luptă.

— În această privință sînt de acord cu tine, ai dreptate. Limba lor este însă mult prea ascuțită, dată dracului, lipsită de respect.

— Se amuză și ei. N-au dat încă de greul vieții, sînt naivi și trăiesc fără griji. Principiul meu pedagogic este să nu mă amestec și să nu impun tineretului formule prefabricate. Viața nu este o axiomă. N-au decît să caute ei singuri soluțiile. Folosesc aceeași metodă cu noi. Ce rost are să-i tundem pe toți la fel ? Nu înseamnă oare asta nivelare ? Țara are nevoie de personalități originale, puternice, care să devină un sprijin al progresului social în orice domeniu și pentru întreaga omenire.

Bătrînul se obișnuise să-și primească nepotul cu fraze ironice :

„Să trăiești, cumetre ! Ce faci, victoriosule ? Tot triumfător treci prin viață ?"

În realitate, Pavel Aleksandrovici era totdeauna bucuros să-l vadă pe Viktor, și-și ascundea cu greu zîmbetul în barba ce-i acoperea chipul încă înfloritor.

Viktor avea obiceiul să-i povestească totul din fir a păr, de parcă ar fi fost la spovedanie. De altfel, în bunicul său căuta nu atît un sfetnic, cît mai ales un interlocutor inteligent și dispus să-l asculte cu atenție.

— Bunicule, ia povestește-mi cum ți-ai trăit viața ? Mă refer la ceea ce se poate numi viață particulară, intimă, a oricărui om.

— Mă îndemni la o discuție ca între bărbați. Tare mi-e teamă că nu mă potrivesc la măsura ta. Deși nu am făcut legămînt de castitate și după părerea mea am păcătuit, și nu o dată, noi doi, tu și cu mine, privim cu totul altfel problemele acestea. Și apoi, după părerea ta, eu sînt un fanatic, o ființă mărginită. Nu mă pot măsura cu tine. Pe vremea noastră Don Juan nu era un model demn de urmat.

— Am înțeles. Monogamie, credință etc., etc., și Viktor nu-și ascunse un căscat.

— Nu. Înseamnă că n-ai citit nici biografiile, nici corespondența să zicem a lui Marx cu Engels, nici jurnalul lui Tolstoi, nici scrisorile lui Cehov, și ca să folosesc expresia ta, etc., etc.

— Ba le-am citit, le cunosc.

— Atunci, dragul meu, uite, caută să înțelegi principiul. Oamenii aceștia erau foarte sinceri, respingeau fățărnicia, manifestau multă exigență față de tot ceea ce este omenesc. Omenescul te obligă. Anticii aveau obiceiul să spună : „Nimic din ceea ce este omenesc nu mi-e străin". Ceea ce nu înseamnă însă că-și însușeau tot ce este animalic. Oameni sîntem noi sau porci, boi ori berbeci ?

— Cu cîtă abilitate ai știut să eviți întrebarea pe care ți-am pus-o. Revin totuși : cine ești tu ? Mai bine zis, cine ai fost ?

— După cîte înțeleg, vrei să știi dacă am iubit, dacă am păcătuit... Prima oară am îndrăgit o fată, îi zicea Violeta, dar ea nu-mi împărtășea sentimentele. Ochii îi erau într-adevăr ca niște violete. Astăzi, de departe, mi se pare o plantă minunată, dar inutilă. Sînt oameni dintr-aceștia, care pot chiar place, dar în realitate sînt doar niște buruieni frumoase. Pe vremea aceea eram tînăr și din toate punctele de vedere un flăcău grozav, „a-ntîia", cum ziceți voi astăzi. Cu toate acestea nu i-am plăcut. Nici nu mă mir. Bani nu aveam, nu știam nici să fac curte cum o făceau funcționarii, iar ea tot umbla să pună mîna pe unul dintr-ăia, lustruit pe dinafară, dat cu poleială. Mi-aduc aminte că avea obiceiul să cînte cu o voce subțirică :

Dați-mi trăsura și cai o pereche,
Rivala să-mi văd ce va face...

A fost o poveste comică și tristă. I-am făcut odată cadou niște parfum. «Mimoza» îi spunea. Ea mi-a restituit sticluța, adăugînd : „Unei fete nu trebuie să-i faci cadou flori galbene sau parfum, căci asta înseamnă trădare. Cînd a fost îndrăgostit de mine un student, mi-a făcut cadou un parfum, «Liliacul alb», marca Brokardt, și curînd după aceea s-a spînzurat". Nici n-am apucat s-o sărut vreodată. Prima femeie pe care am îmbrățișat-o a fost soția mea. Și unul și celălalt eram cu totul nevinovați și nu pricepeam nimic din căsătorie. Cît timp a trăit ea, adică bunică-ta, n-am cunoscut altă femeie. Mi-era chiar scîrbă de ele. Să-ți povestesc o întîmplare. Într-o zi, asta s-a petrecut la Petrograd, eram urmărit împreună cu un tovarăș de-al meu de poliție și a trebuit să ne ascundem. Unde crezi ? Într-un... bordel. Și am stat acolo pînă dimineața, încercînd un amestec de repulsie și compasiune.

— Iar păcătoasele alea de fetișcane probabil că se holbau care mai de care la tine, așa voinic și înalt cum erai.

— Mi-aduc aminte că pe una am căutat s-o convingem să părăsească această Sodomă și Gomoră, îi făgăduirăm să-i găsim de lucru, dar ea a refuzat... După ce am rămas văduv, vreo doi ani i-am dus un dor cumplit nevesti-mi. Mă tot gîndeam cum o să trăiesc mai departe. Mi-era teamă să mă însor, aveam două fetițe, nu voiam să aduc în casă o femeie străină. Trupul tînăr, bineînțeles, își cerea însă drepturile. Am citit nu știu pe unde că femeile romane, cînd le plecau bărbații în călătorii lungi, le dădeau frunze de camfor, și atunci mi-am zis și eu să mă apăr în felul acesta de ispită. Tare mi-ar fi părut rău ca împins de chemările trupului să mă leg de o femeie pe care să n-o iubesc, de care să n-am nevoie, care să-mi fie străină. Am trăit așa pînă în 1917, cînd am întîlnit-o pe Varia. Ea m-a cucerit complet. Inima, mintea, trupul, întreaga mea ființă i le-am dăruit. Ce vremuri erau acelea ! Eroice și romantice. Luptam cu îndîrjire și disperare. În zilele lui iulie, Varia a fost rănită într-o încăierare. A murit în brațele mele. Și așa s-a făcut că am rămas a doua oară văduv. A urmat apoi o scurtă perioadă de ilegalitate, după care a venit octombrie, cu zilele și nopțile lui de noi bătălii. Ce să-ți mai spun, băiete ! Dacă ai ști ce perioadă de încercare a sufletelor a fost asta ! Nu mă pot opri să nu-ți povestesc cu de-amănuntul. Ca acum mă văd la mitingurile de stradă, ascultînd discursurile improvizate, dar atît de convingătoare ale oratorilor, făcînd agitație prin piețe, prin cazărmi, împărțind manifestele pe care le scriam și le tipăream noi, proletarii, sau căutînd să bag în sperieți pe agenții poliției care ne urmăreau...

— Bunicule, de ce n-ai scris un roman ? Ar fi o cronică grozavă. Ești un autentic romancier, pe care nu l-a doborît scleroza...

— Mai taci din gură, nu-mi întrerupe gîndurile. Poți să rîzi, dacă vrei, de fapt însă ar trebui să mă invidiezi. Gîndește-te, cîte cărți de filozofie, de economie politică, de istorie n-am citit în închisoare. Cîte partide de șah n-am jucat cu vecinii mei de celulă, pe care nu-i cunoșteam, nu-i vedeam, recurgînd la metoda bătăilor în zid. Am făcut,

într-un rînd, figuri de şah din pîine ; o frumuseţe ! Şi dacă ai şti cîte partide am cîştigat cu ele...

Bătrînul continuă după cîteva clipe :

— A urmat o scurtă perioadă de libertate, apoi iar temniţă. M-a băgat la apă un provocator. Exil şi domiciliu forţat în regiunea Narîm. Acolo mi-a fost dată să-l reîntîlnesc pe Gheorghi Orlov. Omul acesta era un vultur nu alta. Neînfricat, orice l-ai fi întrebat ştia să-ţi răspundă energic. În 1916, surghiuniţii din ţinutul Narîm au fost şi ei mobilizaţi. Am pus ţara la cale o noapte întreagă : ce să facem noi, bolşevicii. Să mergem pe front sau să dăm bir cu fugiţii ? Am hotărît în cele din urmă să ne ducem să facem agitaţie împotriva războiului în rîndurile ostaşilor. Gheorghi şi cu mine am nimerit în aceeaşi companie şi atunci ne-am propus să închegăm în regimentul nostru o organizaţie ilegală. Am reuşit s-o facem. Greu e de explicat cum de-am scăpat cu viaţă. De, se mai întîmplă minuni...

— Ce te-a făcut, bunicule, să te înscrii în partid, atunci demult, încă la începutul veacului ? se interesă Viktor.

— Ştii cum se zice : spicul întreabă de ce se coace la razele soarelui, iar vîntul de ce suflă ? Tot aşa întreabă-mă pe mine şi pe cei de-o generaţie, muncitori ca şi mine, de ce au luptat pentru demnitatea lor omenească într-o epocă de exploatare şi nedreptate. Numai orbii, surzii, infirmii sufleteşte nu doresc libertatea, caută să nu ia cunoştinţă de demnitatea lor omenească şi de drepturile lor. Cred că din copilărie sărăcia şi atmosfera apăsătoare, ticăloşia şi egoismul, amintirea maică-mi, suferinţele celor din jur au trezit conştiinţa mea de revoluţionar. Ea, această conştiinţă, m-a determinat să plec în lumea largă, să mă arunc în foc. Compasiunea faţă de semeni m-a îndemnat la luptă, iar raţiunea m-a povăţuit cu cine să merg alături, ca să nu mor de pomană ci să aflu biruinţa. Iar mai tîrziu, totul s-a învîrtejit ca un nor în furtună...

Obosit, bătrînul tăcu.

Dar Viktor era tentat să-l mai iscodească. Vroia să cunoască din fir a păr viaţa acestui om care nu încetase să-i pară o figură antediluviană. Bunicul însă amîna discuţia, propunîndu-i ba să joace o partidă de şah, ba să cineze împreună, îmbiindu-l cu legume crude şi fructe. De peste treizeci de ani Balakov nu mai consuma carne, pre-

ferînd hrana pe care nimic nu o stricase din starea ei naturală, cum spunea el, și laptele nefiert.

— Ce rost are să distrugem darurile cu care natura a hărăzit fructele și legumele ? avea el obiceiul să spună, după care, mișcîndu-se iute în fotoliul său cu rotițe, se apropia de frigider, scotea de acolo varză, morcovi, sfeclă sau alte legume și verdețuri, tăiate mărunt, pregătind la iuțeală o salată cu untdelemn sau smîntînă.

Pentru musafiri avea însă întotdeauna în casă murături grozave, ciuperci marinate, sucuri de fructe, scoruș de munte murat și afinată ușor îndulcită cu zahăr.

— Priviți, aveți în fața domniilor voastre minuni ale gastronomiei și rețete ale longevității, se lăuda Pavel Aleksandrovici, iar în ochii lui de un albastru șters apăreau sclipiri luminate de riduri adînci, care porneau ca niște raze de la ochi spre tîmple și urechi.

Toată înfățișarea lui de voinic, capul mare, cu păr cărunt, tuns scurt, ceafa moale și trandafirie, ca de copil, avea ceva nobil, puternic și trezea un sentiment de simpatie și respect.

Viktor, după ce consuma această mîncare de iepure de casă, cum zicea el, rămînea pînă noaptea tîrziu să mai stea de vorbă cu bătrînul. În genere, părăsea anevoie și cu regret casa bunicului. Mai ales dacă se întîmpla să pice vreun musafir neașteptat, Viktor întîrzia și el. Dintre toți îl plăcea îndeosebi Olimpiada Petrovna Golubocikina, buna cunoștință a bunicului și a întregii familii Balakov.

Învățătoare fruntașă în trecut, avînd pensie de merit, femeia aceasta era de un optimism nesecat ; oriunde apărea, aducea cu sine un val de energie, de bună dispoziție și umor.

— Bine v-am găsit, băieți. Stați la taclale ? zise Olimpiada Petrovna, căreia în glumă i se spune Beculețul, intrînd pe ușă.

Viktor își amintea cum într-o zi Golubocikina se înființă cu un tort în brațe și declară solemn din ușă.

— Mă puteți felicita. Am împlinit șaizeci și cinci de ani.

— Ești o copiliță ! Tot viitorul îți stă înainte, rîse Pavel Aleksandrovici și-i oferi cu această ocazie o servietă de piele în dar. De-aș fi avut eu anii tăi, adăugă el, aș fi plecat spre Marte. Țin să-ți spun însă, Beculețule, că te-ai cam îngrășat. Ar fi cazul să te oprești.

— Principalul în viață este buna dispoziție și dragostea de semeni. Mănînc în voie, e drept, dar nu din cauza pîrjoalelor mă îngraș, ci de vîrstă. Îmi merge bine, să nu-mi fie de deochi, parcă n-aș avea nici un fel de supărări de nicăieri. Apropo, prieteni, să vă povestesc ce mi s-a întîmplat recent. Îți vine să rîzi și să plîngi. Nici nu trebuie să te mai duci la teatru să vezi comedii. Un vodevil nu alta.

— Ia povestește, că mie unuia tare-mi mai place să rîd. Nu știu ce Esculap aiurit a fost acela care de curînd a declarat că rîsul este un spasm primejdios. Un dobitoc ! Eu urmez rețeta lui Mark Twain și mă tratez cu o porție serioasă de rîs pe zi. Îmi place să rîd din tot sufletul și fără răutate.

Olimpiada Petrovna nu înțelegea să șadă de pomană chiar atunci cînd vorbea. Observînd vesela murdară de pe masă o strînse la repezeală cu deosebită îndemînare, într-o clipă găsi o cîrpă, șterse masa, apoi mătură pe jos prin odaie și stropi florile. În tot timpul cît făcu treaba, gura nu i se oprise nici o clipă.

— Măi băieți, cunoașteți voi Parcul de cultură și odihnă ? Și fără să mai aștepte răspunsul, turui mai departe. Este acolo o alee, a bătrînilor, a pensionarilor.

Rîse cu poftă, un rîs molipsitor.

— Ia ascultă mătușă Beculeț, nu cumva ți-e aminte să te măriți ? o întrerupse Pavel Aleksandrovici. Recuzita clasică e prezentă : parc, alee, apa Moscovei, nu-ți mai rămîne decît să ne spui că înflorise iasomia sau crizantemele — în funcție de anotimp —, iar după aceea să aflăm că fusese și o seară cu lună. Deși acum pare-mi-se luna nu mai e la modă...

— Nu mă întrerupe !

— Hai, încetați, zău așa, se amestecă Viktor în vorbă.

— Tac, ce să fac. Și apoi mai poate cineva să-i vină de hac unei femei care vorbește ?

— Banc vechi, declară Olimpiada, și obosită de treabă se așează pe divan. Așa dar, cum vă spuneam... Stai, unde m-am oprit ? A naibii scleroză.

— Într-o alee parfumată... Hai, bătrînico, dă-i drumul !

— Adică cum „bătrînico" ? Auzi cine vorbește ! Tu, care ești veteran a trei revoluții și te apropii de suta de ani. Nu uita că eu mai merg iarna la bazinul de înot, că fac exerciții yoga. Te sfătuiesc și pe tine s-o faci. Ieri

le-am povestit pionierilor de la școala pe care o patronez nu numai despre tinerețea, dar și despre bătrînețea noastră. Le-am povestit cît e de neobișnuită această bătrînețe, le-am povestit despre Stasova, care la cei nouăzeci de ani ai săi era un om cu mintea vie, despre Krjijanoski... Dar nu mă întrerupe, s-o iau de unde am rămas. După cum știi, băieții mi-s mari, nepoților le mijește mustața, dar sufletul meu, din păcate, nu îmbătrînește. E tînăr ca și altădată. Spune-mi, Viktor, e asta un păcat ?

Olimpiada Petrovna tăcu pentru o clipă, căzînd pe gînduri. Pe neașteptate parcă dispărură ridurile și mușchii lăsați, și Viktor văzu un alt chip, cu un oval plăcut, tinerești. Femeia i se păru chiar frumoasă, plină de însuflețire.

„Cît de mult auzim vorbindu-se despre oamenii din această generație, despre bunicii noștri, își spuse Viktor. Le spunem eroi, luptători, viteji, dar de fapt cît de puțin știm să folosim experiența acelora dintre ei care mai sînt încă în viață. Și cînd te gîndești că în marea lor majoritate sînt figuri aproape legendare. Au fost părtași la evenimente unice în felul lor, numele lor eroice sînt legate de momente de mare avînt ale istoriei. Iată, de pildă, Olimpiada Petrovna ; fusese soră în anii războiului civil și ai Marelui Război pentru Apărarea Patriei.“ Fără să-și dea seama cum și de ce, simți nevoia să-i sărute mîna uscățivă.

— Ce-ți veni, măi Viktore ? Ce-s, icoană ? Sînt o femeie ca oricare alta, și încă una care a rămas nițel zănatecă la bătrînețe.

— Oameni ca dumneata, Olimpiada Petrovna, nu cunosc vîrsta, trăiesc în afara soroacelor și a datelor înscrise în registrele de stare civilă, spuse Viktor cuprins de un sentiment de gingășie care-l miră pe el însuși.

— Căiește-te, păcătoaso ! Înțeleg eu în ce constă secretul tău. Fiecare suflare a ta, cum ziceau în tinerețea mea cei întru credința veche, proslăvește creația Celui-de-Sus. Așa-i ? întrebă bătrînul Balakov.

— Ce-ți mai trecu prin minte, păcătosule ! Vroiam să vă povestesc o întîmplare hazlie și atîta tot. Ca de obicei, în asemenea cazuri de vină e singurătatea. La orice vîrstă, singurătatea e un chin. Și apoi om fi noi bătrîni, dar prostia e veșnic tînără. Cu excepția ta, firește. Tu ești un înțelept...

— Nu te măsura cu mine, îți pot fi tată.

— Bine, bine ! Atunci caută şi mă înţelege exact şi nu rîde de mine. Să-ţi spun drept, Pavel, simt şi eu nevoia să mai schimb o vorbă cu cineva. Demult îţi propun să rămîn aici şi să am grijă de tine. Copiii nu mai au nevoie de noi. E un fapt amar, dar incontestabil. Ca dădacă sau femeie de serviciu nu vreau să mă duc la casa lor, nu mai am putere să robotesc. În altă calitate, nu mai au nevoie de mine, ca să zic aşa, în doze mari. Ca să-şi îndeplinească datoria vin să mă vadă o dată pe lună. Le sînt recunoscătoare şi pentru atît. N-au decît să trăiască cum vor, eu le doresc să fie sănătoşi şi să le meargă bine. Cu cît sînt mai departe de ei, cu atît relaţiile noastre sînt mai bune. Am verificat-o de atîtea ori. Toată această tiradă a mea este un fel de preludiu la ce am să vă povestesc. Mai ales să nu mă judeci urît, să zici că Olimpiada a înnebunit. Îţi spun, ca unui prieten, că simt nevoia unui om cu care să vorbesc, a unui tovarăş, chiar dacă neputincios la trup, n-are a face, îl îngrijesc eu, dar cu mintea încă vie. Tu, bătrîne, nu poţi pricepe acest lucru, căci tu niciodată n-ai să te epuizezi.

— De ce nu citeşti, nu cauţi să vezi mai mulţi oameni, există muncă destulă pentru orice vîrstă.

— Astea-s vorbe. Măsori pe toată lumea după calapodul tău, dar nu toţi îşi seamănă. Tu ai fost un om puternic, şi puternic ai rămas. Şi bolnav ai rămas puternic.

— Bine, s-o lăsăm. Hai, spune-ne ce s-a întîmplat în aleea aceea...

— Să vă povestesc, deci, istorioara aceasta veselă. Cum vă spuneam, stăteam pe o bancă în parc şi citeam. Obosind, îmi scot ochelarii să-mi mai odihnesc ochii să mai casc gura, şi văd, că vine spre mine un bărbat semănînd leit cu Karl Liebknecht, judecînd bineînţeles după portret, doar un pic mai scund şi cu ani ceva mai mulţi. Un mers de om voinic, el, lat în umeri. Îmi zic : „ăsta trebuie să fie un ofiţer la pensie.“ Se uită el la mine, mă uit eu la el... Hai, nu mai rîde, că nu mai povestesc.

— „Iubirea vîrstă nu cunoaşte...“, a zis poetul, comentă Pavel Aleksandrovici. Hai, continuă, am făcut o glumă pentru că şi tu povesteşti totul aşa de comic.

— Asta este că eu toată viaţa mea, în orice întîmplare am văzut latura ei comică. Liebknecht a luat loc pe bancă, apoi m-a întrebat ce carte citesc. Am intrat în vorbă. Toţi oamenii din generaţia noastră avem cam aceeaşi biografie.

Ne-am găsit de îndată un număr mare de cunoştinţe comune. Multe lucruri ne apropiau, multe erau asemănătoare. În tinereţe citisem aceleaşi cărţi, în acelaşi an am intrat la facultate, cam aceleaşi ne-au fost năzuinţele şi visurile. La un moment dat ne-am simţit atît de bine alături, de parcă ne cunoşteam de cînd lumea.

— Cu alte cuvinte, aţi întinerit.

— Întocmai. Bătrîneţea vine cînd ai impresia că generaţia ta a ieşit în afara timpului şi întîlneşti la tot pasul oameni pentru care tu ai existat cu mult înaintea naşterii lor, încît ai senzaţia că nu se ştie de ce ai întîrziat pe pămînt. Începi să te dai la o parte, să le faci loc. Şi deşi aceşti oameni au apărut pe lume cînd erai şi tu, nu tu ai fost acela cu care au jucat ţurca şi nici acela cu care au stat în aceeaşi bancă la şcoală. E o situaţie de inegalitate. Tu îi ţii minte, ştii despre ei aproape totul, iar pe ei îi deranjează bătrîneţea ta, caută să te evite. Şi cu cît înaintezi în vîrstă, cu atît devine mai adîncă şi mai mare prăpastia aproape concretă între noile vlăstare şi paiele gingaşe, friabile în care te-ai transformat tu. Umbli prin lume fără rost ; ai mereu impresia că eşti o piedică pentru toată lumea. Există oare pe pămînt un lucru mai amar decît indiferenţa şi jignirile insesizabile pe care tinereţea le aduce bătrîneţii fără măcar a sta pe gînduri.

— Te înţeleg, dar nu e bine să faci generalizări. Situaţia nu e chiar atît de neagră. Hai, dă-i drumul, povesteşte despre Karl al tău, cum l-ai botezat pe bătrînelul acela.

— Am stat de vorbă mult, am discutat de unele şi de altele, pînă şi bolile am constatat că le avem aceleaşi. Am zis să luăm cina împreună, contribuind bineînţeles fiecare. Am discutat menuul ; ne lipseau multe lucruri pentru cheful proiectat, iar magazinele se închiseseră de mult. Am ajuns acasă, fericită. Am deschis dulapul să mă mai înţolesc şi am găsit o rochie cu buline verzi, veche de vreo douăzeci de ani, de pe cînd trăia bărbatul meu. Am vrut să-mi aduc aminte de anii de altădată şi să arăt cît mai bine. De parcă aceste cîrpe ar putea rezolva ceva ! Cînd a venit bătrîneţea, nu te ajută nici pudra, nici rujul... M-am îmbrăcat eu cu rochia aceea, dar pantofii cu toc nu i-am putut pune. Mi se umflaseră picioarele. Am rămas aşa, în papucii de casă. De abia am apucat să întind faţa de masă şi să aşez farfuriile, că noua mea cunoştinţă a şi

sosit. Era un om modest, aproape că nu povestise nimic despre el, totuşi din conversaţie am înţeles că are merite mari în trecut. Mi-a spus doar că e de mulţi ani văduv, că are copii buni, dar nu stă cu ei, ci singur, că-i place să citească mult. Am pus la bătaie pentru cină tot ce aveam amîndoi în casă : marinată de peşte, brînză de vaci, legume şi fructe. Luîndu-ne cu vorba şi uitînd de indicaţiile medicilor, în loc să mîncăm un pic de brînză de vaci şi să bem lapte... ne-am îndopat în toată regula. Mai ales am exagerat cu cafeaua. Tot povestind de una şi de alta, am aflat că am lucrat amîndoi la construcţia Dneproghesului, iar înainte, în timpul războiului civil, în 1919, am fost în acelaşi detaşament al Armatei Roşii care a luptat împotriva lui Denikin. „Sufleţelul meu ! mi-a zis la un moment dat musafirul, şi cuvîntul suna a mîngîiere dulce. De cînd te caut prin lume şi în sfîrşit te-am găsit. Să nu ne mai despărţitm. Să stăm împreună.“ Multe cuvinte gingaşe am auzit eu în seara aceea, cuvinte pe care se părea că le uitasem demult, care-mi aduceau aminte de cei pe care-i iubisem altădată şi care muriseră de multă vreme. Şi cum şedeam aşa dusă pe gînduri, numai ce aud alături de mine un geamăt. Ce să vezi, Pavel, oaspetele meu se făcuse vînăt de tot şi lunecase pe scaun gata să cadă. „Nitroglicerină... în buzunarul drept...“, şopti el răguşit, de parcă intra în agonie. Ce să-ţi mai spun, bine că n-am dat eu însămi ortul popii de frică. L-am ridicat, deşi n-am voie să fac eforturi, l-am culcat pe divan. L-am învelit. Tremuram toată cînd i-am pus punga cu apă fierbinte la picioare. „Stenocardie ! Ce pot să-i fac ?“ Mă frămîntam, gata-gata să-mi dau şi eu duhul. Simţeam spasme la inimă. Ar fi trebuit să chem Salvarea, să ne ia pe amîndoi, dar îmi ziceam : „Ce-o să spună vecinii, o să afle şi băieţii mei şi o să zică : „a înnebunit mamaia noastră“. Are şi el copii, nepoţi. Amîndoi laolaltă avem vreo sutăpatruzeci de ani. Nimeni pînă acum nu ne-a văzut împreună, e un om necunoscut pentru mine, ce ruşine la adînci bătrîneţe... Îi dau „Validol“, iau şi eu. Nici o schimbare. Atunci mă reped la telefon. Ce să mai aştept ? Fie ce-o fi. N-are rost să moară un om bun din cauza unor prejudecăţi. Numai ce aud o voce stinsă : „Nu mai telefona, mă simt mai bine. Cheamă mai bine un taxi, să nu se sperie fata şi ginerele...“ Se luminase de ziuă cînd am reuşit să-l ajut

să coboare în stradă şi l-am trimis acasă cu taxiul. Şoferului i-am poruncit să fie cu băgare de seamă, că omul e bolnav. Dar am uitat să-l întreb pe musafirul meu care-i e numele de familie. Ştiam doar atît că-l cheamă Feodor Ivanovici. O săptămînă întreagă n-am avut linişte. În fiecare seară stăteam la coadă să cumpăr ziarul „Vecerniaia Moskva", pe care-l despătuream cu degetele tremurînde, urmărind rubrica de decese. Din fericire pentru mine, în tot acest timp n-a murit nici un Feodor Ivanovici. Apoi m-am liniştit, şi viaţa a reintrat pe făgaşul ei obişnuit. Din rochia aceea cu buline verzi, care-mi purtase ghinion, am făcut un sarafan pentru nepoată-mea. Într-o bună zi am plecat iar cu cartea în mînă să citesc în Parcul de cultură şi odihnă. Nu ştiu cum se făcea, dar în seara aceea nu mă puteam deloc concentra asupra biografiei lui Balzac, deşi mor după vieţile oamenilor celebri. Am pus cartea în plasă şi am pornit să mă plimb pe alee. Era pe înserate, la ora cînd floarea reginei răspîndeşte parfumul ei suav... Pe o bancă, mai încolo, văd doi... Doamne Dumnezeule ! era chiar Karl Liebknecht, proaspăt bărbierit, îngrijit îmbrăcat, cu un aer brav. Primul meu gînd a fost să mă duc la el să-l întreb de sănătate. Am văzut însă lîngă el o bătrînică slăbuţă, boită, cu o pălărie modernă pe cap. M-am apropiat foarte mult, dar ei, nu m-au zărit, preocupaţi de discuţie. Şi ce credeţi că aud zicînd pe musafirul meu în seara aceea ? Strîngînd mîna femeii de lîngă el, — avea mănuşi tricotate din aţă —, îi spunea : „Sufleţelul meu ! De cînd te caut prin lume şi în sfîrşit te-am găsit. Astăzi te-am găsit..." Ca să nu-l sperii cu rîsul meu, m-am grăbit s-o şterg. Aşa s-a terminat toată povestea. Ei, ce părere aveţi ?

Pavel Aleksandrovici şi Viktor rîdeau.

— Într-adevăr, frumos ştia să mai vorbească ! „Sufleţelul meu", cuvînt gingaş, îţi merge drept la inimă. Al naibii şmecher, ce-a mai născocit. Istoria asta e gata bună de publicat în revistă.

— Nu-i aşa ?

— Viaţa ne oferă material brut de cea mai bună calitate, pentru toate genurile literare, fără excepţie... Dar e mai bine cînd e vorba de comedii decît de tragedii. Cei ce au urechi de auzit, să audă, cei ce au ochi de văzut, să vadă. M-ai înveselit, nu glumă, Olimpiada, îţi mulţumesc.

— Şi acum, Pavel Aleksandrovici, bătrîne prieten, ascultă ce-ţi spun, caută să înţelegi şi să ţii minte : dacă te simţi rău şi ai nevoie de mine, sună-mă. Am forţe mai multe decît tine, şi dacă ai nevoie de ele, ia-le, îi zise la despărţire Olimpiada Petrovna.

Balakov îi strînse emoţionat mîna.

— N-am să uit, am să te chem.

După ce Olimpiada Petrovna şi Viktor plecară, Pavel Aleksandrovici rămase multă vreme cu zîmbetul pe buze, cu gîndul la bătrîna sa prietenă atît de sinceră şi de devotată.

Dar gîndurile îi zburară curînd spre Viktor. Bătrînul era îngrijorat de starea de spirit a nepotului său, de acel pustiu sufletesc în care trăia după moartea Dinei.

„Prin cîte nu trece tineretul, îşi zise Pavel Aleksandrovici. A cunoscut o grea încercare. Se frămîntă, este la o răscruce a vieţii, ceea ce e, cred, mai curînd spre folosul lui..."

CAPITOLUL IV

Mătăniile

FAMILIA BALAKOV ÎNTREŢINEA vechi relaţii de prietenie cu familia Broniţki. Vera Sergheievna Broniţkaia, medic emerit, era prietenă cu Tereza încă din anii de liceu, şi cu timpul se împrietenise şi cu sora acesteia, Maria. La rîndul său, fiica Terezei Balakova era prietenă cu Liubaşa Broniţkaia ; fetele erau de aceeaşi vîrstă şi pe deasupra fuseseră colege la Institutul de medicină. Vera Sergheievna mai avea doi băieţi, care lucrau la Ministerul de Externe, iar fata ei mai mare, Nadejda, era învăţătoare.

Broniţkaia rămăsese văduvă de tînără, dar în casa ei domnea totdeauna veselia şi o atmosferă de dragoste reciprocă între membrii familiei, de ospitalitate, la care mulţi ar fi rîvnit. Indeosebi mama şi fiicele ţineau foarte mult una la alta.

„Ce frumos a ştiut să-şi educe copii, spuneau despre Vera Sergheievna cunoscuţii ei, invidiind-o pe faţă. Cînd

se întîmplă să se simtă un pic mai rău, fetele nu știu ce să-i mai facă, băieții ori unde ar fi lasă tot și-i vin de îndată în ajutor. O familie într-adevăr unică în felul ei. Nu se mint, nu se ceartă, nu stau bosumflați, morocănoși, sînt gata să se ajute totdeauna, unul pentru toți, toți pentru unul."

Poate tocmai această atmosferă armonioasă în familie ca și faptul că ea însăși era o fire exigentă, au făcut-o pe Liubașa să nu se mărite pînă la 27 de ani. Avusese cîteva decepții, refuzase cîțiva pretendenți. Cînd sora Nadia, căsătorită demult și avînd o căsnicie fericită, sau mama căutau să afle care sînt planurile ei matrimoniale, Liubașa zîmbea enigmatic.

— Problema nu e să te măriți, problema e să fii fericit. Nu știu, poate sînt foarte pretențioasă, poate că așa mi-e soarta.

Liubașa lucra ca medic la o policlinică de circumscripție și se declara pe deplin satisfăcută de această muncă. Era încîntată să fie mereu alături de oameni, să le vină în ajutor cînd au nevoie. Ținea un jurnal intim, căruia îi împărtășea gîndurile sale :

„Aș putea spune că am o familie uriașă, notase ea într-o zi. Am sute de cunoștințe, oamenii se bucură cînd le trec pragul casei. Viața, cu toate contradicțiile ei, cu toate aspectele ei și întunecate și luminoase mi se dezvăluie ca unuia care ar fi implicat direct în ea și nu un simplu observator din afară. Oamenii îmi destăinuie durerile lor ; chiar cei care tac, și pe aceia am ajuns să-i înțeleg fără vorbe. Singurul lucru pe care îl regret e că nu le pot veni tuturor în ajutor. De ce este medicina încă atît de neajutorată ? De ce posibilitățile, experiența și cunoștințele mele sînt încă atît de mici ? Am visat din copilărie să mă fac medic. Doamne, cîte boli mai sînt pe lumea asta ! Aș zice infinit de multe. Și apoi mai există și boli ale sufletului, generate de diferite împrejurări, de evenimente neașteptate. Medicul ar trebui să știe să vindece și rănile sufletești ale omului. De fapt, sufletul omului este în egală măsură și izvorul sănătății sale, și izvorul bolilor de care suferă. Ce păcat că mă grăbesc totdeauna, alerg totdeauna. Am atîția bolnavi pe care trebuie să-i vizitez, încît uneori picioarele refuză să mă mai servească și de oboseală devin nervoasă. Dar medicul n-are voie

să-i comunice pacientului oboseala, proasta sa dispoziție. Pentru nimic în lume, nu ! Datoria medicului este să știe să se sacrifice oricînd. El trebuie să fie un veșnic donator de bunătate și calm. Un donator al voinței de a trăi. Pînă în ultima clipă a existenței unui bolnav, medicul are datoria să-i insufle încredere în posibilitatea sa de a se vindeca ; totdeauna mai există o speranță și pînă și organismul cel mai uzat poate învinge boala și moartea. Fiecare, de la sora medicală și pînă la profesorul cel mai de renume, luptă pentru a salva viața omenească și deci fiecare dintre noi este un făptuitor de miracole. Oare nu se întîmplă — și încă destul de des — ca cei pe care-i socotim condamnați să trăiască, iar un bolnav care suferă aparent de o boală neînsemnată, să moară. Trebuie să-mi rînduiesc viața în așa fel, încît niciodată conștiința mea să nu-mi facă reproșuri, să nu mă întrebe : „te-ai comportat oare cum trebuie cu acest om lovit de boală ?“ Așa m-au învățat părinții mei, ambii medici, așa ne învață nume glorioase ca Avicena, Pirogov, Pasteur, Freud, primul descoperitor al narcozei, Burdenko, Vișnevski. Sînt fericită că sensul vieții mele se identifică cu această meserie minunată, cea mai pătrunsă de dragoste pentru om.“

Într-o zi, în cabinetul medical în care lucra Liubașa, intră un bărbat înalt, bine făcut, deși cam plinuț. Era la vîrsta cînd omul se află la hotarul dintre tinerețe și bătrînețe. Micile șiretlicuri ale bărbaților, precum bărbieritul regulat sau alura de sportiv, fac ca trecerea aceasta „dintr-o tonalitate în alta“ cum ar zice un muzician, să dureze destul de mult. Liubașa i-ar fi dat acestui vizitator necunoscut vreo patruzeci de ani, cînd în realitate el avea peste 50.

—„Tovarășă doctor Broniţkaia, aș vrea cu ajutorul dumneavoastră să fac cunoștință mai îndeaproape cu activitatea medicului de circumscripție, spuse presupusul pacient. Și adăugă : Scriu o carte de reportaje despre oamenii ale căror meserii sînt de un folos deosebit semenilor lor. Cum lesne vă puteți închipui, eroii mei principali trebuie să fie medicii.

— Nu prea cred că v-aș putea servi drept muză inspiratoare pentru această carte. Munca mea este o muncă anonimă, cotidiană, deși pentru mine, mărturisesc, deosebit de interesantă. Este însă lipsită de orice strălucire

exterioară. Poate că aţi putea găsi o altă circumscripţie care să vă convină mai mult. O altă policlinică, eventual.

— Nu, nu, tocmai circumscripţia dumneavoastră mă interesează, Liubov Ivanovna, declară noul venit, aruncînd priviri cu oarecare subînţeles tinerei doctoriţe, care orice s-ar zice, avea un chip foarte atrăgător. De altfel, daţi-mi voie să mă recomand : mă cheamă Vsevolod Borisovici Duşkin, sînt ziarist. Aţi îngădui, de pildă, să vă însoţesc pe teren, măcar din cînd în cînd ?

În felul acesta au făcut cunoştinţă. Duşkin s-a dovedit a fi un interlocutor şi un camarad agreabil. Mai mult chiar, a doua zi îi înmînă Liubaşei, cu totul zăpăcită, o sticluţă de parfum din cel mai scump, forţînd-o să-l ia cu toată împotrivirea ei. Luînd-o de mînă, îi spuse :

— Vă consider coautoare. Pe lîngă aceasta, atitudinea dumneavoastră, aş zice entuziastă faţă de muncă, îmi oferă un material din cele mai interesante. În reprezentarea mea, sînteţi un medic înnăscut. Se vede că v-aţi ales meseria din vocaţie. Vă invidiez.

— Ar putea fi oare altfel ? Toţi oamenii fac la fel.

— Da de unde ! Fata mea, ca să zic aşa, fata mea adoptivă, fiica surorii mele, după ce a terminat şcoala, a căutat să găsească o facultate unde să nu aibe matematică la examenul de admitere. Era unicul criteriu după care şi-a definit viitorul...

— Astăzi nici medicina nu mai poate fi concepută fără matematică, fizică, cibernetică. Cred că în acest domeniu se află chezăşia viitoarelor victorii asupra multor suferinţe, poate chiar şi asupra cancerului. Dacă nu m-ar fi atras atît de mult munca practică, posibilitatea de a veni nemijlocit în contact cu oamenii, de a-i ajuta, m-aş fi dus să lucrez într-un institut de cercetări. M-aş fi ocupat, de pildă, de tumorile maligne. Astăzi acest lucru este o problemă vitală pentru oameni. Ce poate fi mai îngrozitor decît misteriosul cancer ? Dar fata dumitale adoptivă, adică fata surorii dumitale, unde s-a înscris pînă la urmă ?

— Învaţă la Institutul de bibliotecari ; dar şi acolo se plictiseşte.

Peste o săptămînă Liubaşa l-a invitat pe Vsevolod Borisovici la ea acasă. Îi povestise maică-si despre el, căci niciodată nu aveau obiceiul să-şi ascundă ceva.

— Îţi place ? Judecînd după felul în care îţi strălucesc ochii, aş zice că da. Ei, să fie într-un ceas bun. Din

ceea ce mi-ai povestit, pare să fie un om de treabă, zise Vera Sergheievna, şi-i telefonă şi fetei sale mai mari, Nadia, să vină şi ea la această „vedere".

Ca de obicei cînd veneau musafirii, masa gemea sub povara a tot felul de bunătăţi. Ceaiul se servea ca pretext pentru torturi, tot felul de prăjituri şi fructe. Toată familia adora dulciurile. Seara morocănoasă de noiembrie se strecura uşor prin perdelele de tul în apartamentul de trei camere, intim, bine mobilat şi aranjat cu gust, cum se întîmplă adesea într-o casă de femei. Liubaşa locuia într-o ulicioară laterală, pe lîngă prospektul Kutuzov. Prin fereastră se zăreau turnurile înalte ale hotelului „Ukraina" şi ale „zgîrie-norului" din piaţa Smolensk. În aşteptarea musafirului, Liubaşa se aranjase îndelung la oglindă, dar pînă la urmă tot nu se hotărîse să-şi dea cu pudră sau să-şi fardeze buzele. Avea în schimb o pieptănătură impecabilă, iar pantofii de lac cu o broşă aurie asortată la centura metalică subliniau eleganţa rochiei negre, puţin evazate. Vera Sergheievna purta un taioraş de culoare închisă şi o bluză cu guler şi manşete de dantelă, care o prindeau foarte bine. Toaleta i-o cunoştea lumea de vreo douăzeci de ani, dar asta nu împiedica pe nimeni să-i admire neobişnuitul aer tineresc al chipului ei, poate şi datorită faptului că era rotundă în obraz şi avea o scînteiere deosebit de vie în ochii ei mici. Dintre toţi copiii, Nadia semăna cel mai puţin cu maică-sa. Era scundă, avea oase mari, o faţă destul de comună, dar cu o expresie ştrengărească pe chipul stropit de pistrui, care o prindeau foarte bine.

„Nadia este o femeie cu sare şi piper", aşa o definise cîndva Viktor Balakov, bun prieten al întregii familii Broniţki.

— De cîte zile îl cunoşti pe Duşkin sau Kuşkin ăsta, cum îi zice ? se interesă Nadia.

— De o săptămînă încheiată, răspunse Liubaşa rîzînd.

— De obicei, faci vînt tuturor pretendenţilor cel mai tîrziu după zece zile. Am făcut socoteala. Zece zile maximum.

— Vezi să n-o deochi, rîse Vera Sergheievna, ameninţînd-o pe Nadia cu degetul.

Afară era o zi liniştită, calmă. Cine ar fi crezut că seara aceasta va rămîne în amintirea familiei Broniţki ca

o furtună cu tunete şi fulgere, izbucnită pe neaşteptate într-o zi umedă de toamnă.

Îţi intră în casă un om. Cine este el ? Ce aduce cu sine ? Totul pe pămînt se datorează oamenilor. Ei sînt cei care pot aduce fericirea şi tot ei pot arde şi pîrjoli totul în jurul lor, pot fi făuritori dar şi distrugători, purtători ai binelui şi ai răului. Vera Sergheievna, poate şi în virtutea meseriei sale de medic psihiatru, avea o deosebită intuiţie în ceea ce privea oamenii pe care îi vedea pentru prima oară. S-ar fi zis că subconştientul ei recepţiona raze invizibile, emanate de aceştia, în lumina cărora îi împărţea de îndată în două categorii opuse : prieteni şi vrăjmaşi. Unii îi luminau calea, alţii, din contra, se împotriveau vieţii sale tihnite.

Deşi la prima vedere Vsevolod Duşkin era om obişnuit, ba chiar arăta destul de tînăr şi avea o voce catifelată, plăcută, el trezi în sufletul Verei Sergheievna un sentiment ciudat de nelinişte. Şi nu numai în sufletul ei, dar şi în cel al Nadiei. Liubaşa, mai palidă ca de obicei, era evident emoţionată, aşa cum se întîmplă mai totdeauna cînd oamenii care au sufletul foarte curat, capabil de dăruire totală, întîlnesc pe cineva care li se pare a fi demn de dragostea lor.

Vera Sergheievna îl examină pe Duşkin cu atenţie : „Trebuie să fie un om crud şi nu străin de deprinderi de intrigant. Probabil încrezut, se vede că ştie să se facă plăcut femeilor. Nu mănîncă făinoase şi dulciuri : se teme să nu se îngraşe. Este îngrijit şi caută mereu să facă în aşa fel, încît să se vadă că este ceea ce se cheamă un bărbat bine. Parcă ar fi un gînsac care se făleşte în faţa gîştelor. Are păr frumos, fără pic de chelie şi fără un fir cărunt. Pe Liubaşa o priveşte cam dulceag. Nu cred că este ceea ce-i trebuie, nu cred. Dar în fond de ce-i caut nod în papură ?“

Nadia conducea conversaţia asemenea unui iscusit căpitan de vas. Scontînd pe faptul că fiecărui om îi face plăcere să vorbească despre sine însuşi, îl aduse pe Duşkin la mărturisiri autobiografice. De altfel, toată lumea dorea să afle cît mai multe despre el. Dacă un scriitor în operele sale îşi dezvăluie cu sau fără voie firea şi sufletul, un om cînd îşi povesteşte viaţa fără să vrea dezvăluie trăsăturile profunde ale caracterului, chiar dacă rosteşte fraze

fără semnificație deosebită, ba poate chiar și minte. Chiar și cel care se preface modest cu tot dinadinsul poate să fie un arogant, după cum autoironia poate să ascundă bunătate, timiditate sau slăbiciune de caracter.

Așezat comod în fotoliu, Dușkin, cu o oarecare neglijență în frazele de fapt bine făcute și chibzuite, povesti despre casa părinților săi, nici bogată dar nici săracă, amintind că în copilărie fusese un excelent înotător și salvase doi prieteni care erau cît pe-aci să se înece într-o bulboană ; „un fleac" adăugă el în treacăt. Apoi făcu o volută și trecu la perioada de război. Fusese maior, dar nu spuse clar nici unde luptase, nici ce acte de vitejie săvîrșise. Primise totuși destul de multe decorații și lăsa să se înțeleagă că ar fi cunoscut îndeaproape o serie de comandanți cu renume. Destul de tîrziu, după terminarea războiului, nu se știe de ce și cum, Dușkin se apucase de ziaristică și aici, în sfîrșit, își găsise vocația. Chiar așa se exprimase : „mi-am găsit vocația". În această calitate făcuse o călătorie în Siberia, acolo trebuia să-și întîlnească eroii.

— Nici nu vă puteți imagina ce plăcut este să călătorești prin păduri, să cobori în mină, să vizitezi noile șantiere de construcții, să vii în ajutorul oamenilor cu un sfat și mai ales să le popularizezi în presă realizările. Scopul meu este să lupt pentru ridicarea nivelului moral al omului ; le aduc muncitorilor cărți, caut să lărgesc orizontul lor cultural, intervin în neînțelegerile lor de familie, împăcîndu-i cu nevestele, le apăr interesele în fața șefilor, mă fac purtătorul doleanțelor lor pînă la cele mai înalte foruri regionale și, dacă e nevoie, chiar și pînă sus... De altfel, unul dintre miniștri îmi este un vechi prieten. Oamenii mă iubesc, dar sînt și unii care se tem de mine. Au fost cazuri cînd intervențiile mele s-au soldat cu îndepărtarea din funcție a unor incapabili care dețineau posturi de mare răspundere, după cum au fost și cazuri cînd am contribuit la numiri în posturi de răspundere. În vremea noastră, un ziarist care are relații deține o forță importantă. Sînt corespondentul special al unui ziar central. Intr-un fund de țară, în taigă, undeva pe un șantier, un om serios și de ispravă venit din capitală poate face mult bine.

— Un om de ispravă poate face oriunde şi oricînd bine, remarcă Vera Sergheievna. Dar de unde sînteţi de fel, Vsevolod Borisovici ?

— Sînt originar din Ensk, am crescut pe malul Angarei. În anul 1938 am plecat însă de acasă, aruncîndu-mă, ca să zic aşa, în vîltoarea vieţii.

— Sînteţi din Ensk ? întrebară într-un glas Vera Sergheievna şi Nadia.

Întrebarea sună oarecum neobişnuit, glasul celor două femei părea emoţionat, tremura uşor. Dar Duşkin n-o observă. El nu ştia că în acest orăşel din Siberia, în Ensk, cu 30 de ani în urmă avusese loc o tragedie care costase viaţa oamenilor celor mai scumpi pentru Vera Sergheievna.

— Nu cumva aţi cunoscut la Ensk, prin 1936, un geolog, Dem îl chema. Nevastă-sa era medic, specialist în epidemiologie. Erau oameni în vîrstă, totuşi continuau să lucreze. Nişte vechi ilegalişti.

— Cum să nu-i cunosc ! Sigur că da ! Ce oameni minunaţi ! Ca să zic aşa, floarea intelectualităţii noastre cu un trecut de luptă în ilegalitate. Eu, personal, datorez foarte mult acestor doi oameni. Mi-au făcut mult bine. Eram pe atunci un băieţandru ignorant. La un moment dat, am lucrat chiar sub conducerea lui Dem şi aproape în fiecare zi veneam la el acasă. Ei m-au îndemnat să citesc cărţi. Nici mama, nici tata nu s-au ocupat de mine ca aceşti doi oameni, ca să nu mai spun cu ce plăcintă grozavă mă ospătau. Ce oameni cu suflet ! Şi ce culţi erau ! În oraşul nostru, nevasta lui Dem era cotată drept cel mai bun medic.

— Ştiţi că amîndoi au fost arestaţi în 1937 ?

— Bineînţeles. Şi, imaginaţi-vă, am fost de faţă...

— De faţă ? ! Povestiţi-ne în amănunt cum s-a întîmplat. Vă rugăm foarte mult.

Toate cele trei femei îl priviră ţintă, dar Duşkin, purtat de valul amintirilor nu observă nimic deosebit în purtarea lor.

— După cîte mi-aduc aminte, în noaptea aceea stătusem pînă pe la ora trei în casa bătrînilor. Am cinat împreună, apoi am citit cîte ceva. Pe neaşteptate, o bătaie în uşă. Au intrat şase oameni care i-au arestat şi i-au dus pe amîndoi la închisoare, comunică Duşkin destul de sec.

— Doamne... Dar cu dumneata ce s-a întîmplat ? Şi dumneata ai fost arestat ?

— Eu ? Pentru ce ? De ce să fiu arestat ? Nu eram vinovat cu nimic, răspunse foarte liniştit Vsevolod Borisovici.

— Dar nici Dem, nici soţia lui nu erau vinovaţi.

— O, nu, înseamnă că nu ştiţi nimic. Ei s-au dovedit a fi nişte sabotori.

— Cum, n-aţi aflat că Serghei Ivanovici şi Klavdia Trifonovna au fost reabilitaţi post mortem şi li s-a redat calitatea de membru de partid ?

Cuvintele rostite de Vera Sergheievna sunară aspru. Privea ţintă în ochii lui Duşkin, care de mirare se ridicase din fotoliu.

— Imposibil ! Exclus ! Cred că greşiţi. Am asistat doar la procesul lor.

— Dumneavoastră ? întrebă uluită Liubaşa.

— Îmi pare rău, nu cumva socotiţi că vă spun minciuni ? Duşkin părea să fie supărat. Am stat alături de ei la proces. Bineînţeles, nu eram sub stare de arest, nu eram păzit. Pe neaşteptate, Duşkin schimbă tonul, îşi frecă tîmplele, chipul exprima teamă şi un fel de oboseală. Mi-amintesc că Dem avea o expresie atît de senină pe chipul lui. Nevastă-sa însă încărunţise toată şi parcă era umflată. Dem m-a privit cu ochii lui naivi de copil...

— Dumneata ai fost martorul acuzării ! Martor mincinos ! strigă brusc Liubaşa şi se repezi spre Duşkin de parcă ar fi vrut să-l pălmuiască.

Vera Sergheievna o opri. Glasul lui Duşkin suna ciudat de strident.

— Ce drept aveţi să-mi faceţi acest interogatoriu şi cu atît mai mult să mă ameninţaţi ? Procurorul care mi-era prieten i-a declarat vinovaţi. Soţia lui Dem se ocupa cu otrăvirea apei din fîntîni, datorită ei au început la Ensk epidemiile. Dar, în fond, ce legătură aveţi cu Dem ăsta şi cu nevastă-sa, naiba să-i ia ? !

— Serghei Ivanovici este tatăl meu, iar Klavdia Trifonovna este mama mea, răspunse Broniţkaia, rostind apăsat fiecare silabă.

Liubaşa plîngea apăsîndu-şi gîtul cu mîinile. Nadia rosti sec :

— Vă rugăm să plecaţi.

Duşkin se retrase spre uşă, cu spatele, de parcă se aştepta să fie lovit. Era uluit, complet năuc. Părul i se răvăşise, mustăcioara şi bărbia tremurau, gura era întredeschisă, lăsînd să se vadă dinţii cenuşii, rari, de om bătrîn.

„Prostul de mine, cum de nu mi-am dat seama de la început : Nepoatele seamănă colosal cu bunicul lor. Îndeosebi Liuba. Are aceiaşi ochi, aceiaşi ochi...

Dispăru ca o fantomă, dar calmul nu se instaură în odaie. Cea mai impresionată era Liubaşa, dar şi maică-sa şi Nadia nu şi-au putut găsi cîteva zile la rînd odihna şi liniştea.

In jurnalul său intim, Liubaşa notă :

„Cît de săracă este imaginaţia omului în comparaţie cu ceea ce ne poate oferi viaţa, făurarul cu adevărat fără seamăn. Ceea ce s-a petrecut cu noi nu este oare o minune ? Aş spune o minune rea, dar o minune. Omul care a participat la procesul bunicului şi al bunicii, deci în fond implicat în soarta lor tragică, a venit singur în casa noastră... Şi cînd te gîndeşti că pe un om ca acesta îl mai şi poate îndrăgi cineva. De ce oamenii nu poartă pe ei pecetea lui Cain, s-o vadă toţi ?"

Un prieten, căruia Liubaşa nu-i tăinuia niciodată nimic, era Viktor Balakov. Se cunoşteau încă din copilărie. Viktor era cu vreo trei ani mai mare decît Liuba şi uneori poza într-un fel de protector, privind-o niţel de sus, dar oricum tratînd-o totdeauna ca pe un bun prieten. Cînd fuseseră elevi, amîndoi făcuseră mult sport şi mai ales canotaj şi schi, adesea plecaseră împreună în pădure sau pe apă, luîndu-se la întrecere, organizînd un fel de concursuri.

Cele povestite de Liuba îl impresionară şi pe Viktor. I se părea că ultimul an din viaţa lui era plin de tot felul de surprize, fie că era vorba de izbucniri neaşteptate ce afectau domeniul sentimentelor, fie că era vorba de manifestări exacerbate ale gîndirii. La un moment dat, Viktor ajunsese să aibă impresia că realizase totul, înţelesese totul, că viaţa nu-i mai poate aduce nici o surpriză, nu-l mai poate mira cu nimic. Acum însă, în urma a diferite întîmplări, avea senzaţia că este mai curînd o cîrtiţă pe jumătate oarbă, care caută să-şi facă drum, să iasă la lumină. Acest complex de inferioritate ascundea totuşi un impuls care stimula introspecţia şi mai ales dorinţa

de a se cunoaşte pe sine însuşi şi scopul vieţii sale. Liubaşa intuise acest lucru.

— Viktor, te-ai schimbat, eşti altul, deşi n-aş putea spune în ce anume te-ai schimbat... Aş vrea să-ţi spun că principalul în viaţă este să nu-ţi pierzi curajul, să nu disperi. Ştii cum zice bunicul tău : pînă la urmă totul se aranjează... Uneori omul se consideră un vierme scîrbavnic şi cînd colo acest vierme poate să dea naştere unui fluture de o rară frumuseţe. Nu o dată se întîmplă aşa şi cu oamenii, mai ales cu cei al căror suflet este însetat de căutare şi de adevăr. Pe cînd unul ca Duşkin rămîne vierme pînă la sfîrşitul vieţii sale. Ticălosul, ticălos rămîne. E un proces ireversibil. Oricît ar căuta omul să-şi ascundă ticăloşia, mai devreme sau mai tîrziu ea iese la suprafaţă. Am ajuns la concluzia că nu trebuie să te răzbuni pe ticăloşi, căci ei singuri îşi pregătesc pierzania.

— Eu unul nu sînt chiar atît de milostiv cu oamenii şi nu cred în această autorăzbunare.

Discuţia a durat mult ; căci Liuba şi Viktor nu au putut să cadă de acord în a găsi mijlocul care va scăpa omenirea de minciună, laşitate, intrigi, de tot felul de Duşkini, mascaţi într-un chip sau altul şi prin aceasta cu atît mai primejdioşi, întocmai ca viruşii generatori de boli mortale.

Ceea ce îi apropiau pe Liuba şi Viktor era faptul că amîndoi aspirau spre puritate morală. Străini de egoism, vedeau idealul în simbolica imagine a păsării albastre. Cu cît se maturizau însă, cu atît le era mai greu nu numai să afle, dar să şi exprime cuvîntul magic care-i făcuse pe oameni de-a lungul veacurilor să lupte, să moară, să străbată ţările şi mările, să muncească, să creeze. Totdeauna căutările omului au fost impulsionate de idealuri înalte, nobile, de aceea drumul spre fericire nu poate fi un drum de coborîş într-o beznă lipsită de aer, ci de înălţare, în sus, spre stele, spre culmile unde trăiesc adevărul şi dragostea de aproape. Fericirea nu poate fi deplină dacă rămîi închis într-o cămăruţă îmbîcsită, fără aer curat.

În căutarea fericirii, omenirea s-a străduit de-a lungul veacurilor să afle tainele firii, să cucerească pămîntul, să pătrundă misterele universului, veacuri de-a rîndul alergase ea după piatra filozofală, după elixirul vieţii care să învingă bolile, sărăcia, inegalitatea, să îndepărteze cît mai

mult moartea. De-a lungul veacurilor omenirea a proclamat zeci și zeci de idei, de programe. Cele însuflețite de umanism au avut o existență mai îndelungată, cele otrăvite de miasmele răului s-au înecat în valuri de sînge. În diferitele etape ale preistoriei care-și află încheierea în veacul nostru — veacul douăzeci — cîte nenorociri nu s-au abătut peste planeta noastră : fanatismul religios, naționalist, rasist, despotismul distrugător. Minții geniale ale omenirii : un Hegel, un Marx, un Engels, un Lenin au căutat să explice omenirii trecutul ei, asemenea geografilor au trasat pe harta socială și economică curba rînduielilor sociale, luminînd cu mintea și învățătura lor prezentul. Erau roade ale unei aprige dorințe de a afla omenirii fericirea, de a lupta pentru cucerirea acesteia.

Infinită este fericirea în manifestările ei. Ea poate fi conștiința libertății dobîndite chiar dacă îți duci traiul în cocioabă, în sărăcie ; ea poate fi prietenia de mult visată și în sfîrșit cîștigată ; ea poate fi picătura de apă sorbită într-un pustiu arid ; o întîlnire nesperată, dar necesară ca aerul ; o bucată de pîine dată unui deținut ; o idee care străbate zidurile întunericului și te înalță spre soare ; o melodie care readuce în amintire trăsături dragi ; o descoperire științifică atotbiruitoare ; desăvîrșirea în creație ; însănătoșirea după o boală cruntă ; speranța maternității și a iubirii ; liniștea deplină și încrederea justificată ; senzația de viață, energia pe care ți le-ai dori fără de sfîrșit.

Pentru Liubașa fericirea consta într-o dragoste credincioasă și veșnică ca și în posibilitatea de a ușura oamenilor durerile, suferințele. Pentru ea, munca ei de medic era o adevărată slujire de vestală, și fiecare izbîndă, fiecare biruință asupra bolii îi dădeau o satisfacție ce nu poate fi asemuită cu nimic și pe care mulți o numim fericire. Dimpotrivă, ori de cîte ori îi murea vreun pacient avea senzația că odată cu el se rupea o părticică din sufletul ei.

„— Cu fiecare bolnav pe care medicina n-a putut să-l salveze simt că mor și eu", avea obiceiul să-i spună maică-si.

„— În primul rînd n-are rost, în al doilea este inadmisibil. Pînă la urmă ai să te îmbolnăvești. Trebuie să-ți faci o imunitate profesională, îi răspundea Vera Sergheievna îngrijorată. Medicul nu are voie să fie atît de sensibil.

Pur și simplu n-ai să reziști. Bolnavi sînt mulți, iar medicul e unul singur. Trebuie să te ții cu firea."

„— Asta așa e ; dar ce pot să fac ? Sentimentele nu ascultă de cuvinte, de rațiune. Oamenii sînt în fond atît de neputincioși. De pildă astăzi, a murit o femeie de vîrsta mea. Crezi că-mi este mai ușor pentru că știu că boala ei era incurabilă ? Nu cumva totuși aș fi putut să-i mai prelungesc viața ? Am făcut eu oare tot ce mi-a stat în puteri ?"

Revenind după o zi de muncă istovitoare, obosită și palidă, stăpînită de neliniști, Liubașa rămînea pînă tîrziu aplecată deasupra cărților, studiind boala căreia nimeni încă nu reușise să-i vină de hac.

Întocmai ca și fiica ei, și Vera Sergheievna era o femeie bună la suflet, cu multă sensibilitate. Firea ei închisă, aparent chiar aspră, nu era de fapt străină de gingășie, de dragoste pentru aproape, de devotament. După moartea soțului ei, medic ucis pe front într-un spital militar de o bombă în clipa în care terminase operația, Vera Sergheievna se devotase copiilor și muncii sale. Ajunsă la o vîrstă înaintată, păstra o minte vie, îi plăcea să stea de vorbă cu oamenii, să vadă lume în jurul ei. Unul din foștii ei pacienți, după ce se făcuse bine, se împrietenise cu întreaga familie și devenise un oaspete frecvent în casa Bronițkilor. Era cu zece ani mai tînăr decît Vera Sergheievna, văduv, fără copii, stăpînit de pasiune pentru meseria sa. Maxim Ivanovici Alfin era predestinat pentru fizică, așa cum un autentic talent muzical vine pe lume pentru a cînta. De ar fi trăit cu o sută sau două sute de ani în urmă, Alfin, asemenea lui Franklin, ar fi înălțat la cer un zmeu de hîrtie, riscînd să moară, numai să pătrundă secretul fulgerelor, ar fi trudit ca Lomonosov, și-ar fi consacrat viața științei, chiar dacă aceasta l-ar fi adus, ca pe alții, pe rug. Părea că natura însăși făurise creierul lui Alfin în așa fel ca el să-i poată descifra misterele. Asemenea unui muzician, trăia într-o lume proprie, aparte, receptînd sunete pe care auzul omului de rînd nu le sesizează. Totdeauna cufundat în probleme de știință, în munca lui, în societate părea absent, străin de tot ce se petrecea în jurul lui, surd, orb. Era considerat o ființă ciudată. Și într-adevăr, undeva în străfundurile sale, el se deosebea de toți ceilalți, căci în sufletul lui receptarea

lumii înconjurătoare se producea cînd cu deosebită acuitate, cînd cu totală indiferenţă.

Din cauza unei astenii cumplite, rezultat al unor lucrări de laborator complicate, Maxim Ivanovici începu să sufere de insomnie. Căutînd să se trateze, ajunsese pacientul Verei Sergheievna Broniţkaia. Şi într-adevăr, Broniţkaia reuşi să-i restabilească echilibrul nervos. Pacientul şi medicul se împrieteniseră, cu atît mai mult cu cît cercetările lui Alfin în domeniul ultrasunetelor le interesau şi pe Vera Sergheievna şi pe Liubaşa, oferindu-le perspective noi în practica lor medicală. Maxim Ivanovici putea să vorbească ore în şir fără să obosească despre posibilităţile pe care fizica le deschidea în domeniul tratării bolnavilor. De pildă, cu ajutorul ultrasunetelor se puteau diagnostica mai bine tumorile maligne sau alte boli ale ţesuturilor celulare decît o făceau aparatele Roentgen.

— Emiţătorul, explica Maxim Ivanovici, şi receptorul ultrasunetului se aşează pe suprafaţa pielii după ce aceasta a fost în prealabil unsă cu o grăsime specială. Contactul acustic poate hotărî multe şi ceea ce razele Roentgen, atotputernice, nu scot suficient în relief devine accesibil ultrasunetelor.

Alfin vorbea cu o adevărată mîndrie despre fizică.

— De cîţiva ani în policlinica noastră folosim ultrasunetul pentru a elimina infiltratele, ca şi în alte cîteva cazuri, dar aplicarea lui în diagnostic e un lucru cu totul nou pentru mine, recunoscu Vera Sergheievna.

— Nici eu n-am auzit de aşa ceva, întări spusele ei Liubaşa.

— Ce v-a făcut să vă ocupaţi de psihiatrie ? o întrebă într-o zi Maxim Ivanovici pe Vera Sergheievna. Am impresia că nu poate fi nimic mai îngrozitor decît un om care şi-a pierdut raţiunea, un alcoolic sau un narcoman. Brr ! mărturisesc că nu-mi place meseria dumneavoastră.

— Trebuie să vă spun că sînt psihiatru prin vocaţie, aşa cum sînteţi dumneavoastră fizician. Trebuie să recunoaşteţi că nu există în viaţă tragedie mai mare decît o boală de nervi, decît pierderea raţiunii, acest izvor al creaţiei, al valorilor umane. Un om lipsit de raţiune este un om ce trăieşte în beznă, printre fantasme ciudate, care aude în jurul lui glasuri înspăimîntătoare, un om care treptat îşi pierde aspectul uman şi revine la instincte animalice. Asemenea viaţă e mai rea decît moartea. Adu-

ceți-vă aminte numai de sfîrșitul lui Maupassant, al lui Nietzsche, al lui Van Gogh sau Garșin... De altfel, aș putea să vă citez un număr uriaș de oameni dintre cei mai talentați și totodată cei mai nefericiți, a căror minte s-a stins aidoma unei stele altădată strălucitoare. Comparația îmi este sugerată de faptul că asemenea stelelor ce au apus, lumina minții lor se mai răspîndește pînă astăzi. Dar cîți oameni pe jumătate bolnavi nu trăiesc și nu muncesc printre noi, luptînd cu disperare să nu piardă definitiv această putere a rațiunii, a conștiinței, să nu devină iremediabil bolnavi ? Oare nu este datoria noastră să-i ajutăm să preîntîmpine pieirea lor, să luptăm pentru mintea și inteligența lor, poate lucrurile cele mai minunate din cîte a creat natura.

— Vorbiți ca un adevărat poet, Vera Sergheievna.

— Să nu exagerăm ! Pur și simplu îmi plec fruntea în fața minții sau a sufletului omenesc, spuneți-i cum vă place, și încerc să le apăr pe măsura puterilor mele de medic.

— Iertați-mă, sînt un profan, și sincer vorbind nici nu sînt prea convins de forța acestei științe cu atîtea ramificații și deocamdată încă destul de confuză în potențele ei. Prefer să tac însă, pentru a nu rosti enormități.

Datorită Verei Sergheievna în primul rînd, relațiile lor deveniră curînd prietenești și de o totală sinceritate. Întîlnirile, discuțiile erau prilej de bucurie și pentru unul și pentru celălalt. Treptat, Maxim Ivanovici își făcu un obicei de a se sfătui în toate cele cu Broniţkaia.

Vera Sergheievna se gîndea adesea la Maxim Ivanovici, analizînd relațiile lor. „Amîndoi, la o vîrstă înaintată, am rămas sirguri ; văduvi. Copiii mei, copii buni, pe care-i iubesc foarte mult, nu-i pun la socoteală, sînt altă generație. Fiecare om este puternic legat de cei cărora le-a dăruit roadele minții sale, strădania îngrijirii, cei pentru care a luptat în viață. E probabil o idee învechită, dar fiecare dintre noi o cucerește numai prin proprie experiență. Mi-amintesc că idealul meu, visul meu de femeie a fost să am o singură iubire, atotcuprinzătoare. Sînt convinsă că dacă femeile ar fi solicitate să răspundă sincer, oricît ar predica ele „dragostea liberă" și desele schimbări, ar mărturisi că în adîncul sufletului lor au vrut să iubească o singură dată, dar viața nu le-a dat această fericire, și unele, pentru a se răzbuna, altele pentru a se

consola, altele sub înrîuriri nefaste au mers pe linia libertinajului, sub lozinca „să facem precum bărbaţii". Ele schimbă bărbaţii sau iubiţii nu pentru că ar vedea în asta fericirea sau pentru că ar fi nişte stricate, ci dintr-un fel de ciudă şi obidă. Aceasta face ca posibilitatea fericirii să devină tot mai iluzorie. În ultimii ani mi-am creat un idol, munca, şi sînt mulţumită de viaţa mea. Căci munca, deşi îţi fură puterile, îţi consumă energia, ţi le restituie în acelaşi timp aducîndu-ţi uriaşe satisfacţii. Mărturisesc însă că uneori simt nevoia unei prietenii adevărate, a unui om căruia să-i pot deschide pe de-a-ntregul şi fără nici o rezervă sufletul..."

În privinţa lui Maxim Ivanovici, Vera Sergheievna se admonesta adesea : „să nu uit că e cu zece ani mai tînăr decît mine. Cam mult... Cînd e vorba de prietenie, însă, vîrsta nu contează ; oricum, nu e un obstacol. De cîte ori nu m-am simţit apropiată, legată de personaje din romane, mai ales din romanele istorice. Parcă trăiau în sufletul meu, le simţeam alături, prieteni, deşi era neîndoios că pe oamenii aceştia nu-i voi putea cunoaşte niciodată, nu voi putea simţi suflarea lor vie, că veacurile ne-au despărţit pentru totdeauna. Din fericire, Maxim Ivanovici şi cu mine sîntem născuţi în aceeaşi epocă, putem privi acelaşi cer înstelat, putem asculta aceeaşi muzică, aceleaşi evenimente ne trezesc îngrijorarea sau indignarea, trăim aceleaşi bucurii. De-aş fi fost mai tînără, poate că totul ar fi fost altfel. Prietenia are avantajul de a fi în afara vîrstelor şi a prejudecăţilor."

Broniţkaia se deprinsese de mult să trăiască singură. Cel ce s-a împăcat cu ideea bătrîneţii, s-a împăcat cu ideea oricărei alte pierderi. Pe lîngă aceasta, Vera Sergheievna era convinsă că poseda un fel de imunitate şi această pavăză puternică îi făcea viaţa mai uşoară, o ajuta în munca ei.

Maxim Ivanovici era cu adevărat ataşat de familia Broniţki. Îşi făcuse obiceiul să vină de două ori pe săptămînă în casa lor, să-şi destăinuiască bucuriile şi grijile şi, mai ales, să le vorbească despre preocupările sale din domeniul fizicii. La data aceea era stăpînit de ideea unei experienţe dintre cele mai complicate care-l subjugase total şi nu-i mai îngăduia să se gîndească la altceva. Îl frămînta mai ales întrebarea dacă îşi poate afla aplicarea în practică descoperirea ştiinţifică pe care el o fundamentase numai

pe plan teoretic. Se cerea o verificare pentru care ar fi avut nevoie de ajutorul cercetătorilor din laboratorul său. Alfin se găsea în situaţia unui astronom care prin calcule matematice descoperise o nouă planetă şi acum îi aştepta cu emoţie şi nerăbdare apariţia în raza telescopului.

Într-o zi, Maxim Ivanovici o invită pe Vera Sergheievna să facă o plimbare. I se păru neobişnuit de cufundat în gîndurile lui şi totodată calm, concentrat. Experienţa ştiinţifică se terminase cu succes. Maxim Ivanovici îţi amintea de un copac roditor, care-şi scuturase recolta bogată şi acum, odihnit, se pregătea să întîmpine renaşterea primăverii. După o scurtă perioadă de răgaz va urma o nouă etapă de muncă, de cercetări, se va deschide o nouă pagină albă aşteptînd să fie completată cu calcule, soluţii, descoperiri. În aceste zile de relativ repaus, întîmplarea făcu să primească o scrisoare de la o tînără doctorandă, fiziciană şi ea. Scrisoarea era o declaraţie de dragoste. Alfin trebuia să recunoască că şi lui îi plăcea fata. Nu se gîndise însă nici o clipă la căsătorie. Cînd omul şi-a găsit odată pentru totdeauna un scop în viaţă, restul există în măsura în care nu vine în contradicţie cu acest ţel, nu-l subminează sau, dimpotrivă, chiar înlesneşte atingerea lui.

Maxim Ivanovici fusese de fapt mulţumit de căsătoria sa. Viaţa lui avusese în acea vreme un ritm măsurat şi fusese confortabilă. După o scurtă perioadă de pasiune, pentru cei doi soţi se aşternu o lungă perioadă de inerţie, de obişnuinţă. Soţia nu-l împiedicase să muncească, să se devoteze ştiinţei, nu fusese geloasă pe preocupările lui ştiinţifice şi, deşi era o fiinţă mediocră, nu-l agasase. După ce rămase însă văduv, Maxim Ivanovici îşi dădu seama într-o zi că trăise douăzeci de ani alături de un om care-i fusese străin, care intrase cu totul întîmplător în viaţa lui.

„Ciudat, îşi zicea el uneori, de ce m-am însurat tocmai cu ea şi nu cu alta ? Mai ales că la data aceea îmi plăcea cu mult mai mult o altă femeie."

După moartea soţiei, viaţa de fiecare zi îşi pierdu din confortul ei. La început, Maxim Ivanovici suferise pentru că era deprins ca totul să fie în ordine, mîncarea servită la vreme, iar el însuşi ferit de orice grijă a cotidianului. Ruşinîndu-se de propria sa nepricepere şi stîngăcie, Maxim Ivanovici se simţise la început cam fără rost în casa devenită pustie, care căpătase destul de repede un aer de părăsire.

— Uite cui ar trebui închinate poeziile, simfoniile, lucrările noastre ştiinţifice : acestor îngeri păzitori ai confortului cotidian, îşi zicea el ori de cîte ori se apuca să mai spele cîte o cămaşă sau să-şi pregătească de mîncare. Cu timpul se obişnuise însă şi se deprinse chiar să facă unele treburi de gospodărie.

„Doar n-am să mă însor de dragul de a avea pantalonii călcaţi." Era hotărît să rămînă burlac, sperînd totodată că ştiinţa va descoperi un robot care va prelua funcţiunile atît de puţin plăcute ale unei femei de serviciu. Singurătatea avea pentru el avantaje indiscutabile : se putea consacra în întregime ştiinţei.

Erau multe femei care încercau să se apropie de el. În zadar însă. Maxim Ivanovici ştia să aşeze bariere de netrecut.

„În nici un caz surogate, îşi repeta el mereu ca pe o lozincă. Iar dragostea adevărată nu poate exista pentru mine, căci ea este o continuă piedică. Ştiinţa cere sacrificii, dăruire totală, altfel te pedepseşte cu sterilitatea."

O singură femeie, o tînără doctorandă, reuşise să facă o spărtură în acest zid de nepătruns. Fără să-şi dea seama cum, Maxim Ivanovici ajunsese să-i ducă dorul, să-i simtă lipsa cînd nu o vedea multă vreme. Nu se socotea însă în drept să facă vreo schimbare în felul de viaţă pe care şi-l orînduise.

„Orice schimbare, înnoire, chiar dacă este aducătoare de fericire, îţi răpeşte din forţe, îţi destramă ritmul obişnuit de viaţă, îţi consumă din rezervele sufleteşti atît de necesare pentru celelalte scopuri. Orice om nou care îţi intră în viaţă, cu voie sau fără voie, schimbă rînduielile stabilite şi, deci, îţi aduce necazuri", căuta să se convingă cu încăpăţînare Alfin, invocînd fel şi fel de argumente.

Cu toate acestea nu se putea opri să n-o caute, să n-o întîlnească pe femeia care-l îndrăgise şi ea.

Tocmai aceste frămîntări şi probleme vroia Alfin să le împărtăşească Verei Sergheievna, să-i ceară părerea, aşa cum era obişnuit, fără să ştie prea bine el însuşi dacă în adîncul sufletului său doreşte ca Broniţkaia să-l îndemne să se însoare sau, dimpotrivă, să-l sfătuiască să n-o facă.

Ca şi în alte dăţi, se învoiră să ia masa la un restaurant. Pe drum, Maxim Ivanovici îi cumpără Verei Sergheievna un buchet de trandafiri, ceea ce o emoţionă profund. La început discutară despre lucruri obişnuite, despre tre-

burile curente, așa cum obișnuiau s-o facă ori de cîte ori venea Maxim Ivanovici în vizită.

Cînd ajunseră la înghețată, Alfin zise :

— Era cît pe-aci să uit scopul întîlnirii noastre, pentru care te rugasem să-mi faci plăcerea să ieșim și să luăm masa împreună. Ca să respect protocolul, aș începe prin a-ți mulțumi că ai venit. Precum știi, ești sfetnicul meu cel mai sincer și mai prețios. Și acum să-ți pun deschis întrebarea : crezi că merită să renunț la burlăcie ? Să-ți spun drept, pare-se că m-am îndrăgostit... Dar te rog să-mi dai un răspuns sincer. Parcă m-aș gîndi să mă însor. Ce-ai zice ? Mă cunoști mai bine decît oricine. Știi cît sînt de ocupat ; literalmente, de dimineața pînă la miezul nopții. Orice nevastă mă va trata ca pe o ființă parazitară. Munca mă obligă să lipsesc mereu de acasă, să trudesc pînă noaptea tîrziu, pînă la istovire, dar pentru mine munca reprezintă totul, sensul ca să zic așa al întregii mele existențe. Mă întreb și eu, cui i-ar trebui pe lîngă toate grijile pe care viața le aduce să se mai ocupe și de robul lui Dumnezeu Maxim ? Pe lîngă aceasta, viața alături de mine e o cumplită plictiseală. Sînt o fire închisă, însingurată, stăpînită de o unică pasiune, iar femeile cer totdeauna ca bărbații să trăiască pentru ele. Iartă-mă că-ți împărtășesc toate aceste îndoieli. Poate că am să-ți par caraghios, dar trebuie să mă înțelegi, mi-e pur și simplu teamă. Da, teamă. Cred că în viața cotidiană, în intimitate continuă, în același apartament, sînt o ființă de nesuportat. Un înțelept german spusese cîndva : „pentru un tînăr căsătoria este o fericire, pentru un om matur un lucru suportabil, pentru un bătrîn, o nenorocire". Știi, mi-ai putea riposta că sînt un bărbat în floarea vîrstei. Dar numai proștii socotesc vîrsta după anii înscriși în certificatul de naștere. Există bătrîni la treizeci de ani și tineri la șaizeci. Unii deși mai trăiesc sînt demult morți, alții mai sînt în viață, deși au murit demult. Totul este relativ, iar vîrsta cu atît mai mult. Nici măcar felul cum arăți nu este concludent. După părerea mea, tinerețe înseamnă suplețea inteligenței, ardoarea sufletului, experiența de viață, memoria vie. Nu mai trăim în Evul Mediu, cînd femeia era cu atît mai prețuită cu cît era mai tînără, mai copil. Ideadul haremurilor turcești sau persane este străin de omul inteligent, contemporan. Iar femeia de

care-ţi vorbesc, la care mă gîndesc, trebuie să mărturisesc, este foarte tînără.

— Te înşeli, scumpul meu prieten. Nu e o piedică. Nu demult am auzit o discuţie între doi bărbaţi, nişte oameni de treabă. Unul dintre ei era proaspăt căsătorit. „Ei, cum e nevastă-ta ?“ îl întrebase celălalt. „E născută în 1950“, a fost răspunsul celui proaspăt însurat.

Maxim Ivanovici rîse.

— Îmi pare rău pentru acest naiv, explică el. Nimic nu zboară mai repede decît anii. Şi apoi trebuie să spun că bărbatul care-şi asumă rolul de dascăl al soţiei sale rămîne pînă la urmă în pierdere. Viaţa noastră este prea scurtă, şi căsnicia trebuie să fie un avion care să asigure zborul spre înălţimi şi nu un catafalc sau o căruţă care să scîrţîie înglodată în noroi.

— În dragoste se întîmplă arareori ca unul să fie rachetă iar celălalt purtătorul de rachetă.

— În schimb asemenea căsnicie e o fericire ! Înseamnă că cei doi nu pot fi despărţiţi, sînt necesari unul altuia. În ce priveşte cazul meu, tocmai de acest lucru nu sînt prea convins.

— Prietene dragă, eu una am înţeles demult că deocamdată singura dumitale iubire e ştiinţa. Deci, trăieşte în numele ei, pentru ea, iar de vei găsi o tovarăşă demnă...

Maxim Ivanovici păru îngrijorat.

— Dar fata aceasta mă iubeşte ! Trebuie să mă hotărăsc într-un fel.

— Atunci alege însurătoarea.

— Şi cum rămîne cu munca mea ?

Vera Sergheievna rîse veselă.

— Atunci nu te însura. Oricum însă, pontiful fizicii divine trebuie să ţină minte că, orice o face, prietenia noastră va rămîne aceeaşi, trainică, de nezdruncinat.

În zilele în care se simţea deosebit de apăsat de gînduri, concentrat în universul său intelectual, Viktor venea s-o vadă pe Liubaşa Broniţkaia. Fata aceasta atît de integră, de calmă, respirînd parcă linişte şi puritate, întrupa pentru Balakov armonia căreia el îi ducea într-atîta lipsa. De obicei îi telefona însă din stradă.

— Pot să vin să te văd ? Să tăcem împreună ? întreba Viktor.

— Foarte bine, vino. Tocmai voiam să mă apuc să-l recitesc pe Rolland.

— Jean Cristophe ?

— Ai ghicit. Va fi a cincea oară. Afară plouă şi mă gîndesc cîtă plăcere are să-mi facă să-l regăsesc pe Cristophe. Vino, nu ne vom deranja reciproc.

Casa familiei Broniţki era renumită pentru atmosfera sa plăcută, intimă.

Liubaşa nu şedea niciodată de pomană. Ori de cîte ori venea Viktor, o găsea cu treabă : lucra, citea.

— Să te ajut cu ceva, să-ţi citesc ziarul sau vreo carte pînă ce termini de cusut la bluza asta ? întreba Viktor.

— Lasă, stai mai bine şi te odihneşte. Sau povesteşte-mi ceva. M-am răzgîndit, nu mai citesc acum, mi-am adus aminte că trebuie să-mi remaiez ciorapii. O adevărată nenorocire ciorapii ăştia de nailon.

Bucuros că a găsit pe cineva să-l asculte, Viktor se apuca să-i expună părerile sale despre Revoluţia franceză.

— Gîndeşte-te, istoricii de pînă acum au denaturat pur şi simplu figura lui Couthon. Nişte scribi vînduţi unor interese burgheze au ridicat-o în slăvi pe Charlotte Corday, o isterică, aşa cum se găsesc astăzi multe pe lume. Sînt convins că ea l-a ucis pe Marat mai ales din vanitate, ca numele ei să rămînă în analele istoriei. Tot aşa astăzi, de dragul reclamei, a ştirilor senzaţionale publicate în gazete, Charlotte-le contemporane comit tot felul de crime. Aceste demente pozează în faţa fotografilor, dau interviuri, fac pe grozavele în faţa tribunalelor. Crima este preţul cu care vor să uimească lumea, să facă să se vorbească despre ele. Stai, că am luat-o razna. Couthon este numai unul dintre cei mulţi nedreptăţiţi. Cercetîndu-i viaţa, am înţeles atîtea lucruri. Probabil că voi fi contrazis, au trecut aproape două veacuri de atunci, e greu să reconstitui adevărul.

— Dar poate că există o parte de adevăr şi în interpretările vremii.

— Un adevăr spus pe jumătate este mai rău decît minciuna, căci este mai greu de respins. Precum vezi, istoricul este uneori obligat să fie şi un asanator, iar alteori chiar un chimist, şi oricum totdeauna judecător de instrucţie. Muza istoriei are ochii legaţi ca şi Themis.

— Tu ai dori să-ţi vezi ştiinţa prea iubită ca pe o

luptătoare, o Walkirie, pe cînd ea e de fapt o divinitate a celor trecuți în lumea de dincolo.

— Nu-i adevărat, n-ai dreptate, istoria este viața însăși. Istoria este muma prezentului.

— Am înțeles. Așa grăit-a și Solomon cel înțelept: „tot ce a fost va fi, ce va fi a fost, nu e nimic nou sub soare".

— Ei, nici chiar așa. Nimic nu se repetă aidoma, de aceea nici oamenii, nici evenimentele nu se pot înlocui unele pe altele. Totul este la fel și totul este într-altfel.

Discuția fu întreruptă de apariția Verei Sergheievna, care-i pofti pe cei doi tineri să mănînce în mica lor bucătărioară.

Spre seară, Viktor o convinse pe Liubașa să meargă împreună cu el în vizită la unchiul Vitea, cum îi spunea el lui Vitali Mihailovici Tomin, fratele tatălui său, care locuia și vară și iarnă într-o localitate turistică la douăzeci de kilometri de Moscova.

Liubașei îi plăcea Podmoskovie, cum i se spune regiunii suburbane din preajma capitalei.

Îndrăgea tot mai mult natura, pe măsură ce orașul i se părea mai împovărător. În mulțimea imensă ce mișuna pe străzile orașului se simțea parcă străină, o enervau zgomotul, numeroșii trecători, avea un sentiment ciudat de parcă ar fi amenințat-o cu privirea clădirile înalte, se pierdea în fața torentului de mașini gonind nebunește.

Se înserase cînd cei doi tineri coborîră într-o gară mică și o luaseră prin pădure spre casa lui Tomin, pe care un infarct recent îl obliga să stea la țară.

Juravli — așa se chema așezarea — cuprindea cîteva zeci de vilișoare cochete, locuite mai ales de artiști, pictori, scriitori și oameni de știință. Vitali Mihailovici călătorise mult în viața lui și casa îi era un mic muzeu, e drept, destul de pestriț, cu tot felul de lucruri aduse din diferite țări. Obiectele de artă autentică conviețuiau cu cele ieftine, întîmplătoare, de un gust îndoielnic. Din Egipt, Tomin adusese cîteva statuete de lut și metal, reprezentîndu-i pe Nefertiti și pe Tutankamon, niște pufuri de piele și tăvi de bronz cu incrustații; din România, obiecte de lemn, totemuri, și șervețele brodate; din Polonia, împletituri din rafie și paie; din Veneția, o lampă și niște pahare; din Franța, cîteva tablouri abstracționiste, mai curînd un fel de rebusuri, și o copie proastă a unui

Picasso din perioada roz. Republica Democrată Germană și Bulgaria erau reprezentate în casa lui Tomin prin tot felul de sfeșnice și lumînări multicolore. Un gong, un vătrai în fața căminului și o pendulă precum și marele Ben demonstrau că Tomin trecuse prin Londra, iar o jucărie, reprezentîndu-l pe bravul soldat Șveyk, cu un cățel de postav în brațe, mărturisea că vizitase și Praga.

Vila lui Tomin nu era mare, dar era confortabilă. Construită la început în stilul caselor țărănești finlandeze, cu timpul păruse neîncăpătoare și atunci fu supraetajată, recurgîndu-se la ajutorul a patru stîlpi de susținere. Așa cum arăta acum avea aspectul a două cutii de chibrituri așezate una peste alta. Pentru a satisface dorința Liușei, cum i se zicea de 45 de ani Elisabetei Markovna, nevasta lui Tomin, casa a fost împodobită cu viță sălbatică și iederă. În felul acesta vara, după părerea tuturor, vila părea transplantată din Scoția.

Era sîmbătă și în casa lui Tomin veniseră în vizită cîteva cunoștințe și cîțiva colegi de birou. Deși Vitali Mihailovici susținea sus și tare că-i place societatea, că-i plac musafirii, nu stătea să discute cu nimeni mai mult de cîteva minute, dar și acestea le suporta greu și numai în cazul în care omul respectiv îi era necesar.

— Ei, ce mai e nou ? Spuneți repede ce-ați auzit, pe cine ați mai văzut ? Am înțeles, nu știți nimic, se năpustea el asupra musafirului, cu privirea scînteind prin lentilele ochelarilor.

Turtit de această apostrofare, oaspetele încerca să se justifice, să dovedească că este la curent cu evenimentele, se apuca „să raporteze", literalmente „să furnizeze" noutăți, nu să povestească sau să discute. Asemenea atacuri psihologice „acționau" fără greș asupra oamenilor celor mai diferiți. După ce asculta „raportul", chipul masiv al lui Tomin, cu un nas de o formă incertă și buze cărnoase, exprima mulțumire de sine și obrăznicie. Un zîmbet în zig-zag trecea de la ochi la buze, pentru a dispare apoi în colțul gurii botoase. Personal, nu avea obiceiul să-și exprime părerea și tocmai în aceasta consta secretul invulnerabilității sale și al iscusinței cu care naviga printre aisberguri.

Pe măsură ce treceau anii, Viktor se arăta tot mai curios să descifreze personalitatea unchiului său. Nu reușea deloc să-l cunoască mai bine. Nici faptele sau cuvintele nesemnificative, obișnuite, nu te ajutau să-l înțelegi, să-l

pătrunzi, deşi în realitate trebuie să fi fost un personaj destul de simplu, lipsit de complicaţii. Tomin putea părea însă greu de dibuit, greu de definit unor oameni ca Viktor Balakov sau Liubaşa Broniţkaia. Mihail Mihailovici spusese într-un rînd despre fratele său :

„— Vil ştie să trăiască, ştie să iasă basma curată din orice situaţie. Nu face rău de pomană, dar dacă răul ar putea să-i fie de folos, nu l-ar cruţa nici pe taică-său, cum se zice, ca să nu mai vorbesc de mine. Nu numai că ar fi în stare să se lepede de mine, dar mi-ar mai şi spune : «Crezi că ţi-ar fi mai uşor dacă mi-aş pierde slujba şi locul important pe care-l deţin ? Aşa, cel puţin, pot să-ţi fiu de folos. Pe cînd dacă mă dă afară, nu mai pot face nimic».“

„— Dar asta-i ticăloşie curată !“ se indignă Viktor.

„— Cam aşa. Ţin să-ţi spun însă că nici eu n-aş putea trăi ca Vil... de altfel nici nu mi-aş dori-o... O carieră devenită scop în sine nu face două parale. Clădire construită pe nisip. Dar nu trebuie să-i măsori pe ceilalţi oameni după propria ta măsură. Vil este în felul lui un om talentat şi are o capacitate de muncă demnă de invidiat. E însă un om de care trebuie să te fereşti, să fii cu ochii în patru... Altminteri poţi s-o păţeşti...“

Viktor se instală într-un fotoliu de paie pe terasa vilei. Tăcea, se distra examinînd pe cei din jur. Liubaşa, săritoare cum îi era obiceiul, ajuta gazda să aşeze masa pentru cină. Pe neaşteptate chipul ei exprimă indignare amestecată cu derută, puţin lipsi să nu scape farfuriile din mînă. Viktor întoarse să vadă ce s-a întîmplat : pe uşă intra un bărbat cu mustăcioară neagră, frumos arcuită, care nu putea ascunde însă conturul disgraţios al buzelor vineţii, parcă strivite.

„Nu cumva e Duşkin ? se gîndi Viktor. Ce mustaţă scîrboasă şi ce ochi mieroşi !“

Vitali Mihailovici îşi ridică în sus capul tuns scurt şi rosti tare :

— Vi-l recomand pe prietenul meu Duşkin. Sper că toată lumea îl cunoaşte. De altfel cum să nu-l cunoaşteţi ! Meseria lui e să popularizeze oamenii cei mai de nădejde din ţara noastră, şi numeroase biografii vrednice de admirat au şi făcut obiectul cărţilor sale.

În timpul acestei tirade, Duşkin zîmbea cu mulţumire de sine. Cînd dădu cu ochii de Liubaşa, se întunecă pen-

tru o clipă, își reveni pe loc însă, își umflă cu tupeu pieptul, își aranjă cu un gest voit neglijent haina de catifea de culoare liliachie și după ce salută pe cei din jur luă loc într-un fotoliu, picior peste picior. Urmărindu-l cu privirea, Viktor se mira în sinea lui că acest om care nu părea prin nimic remarcabil, afară doar de haina sa liliachie și de mustăcioara cănită, producea impresie în societate. Pe deplin stăpîn pe sine, Duşkin părea să se simtă întru totul la largul său. În schimb, Liubașa avea un aer abătut, se vedea că o apasă ceva.

Se servi scrumbie, mezeluri, varză și castraveți murați. Gazda așeză pe masă un ceaun plin cu cartofi copți și această cină rustică trezi laudele zgomotoase ale musafirilor.

În timp ce toată lumea mînca voioasă și cu poftă, unul dintre musafiri îl întrebă pe Vitali Mihailovici ce-i mai fac vecinii. Acesta răspunse dispreţuitor :

— Vecinii nu vin să mă vadă. Scriitorii și pictorii sînt niște oameni cărora le place să stea închiși în casă, s-or fi temînd de concurență, se vede. Și apoi sînt din cale afară de susceptibili, ambițioși la culme și așa mai departe. Un editor, ca mine, trebuie să fie cu ochii în patru cînd are de-a face cu ei.

— Talentul adevărat e un lucru atît de rar în viață, interveni timid Liubașa.

— Nu se poate spune că eu nu respect talentele, că nu am grijă de scriitori. Ce altceva le mai trebuie ?

— Nici vorbă, nici vorbă, se grăbi să intervină Duşkin, linguşitor. Putem spune că dumneavoastră hrăniți toată confreria noastră scriitoricească.

Pretextînd că are de lucru, Vitali Mihailovici se sculă de la masă înaintea altora și dispăru. Viktor își zise că de data asta Tomin nu găsise printre musafiri oameni de care să aibă nevoie. Cei cîțiva subalterni, cîteva rude și prietene de ale nevesti-si nu-l interesau pe amfitrion.

Tomin era incontestabil un om interesant și în felul său nu lipsit de personalitate. Își începuse activitatea ca ziarist, scriind articole serioase, dar lipsite de strălucire sau reală profunzime, în schimb bine orientate, totdeauna „pe linie", după propria lui expresie. Ceea ce publica trecea însă neobservat. Articolele sale aveau viața unei efemeride, ele trăiau doar cîteva ceasuri. În afară de maleabilitate și înțelegere a necesităților momen-

tului, Tomin dovedise încă din tinereţe un spirit rar de organizare. De s-ar fi născut mai devreme, înainte de revoluţie, ar fi ajuns probabil un mare om de afaceri, poate chiar în domeniul tipăriturilor, al presei. Asemenea lui Hearst în America sau Springer în Germania Federală, ar fi creat un concern uriaş, puternic, a cărui concurenţă ar fi dus la pieire multe ziare şi edituri. Vitali Mihailovici Tomin se născuse însă la cîţiva ani după Revoluţia din Octombrie, în consecinţă mintea lui activă, cu evidentă înclinare practică, se formase şi evoluase sub înrîuriri de altă natură. Toată viaţa lui preferase activitatea practică. Citea literatură numai din nevoie, nu putea suferi versurile, şi cînd cineva i le recita, ca să nu caşte sau să adoarmă, se gîndea cu multă insistenţă la vreo problemă importantă pentru el. Muzica, artele plastice, literatura de bună calitate le socotea o necesitate avantajoasă pentru el, dar folositoare mai curînd copiilor. Nu-şi mărturisea însă părerile, ascunzîndu-le cu aceeaşi grijă cu care alţii îşi ascund defectele fizice sau viciile. Cînd se ducea la expoziţii, lăuda acele pînze care plăceau majorităţii celor prezenţi şi mai ales persoanelor cu funcţii importante. Nu-l costa nimic să distrugă prin critică ceea ce lăudase cu cîteva clipe înainte dacă îşi dădea seama că se orientase greşit. Omul acesta era tare în sofisme, calitate la mare preţ în Grecia antică. Probabil că Tomin nu prea ştia cine fuseseră sofiştii, dar aceasta nu-l împiedica ca, în cea mai bună tradiţie a lor, să rostească un discurs plin de entuziasm întru apărarea cine ştie cărui principiu sau cărei idei şi apoi pe loc, cu nu mai puţină elocinţă, să distrugă din temelii şi să supună anatemei ceea ce susţinuse cu atîta pasiune cu cîteva clipe înainte.

De obicei, ceea ce diferă de deprinderile, de concepţiile noastre ne pare la început greu de înţeles şi capătă o prestanţă, o semnificaţie deosebită. Probabil în virtutea acestui fapt, Vitali Mihailovici îi părea lui Viktor un om complicat. Felul de a fi al lui Tomin, părerile sale veneau în contradicţie cu reprezentările curente ale lui Viktor, şi cum din fire tînărul nu era un închipuit, un trufaş, se întreba întotdeauna cu îngrijorare dacă nu cumva Vitali Mihailovici, căruia incontestabil îi mergea bine în viaţă, era mai inteligent şi un spirit mai pătrunzător decît cei din jur.

În schimb Ghena, fiul tatălui său din cea de a doua căsătorie, i se părea lui Viktor un băiat de treabă, dar cam sărac cu duhul. Viktor socotea că invidia este cea mai urîtă trăsătură de caracter, de aceea căuta s-o combată din răsputeri în propriul său suflet. Spre surprinderea şi îngrijorarea sa i s-a întîmplat nu o dată să-l invidieze pe fratele său vitreg. Ghena era aşa cum ar fi vrut Viktor să fie el însuşi. Inginer, la cei douăzeci şi cinci de ani ai săi părea că totul în viaţă îi reuşise. Era un băiat bine făcut, bun la suflet, vesel, comunicativ, tot numai zîmbet : şi vocea, şi chipul, şi gesturile, totul părea să zîmbească. Buzele păreau să rîdă întruna. Gestul lui obişnuit era să-şi desfacă larg braţele, să ridice în sus palmele, cu degetele răsfirate ca la copii.

Viktor cucerise totul cu greu în viaţă, trăia într-o luptă continuă cu sine însuşi, se frămînta, se chinuia tăind firul în patru, pradă contradicţiilor lăuntrice, pe cînd Ghenadi primea de la viaţă fără nici un efort tot ceea ce dorea ca pe un lucru cuvenit. Copilăria şi-o petrecuse într-o familie înstărită şi fără probleme. Învăţase excelent la şcoală, îşi alesese ca specialitate construcţia de avioane şi se dovedise a fi foarte talentat în meseria preferată. La cei douăzeci şi cinci de ani ai săi era membru de partid, socotit de toţi un om de nădejde, avea obiceiul să se pronunţe în orice problemă cu un aer hotărît, care excludea orice îndoieli.

Ghenadi şi Natalia fuseseră colegi de şcoală. În copilărie se bătuseră, se certaseră, mai tîrziu dansaseră la carnavalurile de Anul nou. Cîţiva ani după aceea nu se mai văzură, iar cînd se reîntîlniră, se îndrăgostiră unul de altul. Într-o bună zi, Ghena declară părinţilor că se însoară cu Nataşa, vara lui Viktor, fiica Terezei Pavlovna Balakova, celebrul profesor gerontolog.

„Nu m-aş fi aşteptat la această alegere, se miră Viktor aflînd de căsătorie. Nataşa este o fiinţă nervoasă, o fire zbuciumată, un echilibru nestabil."

După ce primi invitaţia la nuntă, Viktor spuse ironic lui Ghena :

— Să-ţi spun drept, niciodată nu mi-aş fi imaginat că tu şi Nataşa o să vă înhămaţi la aceeaşi căruţă. Ce v-a trebuit să aşteptaţi atîta vreme, cînd vă cunoaşteţi de mult ?

— Nu era cazul să ne grăbim. Uite, acum Natașa este medic, am terminat și eu facultatea. Am de gînd să mă înscriu la aspirantură, continuînd să lucrez în uzină. Cred că a sosit momentul cînd pot să mă gîndesc la familie, fără să aduc un prejudiciu muncii mele. N-avea nici un rost să ne grăbim, să întemeiem o familie așa, pe negîndite. O să vină copiii... Acum toate lucrurile sînt mai clare, mai trainice. N-aș putea să-ți spun exact dacă Natașa mă iubește sau nu. Femeile sînt întotdeauna indescifrabile. Eu însă, toată viața am iubit-o numai pe ea și am de gînd să continui în același fel. Nu știu ce înțelept a spus cu multe veacuri în urmă să iubind o singură femeie poți înțelege și studia toate firile feminine. E același lucru cu raza de soare care reflectă întregul spectru solar.

— Ești un om curajos ! Nu ți-e teamă însă că ai putea să te saturi ?

— Deloc ! Și o singură femeie îți solicită atîta energie, atîtea emoții ! Adu-ți aminte cum zicea Tolstoi, că nimeni nu poate mînca mai mult de un prînz, iar de o face, vomită. Sau să-i luăm, de pildă, pe fumători. Nici ei nu se satură de țigări, deși tutunul rămîne mereu același.

Fără să vrea, Viktor oftă auzind aceste cuvinte și răspunse cu duritate :

— Ești un om lucid, nimic de zis. De-aș avea măcar o parte din luciditatea și siguranța ta. Nu știm cum se face, Ghenadi, dar pentru tine totul în viață este foarte simplu și clar. Și în capul, și în inima ta parcă ar fi niște registre unde sînt înscrise și numerotate tot soiul de adevăruri. Și Viktor simți din nou acea enervare pe care o socotea rezultatul unei invidii ascunse undeva în adîncul sufletului.

— După părerea mea, viața e și așa destul de complicată, mai ales în vremea noastră, n-are rost s-o mai complicăm și noi, răspunse Ghena, fără să se supere cîtuși de puțin. Nu merită să te tot frămînți și să-ți supui creierul la eforturi. De pildă, mie unuia, Dostoievski mi-a fost și-mi va rămîne totdeauna străin. Nu cred că înnoind bătrînul nostru pămînt are sens să ne umplem sufletul și mintea cu tot felul de vechituri bune de trimis la lada de gunoi. Rămășițele vechii mentalități, frate dragă, sînt o dovadă de prostie și de lipsă de spirit gospodăresc. Pre-

cum se știe, linia cea mai scurtă între două puncte este linia dreaptă. Un principiu vechi de cînd lumea.

— Nu mă prea împac eu cu linia asta dreaptă a ta, dar în definitiv, dacă ești fericit... Îți doresc să continui tot așa, conchise Viktor. În sinea lui se întrebă însă: „Cine este Ghena? Un om de tip nou, cu mintea perspicace... Tot ceea ce face el este folositor oamenilor, el însuși nu poate fi acuzat nici că ar fi egoist, nici că ar fi înfumurat."

Ghenadi, de parcă i-ar fi citit gîndurile, replică domol:

— Tu, Viktore dragă, ești băgat pînă-n gît în secolul al XVIII-lea. Poate că nu e rău. E o epocă dintre cele mai interesante, care a dat personalități remarcabile în toate domeniile de cunoaștere. A creat și mari figuri de revoluționari. Totuși, n-aș putea să-ți explic de ce, dar mie unuia mi-e milă de tine. Greu trebuie să-ți vie să te muți de pe o locomotivă cu aburi, care abia-abia începe să meargă, pe o navă cosmică.

— Colosal, parcă ai fi citit în sufletul meu! Tocmai mă pregăteam să te poreclesc „mașină cibernetică", se miră Viktor. Bine, să zicem că ai dreptate în ce mă privește, dar spune-mi, tu cine ești?

— Să știi că pe mine cuvintele, dojenile mă lasă rece. N-ai decît să crezi ce vrei drespre mine.

Cei doi frați rîseră. Viktor se simți de astă dată cu adevărat apropiat de Ghenadi, orice urmă de invidie meschină, orice gînd ascuns dispărură. „Îmi pare bine că m-am înșelat, fratele meu nu este cîtuși de puțin un robot, ci un om gata să înfrunte furtunile vieții", își zise el în sinea lui.

Natașa Balakova avea impresia că toată viața ei nu iubise decît pe Ghenadi Tomin. Toate micile amoruri trecătoare, asemenea norilor în zbor pe cer, fuseseră cu desăvîrșire date uitării, ca unele care nici nu contau în fața unei iubiri depline și împărtășite. Și cu cît creștea încrederea în Ghenadi, cu atît era mai puternică și mai sinceră dragostea ei, fără să-și dea seama că, de fapt, inițiativa în iubirea lor îi aparținuse lui, iar sentimentul ei se trezise drept răspuns la atașamentul lui. Pînă să insiste Ghenadi asupra căsătoriei, Natașa nu părea convinsă că ar vrea să întemeieze un cămin neapărat cu el și nu cu altul. Ghenadi își pledase cu atîta înflăcărare cauza, încît risipi toate îndoielile și făcu să dispară orice urmă

de indiferență. Natașa începu să-și zică că numai pe el îl iubise încă din copilărie și curînd această iluzie creată de ea însăși deveni foarte puternică, trainică, punînd cu totul stăpînire pe sufletul ei.

„— Mi-era teamă să nu-mi respingă dragostea și dintr-un instinct de autoconservare căutam să mă prefac indiferentă, mărturisi ea într-o zi maică-si. Nici o femeie care își respectă demnitatea nu se poate mulțumi în dragoste cu surogate, ea dorește totdeauna o afecțiune totală și adevărată."

Nu e mai puțin adevărat că iubirea poate să nu atingă deplina ei înflorire, ofilindu-se precum un boboc de trandafir mîncat de insecte. Tot ce trăiește pe lume își are cursul său. Un drum, un ciclu, asemenea anotimpurilor sau livezii dătătoare de roade. Dragostea se coace greu, pe îndelete. E o primejdie să rupi bobocul înainte ca el să înflorească, înainte ca roadele să dea în pîrg.

„— Fii atentă, nu odată ni se întîmplă să luăm drept aurora boreală ceea ce este numai un foc de artificii, o preveni Tereza Pavlovna. În ce mă privește, eu sînt mulțumită. Mirele, cum s-ar zice, n-are nici un cusur. Să fie într-un ceas bun, mărită-te."

Ghenadi trăia din plin fericirea pe care ți-o dă adevărata iubire. Nu-și punea întrebarea dacă Natașa era perfecțiunea însăși sau o femeie cu totul obișnuită, poate chiar greu de suportat într-o conviețuire permanentă ; toate acestea nu-l interesau. Ea era femeia unică, mult căutată și în sfîrșit găsită, pe care Ghenadi o așteptase ca să parcurgă alături, umăr la umăr, drumul greu al vieții. Cum se cheamă această stare și ce o determină ? E vorba de impulsuri lăuntrice identice, destin, firi biologic asemănătoare sau, dimpotrivă, deosebite ? Toate aceste întrebări nu contează și nu-și au rostul cînd e vorba de doi oameni care se iubesc, care își simt sufletele apropiate.

„Cîndva, își zicea uneori Ghenadi, invidiam animalele nordice și înțelepciunea lor, la care atracția unul față de altul apare numai în anumite perioade, fixate de fiziologie și de legile naturii, pentru ca după aceea să fie eliberați de chemarea trupului, să alerge prin păduri slobozi, luptînd pentru existență. Copilandru cum eram pe atunci, nu înțelegeam că fericirea și bucuria căsniciei nu se rezumă la iubirea fizică. Fericirea ți-o dă comunica-

rea cu un suflet apropiat, eliberarea din singurătate, comunitatea de năzuințe și crearea unui cămin plăcut. Ce înseamnă dragostea cu adevărat ? Înțelegerea unică a două suflete, comunicarea lor deplină, întrepătrunderea lor, deplina cunoaștere reciprocă și continua bucurie a regăsirii chiar după scurte despărțiri. Asta-i iubirea !"

„Așa cum fiecare individ este în felul lui o apariție unică pe pămînt, unic și irepetabil este și sentimentul. Minciuna și calomnia sînt egale cu trădarea, își spunea Ghenadi. Și oare nu înseamnă să te trădezi pe tine însuți, trădînd pe omul de lîngă tine ? Credința față de ființa pe care o iubești înseamnă credință față de tine însuți, înseamnă să-ți păstrezi neîntinată conștiința și prin aceasta sufletul." Acestea erau izvoarele din care-și trăgea Ghenadi adevărul existenței. De veți căuta, veți găsi. Fiecare om va afla pe pămînt ceea ce caută.

Apropiata căsătorie a celei mai bune prietene o puse pe gînduri pe Liubașa. Se înfricoșa pe neașteptate că va rămîne fată bătrînă, că nu va cunoaște niciciud bucuria maternității. Gîndul începu s-o apese ; pătrunse în sufletul ei, deveni obsesie, și fără ca Liubașa s-o bage de seamă, în mintea ei se născură idei nechibzuite. Gîndindu-se la viitor, Liubașa își aduse fără să vrea aminte de Viktor. Privirea ei deveni iscoditoare, gîndul cercetător, urmărind să descopere vreun semn de simpatie pe care el i-ar putea-o purta. Totul părea însă zadarnic. Pentru Viktor, Liubașa era doar o bună prietenă și nimic altceva. Un fel de pușculiță, căreia el îi încredința tristețile, ipotezele sale sceptice, nemulțumirile sale. Indiferența lui Balakov reteză asemenea unui vînt de gheață pornirile sufletului său. Totuși Liubașa continua să caute, cu un fel de înfrigurare am putea spune, bărbatul pe care ar fi putut să-l ia de soț, care ar fi putut deveni tatăl copiilor ei.

Tereza Pavlovna invită la nunta Natașei doar rudele și cunoștințele cele mai apropiate. La masă s-a mîncat și s-a băut mult, dar mai mult s-a vorbit. Ghenadi închină pentru „iubirea unică pînă la mormînt", ceea ce trezi replici glumețe, dar tînărul insistă și rosti cu patos :

— Pentru Romeo și Julieta, pentru toate idealurile poetice și veșnic vii, pentru cei fericiți în iubire, să bem pînă la fund !

Examinîndu-şi cu atenţie fratele vitreg, Viktor observă pentru prima oară cît de departe îi sînt aşezaţi ochii. Şi sprîncenele ridicate spre tîmple începeau destul de departe de rădăcina nasului. Poate de aceea chipul lui Ghena avea o subliniată expresie de bunătate şi de omenie. Oamenii cu sprîncenele îmbinate trezeau întotdeauna în sufletul lui Viktor neîncredere şi îngrijorare. Le socotea un indiciu de răutate, de viclenie, trădînd o fire de intrigant, o dovadă a lipsei de caracter, ca şi urechile depărtate, prelungi şi aşezate prea sus.

După cină, mobila fu trasă la perete şi începu dansul. O parte din fumători se retraseră la bucătărie, ştiind că în familia Balakov fumatul este interzis. Printre aceştia se aflau Ghenadi, Viktor şi Vitali Mihailovici, care sosise la desert.

— Ia spune-ne, prea simate editor, i se adresă lui Tomin unul dintre invitaţi, de ce se tipăresc aşa de puţine cărţi bune ? Unde sînt Cehovii şi Leskovii noştri de astăzi, ca să nu mai vorbim de Lev Tolstoi, căci unul ca el nu apare în fiecare secol ? N-ai impresia că în ultima vreme realizările literaturii, în comparaţie cu cele ale chimiei, fizicii, ale oricărei alte ştiinţe, atît calitativ cît şi cantitativ nu pledează cîtuşi de puţin în favoarea scriitorilor ? Explică-ne sincer, fără ocolişuri, ce se întîmplă. Sîntem aici între noi...

Mai presus de orice, Vitali Mihailovici se temea de răspunsuri sincere, directe. Citea prea puţine din cărţile pe care le edita. Dacă vreuna din operele pe care le publica era criticată în presă sau de forurile superioare, el convoca pe toţi lucrătorii editurii şi se apuca să se vaiete ca un om care fusese tras pe sfoară, trădat în chipul cel mai cumplit. Punea sub limbă o pilulă de „Validol“ şi apoi o pornea pe un ton plîngăreţ :

„— Iertaţi-mă, dar nu pot eu, unul singur, să citesc sutele de cărţi pe care le editäm. Dacă aş face-o, atunci, spuneţi şi dumneavoastră, cine s-ar ocupa de hîrtie, cine ar lupta pentru spaţiul tipografic, cine ar pune de acord planurile, cine ar umbla după aprobări ? Cine ? Spuneţi dumneavoastră ! Treptat, glasul lui Tomin prindea puteri. Munca noastră este o muncă în colectiv. (Aici urma un gest patetic din mînă.) Ce porunciţi să fac acum ? Trebuie să vă amintesc — toată lumea o ştie —, că cer demult să mi se primească demisia.“

Tomin își împreuna palmele rotunjoare, le așeza pe burta ce se profila proeminent pe sub haina din stofă fină și cu un aer profund îndurerat cobora privirea sub pleoapele umflate. După părerea lui, expresia de om înșelat în încrederea pe care o arătase subalternilor era cea mai potrivită în asemenea cazuri.

În fața acestui tir de întrebări directe, Vitali Mihailovici hotărî, ca de obicei, să ocolească un răspuns sincer.

— Vă rog să nu uitați că eu nu sînt decît editor. Din păcate, producția, marfa pe care o primește editura... În ce privește îndeosebi măiestria artistică, vai, nu sîntem deloc tari, mai ales în anul acesta. Dar omul nu citește numai din literatură genială... Gustul cititorilor este foarte variat. Și cine altul decît noi, bieții editori, poate avea grijă de scriitorii începători ? De unde știm noi că printre ei nu se află vreun nou Pușkin sau vreun nou Blok care deocamdată zac în anonimat ? Nu orice scriitor începător dă dintr-o dată o operă ca *Prea multă minte strică*.

— După părerea mea, literatura noastră este o literatură de excepție, interesantă și originală, interveni în discuție Ghenadi.

— Nu sînt deloc convins de asta, replică Viktor.

— Să știi că n-ai dreptate, zise Ghenadi.

— Eu nu fac nici un fel de rabat și vorbesc despre calitate raportînd-o la criterii de maximă exigență. După părerea mea, literatura trebuie să meargă în pas cu veacul. Literatura trebuie să aibă un înalt nivel intelectual. Să ne fie clar un lucru : cititorul comun, cel care citește cel mai mult, este astăzi un cititor cu studii medii, care din copilărie s-a obișnuit cu o informație foarte variată, care știe ce se petrece pe pămînt și chiar în univers. Pentru el Mexicul este aici, alături. Cu gîndul, sau poate chiar de-a-devăratelea, a fost în țara aceea sau măcar a susținut echipa noastră de sportivi, stînd în fața televizorului ; într-un fel sau altul, a vizitat expoziția de la Montreal, a călătorit și prin Japonia ; omul acesta urăște pe cotropitorii care au invadat Vietnamul, cunoaște toate orașele din Africa, tot specificul acestui continent, este la curent cu ravagiile pe care le fac taifunurile în Pacific. Un om ca acesta nu va citi scrierile contemporanilor noștri, cît timp ele vor fi reluări anoste ale unor teme învechite. Să vedeți ce mi-a spus un scriitor odată, continuă Viktor : „Voi, oamenii de știință, trebuie să tot învățați. Pe cînd mie,

talentul îmi dictează ce şi cum să scriu. Ştiinţa este pentru cei lipsiţi de talent, pe cînd pentru noi este mai importantă inspiraţia şi cîntatul cocoşilor în zori de zi". Am auzit apoi despre el că s-a apucat de beţie şi talentul i-a secat. Nu mai avea din ce-şi trage seva. În materie de literatură nu trebuie să facem niciodată rabat, indiferent de împrejurări.

— Poftim ! Parcă ar mai fi nevoie să demonstrăm că unde nu există inteligenţă, cultură, nu există nici literatură. Eu, unul, nu sînt scriitor, nici critic, sînt cititor de rînd, iubesc literatura fără să fiu specialist. Socot că literatura noastră aduce o viziune nouă despre viaţă, străbătută de un înalt suflu de umanism, şi aceasta îi dă o prestanţă deosebită. Geniile noastre ca Puşkin, Lermontov, Griboedov, Gogol, marii noştri contemporani, pictorii, în genere talentele, au fost totdeauna în Rusia prevestitori de viaţă nouă, de noi sentimente.

— Ai pornit-o de departe şi cam confuz, încercă Viktor să-l întrerupă pe Ghenadi.

— Sînt convins că Rusia va da lumii titani în artă şi literatură, cum nu au existat încă pe continentul nostru. Trebuie să avem răbdare. În ştiinţă, în tehnică, progresul se produce mai repede decît în literatură. Trebuie să recunoaştem însă că progresul realizat pe plan ştiinţifico-tehnic nu are viaţă lungă. Pe cînd literatura adevărată trăieşte veacuri de-a rîndul ! De altfel şi materialul ei este mai complicat : omul, mintea, sufletul lui. „Cunoaşte-te pe tine însuţi", iată un aforism care datează de veacuri. Dar şi astăzi această problemă se rezolvă greu. Eu, unul sînt convins că şi noi vom mai apuca scriitori ce vor ului universul prin operele lor, genii ce se vor situa mai presus de predecesori. Pun rămăşag că aşa va fi...

— Cum văd, nepoate, vei fi tu un tehnocrat, dar porţi sus stindardul familiei Tomin, zise Vitali Mihailovici care rămase gură-cască în faţa acestei tirade. Bravissimo ! Ei, şi acu, eu vă zic la revedere, mă aşteaptă treburile...

— De ce te grăbeşti, unchiule ? Eu, ca şi popa, fac o singură dată în viaţă nuntă.

— Să zicem că o să fie aşa, dar eu mi-s ca Napoleon, nu stau la bal mai mult de o jumătate de oră. Mă aşteaptă un morman de hîrtii. Mîine trebuie să ţin un raport, avem o plenară...

Nunțile, ca și alte petreceri de acest gen, sînt din cale afară de obositoare. Tinerii căsătoriți așteaptă clipa cînd vor rămîne în sfîrșit singuri. Musafirii, după ce au mîncat și au băut prea mult, devin o povară nu numai pentru gazde, dar și pentru ei înșiși. Mormane de farfurii murdare, de sticle goale, anecdote nereușite, toasturi chinuite...

Viktor, care își dădea seama foarte bine ce trebuie să gîndească în sinea lor Natașa și Ghenadi, plecă imediat după miezul nopții, căutînd să dispară cît mai neobservat. Hoinări îndelung pe străzile pustii ale capitalei. Căsătoria fratelui său vitreg sublinia și mai mult singurătatea în care se afla. Trecuse de treizeci de ani și mai era încă burlac. Altădată această situație i se părea un lucru fericit, o reușită ; se felicita, socotindu-se abil ; acum, dimpotrivă, o resimțea ca pe un eșec. Gîndindu-se că ar fi cazul să-și întemeieze și el un cămin, își aduse din nou aminte de Dina. În fața ochilor pluti chipul ei, pe care fantezia și depărtarea îl idealizau mult, chipul ei unic ce părea să-l cheme, chipul ei dintre toate de neuitat.

CAPITOLUL V

Încredere lipsită de apărare

DIN FERICIRE PENTRU LIUBAȘA, ea știa să afle mîngîiere de pe urma decepțiilor în muncă. De cînd se măritase însă Natașa, începu să resimtă mai aprig decît altădată singurătatea. Se privea mai des în oglindă, căuta să-și descopere defecte, deși era fără doar și poate o fată drăguță. Ca mai toate femeile, își cunoștea mai bine decît oricine defectele fizice, și aceste „imperfecțiuni ale naturii", cum le zicea ea, îi pricinuiau destulă amărăciune. Pistruii, alunița, nasul ușor coroiat, buza de sus puțin ridicată, un puf abia vizibil pe obraji, toate acestea Liubașa le socotea defecte și nimeni n-ar fi putut-o convinge că, dimpotrivă, ele dădeau un farmec aparte chipului ei. Mai mult decît atît, era convinsă că tocmai aici e cauza pentru care nu se măritase încă. De fapt, explicația era alta : Liubașa părea celor din jur severă, mult prea serioasă, prea mîndră și inaccesibilă. Sub această aparență se

ascundea însă timiditatea, neîncrederea în propriile forțe, o mare puritate sufletească.

Crescută sub influența puternică a maică-si, Liubașa își făurise un ideal din eroinele literaturii clasice, ceea ce făcea ca în lumea oamenilor vii, în viața cotidiană plină de contradicții, să trăiască într-un univers de reprezentări proprii, aparte, care nu aveau nimic comun cu realitatea. În anii de școală, apoi în cei de studenție, avusese obiceiul să le atribuie oamenilor calități neobișnuite, inventîndu-le într-o anumită măsură virtuțile, fără a mai ține cont de viața reală. Sufletul ei dorea să iubească fără reticențe și să acorde tuturor încredere. Populase lumea din jur cu eroi din visurile sale sau din cărți, și atunci cînd intervenea realitatea cu brutalitățile ei, căuta să se convingă că e vorba de excepții dintre cele mai rare, de niște damnați care au nevoie de ajutor.

Modestă din fire, se temea să iasă prea puternic în evidență, se ferea de laudele zgomotoase, de succese, și dăruindu-se întru totul muncii sale, căuta să rămînă neobservată, lucru pe care îl foloseau din plin și împotriva ei. Idealul ei erau firile eroice, cu un accentuat spirit de sacrificiu. Liubașa aparținea acelei categorii de femei care pot rămîne multă vreme neînțelese și insuficient prețuite. Fără s-o bănuiască, ele sperie pe unii prin firea lor integră, prin noblețea și idealurile elevate spre care tind. Cu asemenea femei nu e ușor să ai de-a face, trebuie să te apropii treptat de ele, să-ți ascunzi defectele și mai ales înclinările rele, dacă le ai, căci altfel n-ai nici o șansă de reușită. De aceea, unii bărbați declară că asemenea femei sînt anoste și obositoare. Liubașa putea părea adesea o adevărată imputare vie și unii căutau să i-o plătească, luînd-o peste picior, ironizînd-o, spunînd că e „de modă veche" sau „mărginită". Nu toți erau dispuși să înțeleagă că oamenii de felul ei sînt asemenea florilor, a căror prezență purifică aerul.

Ziua de lucru a Liubașei începea dis-de-dimineață. Îi plăcea să se scoale devreme, în lumina cenușiu-verzuie a revărsatului de ziuă și să se ocupe de casă. Trezindu-se, Vera Serghieievna găsea pe masă micul dejun pregătit de fata ei și uneori o auzea plecînd tiptil, în vîrful picioarelor, închizînd cu grijă ușa să nu scîrțîie. La policlinică era de regulă lume multă. Bolile nu țin seama de orarul medicilor. Liubașa se grăbea să plece pe teren, acolo unde o

chemau bolnavii. Uneori, număra în glumă treptele pe care le urca pe parcursul unei zile, blocurile de patru etaje nu prea avînd lifturi.

— Astăzi am urcat nu mai puțin de două mii de trepte, zicea ea, schimbîndu-și pantofii cu o pereche de papuci comozi. Ce să-i faci, doctorul trebuie să fie și alpinist ; antrenamentul sportivilor nu trebuie să-i lipsească.

Casele își dezvăluiau în fața ei misterele, iar oamenii bolile. Cîte case, atîtea destine. Treptat, în sufletul Liubașei se adunau impresii, idei, la care altădată nu cugetase. Se gîndea tot mai mult ce lipsit e de apărare în fața bolilor, a bătrîneții,a morții omul, socotit ființa cea mai puternică de pe planetă.

O legendă indiană povestește că Budha. aflînd că oamenii sînt muritori, supuși bolilor și ravagiilor bătrîneții, s-a retras în munți pentru a se putea împăca și deprinde cu acest gînd.

Medicul, asemenea unui luptător ce înfruntă oastea dușmană, este totdeauna gata să respingă loviturile ce se năpustesc orbește asupra oamenilor. Imperfecțiunile medicinei moderne nu puteau însă să n-o întristeze pe Liubașa.

— Ce poți face dumneata, tovarășe doctor, dacă nici eu n-am simțit cum s-a băgat cancerul ăsta blestemat în mine și mi-a supt toată vlaga, îi zise într-o zi o femeie care se sfîrșea în niște chinuri cumplite. Cine știe, poate că și în dumneata s-a băgat și te mănîncă, iar dumneata nici nu știi. Și voi, doctorii, sînteți încă neștiutori, nu aveți nici o putere, cum nu avem nici noi, bolnavii.

În schimb, într-un alt apartament din același bloc, Liubașa a diagnosticat exact și la timp o apendicită purulentă, salvînd în felul acesta viața unui băiețandru de patrusprezece ani. Părinții, îmbrățișînd-o, neștiind cum să-și mai exprime bucuria, repetau care mai de care :

„— Doamne, mare lucru mai e știința ! De nu era știința, murea băiatul. S-ar fi prăpădit de n-ai fi fost dumneata, să vezi ce are, și chirurgul de la spital să-l opereze."

Cu sufletul îndoit, Liubașa se întreba adesea de_partea cui era dreptatea.

O îngrijora mai ales misterul cancerului. În secolul trecut, o boală tot atît de cumplită fusese tuberculoza ; oare atunci păruse tuturor o nenorocire de neînvins, o predes-

tinare fatală ? Cîte teorii nu vînturaseră medicii, oamenii de știință, vracii și înseși victimele acestui microb atotdevorator ! Unde este un Koch sau un Pasteur al vremurilor noastre ? Va dispare oare curînd spectrul cumplit al cancerului ? Cine va găsi primul arma împotriva cumplitelor tumori ? Ce domenii de știință vor interveni hotărîtor și salutar ? Medicina, fizica, cibernetica, biologia sau poate chiar medicina veterinară ? De-ar veni însă mai repede acest leac. Mai repede.

Pentru Liubașa, tumoarea canceroasă era asemenea unei bombe atomice ascunsă în trupul omului. N-are importanță că raza ei de acțiune se rezumă la un singur corp, la un singur creier, la un singur suflet. Pentru fiecare om luat în parte, moartea lui proprie este moartea a tot ce există, moartea întregului univers.

Liubașa era unul din acei medici care se devota trup și suflet meseriei sale, veghind ore și zile la patul bolnavului, luptînd pînă la capăt cu boala. Studiul atent al teoriei lui Pavlov îi arătase importanța deosebită pe care o are rezistența sufletească, tăria, dispoziția lăuntrică, relațiile cu cei din jur, condițiile de muncă, chiar și ereditatea pacientului. Din păcate era atît de aglomerată cu munca, încît să-și fi dublat chiar ziua de lucru și tot nu i-ar fi ajuns timpul.

La una din ședințele fulger de la policlinică, luînd cuvîntul, Liubașa făcea un fel de profesiune de credință :

— Altădată, oamenii cu stare aveau medicii lor de casă. Aceștia cunoșteau întreaga familie, supravegheau permanent sănătatea tuturor membrilor și deveneau un fel de confesori. Aceasta le dădea posibilitatea să pătrundă mai adînc anamneza oamenilor, să le studieze psihicul, agenții patogeni ereditari și căpătați, viciile și calitățile. Medici renumiți din trecut, de pildă Zaharin, care tratase multe familii de negustori bogați din Zamoskvorecie ca și multe familii din înalta societate, făceau adevărate minuni tocmai pentru că își cunoșteau în cele mai mici detalii pacienții. Erau în egală măsură și psihologi, cunoscători ai sufletului omenesc, și practicieni, și teoreticieni.

— Dumneavoastră uitați că noi avem la dispoziție electrocardiograme, tot felul de analize, inclusiv cele biochimice, diverse aparate, pe care nici nu le-au visat d-alde Zaharin, îi replică medicul primar.

Se iscă o discuție înflăcărată. Directorul policlinicii și chirurgul, zîmbind cu indulgență, observară că pe de o parte medicina înaintează cu pași vertiginoși, pe de alta medicii sînt deocamdată mult prea aglomerați cu munca și nu-și pot îngădui să piardă mai multă vreme decît este prevăzut pentru cercetarea și redactarea istoricului bolii fiecărei unități. Se folosi chiar această expresie de „unitate" pentru pacient.

— Poate că în curînd diagnosticarea și tratamentul bolilor vor fi trecute în seama mașinilor.

— În nici un caz ! exclamă Liubașa. Mașina este o creație a creierului omenesc și va rămîne totdeauna mașină. Numai o inteligență vie, umană, poate trage niște concluzii de pe urma datelor pe care ni le oferă mașina, căci nu există și nu va exista niciodată un singur tip de om, nu vor exista oameni standard, după cum nu există două chipuri identice și chiar două palme cu aceleași linii încrustate în ele.

Directorul policlinicii replică îmbufnat și ritos :

— Medicina este știința cea mai înaintată și cu cele mai variate posibilități, o știință cu adevărat multilaterală ; medicina este însăși viața.

Bătaia ceasului întrerupse discuția în contradictoriu. Erau orele zece. Ședința depășise cu o jumătate de oră regulamentul instituit, coridoarele erau înțesate de pacienți.

Medicul este pus adesea să cugete la destinele oamenilor pe care îi întîlnește. Uneori destinul omului poate fi asemuit unui pîrîiaș cu albia aproape secată, cu ape murdare, tulburi, care își face loc cu greu printre nisipuri și pietre. S-ar părea că-l așteaptă inevitabil pieirea. Unele dintre aceste pîrîiașe ajung să se verse însă în lacuri uriașe, în mări, apele lor se purifică ieșind de acolo și își continuă drumul cristaline, bogate. Pentru Liubașa, viața se reflecta în forme variate de manifestare, în obiecte, în tradiții, deprinderi, caractere, în însăși esența oamenilor. I se întîmplase nu o dată ca oameni grav bolnavi pe punctul de a părăsi această lume, să-și deschidă sufletul ca la spovedanie, pentru a nu duce cu ei povara unei existențe în care conviețuiseră binele cu răul, făcut cu voie sau fără voie, bucuriile cu tristețile, bănuielile neconfirmate și jignirile, idealurile și năzuințele nerealizate. Omul

înfruntă în viață dușmani de tot felul, și în tezaurul uriaș al sufletului său găsești tot ce vrei : lacrimi și bună dispoziție, bucurii mari și amarul pierderilor ireparabile, mii și mii de fapte săvîrșite și tot atîtea mii de miraje. Liubașa ajunsese la concluzia că fiecare om își are felul său propriu de a vorbi și de a gîndi, cu totul diferit de al altora, fiecare își are părerile sale originale.

„Ce varietate de caractere, cîte firi cu totul deosebite unele de altele există pe lume, notase ea la un moment dat în jurnalul său. De pildă, astăzi parcă am trecut în alt veac, am pătruns într-o lume ciudată. E pe moarte o veche pacientă a mea, Neonila Savvișna, în vîrstă de nouăzeci de ani, pe care vecinii ei de apartament au poreclit-o „Ciulinul". Femeia aceasta, aducînd la chip cu boieroaica Morozova, fusese spălătoreasă, dar l-a citit în întregime pe Merejkovski și Filozofov. Toată viața ei a fost ca o ceață, stăpînită de tot felul de coșmaruri mistice, de căutări ale lui Dumnezeu, pentru ca pînă la urmă să-l găsească numai pe diavol. Pe băieții ei, pentru că nu erau credincioși, „i-a rupt de la suflet", cum zicea chiar ea, totuși acceptase ca ei s-o ajute cu bani. „Sînt datori s-o facă", zicea dînsa. Unul dintre băieți i-a murit de tifos exantematic încă în timpul războiului civil. Totuși astăzi, Neonila, care mîine, poimîine o să moară, a căutat să mă convingă că nu de tifos a murit, ci că l-a otrăvit nevastă-sa.

„— De ce era să-l otrăvească ? întreb eu uimită. Doar tot dumneata mi-ai povestit că-l iubea așa de mult, că n-a putut să-i suporte moartea, că după un an s-a prăpădit și ea de durere ?"

„— Cum să nu moară, sigur că a murit, a mustrat-o cugetul că l-a trimis pe Vania pe lumea ailaltă. Am auzit-o chiar eu, ascultam la broasca ușii, spunîndu-i lui frate-său : «eu i-am dat de băut otravă lui bărbatu-meu, de l-am trimis pe lumea ailaltă»".

„Dar de ce era s-o facă ? A înșelat-o sau i-a făcut vreun rău ? întreb eu.

„— Vai de mine, cum poți să crezi una ca asta ! Vania ? Era ca un înger. Numai cînd s-a amestecat cu bolșevicii ăștia, nici eu nu știu cum s-a întîmplat, s-a îndepărtat de credință. Și asta tot din cauza muierii. Ea era în partid și l-a tras și pe el. Eu i-am spus de la început : «Fata asta are să te jefuiască și are să te otrăvească, că se închină la

diavol în loc de Dumnezeu». Şi aşa s-a şi întîmplat. A murit Vania şi curînd a luat-o şi pe nevastă-sa la el. Iată, sînt patruzeci de ani şi mai bine de cînd îi pun lumînări şi îi fac slujbe de pomenire."

Acum Neonila este pe moarte. Locuieşte în plin centrul Moscovei, de la fereastra ei se văd casele de pe Prospektul Kalinin, înalte şi atît de zvelte, încît par mai curînd machete. Le privesc şi în timpul acesta o aud pe băbuţă şoptind :

„— Te-am îndrăgit ca pe o nepoată de-a mea, dragă doctoriţă. Uite, am nouăzeci de ani şi poate şi mai bine, că nimeni nu mi i-a socotit. Şi eu mi-s învăţată, dar în altele. Am o iarbă de farmecă sîngele. Pot să te învăţ şi pe tine vrăji. Tu nu mă crezi, dar să vezi ce putere au. E-he, de nu mi s-ar fi vătămat burta (prin burtă înţelege stomacul), o sută de ani aş mai fi trăit în bună sănătate. Vrei să te învăţ tot ce ştiu eu ? Nu sînt vrăji, nu sînt de la diavol citire, ci de la Domnul Dumnezeul nostru. Au să-ţi prindă bine în viaţă. Bărbaţii, ca muştele au să se lipească de tine."

Aveam impresia că asist la scena ghicitului Marfei din opera *Hovanscina*, că am ajuns să trăiesc în Rusia de dinaintea lui Petru. Mi-am venit în fire după cîteva clipe şi m-am mirat : în jur totul trăia o altă viaţă, totul purta semne ale altei lumi. Şi atunci m-am întrebat : dar sufletul omului, el ce semne poartă ? Cine sînt ei, oamenii, în adîncul lor ? Nu cumva unii au rămas în urma vremii ? Majoritatea oamenilor nu stă să chibzuiască, să cugete la viaţă. Omul însă poate să nu bea, să nu mănînce, dar de gîndit e dator să gîndească. Ca de aer şi de apă are nevoie de hrană pentru suflet, de cugetare profundă. Altfel mai rămîne omul om ?

Cîţi pacienţi n-am cunoscut. Aş putea să scriu romane întregi despre ei. Din păcate, nu simt chemarea şi nici talent nu am. De pildă, într-un apartament de patru camere, deasupra celui în care locuieşte Neonila, stă Tosenka — aşa-i zice toată lume —, cu cei opt copii ai săi. În timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei, femeia a fost trei ani şofer în linia întîia a frontului, rănită de trei ori, decorată cu tot felul de medalii şi ordine. După război, în loc să se apuce de învăţătură, s-a apucat de „viaţă personală", cum mi-a mărturisit. Acum munceşte ca portăreasă. Ultimul bărbat i-a murit nu de mult, dar

Tosenkăi nu-i prea pasă. Pe copii și i-a băgat pe la internate și numai duminicile și vara apartamentul ei încăpător seamănă cu un țărm pe care au poposit zgomotoase păsări sălbatice călătoare...“

Serghei Ivanov era bolnav de o gripă virotică. Termometrul urcase pînă la patruzeci de grade cînd a venit Liubașa să-l consulte. Bolnavul gemea, cerea de băut, tușea, ba-și pierdea conștiința, ba și-o recăpăta, și atunci întreba privind în tavan cu ochii injectați :

„— Am să mor sau nu ? Și tot el răspundea, văitîndu-se : N-am să rezist. Am să mor !“

Liubașa îi puse ventuze, prescrise antibiotice, îi dădu de băut lapte fierbinte și indică vecinei de apartament cînd și ce medicamente să-i dea. Apoi plecă. Gîndul îi rămase însă la bolnav. Ivanov era un bărbat frumos, ochii lui, în care lucea o expresie băiețească puțin speriată, păreau poate din cauza temperaturii ridicate de culoarea violetelor. Fiecare dintre noi poartă în suflet, din copilărie o imagine pe care o socotește ca întrupînd desăvîrșirea. Liubașa își zise că nu mai văzuse un tînăr atît de plăcut la chip. Seara, îndreptîndu-se spre casă, Liubașa făcu un ocol și trecu să-l vadă iar. Îl mai ascultă la plămîni și se sperie. În partea dreaptă se auzeau niște zgomote rare, răgușite.

„Nu cumva e pneumonie ?“ se îngrijoră ea și, fără să-și dea seama cum și de ce, se hotărî să vegheze la căpătîiul lui. Telefonă mamei sale că este obligată să rămînă lîngă un grav bolnav.

— Nu-l mai pot duce la spital, e prea tîrziu. Omul stă singur și zace fără cunoștință. Mă cam îngrijorează ritmicitatea inegală a inimii. Cred că e vorba de o pneumonie. Tratamentul nu poate fi amînat. Poate că voi reuși să opresc procesul și să preîntîmpîn un nou focar, se justifică ea față de Vera Sergheievna. Ți-am telefonat ca să nu-ți faci probleme, mamă.

Liubașa nu închise ochii toată noaptea și spre dimineață reuși să oprească evoluția bolii. Revenindu-și, Serghei privi cu oarecare mirare femeia din fața lui, o necunoscută cu chipul obosit.

— Aș putea să mă bărbieresc ? întrebă el, pipăindu-și fața.

— Deocamdată, nu. Să lăsăm pe mîine, hotărî Liubașa, pregătindu-se să plece la policlinică.

— Plecați ? Dar cu mine cum rămîne ? se întristă Serghei.

— Am să mai trec. Odată ce am intrat în horă, n-am să te las, am să te pun pe picioare. E o chestiune, ca să zic așa, de obligație profesională. Era caz de internare în spital, dar eu nu m-am hotărît de la început, iar noaptea a fost prea tîrziu...

— Am înțeles. E ca la sport. Carę pe care. Dumneata învingi microbul sau el pe dumneata.

— Este datoria oricărui medic să lupte pentru pacientul său.

Așa făcu Liubașa cunoștință cu Serghei.

După cîteva luni s-au căsătorit, fără zarvă, și Serghei se mută la Liubașa. Vera Sergheievna nu se opuse, consecventă convingerii urmate cu sfințenie de a nu-și impune gusturile și părerile copiilor.

„Pînă la urmă ei tot vor merge pe drumul pe care și l-au ales, în schimb, o să-mi facă imputări că le-am stat împotrivă. De altfel, cine poate ști ce e mai bine și cum e mai bine", își zise ea. Sincer vorbind, Serghei nu-i plăcea, dar analizîndu-se cu atenție, Vera Sergheievna se gîndi că ar putea fi un pic geloasă pe el, pentru că îi răpea fiica preferată și își zise că acest sentiment o face neobiectivă.

De fapt nu avea ce-i imputa. Serghei era nu numai un bărbat frumos, dar se arăta și politicos, serviabil, uneori exagerînd chiar, făgăduia cu ușurință să facă tot ce-l rugai, dar nu totdeauna își ducea la îndeplinire promisiunile. Avea obiceiul să întîrzie totdeauna, după care încerca jenat să dea explicații, invocînd niște motive teribil de importante, dar cam neclare. Uneori dispărea pe neașteptate, lipsind cîteva zile de-a rîndul.

Era neîndoielnic un om inteligent, întreprinzător și meșter la toate. Știa să deseneze, putea repara diverse aparate casnice, avea chiar două inovații la uzină, unde lucra pe post de inginer, deși nu-și terminase încă politehnica, fiind student la fără frecvență. Oriunde apărea, Serghei era întotdeauna înconjurat cu simpatie de copii. Putea să stea ore de-a rîndul trebăluind la acvariumul său, unde ținea pești din cei mai ciudați. Mai avea un motan dresat, pe Toma roșcovanul. Ochii motanului, rotunzi, strălucitori, semănînd cu niște fructe de pădure, erau întotdeauna îndreptați cu adorație spre stăpîn. În odaia lui Serghei mai trăiau în bună convietuire o pereche

de canari și o pereche de papagali. Serghei le știa deprinderile, dorințele, s-ar fi zis că intuia sufletul păsărilor și al animalelor. Vesel, aducea uneori cu un băieţandru nebunatic, totuși lăsa pînă la urmă o impresie ambiguă; s-ar fi zis că în sufletul lui trăiau doi oameni sau că ascunde un secret, un mister, și lucrul acesta o cam îngrijora pe Vera Sergheievna.

Într-o zi, destul de curînd după nuntă, Serghei dispăru pentru trei zile în care timp nu fu de găsit nicăieri. Liubașa, înnebunită de spaimă, cutreieră toate spitalele și ajunse chiar și la morgă. Cînd nu mai știa ce să mai creadă, cînd aproape pierduse speranţa să-l mai revadă, Serghei apăru pe neașteptate. Atunci deveni limpede ceea ce Liubașa nici nu bănuise. Nebărbierit, complet ras în cap, cu ochii încercănaţi, într-o haină murdară și ruptă, Serghei avea o lucire plină de răutate în priviri. Fără să mai aștepte întrebări, gata parcă să se năpustească, să se ia la harţă, mărturisi adevărul crud, cu o voce răguşită:

— Mi-au făcut-o dinadins. M-au luat bun zdravăn, treaz, și m-au dus la miliție. Nu te uita la mine cu atîta compătimire și repulsie. Sînt mai bun la suflet decît tine și mai deștept decît alții. Și apoi cine nu bea în Rusia? Taci... Ce te-a apucat să jelești? Ce, ești coca mică? Dacă vreau, mă las pe dată de băut. Sînt un om puternic, pot orice, numai că nu vreau. La ce bun să mă las? M-ai văzut vreodată beat? Nu! Atunci ce să mai discutăm? La femei n-am fost, ți-o jur, n-am fost.

Acesta era secretul pe care-l ascundea cu atîta grijă Serghei. Căsătoria Liubașei cu un beţiv fu o lovitură grea pentru întreaga familie. Serghei nici nu se gîndea să se apuce de tratamentul de dezalcoolizare asupra căruia insistau și soția și mama soacră. La rugăminţile Liubașei ba își ieșea din fire, ba începea să se căiască. În zilele liniștite, cînd era treaz, jura să nu mai bea, era omul blînd de altădată și cuvintele lui sunau convingător. Liubașa îl credea, își făcea iluzii, spera că are să se vindece, totuși viaţa ei devenea tot mai grea. În zilele de beție, Serghei dispărea de acasă, pentru a reveni după un timp cu fața buhăită, cu o privire de plumb în ochii inexpresivi și demenţi, murdar și brutal, trezind în Liubașa o repulsie greu de stăpînit. Viaţa îi deveni cu totul apăsătoare după ce fu nevoită să facă un avort, pentru a nu da naștere unui copil conceput cu un alcoolic.

„De unde această patimă la Serghei ? se întreba Liubașa, Ce să fie ? Lipsă de voință, înrîuriri proaste, teamă în fața greutăților vieții, absența unui sentiment propriu de demnitate ?“ Căutînd răspuns la aceste întrebări, ea se interesă de trecutul soțului său. Viața lui Serghei nu fusese fericită. Tatăl murise pe front, mama se căsătorise a doua oară, copilul o cam deranja, dar nici ea n-o duse multă vreme. Băiatul nu cunoscuse viața de familie în copilărie, nu fusese înconjurat de afecțiune și căldură. Copil dotat, de mic arătase o deosebită iscusință manuală, știa să facă orice, să sculpteze mici figurine, rame de lemn, cutiuțe. Se pricepea la lăcătușerie și tîmplărie. Niște speculanți puseseră ochii pe el. Băiatul cîștiga banii destul de ușor. Cîțiva escroci și pierde-vară îl atraseră în societatea lor. Toți erau bețivi. Serghei, la început, a încercat să se opună influenței lor. Vodca îi făcea rău, așa cum face rău țigara celui ce nu-i obișnuit cu ea. Era însă luat peste picior, persiflat. Se dădu și el „pe brazdă“. Și atunci începu decăderea. Mlaștina în care căzuse îl trăgea tot mai tare la fund. Începu să se îmbete regulat, să evite pe cei care îl judecau aspru, socotind încăpățînarea în rele drept o manifestare a voinței.

Ca să fie liberă serile, și în felul acesta să-și apere soțul de tentația băuturii, Liubașa se angajă medic într-un spital.

Zilele cînd Serghei părea revenit la viața normală erau și pentru Liubașa zile de odihnă. Ca și înainte de căsătorie, se duceau la cinema, se plimbau ori mergeau la teatru, la meciuri, la expoziții. Acasă domnea buna dispoziție, o atmosferă de înțelegere și bună pace, vodca părea să fi fost pentru totdeauna dată uitării. Serghei se juca cu Tomka roșcovanul, își îngrijea canarii. Într-un rînd îi zise soției sale :

— Draga mea Liubașa, cum ți-ai putut imagina că sînt un om de nimic, un bețiv înrăit, o căzătură, o ființă slabă, lipsit de caracter ? M-ai asemuit cu personajele acelea din romane, intelectualii decăzuți, ratații. Spune și tu, cui nu i se întîmplă să mai tragă un pic la măsea ? Pot eu să-mi refuz prietenii cînd mă invită la restaurant ? Au să zică despre mine că sînt un zgîrie-brînză sau un înfumurat ! Noi, bărbații, avem alte idei despre viață decît voi, femeile. Trăim după alte legi. Crede-mă, nici eu nu-i

suport pe alcoolici. Ce ticăloşie să vezi un om zăcînd prin şanţ ! Asta nici nu mai e om, e un animal !

„— Soţul dumitale are în cap o adevărată comoară, lucrează singur cît trei, i-au spus Liubaşei la uzină. E inteligent, un inovator, munceşte bine şi pe linie obştească ; bineînţeles cînd este treaz. Orice l-ai pune să facă, e întotdeauna primul. Ce-i drept, cam bea. Dar cui nu i se întîmplă să bea ? E încă tînăr. Numai să nu întreacă măsura. A făgăduit să termine facultatea. Noi i-am dat un profesor care să se ocupe de dînsul. După cum ştii, şi-a dat cu succes examenele pentru trei ani de facultate. Caută şi nu-l pisa, ci dimpotrivă, înconjoară-l de grijă şi înţelegere. O femeie poate multe. Şi noi, la rîndul nostru, o să căutăm să te ajutăm. De altfel, să ştiţi că numai cei bolnavi sau egoişti nu beau deloc.

Liubaşa se mai consola şi privea cu nădejde spre viitor.

— Serioja, eu sînt voinţa ta, sprijinul tău. Bizuie-te pe forţele mele. Bei pentru că eşti slab, te temi de viaţă, eşti prea blînd şi moale, îi şoptea ea cu glasul mîngîietor, ca o mamă care-şi leagănă copilul.

— Eşti bună, mult prea bună, îi răspundea el adormind.

Cînd era beat, Serghei se schimba total, nici nu mai semăna cu el. Liubaşa simţea o milă profundă, şi acest sentiment o ducea la disperare. Ce era să facă ? Ce putea să facă ? O cuprindea o stare de delăsare totală, de desnădejde cumplită. Era ca o boală grea cu care lupta de care dorea să scape. Ajunsese să aibă accese de furie, cînd era gata să distrugă totul. Viaţa părea că-şi pierde sensul, uneori Liubaşa îşi zicea că ar fi mai bine să moară.

Cu amărăciune crescîndă observa că după fiecare beţie Serghei devenea mai meschin, mai rău, sufletul i se înăsprea. Şi sănătatea i se şubrezea. Mîinile începură să-i tremure, umbla cam deşănţat, avea o privire respingătoare, tîmpă şi în acelaşi timp cu o lucire de viclenie. Mintea tot mai des, făcea pe grozavul, îşi dădea aere, turuia vrute şi nevrute. Într-o zi, intrînd în odaie pe neaşteptate, Liubaşa îl surprinse luînd bani din poşeta ei. Rugăminţile insistente de a începe tratamentul nu făceau decît să-l enerveze.

„Oare fiinţele acestea demne de milă, decăzute, îşi spunea uneori Liubaşa, au crescut şi ele în braţele unor mame grijulii, au fost pionieri, mîndri de cravata lor roşie,

au purtat mai tîrziu uniforma militară, au visat să facă fapte eroice, să călătorească, să făurească mașini neobișnuite, au construit case, au zburat în înaltul cerului? Ce sînt, niște nefericiți sau niște criminali? Ce i-o fi îndemnat la beție, singurătarea, dorința de a face pe grozavii, de a imita pe alții, impasul, teama în fața vieții sau a morții?"

Într-o zi, în drum spre casă, Liubașa, se opri într-un magazin de băuturi cu gîndul să încerce un fel de anchetă printre cîțiva indivizi ce stăteau și consumau o sticlă de vodcă „în trei".

— Ce v-a făcut să recurgeți la acest mijloc atît de cumplit de sinucidere lentă? zise ea.

— Mai are viața vre-un rost fără băutură? Băutura îți luminează creierul, răspunse unul dintre ei, cu vocea împleticită, cu chipul negru.

„Toți alcoolicii ăștia seamănă între ei", își zise Liubașa, amintindu-și de chipul lui Serghei. Aceeași ochi umflați, fără viață, aceeași culoare cadaverică a pielii. Nici nu e de mirare: oamenii se deosebesc unii de alții tocmai că pe chipul fiecăruia se oglindește viața lui interioară, acest univers cu adevărat irepetabil. La alcoolici însă, intelectul adoarme, dispare individualitatea, amprenta proprie fiecărui suflet. De aceea și chipurile lor devin chipuri de morți, lipsite de orice scînteie lăuntrică."

În timp ce Liubașa reflecta, cel de-al doilea bețiv care sorbea direct din sticlă se șterse pe buze și-i vorbi răstit. Picioarele îi tremurau așa de tare încît părea să joace pe loc.

— Uite, ce am să-ți spun, duduiță. Dumneata se vede că predici lupta împotriva alcoolismului. Am citit acum cîțiva ani în ziarul «Izvestia» că de cap de locuitor, dacă socotim că beau toți bărbații de peste șaisprezece ani și zece la sută din femei, revin cam trei litri de votcă pe lună. Dacă mai punem la socoteală berea, vinul și samogonul, cifra se ridică la cinci litri. Spune și dumneata..., dacă asta e... mult.

— Ca să zicem așa, niște rămășițe ale capitalismului, adăugă al treilea, ironind. Să bem deci pentru Bachus și pentru rămășițe. Și-i trase o înjurătură. Să știi, domnișoară, că nu există pe lume nimic mai strașnic decît vodca și mai ales decît samogonul. De altfel, și medicii o spun: contribuie la lărgirea vaselor, ajută la circulația sîngelui.

Deşi Serghei în ziua aceea era treaz, tocmai ieşise dintr-o perioadă de beţie, Liubaşa se gîndea cu groază că trebuie să se întoarcă acasă. Era apăsată de altfel şi de faptul că Serghei se arăta tot mai nepoliticos, chiar mojic, mereu iritat şi cu capsa pusă.

— Mă plictisesc să stau cu o sfîntă, îi zise el într-o zi, cînd se îmbătă din nou. M-am săturat de lacrimile tale, de imputările tale rostite sau nerostite. Nu de dădacă am eu nevoie, ci de o muiere în toată legea. M-am săturat să tot ascult citate din clasici în legătură cu beţia. Le ştiu şi singur. Altă socoteală e cînd ai alături o fetişcană veselă, plină de viaţă, cu ea şi de băut bei mai puţin, că aceeaşi porţie o împarţi pe din două. Du-te şi ţine conferinţe altora.

Serghei îşi lovi prima oară soţia, după ce află că aceasta se dusese la uzină să-i roage pe tovarăşii săi de muncă să-l convingă să urmeze tratamentul de dezalcoolizare sau de nu, s-o ajute să-l interneze cu forţa în spital.

— Eşti o trădătoare, o intelectuală mizerabilă, strigă el. N-ai nici un Dumnezeu în tine, eşti aşa de anostă, că ar trebui să-ţi pun sare.

Şi o înjură aşa, încît Liubaşa văzu negru înaintea ochilor. Prima ei mişcare fu să se urce pe fereastă şi să se arunce jos de la etajul patru, ca să nu mai audă nimic, să nu mai vadă, să nu mai ştie de nimic. În această clipă se simţi eliberată definitiv de sentimentul de milă ce o încătuşase pînă atunci şi o împiedica să-l părăsească pe Serghei.

— Te ucid ! strigă el, de parcă ar fi simţit în mod instinctiv că pierde dominaţia asupra acestei femei care făcuse pentru el atîtea sacrificii. Şi ca să-ţi fac o bucurie, află că am şi o amantă : Tonia, planificatoarea uzinei ! Numai cu ea mă mai odihnesc de pe urma discursurilor tale moralizatoare. Dracu să te ia ! Aia are corp, nu ca tine, o scîndură. Cară-te ! Să nu-ţi imaginezi că ai să mă bagi în spital. Sînt mai sănătos decît tine, cu toată sfinţenia ta.

A doua zi, Liubaşa intentă acţiunea de divorţ. Sufletul însă continua să sîngereze.

Serghei căută de cîteva ori s-o revadă, îi scrise dîndu-i tot felul de explicaţii, făgăduindu-i să nu mai bea. Scri-

sorile lui trezeau ecouri dureroase în sufletul Liubaşei, dar hotărîrea de a rupe relaţiile cu fostul ei soţ era fermă.

Căsătoria nefericită o făcu să-şi piardă încrederea în oameni, să devină bănuitoare. Două cute amare pornind de la nări spre bărbie i se întipăriră pe chipul tînăr. Căpătase un obicei involuntar să încrunte din sprîncene, de parcă ar fi durut-o mereu ceva. Numai la spital redevenea cea de altădată, energică, vorbăreaţă. Ca să mai uite de necazuri, dăruia din belşug timpul şi gîndurile sale bolnavilor. Cum nu-i plăceau saloanele de spital vopsite în ulei, cu linoleum rece şi lunecos, căuta să facă tot posibilul ca să creeze iluzia unui confort de linişte familială. Interzise în încăperile unde se aflau bolnavii ei lumina puternică a becurilor care irită ochiul şi creierul. Aducea în fiecare zi flori sau ramuri de conifere, de mesteacăn, ca oamenii să uite de atmosfera apăsătoare din spital, de mirosul de medicamente, de clor.

„Cînd statul nostru va fi mai bogat, vom aduce în spitale aer curat, ozonificat şi ionizat, aer marin, le vom da bolnavilor lenjerie şi halate frumoase, vom pune pe pereţi tablouri frumoase, îi vom lăsa să asculte muzică", îşi zicea Liubaşa făcînd planuri de viitor. După teoria lui Pavlov, trebuie să stimulăm la bolnavi reflexul fericirii, să le întărim dorinţa de a trăi. Trebuie să trezim în cei bolnavi o aprigă voinţă de viaţă, de sănătate. De asemenea, e cazul să folosim mai mult în tratamente ierburile, plantele. Să nu uităm că pămîntul este o adevărată farmacie, o farmacie miraculoasă. Medicii orientului străvechi spuneau că natura a creat mijloace de vindecare pentru toate bolile care există pe lume. Există tot atîţia prieteni ai omului cîţi vrăjmaşi, fiecare otravă îşi are antidotul."

Căutînd să se convingă că în ciuda nefericirii sale proprii pot exista căsnicii armonioase şi fericite, Liubaşa făcea vizite dese Nataliei şi lui Ghenadi. Privită din afară, viaţa lor părea monotonă, dar intuiţia ascuţită a Liubaşei îi spunea că de fapt era vorba de o fericire tihnită, de acea bucurie unică pe care ţi-o dă deplina comuniune sufletească. Amîndoi munceau mult, dar seara, regăsindu-se, nu mai conteneau să-şi comunice impresiile, să povestească ce au făcut în timpul zilei, de parcă nu s-ar fi văzut o veşnicie. În vremea aceea Ghenadi tocmai lucra la încer-

carea unor noi tipuri de avioane, şi toate gîndurile sale erau îndreptate spre perfecţionarea formei acestora, a aripilor, a calculelor care să asigure viteze uriaşe.

— Îmi iubesc meseria şi-mi iubesc şi soţia, glumea Ghenadi. Unul din secretele misterioasei tabule a fericirii este să-ţi găseşti o dragoste pe viaţă şi o meserie care să-ţi placă.

Natalia nu-şi pusese niciodată întrebarea dacă făcuse bine sau nu alegîndu-şi meseria de medic. Acum, sub înrîurirea lui Ghenadi, care-i împrumutase ceva din calmul său puternic, părea definitiv încredinţată că acest drum de viaţă îi fusese într-un fel predestinat.

„Orice om care se naşte îşi are soarta sa, calea sa ; principalul e să găseşti această cale, să înţelegi pentru ce anume te-au predestinat ereditatea, împrejurările de viaţă, mediul, aptitudinile tale, epoca", repeta ea ca un ecou cuvintele lui Ghenadi.

CAPITOLUL VI

Plecarea

BOLNAV DE CÎTEVA ZILE, PAVEL Aleksandrovici trimisese vorbă lui Viktor să treacă să-l vadă. Cum în ziua aceea Viktor avea şedinţă la institut, unde lucra în calitate de cercetător ştiinţific principal, trecu mai întîi pe la slujbă. Lăsă trenciul la garderobă şi urcă grăbit scara de marmură care ducea spre sala de şedinţe, ticsită de lume. În ciuda orei matinale, la masa prezidiului se şi instalaseră cîţiva membri ai consiliului ştiinţific, specialişti bine cunoscuţi în domeniul istoriei.

După o comunicare interesantă, un academician în vîrstă ceru cuvîntul. Chipul lui părea coborît dintr-o pînză a lui Velásquez, aducînd cu acel cardinal de la curtea spaniolă de pe timpul lui Filip al II-lea, chel, cu faţa moale, trandafirie, lipsită de zbîrcituri, cu ochii stinşi, inexpresivi. Oameni ca acesta nu cunosc jocul pasiunilor, al emoţiilor puternice, ei îşi însuşesc o dată pentru totdeauna o teorie, un punct de vedere, pe care-l apără pînă la moarte.

Academicianul ţinu un discurs interminabil. Se vede că îi făcea o deosebită plăcere să se audă vorbind ; din cînd în cînd dădea citire unor însemnări sau citate, făcînd apel la autorităţi incontestabile.

— Mare plictiseală, îi şopti Viktor prietenului său, specialist în istorie universală, care şedea alături de el.

— Fiecare otravă îşi are antidotul. Să vezi că nu trec nici cincisprezece minute şi babalîcul ăsta îi va adormi pe toţi. Toate argumentele sale vor rămîne consemnate doar în stenogramă, răspunse Viktor şi el în şoaptă.

Se întîmplă întocmai. Curînd, o parte din cei prezenţi începu să moţăie, cu ochii pe jumătate închişi, lăsînd impresia că ar cugeta profund. Alţii, mai precauţi, luptau cu disperare cu somnul, se prefăceau că iau notiţe sau discutau între ei.

De trei decenii academicianul repeta aceleaşi lucruri, în forme şi variante diferite, de parcă timpul ar fi stat pe loc şi totul în jurul său ar fi murit. Glasul lui monoton, subţire, de femeie, cu o intonaţie egală, producea asupra celor ce-l ascultau efectul unui somnifer.

„— Ce erudiţie nemărginită," rosti destul de tare una dintre cercetătoarele „cu perspectivă", după cum se exprimase deunăzi academicianul.

Aşteptînd apatic terminarea discursului, Viktor se gîndea la ale sale şi-şi făcea unele însemnări.

„Istoria este un veşnic cîmp de luptă, un cîmp unde se încrucişează pasiunile. De trecutul istoric trebuie să te apropii ca de un lucru sfînt. Cu conştiinţa şi inima curate. Ce ştim noi despre trecutul cel mai îndepărtat, despre începutul începuturilor ? Ar fi trebuit demult smuls vălul ce le acoperă. Vălul acesta nu este mai puţin opac sau dens decît cel care ne împiedică să descifrăm viitorul. Omenirea are nevoie în egală măsură de clarvăzători şi de mari oameni de ştiinţă, de spirite îndrăzneţe... Cîrtiţele care sapă sub pămînt ce pot face ele ? Cînd te gîndeşti că inchiziţia a ars pe rug atîtea genii umane, atîtea minţi ce au dus în mormînt descoperiri epocale şi, în acelaşi timp, în anumite perioade mînăstirile au fost loc de refugiu pentru liber-cugetători, pentru sceptici. Iată unul din numeroasele paradoxuri ale istoriei. Istoria, ca şi arta, ca şi literatura, a fost totdeauna indisolubil legată de politică. Obiectivismul este o iluzie sau un camuflaj viclean."

Gînduri ca acestea îl urmăreau demult pe Viktor. Da, incontestabil, pentru unii istorici Napoleon este un atlet cu umeri laţi, frumos, cu un profil de zeu antic, pentru alţii un omuleţ scund, firav la trup, cu coşuri pe faţă, purtînd cizme cu tocuri uriaşe ca să pară mai înalt, căptuşindu-şi tunica cu vată ca să aibă un aer mai majestuos. Pentru marxişti însă, personalitatea umană este determinată de mediu, de structura economică, de epocă şi reflectă în ultimă instanţă nivelul de dezvoltare a poporului.

Felul de a gîndi al oricărui om este într-o măsură mai mare sau mai mică influenţat de profesiunea lui. De pildă, istoricii şi scriitorii se mişcă mai uşor decît alţii pe scara timpului.

Între timp, în sală se încinse o discuţie înflăcărată despre evenimente petrecute cu cinci decenii în urmă, dar a căror importanţă pentru istoria întregii omeniri era indiscutabilă şi continua să-şi păstreze actualitatea.

Făcînd abstracţie de discuţiile din jur, Viktor îşi continuă drumul în trecut. „Altădată, gîndi el, războiul însemna bătălii în care ca la paradă treceau în scînteieri de aur cu repeziciunea unor nori mînaţi de furtună regimente de luptători cu coifuri strălucitoare, cu arcuri şi săgeţi, cu săbii şi suliţi. Astăzi, războiul înseamnă tunuri, tancuri, rachete.

Un tablou imaginar copleşi sufletul lui Viktor : spre cerul senin se înalţă o umbrelă albicioasă, care se deschide în zbor, smulgîndu-se parcă din mîna unui gigant. Nu e de fapt o umbrelă, nu ! Mai curînd o larvă din care se naşte fluturele sau o floare japoneză de hîrtie aşezată în apă. Încă o clipă, şi totul se transformă într-o explozie ucigaşă. Orice ar fi, fluture sau umbrelă, sînt deopotrivă purtătoare de moarte. Moartea albă. Bomba cu hidrogen.

Balakov se scutură de aceste gînduri chinuitoare, încercînd să asculte ce se vorbea în jur, dar gîndurile îl răpiră iar. Bunicul... Ce o fi cu el ? Toată viaţa sa, bunicul se gîndise la un lucru, la unicul adevăr pe care el, nepotul, îl cucerise treptat şi greu, şi anume că trebuie depuse toate eforturile pentru a împiedica distrugerea pămîntului, a civilizaţiei, a ideilor şi a fericirii celor ce-l locuiesc. Lupta trebuie dusă cu orice sacrificii. Istoria nu este un simplu registrator sau cronicar, istoria este dascăl şi luptător. Fiecare veac care se scurge, trece, trebuie să fie o punte aruncată spre viitor. Perioadele revoluţiilor reprezintă

arsenale unde se păstrează, ferite de rugină, armele ce vor folosi generațiilor de mîine.

Altădată lui Viktor i se păruse că, retrăgîndu-se în adîncimile veacului al XVIII-lea, ar putea face abstracție de furtuni, ar putea să se ferească de ele. Își dădea seama acum cît de mare îi fusese eroarea...

Către orele două, discuțiile luară sfîrșit.

În pauză, folosindu-se de un moment prielnic, Viktor anunță pe un coleg că are treabă urgentă la arhivă și părăsi institutul. Coborî spre metrou și porni spre locuința bunicului său. Era întotdeauna îngrijorat cînd auzea că bătrînul este bolnav. Pavel Aleksandrovici avea optzeci și șase de ani. O vîrstă, nu glumă. Oricînd era posibilă o amenințare, o explozie definitvă. Puțini sînt oamenii care s-ar putea făli zicînd „Mai am patru ani și împlinesc nouăzeci".

„Dar dacă de astă dată e sfîrșitul ?" se întreba îngrijorat Viktor. Nu-și putea imagina că Pavel Aleksandrovici ar putea dispărea din viață, ar putea să nu mai existe. „De va pleca din viață acest om, unul singur, pentru mine în jur va fi pustiul !" își spuse Viktor.

O găsi pe Pelagheia Ivanovna trebăluind prin gospodăria bunicului. Vrînd să-l îmbărbăteze și să-l mai distreze cumva pe Pavel Aleksandrovici, o adusese cu ea și pe Murka, o pisică urîtă și năpîrlită de numeroasele-i aventuri și o așezase în pat la picioarele bolnavului. După părerea ei, Murka era ființa cea mai deșteaptă din lume. Pisica refuză să se întrețină cu bolnavul, își zgîrie stăpîna, sări din pat și se retrase la bucătărie.

— Ce-i drept, e cam zănatecă, sau poate că a simțit niscaiva șoareci, dar altfel e bună la suflet, zise Pelagheia Ivanovna. Și adăugă a îmbărbătare : De ți-ar fi fost rău cu adevărat, Pavel Aleksandrovici, Murka nu s-ar fi mișcat de lîngă tine. Cînd mi se întîmplă să bolesc, nu mă lasă singură pentru nimic în lume.

În loc ca să șadă ca de obicei în fotoliu, de astă dată bunicul era pe jumătate întins în pat. Bătrînul stătea sprijinit pe cîteva perne înfoiate, de o albeață solemnă și parcă rău prevestitoare... Chipul lui era și el alb, cu o expresie de suferință. Apropiindu-se, Viktor desluși pentru prima oară în ochii bătrînicioși, decolorați, înconjurați de cearcăne negre, o expresie de teamă și mirare.

„Cum așa ? Mi-a și sosit timpul ?“ părea să-i întrebe privirea.

Bătrînul se simțea rușinat de neliniștile sale, de teama de necunoscut care-l încerca. Lupta să nu-și piardă obișnuita stăpînire de sine. Într-o clipă, Viktor înțelese totul. E mai ușor să mori în bătălie, înfruntînd moartea, să primești pe neașteptate ultima lovitură, decît să zaci cu mîinile legate, să aștepți inevitabilul, s-o vezi cum se furișează și te strînge de gît... Foarte greu, cere voință și o bărbăție deosebită.

— Nu moartea mă înspăimîntă, ci trecerea în neființă, rosti pe neașteptate Pavel Aleksandrovici. E groaznic... să simți teama. Un sentiment ticălos, nedemn de om. Să te milogești mereu pentru o amînare, de o zi, două. E un lucru care te înjosește, și de altfel nu stă în firea Balakovilor o asemenea cerșetorie rușinoasă. Ei, să zicem că aș mai trăi o lună, chiar un an așa invalid cum sînt ; ce contează asta față de imensitatea timpului ? E mai puțin decît un strănut. Păcat că nu apucăm să trăim pînă în clipa cînd în organismul nostru se instaurează instinctul morții, dorința de a muri. Omul moare prea devreme, cînd creierul său încă nu s-a destrămat, mai lucrează, mai arde.

— Zadarnic te-ai pregătit de drum, îi replică Viktor, căutînd să glumească. N-a venit încă timpul să ne despărțim. Tu ai să fii al doilea Matusalem. Ai să trăiești două sute de ani.

— Prea puțin, băiete. Limita vieții omenești este de două sute cincizeci, răspunse cu o sclipire șugubeață bătrînul. Ai vrut să mă înșeli la socoteală... Nu, nu vreau să mai fac umbră pămîntului, să trăiesc ca un ramolit. Mă lasă cînd inima, cînd capul. Mi-e teamă să nu fac o congestie cerebrală. Mă tot încearcă niște spasme la creier. Dacă fac o paralizie ? Ce treabă ar mai fi și asta ? Uite, acum, parcă mi s-au cufundat gîndurile într-o gelatină, nu pot nici scrie, nici citi. De aceea mi-am zis că trebuie să mă pregătesc, să mă înfățișez, cum zice Pelagheia. Așa e, bine am zis, bunicuța mîțelor ? Spune că și tătucul ei s-a dus și el așa. Mîțele nu seamănă cu oamenii, au zece vieți într-însele. Uite, Pelagheia zice că una din mîțele ei a căzut de la etajul patru și drept pe labe. S-a scuturat un pic și a pornit mai departe.

— Te rog, Pavel Aleksandrovici, să-mi laşi mîţele în pace. Nu dau animalele pe oameni. Şi cîinele, şi pisica, ce fiinţe pline de bunătate şi credinţă sînt ! Nu-ţi fac nici un rău, pe cînd de oameni trebuie să-ţi fie teamă, trebuie să te fereşti. Omul te poate mușca de moarte.

— Ei, chiar aşa, fiecare om te poate mușca ?

— Nu fiecare. De pildă, tu te-ai născut cu un suflet bun, de om drept. Mai sînt şi alţii ca tine. Şi acu, Murka şi cu mine ne ducem. În ce-i priveşte pe copii şi nepoţi, în zilele noastre ei nu fac altceva decît nervi oamenilor bătrîni. Cum zice o vecină de-a mea, îşi macină părinţii. Din cauza lor îmbătrînim.

— Ştii, zise bunicul, după ce Pelaghcia ieşi, am observat că bătrînii au obiceiul să generalizeze. Dacă e vorba de copii, atunci toţi copiii, de nepoţi, de asemenea, toţi grămadă. Toţi oamenii. Toate mîţele. Dar viaţa, natura, creaturile ei, oamenii mai ales nu se încadrează în nici un fel de generalizări. Cu atît mai mult în zilele noastre. Fiecare om e aparte, în felul lui nici unul nu seamănă cu celălalt.

— Te ascult, bunicule, şi-mi zic că ai o minte mai limpede decît mulţi dintre noi, tinerii.

— Ei, frăţioare, nu mai e ca altădată. Spasmele astea, naiba să le ia. Acu ascultă pentru ce te-am chemat. Nu ca să-mi dai plosca, nu, deşi şi asta, cînd te apropii de sfîrşit, e un lucru important. Vreau să mă descătuşez total.

— Cum adică ?

— Din ţărînă m-am tras, şi-n ţărînă mă-ntorc, cum se zice. S-a zis cu tot ce-am fost, cu tot trupul meu, urmează dezagregarea, descompunerea în fire de nisip, în atomii primari. Nu căuta să mă consolezi, spunîndu-mi că n-am să mor cu desăvîrşire, că am să îngraş pămîntul, rădăcinile copacilor sau spicele de grîu. În clipa în care mi se va stinge conştiinţa, aşa cum se sting stelele, pe vecie, nu voi mai exista. Amin ! Am să-ţi spun drept : greu e uneori să trăieşti, dar lucrul cel mai greu este să rupi cu viaţa asta, să mori. Şi mai ţine minte un lucru : fiecare dintre noi ţine mult la bagajul pe care l-a cîştigat în viaţă : idei, gînduri, amintiri, cunoştinţe, sentimente şi chiar şi la titluri, la onoruri. Cîte ceva am ajuns să înţeleg în anii aceştia lungi de viaţă, deşi tot ignorant am rămas. Îţi zici că ai trăit o viaţă lungă, dar cînd priveşti în urmă, înainte de a muri, totul ţi se pare doar o clipă. De altfel aşa şi

este în realitate. Iartă-mă, băiete, că m-am apucat să filozofez, dar se vede că trebuie să-ţi verşi tot focul înainte de a trece în veşnicia tăcerii.

— Lasă, bunicule, astea. Nu căuta să-ţi bagi în cap gînduri triste. Oameni ca tine nu pot muri aşa, netamnesam, ca alţii.

— Te înţeleg. Înţeleg că ai vrea, şi de altfel şi eu mi-aş dori, ca la moartea mea să tune, să se cutremure pămîntul sau cerul să se despice în două, adică natura să dea un semn. Căci fiecare ne socotim în sinea noastră o planetă, un univers. Dar în realitate totul e altfel : ne stingem încet, ne cărăm fără zgomot. Ne ducem aşa, pe nebăgate de seamă. Un stop cardiac, acolo, şi gata.

— Ai dreptate, bunicule. S-ar zice că mi-ai citit gîndurile.

— Altădată îmi spuneam, continuă Pavel Aleksandrovici, că bine ar fi să mor în somn, pierzîndu-mi cunoştinţa, să mă duc fără s-o simt. Acum nici nu ştiu cum e mai bine. Trebuie să trăieşti şi să mori ca un viteaz, cu curaj. Şi apoi, să-ţi mărturisesc, sînt şi curios... La drept vorvind, cum o fi aia, să mori ? Uite, bine de academicianul Pavlov, care a murit ca un erou, pe deplin conştient de importanţa acestui eveniment, unic în viaţa noastră, care se întîmplă o dată, pentru prima şi ultima oară. Omul se naşte inconştient, dar de murit trebuie să moară cu mintea limpede. Tolstoi, toată viaţa lui cît a fost ea de lungă, a căutat să înveţe să moară şi totuşi nu s-a putut deprinde cu gîndul morţii. Mult mai iubea viaţa ! Alţii, am văzut-o cu ochii mei, de teama morţii se spînzură, se îneacă, se împuşcă. Tu, Viktor, nu cred să fii dintr-ăştia. Deşi, la drept vorbind, nu-ţi cunoşti încă forţa. În neamul nostru n-au prea fost oameni fricoşi, nici renegaţi. Deşi ai crescut pe lîngă fusta maică-ti, ştiu că n-ai să mă faci de rîs. Generaţia voastră, e drept, a cam fost răsfăţată. De mici vi s-a insuflat ideea că vi se cuvine totul, în virtutea unui drept legal de moştenire şi nu pe meritele pe care vi le-aţi cîştigat voi înşivă. E greu să rezişti la asemenea tentaţie. Totuşi, cred că veţi reuşi pînă la urmă, căci aţi moştenit tradiţia străbunilor voştri, revoluţionari şi luptători. Tot aşa în vremuri vechi, strămoşii voştri, stăpîniţi de instinctul răzmeriţei, au transmis din tată în fiu credinţa lor, şi nimic nu i-a putut abate. Cel care a sorbit măcar o dată din apa vie a egalităţii şi libertăţii, va transmite însetarea

sa copiilor şi nepoţilor. Sămînţa noastră e puternică şi sănătoasă, ce am semănat va da vlăstare ce nu vor putea fi distruse de nimeni. Iar de neghină nu mă tem !

Pe coridor se auziră paşii. Apăru Olimpiada Petrovna. Ca şi alţi prieteni apropiaţi ai bătrînului Balakov, avea cheia apartamentului, căci Pavel Aleksandrovici nu se putea totdeauna deplasa cu fotoliul său pe rotile ca să deschidă uşa de la intrare şi, de altfel, la mijloc era şi o măsură de precauţie : la vîrsta lui s-ar fi putut întîmpla într-o bună zi să nu se mai trezească deloc, să adoarmă, cum se zice, somnul de veci.

Olimpiada Petrovna pătrunse ca o rafală de furtună şi aşeză pe masă uriaşa ei servietă de piele galbenă, de care nu se despărţea niciodată.

— Asta mi-e plasa, începu ea să sporovăiască. Un obiect magic. În tramvai, acest obiect produce impresia, nu părul meu cărunt sau vîrsta mea înaintată... Tineretul cedează respectuos locul ei, acestei serviete, nu mie. Unii m-or fi luînd drept vreo învăţătoare, şi le aduc aminte de cea pe care au avut-o la şcoală. Sau, poate, semăn cu vreo responsabilă de bloc sau, cine ştie, cu vreun şef important.

Golubocikina scoase din servietă cîteva sticle de lapte şi nişte pirogi făcute de mîna ei. Din alt pachet desfăcu o pereche de papuci de casă şi un halat de diftină. După ce se schimbă la bucătărie, bătrînica reveni în odaia bunicului şi declară pe un ton ritos :

— Vrei sau nu, dar eu am venit să rămîn pentru multă vreme. Rămîn pînă te-oi vedea şezînd iar în fotoliu. Am pus stăpînire pe patul pliant din camera vecină. Aşa, bătrîne, ca să ştii cum stau lucrurile. A mea e puterea, a mea e stăpînirea. Nu te mai las singur. Şi te rog nu protesta, ar fi zadarnic. Astăzi copiii află despre moartea părinţilor din necrologul publicat în «Informaţia Moscovei». Ce să le faci, sărăcuţii, tare mai sînt ocupaţi !

— Lasă generalizările. Eu unul sînt foarte mulţumit de fetele mele. Aş zice chiar că exagerează. Organizează într-una în jurul meu consilii medicale.

— De fetele tale nu zic nimic. Deşi-s ocupate, au într-adevăr grijă de tine. Şi de muncit, muncesc amîndouă... Dar pentru că veni vorba, dacă vrei să ştii... Am să spun acum o erezie : eu, care am fost cîndva femeie, ţin să-ţi declar că egalitatea în drepturi este o nenorocire

pentru femei. Despre ce fel de egalitate poate fi vorba, cînd noi sîntem cele care purtăm pruncul în pîntecele noastre, noi alăptăm, noi creştem copiii, pe cînd voi nu, şi nici n-o s-o faceţi vreodată. Atunci de ce această nivelare ? Ia încearcă şi compară o privighetoare mascul cu o femelă. Sau un cocoş şi o găină. Vezi că nu se poate ? Fiziologia, frăţioare, se împotriveşte. Emanciparea asta a făcut ca bărbaţii să degenereze în hermafroditi, iar femeile vor începe curînd să vorbească cu voce de bas. Eu, una, sînt împotriva egalităţii. Femeia are nevoie de o serie întreagă de privilegii, iar lucrul principal este ca bărbatul să ţină familia, cît timp femeia poartă copiii şi se îngrijeşte de educaţia lor. Bărbatul este dator să fie un sprijin pentru nevastă-sa şi pentru copii.

Viktor asculta tirada Olimpiadei Petrovna fără să-şi ascundă mirarea şi pe măsură ce-i sporea elocinţa, simţea cum se risipesc argumentele pe care i le-ar fi putut opune. Femeia părea să fi chibzuit îndelung la lucrurile pe care acum le enunţa.

— Drepturile trebuie să fie aceleaşi, îndatoririle însă diferă. Încurcînd noţiunile, am ajuns să sărăcim viaţa, şi lucrurile se petrec aşa nu numai la noi, dar în lumea întreagă. Nimeni nu poate înlocui o femeie în familie pentru bunul motiv că nimeni altul nu va da naştere la copii şi nu-i va creşte mai bine decît ea. Tradiţiile păstrate în acest embrion social pe care-l reprezintă familia constituie temelia unor relaţii pure şi a unor năzuinţe înălţătoare pentru întreaga societate. Trebuie să ne străduim să întărim aceste relaţii. Nimic nu poate înlocui familia, după cum nimic nu poate desfiinţa înrîurirea genelor şi elimina trăsăturile moştenite din generaţie în generaţie.

Bătrînul asculta cu ochii închişi. Discursul Olimpiadei Petrovna început ca o improvizaţie sfîrşi pe neaşteptate. Pavel Aleksandrovici continua să tacă. Părea cufundat în gîndurile sale. Ziua totdeauna se simţea mai bine, noaptea o aştepta însă cu oarecare nelinişte. Cînd se apropia noaptea, simţea o stare de spaimă, ca aceea pe care o încercase cu mulţi ani în urmă cînd, rănit, zăcuse nemişcat în mlaştină, în mijlocul pădurii, înconjurat de o lume vrăjmaşă. De atunci rămăsese şi cu un fel de adversitate faţă de natură, mai ales faţă de taigă şi tundră. Pentru totdeauna i se întipăriră în amintire copacii negri care vuiau în jur,

ierburile și conurile de brad ce cădeau de sus, lovindu-l și zgîriindu-l.

Noaptea se asemuia în conștiința lui cu pădurea plină de capcane întinse. Se întreba mereu de va ieși viu din această pădure, de va ajunge să vadă iar dimineața sau dacă nu cumva întunericul îl va înghiți asemenea unei mlaștini, strecurate cu viclenie sub straturi de mușchi și ramuri proaspete de călin roșu ? Întunericul i se părea populat cu mii de fantasme. Făcîndu-și bilanțul vieții, bătrînul nu se simțea mulțumit. Nu apucase să facă în viață tot ce voise, multe lucruri le lăsa neisprăvite, nu rostise pînă la capăt adevărul, unicul, care fusese adevărul întregii sale vieți, nu luptase pentru acest adevăr așa cum s-ar fi cuvenit, se refugiase în boală, în boala asta blestemată, care îl țintuise demult și pentru totdeauna în acest bîrlog. Lumea din jur îl dăduse uitării de parcă ar fi fost mort. Pavel Aleksandrovici ducea însă o viață cu atît mai încordată, cu cît ea toată se concentra acum numai în gîndire, în idei. Tot corpul i se atrofiase, rămăsese numai mintea. Avea uneori senzația că gîndirea și contemplarea sînt numai umbre ale vieții. Greșea însă. Atît timp cît creierul este în funcțiune, nu există moarte. Ca un fel de justificare pentru tăcerea îndelungată în care se retrăsese, se apucase să scrie o carte, dar nu mai avea speranța s-o termine.

Presimțind apropierea morții, asemenea cavalerilor medievali înainte de luptă, Pavel Aleksandrovici se pregătea să moară demn, fără să se facă de rîs. În nopțile lungi de insomnie — s-ar fi zis că în așteptarea somnului veșnic dormea din ce în ce mai puțin —, căuta să afle mijlocul de a muri cît mai ușor. Nu mai aștepta nimic de la viață, unica lui dorință era ca trecerea în neființă să fie cît mai scurtă, să fie cît mai puțin penibilă.

„Omul este încătușat, ferecat cu mii de lanțuri. Și cine-i de vină ? Noi, nimeni altul. Aceste lanțuri sînt deprinderile, legăturile de o viață, unele absolut superficiale. Omului îi vine greu să se despartă și de o pereche de papuci vechi de casă. Iar moartea înseamnă renunțarea la tot. Cu cît posezi mai puține lucruri, cu atît regreți mai puțin pierderile. „Cel ce nu are nimic, nu se teme de nimic", spune o zicală. Înainte de despărțirea finală, trebuie să zvîrli de pe umerii tăi povara pe care ai purtat-o

ani de-a rîndul", notase în jurnalul său Pavel Aleksandrovici.

Se grăbea să împartă în dreapta şi-n stînga cărţile, fără de care altădată i se părea că n-ar putea trăi, tot felul de fleacuşteţe, amintiri duioase şi în sfîrşit chiar lucrurile necesare. Rudele nu-l înţelegeau, zicînd că s-a ramolit. Drept răspuns, bătrînul rîdea încetişor în barba lui cărunţă şi rară.

— Nu mă împiedicaţi să-mi zvîrl cătuşele. Vreau să intru în mormînt liber de tot.

Din casa bătrînului Balakov dispăreau unul după altul obiectele ce zăcuseră acolo zeci de ani. Olimpiada Petrovna se opusese acestui capriciu, şi cei doi bătrîni fură pe punctul să se sfădească.

„— Gol am venit pe pămînt, gol vreau să plec,", repeta cu încăpăţînare Pavel Aleksandrovici.

Cu toate că îşi smulsese aceste cătuşe, se eliberase de obiectele din jur, Pavel Aleksandrovici nu-şi simţea sufletul uşurat. Îi era drag ca şi altădată în tinereţe cerul pe care-l zărea prin fereastră, mai ales la amurg şi în zori de ziuă, se bucura văzînd în jurul lui animale, fie şi mîţele răpănoase ale neobositei Pelagheia, şi mai ales iubea oamenii, viaţa lor clocotitoare, plină de farmec şi atît de captivantă. Poate mai mult decît oricînd altădată simţea dorinţa să respire, să gîndească, să freamăte. Îşi dădea seama, cum poate nu-şi dăduse pînă atunci, că nu există pe lume nimic mai bun decît viaţa, oricare ar fi definiţia ce i-am dat-o : un scurt vis în nefiinţă sau, dimpotrivă, realitate urmată de visul morţii.

„De-aş mai trăi", repeta într-una Pavel Aleksandrovici ca pe un refren, căutînd să-şi insufle voinţa de a exista, străduindu-se să lupte împotriva demonilor, cum denumea el bolile, şi mai ales blestemînd pe demonul cel mare, bătrîneţea.

„De-aş mai trăi !"

Bătrînul chemase pe nepotu-său ca să-i încredinţeze un dosar mare, legat grijuliu cu o sfoară groasă şi chiar pecetluit cu ceară roşie. Viktor se uită întrebător la acest dar neaşteptat.

— Este o parte din cartea pe care am scris-o, şi mai ales aici se află şi corespondenţa mea cu o femeie care a plecat demult dintre noi. Cu bunică-ta am trăit fericit, în pace bună şi înţelegere. Niciodată nu mi-am încălcat

jurămîntul de credinţă, nu am înşelat-o. Dar am rămas văduv de tînăr. În 1917 a murit şi Varia. După cîţiva ani am întîlnit o femeie excepţională. Toate amănuntele ai să le afli acolo. Ţi le vor povesti scrisorile noastre. Dar să ne înţelegem aşa, ca doi tovarăşi, oameni de cuvînt : ai să începi să le citeşti numai după ce voi fi înmormîntat. Să nu mă întrebi : cine, cînd. Îţi repet : are să vină timpul şi cu el odată şi răspunsul. Nu mai e mult de aşteptat. Mai am să-ţi fac încă o rugăminţe : aş dori să fiu incinerat. Îmi place focul atoatepurificator. Apropo, am văzut odată la crematoriu un dulăpior în care stătea o urnă mică şi pe ea o inscripţie cu litere de aur : „Dentistă, Adelaida Veniaminovna Pupkina". Ce să-ţi mai spun la asta ? Că şi pe lumea aialaltă o să fie nevoie de dentişti ? Iar acum, du-te, lasă-mă singur. Am obosit. De altfel, tot nu pot să epuizez toate subiectele, cîte ar mai fi ele, chiar de-aş trăi o veşnicie. Parcă-mi vine să şi dorm. Cine ştie, poate ne mai vedem. Oricum, pentru orice eventualitate, eu îţi zic rămîi cu bine.

— Bunicule, ţin-te bine, ăsta-i lucrul cel mai important. Trebuie să mai trăieşti.

— Îmi pare rău că n-am apucat să fac în viaţă tot ce-aş fi vrut, toate cîte mi le-am propus. Şi nici n-am fost omul care ar fi trebuit să fiu. Am fost viclean cu mine însumi şi mi-am ascuns capul, nu o dată, ca o păsărică sub aripa ocrotitoare. N-am ştiut totdeauna să fiu stăpîn pe faptele mele. Mi s-a întîmplat să fiu slab, să nu resping compromisurile. Iar cînd mi-am dat seama de aceste lucruri, a fost prea tîrziu. Toate ai să le găseşti în dosarul acela cînd ai să-l citeşti. Sînt în hîrtiile pe care ţi le-am dat mărturisiri multe şi mărturisiri grele. Teamă mi-e că de atîta greutate hîrtia are să se rupă... Voi, tu, generaţia ta căutaţi să fiţi mai buni decît noi. Tu ai să fii mai bun, sînt convins de asta. Ei, şi acum du-te, du-te..

Viktor luă dosarul cu un sentiment de pietate. Nu era cîtuşi de puţin curios să-l desfacă, să-l citească. I se părea undeva în subconştient că de va încălca porunca bunicului, îi va grăbi moartea. Cum simţea însă dorinţa să mai discute despre Pavel Aleksandrovici, se gîndi să se ducă la maică-sa, chiar fără să fi dat telefon în prealabil, cum făcea de obicei. Sentimentul că moartea se furişează în

familia lor îl făcea să simtă nevoia apropierii de ceilalți, trezea dorința instinctivă de a fi împreună, de a împărți durerea, de a se apăra cu toții, de a se uni pentru a lupta împotriva nenorocirii.

CAPITOLUL VII

Mama și fiul

DE ANI DE ZILE MARIA PAVLOVNA locuia singură.

Oamenii închiși în sine pot fi asemuiți cu piscurile stîncoase ale munților ce înfruntă cu dîrzenie furtunile și viscolele, și după ce dispar negurile, vîrfurile lor îndreptate spre cer, luminate de soare, par mai pure. Drumurile ce duc spre asemenea piscuri sînt grele, drumuri pustii, presărate cu pietre.

Munca intelectuală era un izvor de apă vie din care sorbea Maria Pavlovna forța de viață. Multora li se părea egoistă, rece, distantă. La început, acest fel de a fi fusese pentru ea scut, pavăză împotriva decepțiilor, pentru a deveni cu timpul obișnuință. Deprinderea de a fi mai totdeauna singură o făcuse să se depărteze treptat de oameni, de universul lor afectiv. Fiecare om găsește totdeauna argumente pentru a se justifica față de sine însuși, renunțînd în cele din urmă să se mai judece aspru. Așa apare convingerea propriei infailibilități și intoleranța față de părerile altora. În aceste condiții, o voință puternică poate modela sau firi trufașe, sau oameni singuratici, care asemenea melcului poartă totul în ei și cu ei...

Cele două fiice ale lui Pavel Aleksandrovici au reacționat cu totul diferit la boala și apropiatul său sfîrșit. Tereza a pornit o luptă disperată pentru a-i prelungi existența. Temîndu-se să-l trateze chiar ea — ceea ce se întîmplă multora dintre medici cînd e vorba de oameni apropiați lor —, aducea colegi în care avea cea mai mare încredere, căuta să găsească medicamente noi, dintre cele mai rare.

Specialitatea ei, gerontologia, o făcea să considere bătrînețea un dușman personal, și lupta în fel și chip pentru

a întineri celulele, pentru a reface puterile subminate de timp ale lui Pavel Aleksandrovici. Cînd vedea că și eforturile ei și ale celor mai renumiți doctori se dovedesc zadarnice, Tereza se închidea în odaia ei și vărsa lacrimi amare. Maria trăia durerea în adîncul sufletului. În aparență era calmă, ba chiar lăsa impresia de a fi indiferentă. Pe Tereza aceasta o scotea din fire și, ca niciodată, cele două surori începură să se sfădească.

— Ești o raționalistă! Raționea ți-a distrus inima. Pentru orice întîmplare din viață ai sentințe și citate gata pregătite, se indigna Tereza.

— Tu, în schimb, ești un spirit empiric, îți plac romantismele, dulcegăriile, replica Maria. Ți-ar trebui un bărbat și vreo zece copii. Ești creată pentru a purta „povara fericită de nevastă și mamă", cum se exprimau romanele de altădată. Mă întreb uneori cum de-ai devenit om de știință, profesor, cum de reușești să scrii articole științifice, să te ocupi de probleme atît de abstracte? Nu înțeleg, pur și simplu. Tare trebuie să-ți fie greu, vai de tine! De altfel, nici n-aș putea zice că în viața ta au contat pasiunile. Te-a atras întotdeauna arsenalul dulceag și romanțios al iubirii: scrisorile, jurăminte. De vină sînt școala și bunica, ele ne-au complicat foarte mult viața cu idealurile lor de pe vremea lui Turgheniev. Lucrul cel mai important în existența unui om este să înțeleagă esența lucrurilor; principalul în viață este raționea, ideia, susținea sus și tare Maria.

Viktor o găsi pe maică-sa lucrînd la birou, îmbrăcată într-un halat verde. Culoarea verde fusese totdeauna preferata Mariei Pavlovna. În casa ei, această culoare stăpînea peste tot. Mobila era tapițată în verde, fețele de masă, draperiile, chiar și perdelele erau verzi. Aproape toate rochiile, chiar și paltoanele Mariei Pavlovna erau în diferite nuanțe ale aceleiași culori verzi. Ea socotea această culoare un fel de elixir al vieții și cita drept exemplu natura și cartea despre culori a lui Goethe, care admirase culoarea frunzelor de vară, a coniferelor, a pajiștilor și chiar a apei marine.

— Mamă, i se adresă Viktor de cum intră, ce crezi, bunicul poate într-adevăr să moară?

— Mă uluiești! Ce întrebare fără rost!

— Te rog, mamă, nu-mi mai servi adevăruri din crestomații. Crede-mă că nu te întreb pentru că sînt îndurerat de faptul că ne naștem cu toții pentru a muri și pentru a îngrășa pămîntul.

— N-aș putea zice că vorbești politicos.

— Trebuie să mă înțelegi că sînt într-adevăr disperat. Moare un om apropiat mie și încă ce om. Nu vreau să moară, nu sînt de acord să moară, nu trebuie să moară! Și el vrea să trăiască, se teme de moarte. Ce să facem? Ce e de făcut? Ce putem face?

— Nu vorbi prostii. Parcă ai fi un copil mic. Facem absolut totul ca să-i prelungim viața. Și eu, crede-mă, nu sînt mai puțin îndurerată decît tine. Ceea ce simt eu nu poate fi explicat. Tereza a mai găsit încă un astru al medicinei, pe care l-a chemat. Dar e zadarnic. Și stejarii cad în cele din urmă. E de mirare că a trăit pînă acum. Gîndește-te de cîte ori n-a fost la un pas de moarte, prin cîte n-a trecut în viața lui. Generația lui s-a prăpădit degrabă! Adu-ți aminte cîți bolșevici din garda veche au murit după 1920.

— Bunicul are obiceiul să spună că e mai bine să arzi în viață sau, dacă nu se poate, atunci să te usuci, dar în nici un caz să putrezești.

— E un om excepțional! Cînd te gîndești că toate studiile lui fac laolaltă trei clase de școală primară... Și cîte lucruri nu știe! Asta înseamnă să fii dotat din naștere. Maria tăcu, îngîndurată. După cîteva clipe, rosti încet: Nu-ți face probleme, băiete. Eu, datoria mea de fiică mi-o cunosc și mi-o îndeplinesc. O să facem tot ce e posibil. Tot ce poate medicina.

— Mamă dragă, parcă despre asta este vorba? Despre datorie? Cum poți să vorbești în limbajul acesta rece despre tatăl tău care e pe moarte? Trei clase primare, dotat din naștere... Despre asta-i vorba? Vezi pe cîte unul că are trei diplome și e un bădăran și un cretin. Parcă nivelul intelectual se stabilește după diplome?

— Dragul meu, în privința asta nu sînt de acord cu tine. Ceea ce spui tu era valabil înainte de revoluție. Pe cînd acum, intelectualii se formează și se dezvoltă în școli, deci știința este cea care modelează personalitatea omului care gîndește, a intelectualului.

— Nu știu cum să-ți explic, dar am impresia că vorbim două limbi diferite. Eu, unul, nu cred că poți așeza

suporturi unui suflet... După părerea mea, intelectualul trebuie să reprezinte o sinteză între o minte foarte evoluată şi un suflet nobil. Intelectual poate fi şi un muncitor fără diplomă şi un colhoznic.

— Nu e nici logic şi nici ştiinţific ceea ce susţii deşi, recunosc, are un miez poetic. Ciudat, în epoca noastră mulţi oameni tineri nu ştiu să folosească categoriile ştiinţifice. Se zbat, caută să descopere lucruri care au fost descoperite înaintea lor, ca nişte pisoi orbi se lovesc cu botul de marile descoperiri, se consideră genii, inovatori, înţelepţi. Au uitat criteriile cele mai simple, se tem să nu pară retrograzi şi dogmatici şi ajung să repete adevăruri arhicunoscute. Noţiunea de intelectual are o sferă vastă şi trebuie analizată cu atenţie.

„Aoleu, ţine-te bine ! îşi zise Viktor, speriat că va urma un lung discurs. Îngrijorat şi deprimat cum era, n-avea nici un chef să asculte conferinţe. De aceea se bucură cînd o văzu pe Tereza Pavlovna că intră pe uşă.

— E aşa cum m-am temut, analiza biochimică a sîngelui este foarte proastă. Tata e pe moarte, zise aceasta, cu o evidentă disperare, pe care nu şi-o ascundea.

— Scoateţi haina mai întîi ; Vitea, ajut-o.

— N-are rost, nu stau decît o clipă. Mă duc la tata. Aş vrea să rămîn peste noapte la el, mi-e frică însă că are să înţeleagă că n-am venit întîmplător. Nu s-ar putea spune că l-am răsfăţat cu grija şi atenţiile. Sîntem două fiice păcătoase.

— Iar începi cu prostiile, se supără Maria. Nu pot suferi cînd te văd acuzîndu-ne în felul ăsta. În ce mă priveşte, nu mă simt vinovată cu nimic. Am făcut pentru el tot ce am putut, şi nu numai pentru el, ci şi pentru voi toţi, adesea în dauna intereselor mele şi ale fiului meu. Bineînţeles, n-am nici o pretenţie să-mi purtaţi recunoştinţă, totuşi nu cred că e cazul să uiţi cît am făcut pentru tine şi pentru fata ta, atunci cînd mizerabilul acela de Iolka v-a părăsit pe amîndouă, aşa cum era de altfel şi de aşteptat. Ai fost întotdeauna încrezătoare în oameni şi gata să te îndrăgosteşti de primul care-ţi iese în cale...

— Te rog, măcar acum, cînd tata este pe moarte, încetează cu învinuirile. Din păcate nu toată lumea poate fi ca tine, un exemplu de perfecţiune...

— Eu, sigur, m-am devotat toată vouă şi ştiinţei ! Am renunţat la viaţa mea personală ! Ai uitat cît de multe

am făcut pentru tine cînd ai fost bolnavă după moartea infirmului aceluia de Leonid ?

Tereza, care pînă atunci tăcuse, se ridică brusc de pe scaun. În ochii ei obosiți apăru o expresie care îl sperie pe Viktor. Capul mîndru, dat pe spate, nu prevestea împăcarea. Cu mîna stîngă apucă paltonul pe care-l așezase pe scaun, dreapta o ridică brusc de parcă ar fi încercat să schițeze un gest de amenințare. Cu un calm perfect se îndreptă spre ușă.

— Te mai lauzi că ești profesor ! Uită-te la tine cît ești de mîrlancă ! strigă din urmă Maria Pavlovna, înghițind cuvintele și pierzîndu-și pe loc tupeul. Vitea, uite-te la ea ce trufașă e !

— Mai taci, mamă, n-are rost să vă certați, o imploră Viktor.

Se gîndi o clipă s-o ajungă din urmă pe Tereza, să-i șteargă impresia proastă pe care o produsese impulsivitatea maică-si. Totodată îi era milă s-o lase singură și pe maică-sa, care era evident cu nervii încordați la maximum.

Oamenii stăpîni pe sine devin uneori intoleranți față de părerile altora, chiar bădărani, căci sentimentele ținute în încătușare pot căpăta forță explozivă. După cîteva clipe, Maria Pavlovna își reveni, ba chiar păru mulțumită de duelul verbal ce avusese loc.

— Hai, totuși, să bem ceai. N-are rost să ne întoarcem la vechile supărări. Am iertat-o. Te rog, pune apa la fiert și scoate din dulap prăjiturile. Să-ți spun drept, după o zi petrecută în arhive și la bibliotecă, omul își pierde stăpînirea de sine. Îmi pare rău de ce s-a întîmplat, dar și Tereza își are partea ei de vină. Ce să-i faci ? Așa e uneori în viață. Oamenii străini îți sînt mai apropiați decît rudele. Trebuie să-ți mărturisesc că soră-mea îmi este în multe privințe o străină.

— Mamă, potolește-ți avîntul ! Dă-ți seama ce vorbești ! îi tăie aspru vorba Viktor.

Avusese timp să facă ceaiul, așezase și dulciurile pe masă. În tot acest timp îl obsedase însă un gînd : ce fel de om e maică-sa ? Uneori este de-a dreptul imposibilă, alteori inteligentă, plină de gingășie, o minte ageră, pătrunzătoare. Oamenii o socoteau naivă și darnică. Chiar și chipul ei, cu trăsături neregulate, cu gura cam mare și buze groase, era socotit de unii ca avînd mai mult farmec decît frumusețea clasică.

Căpătase deprinderea de a vorbi cu un glas subțire ca de copil, de a privi oamenii drept în față, cu ochii ei mari, cenușii, larg deschiși, în care plutea o expresie de uimire. Acestea au contribuit, poate, la impresia statornică că ar trăi în nori, că ar fi o personificare a eternului feminin. Oricît s-ar părea de ciudat, Maria Pavlovna era considerată ca lipsită de apărare în fața răutății oamenilor și nu Tereza. În felul acesta unii explicau și viața ei personală nefericită. De fapt însă, sub înfățișarea de naivitate, de slăbiciune, această femeie înaltă, zveltă ca o adolescentă, ascundea o hotărîre și o voință demne de admirat. În tinerețe, după ce terminase cursurile serale ale școlii medii, în loc să-și continue studiile cum ar fi vrut, fusese nevoită multă vreme să muncească din greu pentru a-și cîștiga existența.

În unele probleme de educație, Pavel Aleksandrovici fusese sever și chiar intolerant. Cînd fetele crescură, chiar după spusele lui „le aruncă în apă deși nu știau să înoate, ca să-și călească forțele, să învețe să iasă singure la suprafață, să nu se molipsească de lene și de parazitism".

Tomin a fost prima dragoste a Mariei. I se păru omul cel mai bun din lume. Ca să-i verifice sentimentele, tatăl a trimis-o un timp la un cuscru de-al lui, la țară. Dar nu trecu nici un an și Maria Pavlovna se mărită cu Tomin. Infidelitatea conjugală a lui Mihail Mihailovici a fost o cruntă lovitură pentru tînăra femeie. Totuși a reușit destul de repede să-și regăsească echilibrul.

Viktor aflase aceste întîmplări din viața maică-si chiar din povestirile ei. Își dădea seama însă că multe lucruri îi rămăseseră necunoscute. După divorț, Maria Pavlovna se ataşă puternic de fiul său, în care vedea un fel de colac de salvare. Totuși nu copilul, ci munca, știința, au fost cele care au ajutat-o să reziste în viață. Maria îndrăgi cu toată pasiunea sufletului său călătoriile singuratice prin labirintul arhivelor, cercetarea îndelungă a dosarelor, confruntarea datelor și a faptelor, iscodirea trecutului veșnic viu, înfruntarea furtunoasă a pasiunilor politice de-a lungul veacurilor. Îi plăceau de asemenea discuțiile furtunoase, ședințele, era oricînd gata să participe la tot felul de acțiuni culturale, organizatorice și altele. O vedeai mereu prin tot felul de prezidii, era aleasă în birouri, în diferite organizații de conducere. În firea ei conviețuiau activistul obștesc și omul de știință cu larg orizont politic.

Disertația de candidat a Balakovei fusese socotită un eveniment și remarcată de mulți. Toți lăudau patosul cu care era scrisă, dovadă a temperamentului de militant al autoarei și a pasiunii cu care cercetase epoca aleasă. Balakova știuse într-adevăr să învie deceniile de altădată, insuflîndu-le căldura inimii și inteligenței sale.

Cînd intra într-o sală de ședințe, Maria Pavlovna devenea parcă mai frumoasă ; era o bucurie pentru ea să vadă lume, să-și asculte colegii vorbind, să participe la viața colectivului. Altfel calmă și chiar înceată în mișcări, în asemenea ocazii se arăta vioaie, energică. În discuții era un adversar de temut, care mînuia cu iscusință arma dialecticii, avînd pe deasupra și o memorie excelentă.

După ce bău un pahar de ceai, Maria Pavlovna se sculă, gata să plece la ședință. Viktor nu-și putu ascunde indignarea.

— Bine, mamă, nici astăzi, cînd bunicul e pe moarte, tu nu poți să lipsești de la o ședință oarecare ? Nu te înțeleg cum de nu-ți pare rău să irosești atîta timp cu vorbăria, cu tot felul de procese verbale, cu proiecte de planuri de muncă ale triunghiului sindical, cu tot felul de societăți de patronare pe acțiuni etc., etc. Nu te gîndești că nimic din toate astea nu se păstrează ? Nu-i mai bine să scrii o carte ? Ești om de știință și nu un funcționar oarecare sau un activist sindical.

— Te rog să mă ierți, dragul meu, dar părerile tale sînt cam retrograde. Nu te gîndești că și de lucrurile astea trebuie să se ocupe cineva ? După părerea mea, oamenii cei mai buni, cei mai cinstiți, sînt datori să depună activitate obștească. Și spune-mi, rogu-te, de unde au apărut asemenea noțiuni : „Aristocrația spiritului", sau „plebei ai spiritului" ? Disprețul și trufia pot avea consecințe cumplite. Și îndeosebi mă miră comportarea ta. Ești istoric, membru de partid, unde ți-e simțul de clasă, unde ți-e combativitatea de care trebuie să dea dovadă un comunist ? Printre voi, tinerii, sînt mulți care suferă de snobism. Află de la mine că orice ședință poate fi ridicată la un înalt nivel, demonstrînd inteligență, spiritul creator al maselor sau, dimpotrivă, coborîtă...

— Pînă la plictiseală și somn...

— Nu există ședințe plictisitoare, există indiferența celor adunați în ședință, și aceasta este totdeauna o dovadă de meschinărie și trivialitate sufletească. Mie uneia mi se

pare interesant tot ce e nou, mă atrage orice manifestare de viaţă. Nu uita că fiecare dintre noi este răspunzător pentru tot ceea ce se petrece în ţară. Fiecare în parte şi toţi laolaltă.

Discuţiile aprige deveniseră o obişnuinţă şi contribuiau de fapt la apropierea sufletească dintre mamă şi fiu. Din dorinţa de a nu sublinia divergenţele, Maria Pavlovna trecu pe un ton de glumă, declarînd :

— Nimic nu ne apropie mai mult de adevăr decît lupta intelectuală corp la corp. Inima a doi ostaşi bate la unison atunci cînd ei nu au taine unul faţă de altul, cînd în mintea lor totul e limpede. Uraganul discuţiei noastre stîrneşte bineînţeles valuri de praf, dar nu mută din loc stîncile. Furtunile contribuie la limpezirea ideilor ; acolo unde există idei, există şi discuţii în contradictoriu.

— Nu pot să nu recunosc că eşti o femeie inteligentă, mamă, dar şi cam ciudată.

— Bine, şi acum hai să mergem la bunicul... Ia, spune-mi însă, ai de gînd sau nu să te însori, să-ţi întemeiezi un cămin ? Se zice că un copil este ultima păpuşă cu care se joacă mama lui şi primul copil adevărat pentru bunică. Aş vrea să aflu şi eu cît adevăr este în acest aforism.

— De ce nu te măriţi tu ? Nimeni nu-ţi dă mai mult de patruzeci de ani. Orice femeie are trei vîrste : una înscrisă în actul de naştere, a doua pe care o simte ea însăşi, a treia pe care i-o dă chipul ei. Deci tu, mamă, eşti încă tînără.

— Mulţumesc, mă simt pe deplin fericită în singurătate, şi aşa am să rămîn pînă la capătul vieţii. Şi apoi am o familie, o familie mare : societatea, tu şi ştiinţa. Tu, Viktor, însă ar trebui să te însori. Ştii pe cine aş dori să am drept noră.

Dintre femeile tinere cu care era prieten fiul ei, Mariei Pavlovna îi plăcea cel mai mult Liubaşa. O preţuia pentru firea ei integră, care o făcea apropiată şi înţeleasă pe Balakova. Liubaşa însă se ţinea la oarecare distanţă de mama lui Viktor, socotind-o un om cu sufletul arid, pornit mereu să dăscălească pe toată lumea.

„— Maria Pavlovna are pentru toate cele răspunsuri gata pregătite, reţete de viaţă, de comportare, de simţire. Eu însă socot că noi toţi nu sîntem decît oameni, cu slăbiciunile şi greşelile noastre, de aceea mă conduc în viaţă

după principiul «nu judecați pe alții și nu veți fi judecați». De altfel, sînt departe de a fi ajuns la concluzii definitive în ceea ce privește existența. Mă simt uneori atît de mică, de neputincioasă, de ignorantă, încît nici nu-mi vine să dau ochii cu cei din jur", zise într-o zi Liubașa.

La rîndul său, Viktor o socotea pe Liubașa cam prea simplută și cu un suflet cam sărăcuț. Aflînd de căsătoria ei nefericită și de neplăcerile ce i-au urmat, declară ritos :

„— Să nu asemuim pufului sau fulgilor moi de zăpadă iluziile pe care ni le facem în viață. Ele sînt mai curînd asemenea pietrelor neșlefuite, mîlului din mlaștini, vîrtejurilor de apă, capcanelor de lupi, care te duc ușor la pierzanie. Și apoi să nu uităm că femeia rămîne totdeauna femeie, deci se simte atrasă de bărbat. Primul care vine s-o mîngîie i se pare și cel mai bun."

Nu s-ar fi putut zice că Viktor arăta înțelegere pentru suferințele sufletești ale prietenei sale din copilărie.

Liubașa își continua drumul greu în viață, smulgînd unul după altul țepii care i se înfipseseră în trup, după propria ei mărturisire. Rămas fără sprijinul ei, Serghei decăzu și mai tare. Fu eliminat din institut și în cele din urmă dat afară din uzină. Acte mici de huliganism și un furtișag îl duseră la închisoare. De acolo scrise Liubașei cerîndu-i ajutorul și ea, miloasă, îi trimise în cîteva rînduri pachete. Canarii și papagalii îi aduse acasă la ea. Iar motanul Toma între timp se prăpădise.

Liubașa își reluă serviciul la o policlinică raională, doar că se mută într-un alt cartier al orașului. Ca și altădată, prin fața ei se perindau destine omenești și viața cotidiană părea un caleidoscop în care bucățelele de sticlă apăreau în combinațiile cele mai variate. În acest vîrtej de muncă și oameni Liubașa parcă mai uita de nefericirea ei.

Pavel Aleksandrovici era pe moarte. Nu mai exista nici o speranță. Trupul i se descompunea treptat, chinuitor, și nimic nu putea preîntîmpina dispariția lui. Pelagheia Ivanovna observă cea dintîi cum se ascuți nasul fin al bătrînului și ochii i se afundară în orbite. Culoarea pielii începu să semene cu coaja unui măr uscat. Bătrîna se așeză la picioarele bolnavului și în simplitatea ei îi zise :

— Uite, exact ca și tine, mi-amintesc că bolea și taică-miu. Mîinile, picioarele îi erau reci, obrajii vineți. Noi, hai să-l tratăm. I-am dat să bea mied, am făcut infuzii

din fel de fel de ierburi, îi puneam de jur împrejur sticle cu apă caldă.

Pavel Aleksandrovici întrebă cu o umbră de speranță în glas :

— Și s-a simțit mai bine ?

— Da de unde ! Spre dimineață s-a dus. Nu se mai fac bine ei, oamenii de au fruntea ca de ceară cum o ai și tu ! Ți s-a așternut pe chip umbra morții.

— Bine, zise supus bătrînul. Dar acum, du-te, Polca dragă, de o ajută pe Olimpiada, că de două zile n-a mai stat locului. Iar nopțile nu doarme, veghează. Crede că în felul acesta poate să gonească moartea de lîngă mine. Nu se gîndește că bolnavi ca mine și la o vîrstă ca a mea, nu trebuie să mai facă umbră pămîntului. Mi-a venit și mie timpul să mă duc la odihnă veșnică. Ai dreptate, Polca, nu mai am zile. Și apoi ar trebui să mă și simt, e cazul să las locul celor tineri. Că dacă toți o să trăiască o sută de ani, în vreo patruzeci de ani n-o să mai fie loc să te miști pe pămînt. O să fie o înghesuială cumplită. O să se taie toate pădurile și o să facă peste tot orașe : pe pămînt, sub pămînt, deasupra pămîntului, pe apă și sub apă. Ba o să trebuiască să ne mutăm și pe alte planete.

— Ei, ia mai termină cu măscările ! Nu mi-s eu tare la carte, dar prostia de lucrul deștept știu să deosebesc. Bătrîn ești, dar tot îți arde de glumă. Poate, știindu-te așa glumeț, moartea n-are să se atingă de tine. Stai, că am uitat să-ți spun lucrul ăl mai de seamă despre pisica mea, Daşka...

— Du-te, du-te, mama pisicilor, am obosit. Mai taci puțin din gură, bătrîno, rosti Balakov, abia trăgîndu-și sufletul.

La bucătărie ședea și plîngea Olimpiada Petrovna.

„— Căutăm să păstrăm orice pietricică, orice lucru, fie el și neînsemnat, zicea ea, și lacrimile-i curgeau și mai amarnic, numai pentru că au aparținut cîndva unui om, dar nu putem face nimic pentru a prelungi viața unui om cu suflet mare, cînd acesta ne părăsește pentru totdeauna."

Ștergîndu-și lacrimile, Olimpiada Petrovna se întorcea zîmbind la patul lui Pavel Aleksandrovici, căuta să-l distreze, povestindu-i ba una, ba alta. Bătrînul îi citea toate gîndurile. Nimic nu-l putea induce în eroare. Luptător neînfricat în tinerețe, care s-a luat nu o dată la

trîntă cu moartea, cunoștea mai bine decît alții amărăciunea și inevitabilul. E zadarnic să te ridici împotriva legilor care impun pînă și plantelor pieirea, dispariția. Totul s-a terminat. Răzvrătirea nu-și are rostul cînd ființei umane îi e sortit să străbată o traiectorie de cîteva clipe.

— Moartea și viața sînt nedespărțite, ele formează un tot unic, inseparabil, zise bătrînul cu o voce stinsă. Ce ne-am face noi, oamenii, dacă în lume n-ar exista perioade de repaos urmate de transformări, de înnoiri, dacă acest univers în care totul se modifică neîncetat n-ar goni întruna în zbor. Totul este creație și mișcare. Ce păcat că nu cred în viața de apoi, șopti muribundul, această credință aduce fără doar și poate ușurare. E ca un balsam sau poate ca o transbordare dintr-un vehicol în altul, în timp ce totul în jurul nostru și noi înșine gonim într-un ritm amețitor. Se vede că nu are rost să ne plîngem de moarte. În natură totul își are explicația sa rațională.

— Ești un înțelept, Pașa. Eu, însă, aș vrea să trăiesc o veșnicie, oricum și oriunde.

— Omul nu cunoaște veșnicia. Viața este un continuu vîrtej, un clocot în care totul se schimbă, unii mor, alții se nasc, și așa mereu. Noi sîntem făpturi efemere, numai clocotul vieții este veșnic.

— Nu, dragă prietene, eu una nu sînt de acord cu această părere și nu mă consider o făptură efemeră.

— Și un șoricuț sau o gînganie ar putea vorbi ca tine, căci și ele sînt ființe vii. Pretențiile lor sînt însă minime. Totul, dragă, e relativ pe lume.

Bătrînul tăcu ; pe buzele lui flutură un zîmbet ușor. Erau clipe în care cădea pe gînduri, se încrunta pe neașteptate. Nu mai închidea ochii nici zi, nici noapte, s-ar fi zis că presimțea că în curînd n-are să mai vadă lumina și ochii i se vor închide pentru totdeauna. Sorbea cu nesaț lumina zilei, iar seara pe cea electrică, ruga să i se pună la pick-up o placă după alta, ca să asculte melodiile preferate. Muzica trezea în sufletul lui amintiri din vremi trecute. S-ar fi zis că vroia să retrăiască totul, să revadă totul. În amintirea lui reînviau oamenii dispăruți de mult, întîmplări, peisaje uitate. Parcă în transă, întindea brațele vrînd să îmbrățișeze pe cîte cineva nevăzut, plîngea bucurîndu-se de revedere, se întrista despărțindu-se încă o dată și definitiv. Odată cu el urmau să moară toate aceste amintiri.

Pavel Aleksandrovici sorbea cu nesaț sunetele muzicii, trăia pentru ultima oară bucuria pe care ea o dă omului. Muzica posedă o putere magică, ea poate învia trecutul, poate restitui miresmele ce îl însoțesc adesea, așa cum parfumul trăiește în floarea care l-a născut. Muzica face să reînvie coloritul cerului pe care l-am admirat cu o zi înainte, dă viață unui chip șters, trecut în lumea umbrelor. Un cîntec popular din vremi bătrîne îl transportă pe Pavel Aleksandrovici în casa bunicului său, îl făcu să simtă gustul puțin acrișor al cvasului de mere, să se înfioare de atingerea rece a buzelor mamei. Muzica îl purtă prin labirintul unor vremi demult dispărute, trezind înfiorări și o plăcută amețeală, așa ca în tinerețe, cînd pornise la asalt în fruntea unui detașament de tineri să apere revoluția sau mărturisise cu emoție și timiditate fetei iubite că o va face fericită. Muzica poate fi asemuită cu glasurile tainice ascunse în fundul sufletelor omenești, muzica e o minune ce scapă înțelegerii celui neinițiat, asemenea focului lui Prometeu, muzica a fost furată de la zei și dăruită oamenilor.

Cît este de sărac limbajul omenesc în comparație cu limbajul muzicii ! Muzica este un univers uriaș care nu-și poate afla expresie decît în sunete, ea umple sufletul de o bucurie neasemuită. Urechea omenească este neputincioasă, ea nu poate surprinde toată bogăția și varietatea de sunete ce trăiesc în univers. Auzul omenesc nu recepționează infrasunetele, toate acele melodii și cuvinte de care este plin văzduhul. Poate că acolo, în depărtările cerești, zboară, plutesc cuvinte demult uitate, cîntece de mult stinse, glasurile unor oameni ce nu mai există. Și numai sufletul compozitorului, culegînd sunetele neauzite, ni le restituie sub formă de simfonii. Muzica cea fără de cuvînt este înțeleasă de toți, fără excepție, căci ea este asemenea focului veșnic.

Depănînd aceste gînduri, Pavel Aleksandrovici își amintea de grelele încercări trupești prin care trecuse în viața lui îndelungată, de luptele pe care le dăduse... Acum însă i se cerea smerenie. Nici strigătele de ajutor, nici oamenii, nimic și nimeni nu-i mai puteau fi de folos...

— Nu te gîndi la nenorocire, îi șoptea Olimpiada, și nu căuta să ghicești viitorul. Clipa ce ți-e sortită are să vină oricum. Nu-ți scurta viața cu gîndul la blestemata de moarte.

— La ce bun mă numesc om dacă nu sînt în stare, dacă mi-e teamă să privesc în ochii morții ? Dimpotrivă, vreau să-mi strîng toate puterile, să-mi ascut sabia și așa să-i ies în întîmpinare, rosti cu glasul stins Pavel Aleksandrovici. Senzația de sufocare creștea, abia mai putea rosti cuvintele. Rugă pe Olimpiada Petrovna să-i mai pună o placă sau să-i citească niște versuri.

Înainte de sfîrșitul fatal, timpul pare să-și încetinească mersul. Cel puțin așa își ziceau cei ce se strînseră în jurul patului lui Pavel Aleksandrovici, toți oameni apropiați lui. Timpul își încetinise mersul exact cum o face în gară, cînd aștepți plecarea trenului.

Veghind la căpătîiul tatălui său, Tereza Pavlovna trecea în revistă pe toți morții familiei, pe toți cei pe care îi pierduse. Pavel Aleksandrovici trăise, e drept, o viață lungă, și ar mai fi putut trăi, dacă la numeroasele sale boli nu s-ar fi adăugat leucemia, un dușman care te lovește fără putință de apărare. Sigur, a trăit pînă la o vîrstă respectabilă. Ce contează însă optzeci și cinci sau chiar nouăzeci de ani, cînd memoria și mintea îți sînt clare ? Și oare este mai ușor să pierzi un părinte bătrîn decît unul tînăr ? Sînt lucruri pe care tinerețea nu le înțelege, care devin accesibile numai vîrstei mature sau chiar înaintate.

„Sînt și eu bătrînă, își zise Tereza. Ultima barieră care mă desparte de moarte se năruie și ea. Următoarea la rînd pentru a trece în neființă din neamul nostru sînt eu, se gîndea ea cu amărăciune. Primul candidat, ca să zic așa. Cam trist, mai ales cînd trăim cu toții sub zodia cancerului."

Odată cu moartea tatălui dispăreau definitiv legăturile copilăriei și ale tinereții. Tereza Pavlovna mîngîia îndurerată mîna slăbită a lui Pavel Aleksandrovici, căutînd să se stăpînească, să nu se lase copleșită de disperare, deși simțea o aprigă dorință să-i ceară în genunchi iertare pentru jignirile aduse fără vrere, pentru supărările întîmplătoare, pentru indiferență. Îi cerceta cu atenție chipul, căuta să rețină fiecare cuvînt ce-l rostea ; acum, în pragul tăcerii veșnice, totul devenise atît de important.

Maria Pavlovna veghea și ea la căpătîiul tatălui său împovărată de atmosfera ce se crease.

Viktor își lăsase baltă ocupațiile și se mutase în casa bătrînului. Ore de-a rîndul rămînea în tăcere, derutat de

tot ce se petrecea, apăsat de faptul că în jur totul rămînea neschimbat, cotidianul își urma drumul monoton, indiferent la dramă.

„Cît este totul de simplu, își zicea el. Unii se nasc, alții mor, iar viața zboară mereu, înainte, deși fiecare om este o unitate irepetabilă. Oare să fie atît de darnică natura, iar viața omului, cea mai superbă dintre creațiile ei, să fie cu adevărat o nimicnicie ? Ce risipă și ce cruzime ! Ce înseamnă oare viața și la ce bun ne naștem cu toții ?"

Ultima zi a lui Pavel Balakov îi luă prin surprindere, deși toată lumea părea demult pregătită. Bătrînul se ridică brusc în capul oaselor și strigînd „mor", se prăvăli înapoi. Chipul își schimba culoarea, devenind cînd roșu, cînd vinețiu. În ochii larg deschiși se aprindeau și se stingeau scîntei. Liubașa, chemată de Viktor, îi făcu o injecție, deși era limpede că aceasta putea să-i prelungească numai pentru scurtă vreme viața, sau mai bine zis, suferințele. Dar lupta pentru viața omului este datoria oricărui medic. Agonia seamănă cu o avalanșă. Nimeni nu știe ce simte un om în aceste clipe. E o veșnică taină. Nimeni din cei morți nu se întoarce ca să povestească celor vii ce a încercat el în clipele din urmă.

Viktor nu mai văzuse pînă atunci un om murind. O spaimă cumplită pusese stăpînire pe el. Făcea eforturi disperate ca să nu strige, văzîndu-l pe bătrîn cum se chinuie, cum negura morții îi încețoșează privirea, cum mîinile lui bătrîne, numai zbîrcituri și pete galbene, se strîng convulsiv, apucînd pledul și halatul doctorului. Pe neașteptate, mîinile căzură neputincioase peste plapumă, pieptul supt, năpădit de păr cărunt încremeni, respirația pînă atunci zgomotoasă, încetă. Temîndu-se ca Pavel Aleksandrovici să nu le audă, crezînd că n-a murit încă, Maria și Tereza ieșiră din odaie și acolo, îmbrățișate, dădură frîu liber lacrimilor. Olimpiada îngenunchie lîngă pat, își plecă capul spre Pavel Aleksandrovici și-i acoperi chipul mort de sărutări.

Conform dorinței exprimate de Balakov, trupul lui a fost ars, iar cenușa răspîndită pe un cîmp din apropierea orașului Murom. Viktor se gîndi în cîteva rînduri să deschidă dosarul cu scrisori și alte hîrtii lăsate de bătrîn, de fiecare dată însă îl punea cu pietate deoparte. „Nu sînt încă pregătit s-o fac" își spunea el.

Viața lui Viktor își continua cursul ei obișnuit. Se maturizase însă și părea mai trist. Lucra cu încordare la teza de doctorat, nu vedea decît foarte puțină lume. Nici la maică-sa nu se mai ducea, iar pe Liubașa parcă o evita.

În familia Broniţki se așternuse pacea. Vera Serghieevna își aștepta fiii să vină în vacanță din străinătate și căuta o casă la țară, nu departe de Moscova, unde ar fi putut să-și petreacă întreaga familie concediul, inclusiv Nadejda cu copiii. Maxim Ivanovici rămăsese același prieten și musafir totdeauna binevenit în casa lor.

Natalia și Ghenadi așteptau nașterea primului lor copil.

„— Voi sînteți un exemplu de iubire ideală, întrupare a virtuții", le spunea Viktor pe un ton ce părea oarecum nefiresc în solemnitatea lui.

Deasupra biroului său, Viktor atîrnase fotografia Dinei, în care fata era foarte frumoasă, dar cu un aer cam vetust, de ev trecut.

„— Cine-i asta ? E probabil bunică-ta în tinerețe ? Seamănă cu Lola Montez, amanta prințului moștenitor al tronului reginei Victoria. O frumusețe din secolul al XIX-lea", zise unul din prietenii lui Viktor, examinînd fotografia.

Viktor nu-i răspunse.

Uneori își făcea imputări că nu stăruie mai îndelung asupra fotografiei, că nu se străduiește să reînvie în sufletul său sentimentul de dor de altădată. Cu fotografia se petrecuse însă același lucru care se petrece cu tablourile atîrnate pe pereți, care la un moment dat se contopesc cu tapetul și cei ai casei se obișnuiesc într-atîta cu ele, încît încetează să le mai bage în seamă...

Viața își urma cursul. Continuînd să lucreze la teza sa de doctorat, Viktor, conform unei deprinderi ce și-o făcuse, nota din cînd în cînd, spre a nu le uita, unele idei ce-i treceau prin minte.

„De la dreptul roman și mai ales de la *Declarația drepturilor omului* pînă la *Manifestul comunist* nu este o distanță de timp chiar atît de mare. Cînd stai să cugeți la cuceririle gîndirii omenești, ale științei și ale tehnicii, îți dai seama ce minuni a realizat veacul nostru și încă într-un timp relativ scurt.

Visul lui Viktor era să vadă triumfînd dreptatea. Întotdeauna, ori de cîte ori se gîndea la aceasta, în minte îi apărea aceeași umbrelă albă de nori, acoperind strălucirea soarelui, — bomba cu hidrogen în explozie, aducătoare de

moarte și totală distrugere, care desființează pînă și iarba și gîzele.

„Atunci la ce bun tot ce există pe lume ? Toată istoria pămîntului și a locuitorilor lui, toate ideile măreţe, tezaurul unor civilizaţii mai vechi și mai noi ? La ce a mai creat natura atîţia mari gînditori, profeţi, oameni de știință, revoluționari, oameni care s-au sacrificat pentru alţii ? Ca totul să devină pulbere, ca să adăugăm universului încă o planetă totalmente moartă, pămîntul nostru făcut praf ? Acest lucru nu trebuie să se întîmple. Nu ! Ar fi păcat de atîtea sacrificii făcute de părinţii și străbunii noștri."

Veacul al XVIII-lea, pe care Viktor îl socotise ani de-a rîndul patria sa, pierdea treptat farmecul de altădată al unei case îndrăgite și binecunoscute. Cît de simplu fusese atunci totul, în ciuda greutăţilor și a luptelor. Pe atunci însă istoria pămîntului nu făcuse decît să aşeze jaloane, ea trăise perioada de început a transformărilor sociale. Veacul al XX-lea, cu ale sale cataclisme universale, a pus temeliile unei ere cu totul noi. Lupta continuă. Și cîmpul de bătălie porneşte din străfundurile sufletelor noastre, ale conștiinţelor noastre.

Viaţa, cea mai puternică dintre stihii și energii, împinge înainte oamenii, cu destinele lor deosebite, cu pasiunile lor, cu pierderile și cuceririle lor.

CAPITOLUL VIII

Vara

AŞEZATE ÎNTR-UN VAS FRUMOS de lut, albăstrelele încărunţiseră ; vecinul lor spicul auriu le sublinia și mai mult pălirea. Viktor nu mai văzuse pînă atunci cum își schimbă albăstrelele culoarea înainte de a se scutura și de a muri. Florile îi amintiră de bunicul său, de Pavel Aleksandrovici, care fusese și el cîndva tînăr și viguros, și pînă la urmă se ofilise și se stinsese. Aproape involuntar deschise geamantanul unde zăcea încă neatins dosarul ce i-l încredinţase bătrînul înainte de moarte.

Scoase un plic gălbui, de culoarea oaselor vechi, îl ţinu cîteva clipe în mînă, apoi îl lăsă deoparte. Gazda intră şi-l chemă să vină la rîu.

— Uite, vină să vezi şi dumneata, zise bătrînul, un om slab şi cărunt, ca şi cînd ar fi continuat o discuţie începută. Dar să fii cu ochii în patru. Ai zis că vrei să înveţi. Cu plăcere. Ciorba pescărească este mîncarea cea mai grozavă.

Bătrînul scoase dintr-o căldare un şalău viu şi se apuçă să-l cureţe. Peştele se zbătea, înghiţea aer cu disperare, Viktor avea impresia că-i aude strigătele dinainte de moarte. Cu greu rămase locului, mai mult de teamă să nu rîdă de el gazda. Faţa i se schimonosise însă, ba la un moment dat chiar întoarse capul. Gazda, mulţumită şi veselă, continua să sporovăiască.

— Ciorba pescărească este o mîncare de soi. Acu să-i scoatem peştelui măruntaiele, că n-avem ce face cu ele, doar murdărie sînt, spălăm peştele uşurel să nu-l stricăm, îl tăiem bucăţi şi apoi, în ceaun. Nu, mai bine în oală. Mîncarea trebuie gătită cu cap. Şi lucrul cel mai important este să nu laşi peştele să se desfacă la fiert. Iar cînd e gata, iei polonicul şi-l scoţi.

— Complicată bucătărie, observă Viktor fără nici un entuziasm.

— Să ţii minte regula : peştele trebuie fiert aşa, ca bucăţile să rămînă întregi. Să pui neapărat ceapă şi foi de dafin, cartofi însă nici un pic. Ciorba pescărească adevărată nu se face cu cartofi.

— Am impresia că ai pus acuma o plătică în oală.

— Bineînţeles. Ca să iasă o ciorbă lux, parfumată, cum ar fi o poiană plină de flori, trebuie să pui peşte de toate felurile. Să zicem şalău, plătică, ştiucă, crap, lin, căci fiecare peşte îşi are mirosul şi gustul său. La o ciorbă se cere să pui nu mai puţin de patru feluri de peşte.

În scurt timp Viktor fu poftit la masă. A fost într-adevăr un ospăţ regesc. La început, înghiţi cu multă poftă o fiertură deasă şi limpede, căreia i se zice „şulium“ şi pe care trebuie s-o bei din ceaşcă ca pe un ceai de cea mai bună calitate. Apoi, urmînd exemplul gazdei, scoase din cratiţă cu mîna bucăţi de peşte mari, pufoase, care se topeau în gură.

După ce se sătură de capodopera sa gastronomică, pescarul se întinse pe malul Volgăi cuprins de o stare de tihnă fericită.

Spre seară, făcîndu-şi socoteala că mai are de stat trei zile pînă să se întoarcă la Moscova, Viktor îşi spuse că e momentul să se apuce de citit hîrtiile pe care i le încredinţase bunicul. Scoase din plic un caiet gros ; văzu un scris necunoscut. Nu s-ar fi zis că era caligrafic, dar părea avîntat, literele alergau repede în sus, de parcă se ţineau de mînă şi dansau hora.

„Trebuie să fi fost un om hotărît, năzuind spre înălţimi, optimist fără doar şi poate", îşi zise fără să ştie de ce Balakov. Pe ultima pagină a caietului găsi cîteva rînduri adresate lui din partea bunicului :

„Viktor, prietene, nepoate ! Mîna mea refuză să arunce în foc această spovedanie a unei fiinţe pe care am iubit-o cum n-am iubit pe alta, care a însemnat imens de mult în viaţa mea. Nu găsesc un termen exact pentru a defini şi a explica cît de dragă mi-a fost această femeie şi ce loc important a deţinut ea în existenţa mea de om matur. După ce am pierdut-o, am rămas să trăiesc cu sufletul plin de ceea ce mi-a dăruit ea, de ce am aflat în anii iubirii pentru ea. Cînd ai să citeşti aceste pagini, gîndeşte-te şi la ea. În ce priveşte însemnările, faci ce vrei cu ele".

Viktor se apucă să citească manuscrisul :

„...De cînd sînt mică toată lumea îmi spunea Lala. Numele meu de botez este însă Eulalia. Două nume cu totul deosebite, contrarii. Numele de botez are ceva călugăresc, medieval, apăsător. Diminutivul e pretenţios şi fluşturatec. Părinţii mi i-am pierdut în copilărie şi am crescut în casa mătuşii mele care a ştiut să-şi trăiască viaţa în perfectă concordanţă cu epoca şi schimbările ei caleidoscopice. Primul ei bărbat, originar din Siberia, era proprietar de mine de aur şi admirator entuziast al ţarului. L-a părăsit curînd şi a plecat la Moscova cu un inginer, om de origine nobilă, care era membru al partidului cadeţilor şi care în toasturile pe care le rostea la banchete cerea monarhie constituţională. La începutul revoluţiei, mătuşă-mea s-a îndrăgostit foc de un avocat, care era membru al partidului esserilor, ceea ce a făcut-o să refuze să plece în emigraţie cu bărbatul ei. Ca şi binecunoscuta eroină a lui Cehov, ea îşi schimba opiniile după bărbatul pe care-l

iubea. Iar cînd se îndrăgostea, o făcea, după propria ei expresie, pierzîndu-şi cu totul capul.

În toţi aceşti ani am stat în casa ei, pînă cînd, înnebunită de turuiala ei bombastică, de isteriile şi văicărelile ei sentimentale, am plecat să lucrez la secţia de învăţămînt. Am lucrat la cursurile de alfabetizare ale muncitorilor şi după aceea corector la un ziar. Pe mătuşă-mea n-am mai văzut-o.

Pe la sfîrşitul lui 1918, oraşul nostru a fost ocupat de armatele albe. Atunci, împreună cu prietenii mei din Komsomol, am intrat în ilegalitate. Aşa am devenit bolşevică, membru de partid. Doi ani mai tîrziu, la o conferinţă de partid, la Moscova, l-am auzit vorbind pe Gheorghi Orlov. Curînd după aceea l-am cunoscut şi personal. Ziua aceea o socotesc adevărata mea naştere. Această întîmplare fericită a adus în existenţa mea multe schimbări. Orlov a jucat un rol din cele mai importante în viaţa mea, el a înrîurit toată evoluţia ulterioară a destinului meu. Pînă să-l fi cunoscut, trăiesem orbeşte, nu-mi pusesem niciodată problema dacă faptele mele au sau nu un sens. Nu eram singura, mulţi tineri trăiesc în felul acesta, la întîmplare, din aventură în aventură, supunîndu-se instinctului, unei năzuinţe subconştiente.

Rabindranath Tagore spune că femeia este o creatură a bărbatului. La începutul căsniciei noastre, aşa a şi fost într-o bună măsură. Diferenţa de experienţă de viaţă, de cunoştinţe, de fel de a gîndi, a făcut ca Orlov să devină îndrumătorul meu, dar cu trecerea anilor, distanţa dintre noi se micşora, începusem să-l ajung din urmă cu repeziciune. Era o întrecere rodnică. În unele privinţe nu l-am putut ajunge, în altele poate că l-am şi depăşit.

Marea majoritate a timpului îl petreceam împreună şi niciodată n-am cunoscut plictisul în meditaţiile sau discuţiile noastre în comun. Nu mi-a fost dat să întîlnesc în viaţă niciodată un om cu un suflet mai bogat decît Orlov, mai calm şi mai bun decît el. Cînd se supăra, se închidea în sine, şi tăcerea lui era pentru mine pedeapsa cea mai aspră. Era de fapt în adîncul lui un pasional, un impulsiv nestăpînit ; de aceea, cînd i se întîmpla să-şi iasă din fire, pleca de-acasă şi uneori hoinărea noaptea întreagă prin oraş de unul singur. Probabil că oamenii cei mai stăpîniţi pot fi şi cei mai aprigi la mînie, cei în aparenţă reci sînt cei mai înflăcăraţi, cei mai calzi, mai

calmi, cei înclinați spre singurătate. Este în aceasta o anumită dialectică a firilor. Orlov părea tuturor celor din jur un om de o mare stăpînire de sine și severitate. În glumă el se autoporeclise «Saturnianul», căci astrologii medievali spuneau că oamenii născuți sub influența planetei Saturn sînt tăcuți și au o fire ascunsă. Orlov socotea stăpînirea de sine și înclinarea spre singurătate trăsături de caracter dintre cele mai prețioase.

În anii în care prietenii săi, elevi de liceu ca și el, compuneau versuri lirice sau, pasionați de muzică, încercau să pătrundă misterele ei, invidiind gloria lui Balmont, a lui Skriabin și Debussy, Orlov studia nopți întregi lucrările de filozofie și economie ale lui Hegel și Marx. În ultima clasă de liceu s-a apucat să le țină colegilor săi o prelegere de marxism, arătîndu-se pe deplin matur în gîndire. La data aceea lucra într-o tipografie bolșevică ilegală și era membru de partid. Curînd după aceea a fost arestat și condamnat la ocnă.

De ce nu am putere și talent să zugrăvesc portretul acestui om minunat așa cum a fost întreaga generație de comuniști din garda veche ? ! Gheorghi a rămas toată viața lui credincios drumului ales și scopului urmărit. Nu avea obiceiul să lase din mînă un lucru pînă cînd nu-l ducea la bun sfîrșit. Studiindu-l pe Marx și Engels, înțelese geniala clarviziune a teoriei lor. Însușindu-și această teorie, descoperi că alături de teoretician în el trăia o a doua personalitate, cea de luptător neînfricat. În genere foarte tăcut, era în același timp un orator excelent, căci tăcerea lui nu era rezultatul unui gol de idei sau absență a cuvintelor, ci o expresie conștientă a importanței pe care o acorda gîndurilor și a repulsiei față de flecăreală. El socotea cuvîntul prețios în sine, asemenea talentului. Pentru un flecar cuvîntul nu însemna nimic, pentru un gînditor, un teoretician, un creator, el reprezintă o armă de o mare putere.

Din clipa în care și-a ales drumul de viață, Orlov a pornit la luptă împotriva orînduirii sociale din Rusia. Era deopotrivă de implacabil, de neînfricat, de viteaz și de ferm în tipografia ilegală a bolșevicilor, pe baricadele din Krasnaia Presnia, la închisoare. Omul acesta care crescuse într-o familie înstărită de burghezi deveni un revoluționar călit. Din copilărie drumul îi fusese larg deschis. Ar fi putut călători prin lumea întreagă, ar fi putut învăța

la cele mai alese școli, și-ar fi putut alege o meserie după plac, existența îi era pe deplin asigurată. El însă a ales soarta grea a unui revoluționar, a unui membru al primului partid proletar din Rusia și a pornit pe urmele lui Lenin să lupte pentru triumful marxismului.

Pe vremea aceea asemenea bolșevici se întîlneau destul de des. Erau oameni cu educație aleasă, cunoșteau multe limbi străine, personalități strălucite care se dăruiau fără nici o rezervă ideii îmbrățișate. Suflete altruiste, ei se distingeau printr-o mare modestie în viața de toate zilele. Gheorghi, de pildă, era de o uimitoare cinste și pedanterie în mînuirea banilor, nu putea suferi să primească daruri de la oameni străini și cu atît mai mult nu le admitea sub nici o formă de la subalterni. Economisea fiecare copeică a statului sovietic, și nu numai că nu cheltuia ceea ce i se dădea în caz de deplasare pe teren, dimpotrivă, de regulă, restituia o parte din suma primită. Cînd pleca în deplasare în țară sau în străinătate, dacă acest lucru nu dăuna prestigiului său în calitate de reprezentant al statului, călătorea cu vagoane de clasa a III-a, trăgea la hoteluri ieftine. Controla toate conturile care i se aduceau și era mîndru de spiritul său de economie. Dacă avea nevoie de bani, îi cîștiga scriind un articol sau ținînd conferințe, cursuri.

Pentru mine întîlnirea cu Gheorghi, dragostea imensă pe care mi-a purtat-o au fost asemenea unei erupții ce mi-a schimbat viața, comportarea, năzuințele. Din clipa în care înțelese că mă iubește, Orlov căuta să mă cucerească cu îndărătnicia și forța ce-i erau caracteristice. Aveam douăzeci de ani cînd i-am făcut cunoștința. La început nu mă atrăgea, mi se păru trufaș, aveam impresia că mă disprețuiește. Îl poreclisem în sinea mea „Curcanul". Discutînd însă mai mult cu el, mi-am dat seama că e un om spiritual, simplu în comportare, un interlocutor captivant. Curînd își făcu obiceiul să treacă să mă vadă în fiecare zi. Inteligența lui sclipitoare, bogăția de cunoștințe, voința, farmecul lui bărbătesc și dragostea lui tinerească, romantică, mă cuceriră. Nu mai întîlnisem un om ca el. Era totdeauna plin de atenție, lucru neobișnuit pentru mine, căuta să mă introducă în lumea lui de preocupări, necunoscute mie pînă atunci. Despre artă discuta ca un specialist, pictor, actor, istoric literar. Casa noastră deveni pentru mine un adevărat refugiu spiri-

tual, în care înfloreau frumosul și binele. Gheorghi, un bibliofil pasionat, îmi insuflă și mie dragostea de carte. Colecționam cărți, dar nu la întîmplare, nu dintr-un capriciu ci după un plan dinainte chibzuit. Pe mine, de pildă, mă interesa tot ce se referea la istoria revoluțiilor. Mai tîrziu am început să colecționez cărțile scrise de femei, în Rusia sau în alte țări.

Printre lecturile preferate ale lui Gheorghi se aflau Catul, Cicero și Tacit, care treptat mă pasionară și pe mine. Într-un timp colecționam cărți cu legende și balade vechi germane. Literatura persană, indiană, își făcu loc și ea în casa noastră, o lume imensă, de necuprins, mi se dezvăluia. De atunci cărțile au devenit prietenii mei pe viață, ajutîndu-mă să birui multele încercări grele prin care am trecut. Nu trăiam numai în lumea cărților, în egală măsură ne pasionau sculptura, muzica.

Iubirea lui Orlov era minunată, atotcuprinzătoare, contopind laolaltă dragostea de bărbat, de tată, de frate, de prieten și de dascăl. Fericirea mea, dezvoltarea mea intelectuală, erau pentru el mai importante decît propria lui existență. Se bucura de fiecare succes al meu. Eram căsătoriți de mult, dar lumea tot ne spunea „logodnicii", și el mi-a mărturisit nu o dată că pe măsură ce trece vremea mă iubește tot mai mult.

Gheorghi nu suferea trîndăvia ; nu-și îngăduia nici lui, nici altora să lenevească. Mă îndemna cu insistență să mă apuc serios de învățătură. Mă simțeam atrasă în mod deosebit de arheologie, dar nu aveam încă deprinderile necesare unei munci sistematice. Atunci Gheorghi, văzîndu-mă că n-am astîmpăr, hotărî să mă închidă în casă ; era ușor s-o facă : el pleca la slujbă dis-de-dimineață, cînd eu mai dormeam. Cînd mă trezeam, găseam un bilet din partea lui, termosul cu cafea, cîteva sandviciuri și o stivă de manuale cu însemnări pe marginea paginilor. Nu ostenea să-mi repete întruna : «În orice domeniu ai vrea să te specializezi, trebuie să ai cunoștințe sistematice. Să te încrezi în forțele tale, să mergi înainte neabătut, spre scopul pe care ți l-ai propus. Nu aș insista să înveți, dacă nu aș avea încredere în forțele tale, în capacitatea ta. Deci muncește...»

La început, acest sistem pedagogic mă înfuria, puneam mîna pe telefon, dar mi se răspundea că a ieșit din birou sau că e plecat pe teren. Eram furioasă, l-am

amenințat cu divorțul, am spus că plec din Moscova. Curînd însă, indignarea mea se potoli. După ce mîncam, mă apucam să citesc cărțile lăsate pe masă și făceam conspecte. Cînd Orlov revenea de la slujbă mă găsea pe deplin liniștită. Treptat, plăcerea, desfătarea unică pe care ți-o oferă munca intelectuală, chiar și singurătatea aceasta atît de rodnică deveniră o necesitate. Sub înrîurirea lui, reușii să depășesc unul din handicapurile cele mai dificile în viața oricărui om — singurătatea —, ba mă deprinsesem chiar să îndrăgesc ceasurile de meditație și studiu.

Cînd am plecat împreună cu el în străinătate, unde fusese trimis cu o misiune, viața și-a continuat ritmul ei de muncă încordată. Gheorghi era un ghid unic în felul lui, cunoștințele lui păreau nesecate. Cît am trăit alături de el n-am încetat să mă minunez de vastitatea și profunzimea cunoștințelor sale.

În același timp, amintindu-mi de acest om scump mie, al cărui chip va rămîne neștirbit în sufletul meu, nu pot să nu mă gîndesc cu admirație cum știa el să prețuiască timpul.

«— Cum îți vine să pierzi atîtea ceasuri discutînd cu niște oameni care nu fac decît să-și irosească timpul, care nu discută decît fleacuri, mahalagisme ?» mă întreba el uneori.

Pînă noaptea tîrziu stătea să citească și să scrie. Pe masa lui de lucru găseai totdeauna în cele mai diferite limbi tot felul de lucrări recente din domeniul statisticii, al economiei politice. Nu uita să răsfoiască și noutățile literare. Dealtfel, niciodată nu pierdeam ocazia să ne ducem la un concert cu adevărat interesant, la o premieră teatrală...“

Viktor obosi de citit, lăsă manuscrisul deoparte. Tare ar fi vrut să știe cum arătase Lala Orlova, să-i vadă vreo fotografie.

„Trebuie să fi fost o femeie frumoasă. Mai trăiește oare sau nu ? Dacă mai trăiește, o fi bătrînă, poate chiar infirmă. Ce suflet plin de neastîmpăr. Aș zice prea inteligentă. Cu femei d-astea ți-e și frică să ai de a face. Prea înțeleg și văd totul pînă în adîncul adîncurilor. Pentru noi, păcătoșii, sînt cam obositoare. Prostia, la femeie, este uneori necesară, precum odihna. Dar de ce n-am întîlnit-o niciodată în casa bunicului meu ? Se vede că a murit

înainte să mă fi născut eu. Ciudat. Mîine am să reiau manuscrisul ca să lămuresc totul."

Reluarea lecturii fu amînată. În zori, Viktor şi gazda lui plecară din nou la pescuit. Rîul părea un drum lat, asfaltat, în mijlocul unei stepe de necuprins, contopindu-se cu cerul. Nu s-ar fi putut spune că peisajul îţi încînta ochiul, aerul era însă curat şi proaspăt. În acelaşi timp, decorul monoton emana liniştea de care avea atîta nevoie Balakov.

Merseră îndelung cu barca. În jur era numai apă cenuşie, limbi de nisip, pe care crescuseră ciulinii şi o iarbă prăfuită şi săracăcioasă. Aşa cum era de aşteptat, au avut noroc la pescuit. Cu acest prilej, Viktor fu nevoit să suporte o lungă conferinţă despre săratul icrelor. Intenţia lui de a deveni vegetarian dădu faliment : înfulecînd cu poftă ciorba şi bucăţile de peşte ce păreau să se topească în gură, nu-i rămînea decît să se căiască. Citindu-i parcă în suflet, gazda zise :

— Te-am înţeles. Îţi pare rău de plătică şi de alte vieţuitoare ale apelor. Te frămînţi, te căieşti. La ce bun ? Cum am putea trăi altfel ? N-ai spus tu mai adineaori că plantele, copacii şi chiar florile cunosc durerea ? Zici că aşa ar spune şi ştiinţa de nişte biocurenţi sau aşa ceva. Aşadar, şi legumele şi grînele sînt vii şi deci supuse suferinţelor, ba te pomeneşti că mai au şi minte şi mai şi cugetă, Doamne păzeşte. Ce prostie ! Dacă totul este adevărat, atunci spune-mi, rogu-te, cu ce să se mai hrănească omul ? După mine, peştele este ca şi porcul, destinat de natură să fie mîncat de oameni. Fiecare suflare de pe pămînt îşi are soarta sa. Sfîrşitul este însă unul şi acelaşi. Amin.

Pe înserate, după cîteva ceasuri plăcute de trîndăvie, Viktor îşi aminti că uitase de caietul pe care i-l încredinţase bunicul înainte de a muri. Dar cum întunericul se lăsase repede, renunţă să mai aprindă lumina. Atinse uşurel manuscrisul, care mirosea a fîn stătut, şi-şi zise că are să-l reia mai tîrziu. Şi creierul şi trupul Viktor şi le simţea cuprinse de acea moliciune plăcută, după care totdeauna urmează un flux de forţe noi. Parcă ar fi vrut să-i scuture de pe suflet o apăsare de ani de zile. Noaptea o petrecu afară, chiar pe malul apei, şi se simţi după aceea ca un nou născut.

La despărțire, lovindu-l prietenește pe umăr, gazda îi zise :

— Uite ce sfat îți dau : gîndește mai puțin. Scurtă ne este viața și așa nici nu poți cuprinde totul. Dar de natură nu te depărta. Omul este pentru totdeauna legat de ea. Din pămînt ne tragem, în pămînt ne ducem.

— Prea bine, răspunse Viktor, folosind expresia preferată a gazdei și zîmbind copilăros, adăugă : așa voi face.

Revenit în apartamentul său de la Moscova, Viktor se apucă mai întîi să șteargă cu grijă praful ce se așternuse pe cărțile din rafturi, pe radio, să pună în ordine hîrtiile de pe birou și lucrurile din dulap. Scutură hainele și puse șanuri în pantofi, după ce în prealabil îi curăță temeinic. De mult nu se mai ocupase cu atîta hărnicie de gospodăria sa modestă. „Oare nu ar fi cazul să mă însor ?“ își zise el, trecînd să-și ia micul dejun în bucătăria unde totul i se păru lipsit de viață, mohorît. „Este o problemă la care nu trebuie să cugeți, ci să acționezi, și uneori chiar împotriva ta însuți. Dar dacă există îndoieli e mai bine să rămîi singur.“ Viktor telefonă maică-si, dar aceasta era plecată din Moscova.

A doua zi, cu aceeași senzație de ușurință în suflet și de inexplicabilă dragoste de viață, plecă la institut. Mai avea multe de făcut pînă să termine teza de doctorat. Trebuia să-și mai completeze unele date privitoare la istoria Franței de la începutul secolului al XVIII-lea, care i-ar fi putut lămuri cauzele ce au dus la revoluția franceză care izbucnise la cîteva decenii distanță după domnia splendidă și zgomotoasă a autocratului și despoticului Ludovic al XIV-lea.

Reluă lectura pasionată a unor mărturii ale contemporanilor acestei epoci, care i se păreau deosebit de prețioase. Printre ele erau și excelentele memorii al ducelui Saint-Simon, mușchetar plin de îndrăzneală, erudit rafinat, politician abil și demnitar al Curții regale.

Nu era totul autentic în narațiunea acestuia, bazată numai pe memorie și scrisă de un condei mînuit de multiple și variate pasiuni, de sete de răzbunare, de ambiții, de idei preconcepute. Totuși, nimic nu ne poate restitui cu mai multă vigoare decît asemenea memorii trăsăturile specifice ale unei epoci dispărute. Cuvîntul scris face să învie sunetele stinse, culorile moarte, evenimentele, ca-

racterele oamenilor dispăruți. Fără să-și dea seama, memorialistul devine și el un monument reînviat al epocii sale.

„Sine ira et studio" sună dictonul pe care anticii îl foloseau pentru a-și exprima exigența față de cronicar. „Fără mînie și fără subiectivism". Zadarnic sfat. Dragostea și ura, amărăciunea jignirilor, cinstea și succesul colorează întotdeauna în mod inevitabil orice pagină de memorialistică ; în ciuda acestor concluzii, literatura memorialistică, jurnalele intime, amintirile contemporanilor îl atrăgeau pe Viktor din ce în ce mai mult.

Preferințele sale se îndreptau spre Saint-Simon pentru că era un om cu multă sensibilitate și temperament, înzestrat pe deasupra cu un talent stilistic remarcabil. Citindu-i memoriile, Viktor simțea adeseori nevoia să polemizeze cu el. Parcă se și vedea adresîndu-i cuvîntul :

„Scumpe duce, întrupare a elocinței și a abilității, sînteți un spirit sagace dar din păcate și superficial. Nu căutați să pătrundeți esența lucrurilor. Mîncătoriile și intrigile celor ce căutau să obțină favorurile tronului, uneltirile amantelor regelui, tirania și viclenia autocratului au dus într-adevăr la crime, cărora le-ați fost martor. Dar e numai o parte mică de adevăr în toate acestea. Simburele răului în ce ar putea consta ? Ce credeți ? Care ar putea fi cauzele acelei înfloriri nemăsurate pe care a cunoscut-o Franța pentru a ajunge apoi la o degringoladă rapidă și la ruină ? Nimeni nu vă poate contesta talentul condeiului, dar nu aveți pe cel al înțelegerii în profunzime a fenomenelor, al analizei. Totuși noi, urmașii, vă sîntem recunoscători, pentru că amintirile dumneavoastră redau atmosfera, readuc parfumul veacului, glasurile generațiilor dispărute, ale căror conflicte și bucurii le-ați înfățișat."

Ironia, sarcasmul lui Saint-Simon, fraza lui spumoasă, care lovea drept la țintă îl fermecau pe Viktor. Își copiase într-un caiet unele pasaje în care se făcea portretul regelui. Sub masca lingușirii, frazele ascundeau o ironie ucigătoare :

„...Acest rege, scria ducele despre Ludovic al XIV-lea, era un om fericit. Fericit pentru că supușii îl adorau și-i jertfeau totul : averi, sînge, talent, majoritatea pînă și bunul lor renume, iar unii chiar cinstea și mai presus de orice măsură, cugetul. Deosebit de fericit a fost el în familie. Dacă s-ar fi mulțumit numai cu familia lui

legitimă. Fratele lui şi-a irosit viaţa în plăceri desfrînate, satisfăcîndu-şi gusturile josnice şi devedindu-se a fi un om de nimic. Nevasta lui era o fiinţă anostă, fiul în tot timpul vieţii a fost ţinut sub papuc şi la vîrsta de cincizeci de ani ştia doar să geamă sub apăsarea a tot felul de restricţii. Prinţul era mereu urmărit, bănuit şi nu îndrăznea să facă decît ceea ce i se îngăduia. Toate rudele lui de sînge se distingeau prin trăsături de caracter asemănătoare...

În loc de oameni pricepuţi, continua Saint-Simon, parlamentul era plin de proşti sau de pedanţi, de ignoranţi, de zgîrciţi, de cămătari lacomi de înavuţire, care nu pregetau să scoată la mezat pînă şi justiţia, la conducerea statului se aflau nişte oameni trufaşi, închipuiţi, plini de tupeu, nişte oameni de nimic în toate privinţele."

Părea că mînia lui Saint-Simon nu mai cunoştea margini. „Doamne, cîtă otravă şi ură distrugătoare", conchise Viktor, recitind caracteristica epocii lui Ludovic şi a regelui însuşi, consemnată de un supus al său.

Pe Balakov, istoric de formaţie nouă, nu-l atrăgea atît personalitatea „Regelui Soare", despot făţarnic, cît mai ales împrejurările şi oamenii care îngăduiau să fie decapitaţi fără a protesta.

Pentru Viktor lucrul cel mai important în istorie erau impulsurile economice şi relaţiile sociale din Franţa acelor vremi, conflictele dintre asupritori şi victimele lor. Studiind documentele, căutînd să desluşească trăsăturile caracteristice ale epocii, ajunse treptat să lărgească panorama istorică, să se apropie de înţelegerea legilor care guvernează procesul de înălţare şi apoi de cădere al monarhiei. Mizeria, boala, epidemiile, bezna spirituală, războaiele şi incendiile, groaza detenţiunii pe viaţă în pivniţele Bastiliei, o listă lungă de sacrificaţi aduceau lămuriri foarte clare pentru ceea ce lui Saint-Simon i se păruse a fi un mister. Această intuire concretă, palpabilă a epocii îl făcea pe Viktor să se simtă contemporanul mai multor veacuri odată.

De un an şi mai bine, Balakov cumula munca de cercetător cu cea de profesor într-o instituţie de învăţămînt superior, unde studiau tineri din diferite ţări ale lumii. Printre studenţii lui erau şi vietnamezi, viitori profesori de istorie, care îi plăceau cel mai mult prin spiritul lor iscoditor, dragostea de muncă, curajul lor. În tot felul lor de a fi, de a se comporta, se simţeau tradiţiile unei vechi civilizaţii. E adevărat că multe lucruri îi rămîneau de neînţeles, dar

nu vedea în asta un motiv de superioritate pentru el, ci dimpotrivă, își făcea imputări că nu are cunoștințe suficiente pentru a pricepe acest ținut tainic, îndepărtat, că nu-i știa destul de bine istoria. Căuta să se apropie cît mai mult de sufletul elevilor săi, să le dea cît mai multe cunoștințe din domeniul istoriei. Treptat, tinerii vietnamezi se împrieteniră cu Viktor ; îi povesteau despre patria lor în suferință, despre lupta poporului pentru libertate și independență. Viktor se apucase să studieze trecutul și prezentul Vietnamului, și pe măsură ce-i înțelegea mai adînc istoria, vitejia acestui popor neînfricat îl impresiona tot mai mult.

Vara aceea se întîmplase să fie foarte caldă. În sala de lectură a bibliotecii unde Viktor petrecea ore de-a rîndul era însă o răcoare cu totul neobișnuită. Seara, după ce părăsea arhivele și tăcerea sălii ce părea să nu cunoască alt zgomot decît foșnetul hîrtiei, tumultul străzii avea pentru el un farmec deosebit. Nici mirosul de benzină nu-l mai deranja. Se oprea din cînd în cînd în cîte un scuar, adevărate insulițe de verdeață în mijlocul mării de asfalt, pentru a mai respira un pic de aer proaspăt.

Pe Glafira Markovna Viktor o întîlni întîmplător și intră cu ea în vorbă pur și simplu pentru că obosise să fie singur și simțea nevoia să schimbe cîteva cuvinte cu cineva. Ședeau amîndoi pe aceeași bancă în grădinița din fața Teatrului Mare ; femeia se distra desenînd cu vîrful umbrelei un profil de demon în nisipul de pe alee. Aducea cu o căpșună coaptă : rumenă, avea cîteva alunițe pe obraz, cam grăsuță, nu prea înaltă, cu un aer puțin obosit, toată ființa ei inspira încredere. Viktor observă că are o ceafă scurtă, cu cîteva riduri, niște picioare îndesate și drepte, care denotau un om obișnuit cu mersul îndelungat. Glafira Markovna intră ușor în vorbă și mîncă cu lăcomie de copil înghețata în cornet pe care i-o oferi Viktor. Declară că toată lumea îi spunea din copilărie Ghighi în loc de Glafira Markovna și se recomandă a fi metodistă rațională în probleme de educație preșcolară, răspunzînd de activitatea educatoarelor din grădinițele de copii și de la creșe. În vara aceea, se pregătea să dea examenul de admitere la aspirantură.

Nu trecu nici un ceas, că Viktor și avea impresia că o cunoaște de cînd lumea pe Ghighi, că sînt vechi prieteni. Între altele, femeia îi mărturisi că nu mai trăiește cu soțul ei de cîțiva ani.

— Sîntem absolut liberi şi în acelaşi timp la adăpost de eventualitatea unei noi căsătorii. Vă aduceţi aminte ce spunea Maupassant ? Căsătoria înseamnă asuprirea unei personalităţi umane de către alta şi un schimb înjositor de proastă dispoziţie.

— Întocmai, replică înviorat Balakov. Eu unul am hotărît să nu mă însor niciodată.

— Cum, nici cu mine ? glumi noua sa cunoştinţă.

— Nici cu dumneata ! Dar cred că ar trebui să ne întîlnim, căci sîntem partizani ai aceleiaşi idei, al dispreţului faţă de instituţia căsătoriei.

— De acord. Să ştii că sînt un prieten de încredere şi am impresia că şi dumneata eşti.

Se despărţiră după ce schimbară numerele de telefon. Lui Viktor îi plăcu îndeosebi calmul pe care-l emana această femeie, trăsătură care îi amintea de Dina.

Următoarea întîlnire avu loc după o pauză destul de îndelungată. Îşi petrecură seara într-o discuţie fără importanţă, plimbîndu-se pe malul Moscovei.

Odată cu trecerea anilor, gusturile, concepţia despre frumuseţe, despre frumos, se schimbă radical la unii oameni. Uneori privim cu mirare obiectele care ne plăceau altădată, femeile care ne-au atras atenţia cînd eram tineri, ba chiar ni se poate întîmpla să nu aflăm nici o explicaţie pasiunilor pe care le-am încercat cîndva. Există însă principii, lucruri cărora le rămîi fidel toată viaţa, la care nu renunţi pînă la sfîrşitul ei. Nu toţi reuşesc să stabilească repede care anume sînt aceste elemente esenţiale pentru existenţa lor. Poate de aceea, unii oameni caută mult pînă îşi găsesc tovarăşul de viaţă.

Specialitatea Glafirei Markovna era psihologia copilului pînă la vîrsta de trei-patru ani, o epocă deosebit de interesantă, la care viitoarea personalitate umană abia se trezeşte. Omuleţii aceştia păreau să fie cu totul diferiţi unii de alţii şi în acelaşi timp aveau trăsături care-i înrudeau. De pildă, memoria lor se caracteriza printr-o neobişnuită receptivitate. Uimitor era şi spiritul lor de observaţie. Copiii ştiau să repete fără greş un exerciţiu, o mişcare complicată a mîinii, o întorsătură a trupului, pe care cu greu o reţin pînă şi oamenii maturi.

— Închipuie-ţi, copiii par nişte genii în miniatură, spunea Ghighi cu un fel de admiraţie, povestindu-i lui Viktor impresiile sale.

— Cum se face însă că atunci cînd cresc se dovedesc a fi adesea niște mediocrități ?

— Înțelegi, probabil nu au avut forțe suficiente, au rămas în urmă sau, poate, înțelegi, s-au oprit cu totul din dezvoltare, căuta să iasă din încurcătură Ghighi.

— Înțelegi, înțelegi, rîse Viktor subliniind cuvîntul preferat pe care Ghighi îl băga mereu în frazele ei și adăugă : în ce mă privește, am observat de mult că unii oameni se opresc din dezvoltarea lor intelectuală la nivelul vîrstei de zece-doisprezece ani, ceea ce pentru un copil bine înzestrat este un nivel ridicat. Restul acumulează din experiență proprie, imitînd, recurgînd la instincte și atîta tot.

— Să vezi, înțelegi... Doamne, ce s-a agățat cuvîntul ăsta de mine ? Cred că ai dreptate.

Societatea lui Ghighi deveni o obișnuință pentru Viktor. Îi asculta cu atenție istorisirile din care reieșea că medicul Piotr Ivanovici, deși caută tuturor nod în papură, este de fapt un om drept, că pediatra Sonia este leneșă și vrea să ia locul Anfisei Sidorovna de la secția sanitară cînd aceasta va ieși la pensie. „Baba Anfisa" cum i se spune doctoriței la raion, deși și-a sărbătorit jubileul de cincizeci de ani cu zece ani în urmă, este foarte apreciată și respectată la secția sanitară a orașului și muncește cît doi. Fire energică și severă, a pus capăt epidemiilor prin creșele și grădinițele din raion, instaurînd ordine și o disciplină riguroasă.

— Înțelegi, există asemenea femei pe lume, cu multă răbdare, cu sufletul foarte bun, deși la prima vedere te bagă în sperieți, femei care sînt adevărate mame pentru mii de copii. Eu n-aș putea fi așa. Mă enervez și fac scandal pentru orice fleac. Am un caracter îngrozitor.

În realitate, Ghighi era o ființă foarte calmă. Uneori venea la Viktor să-i povestească necazurile ei, revoltată, repeta întruna că nu mai poate lucra cu Piotr Ivanovici, pentru că în vinele lui curge mai multă fiere decît sînge. Cînd Viktor se întorcea după o jumătate de oră, aducînd pentru ceai pîine și dulciuri de la magazinul de alături, o găsea pe Ghighi dormind tun pe divanul lui, pe față cu o expresie de perfectă împăcare. Cînd se trezea, toate necazurile erau uitate, iar după ce se spăla îndelung cu apă rece, se apuca de gospodărie, făcea mîncare, curățenie, cerceta hainele lui Viktor, le scutura, le cîrpea.

Asemenea ceasuri i se păreau lui Viktor de un farmec aparte. Stînd în balcon. Ghighi îi cosea nasturii sau căptușeala hainelor, care nu se știe de ce era totdeauna desfăcută, dîndu-i indicații în același timp ce și cum să facă la bucătărie. Apoi luau o cafea cu fursecuri sau prăjituri, glumind că au ajuns să semene cu niște soți după un stagiu bun de viață în comun.

Odată, la despărțire, Viktor o sărută și rămase oarecum descumpănit cînd Ghighi îi răspunse cu multă înflăcărare. După ce femeia plecă, își puse pentru prima oară întrebarea cum vor evolua mai departe relațiile dintre ei.

Duminica următoare, făcură amîndoi o excursie într-o pădure din apropierea Moscovei. Ghighi avea noroc. Coșul ei se umplu repede cu ciuperci. Viktor, dimpotrivă, obosise și părea morocănos.

„Las' să meargă lucrurile în voia lor, își zicea el, n-are rost să mă împotrivesc cursului apei. Mai bine ea decît alta."

În ziua aceea, Viktor propuse lui Ghighi să nu se întîlnească decît o dată pe săptămînă, căci aveau și unul și altul atîta de lucru.

După ce o conduse acasă, plictisit, nemulțumit de el însuși, Viktor se închise în apartamentul său, scoase pachetul lăsat de bunic și se cufundă din nou în lectura însemnărilor Lalei Orlova.

Aceasta scria :

„Ultima vară din viața lui Gheorghi a fost o vară secetoasă, de o limpezime funestă, cu arșiți mari. Cerul era de un albastru ce-ți tăia ochii, pămîntul crăpa, asfaltul se înmuiase, natura și oamenii erau istoviți de atîta căldură. Era în 1936. Orlov lucrase ani de-a rîndul la Consiliul de Stat al Planificării, se obișnuise cu tăcerea care domnea acolo în birouri, făcîndu-le să semene într-o oarecare măsură cu un laborator de cercetare științifică. Încă din anii emigrației era bun prieten cu Gleb Mihailovici Krjijanovski, președintele Consiliului de Stat al Planificării, cu care se potivea foarte bine la fire : aveau amîndoi temperament de luptători, de romantici și totodată și luciditatea caracteristică oamenilor de știință.

Mi-a fost dat să văd prima oară în viață cît de cumplit poate fi Gheorghi la mînie. În ziua aceea aflase despre arestarea unuia dintre tovarășii săi de luptă din ilegalitate, în timpul țarismului, și mai apoi pe frontul războiului

civil. Lovituri de acest fel, lovituri grele urmară una după alta. Atunci el se pregăti să acţioneze întru apărarea celor în care avea toată încrederea... Pe o zi caldă de iulie însă, cînd se întorcea de la serviciu acasă, fu lovit de un autobuz. Creierul lui, soare stins, se scurse pe asfalt...

Inexplicabilă este capacitatea noastră de a continua să trăim şi după ce mor cei ce au absorbit tot ce a fost mai bun în firea noastră, în viaţa noastră.

Cînd sicriul lui Orlov a fost coborît în mormînt, am leşinat. Cînd mi-am venit în fire, te-am văzut alături pe tine, Pavel, prietenul nostru. Deşi aproape infirm, ţi-ai strîns toate forţele, căutînd să mă ajuţi să-mi recapăt voinţa de a trăi.

Ne cunoşteam din ziua în care m-am căsătorit cu Gheorghi. Ai fost totdeauna unul dintre aceia despre care mi-a vorbit cu dragoste şi mîndrie. Tu şi Gavril aţi fost cei pe care vă considera fraţii săi în lupta pentru cauza comună. Avea în voi o încredere nețărmurită.

Gavril a întîrziat la înmormîntarea lui Orlov, a sosit la Moscova peste cîteva zile...

Acum, cînd Gavril nu mai este printre cei vii, vreau să scriu despre el, prietenul tău şi prietenul meu. Voi doi aveaţi ceva comun. Pe Gavril îl cunoşteam din 1918, am lucrat împreună în redacţia ziarului unde eu eram corector. L-am surprins o dată certînd pe unul din colaboratori şi mi s-a părut un om bătrîn şi rău.

«— Revoluţia nu are nevoie de ştiri senzaţionale, spunea el pe un ton morocănos. Nu avem nevoie de presă galbenă, ci de presă roşie. Ziaristul trebuie să scrie cu sînge din sîngele inimii, nu cu salivă.»

Mai tîrziu, am băut împreună la cantina rece şi umedă nişte uncrop ca să ne mai încălzim. Gavril scoase din buzunarul hainei sale vechi, căptuşite cu blană, cîteva bomboane lipicioase şi ne trată zîmbind pe sub mustaţă. Mustăţile, ca şi sprîncenele îi creşteau stufoase şi neregulate. Gavril luptase pe front împreună cu Orlov, apoi trecuse să lucreze ca activist la Consiliul Central al Sindicatelor şi acolo rămase pînă la sfîrşitul vieţii. Ce biografie de invidiat avea acest om ! Prin anii '20, tineretul de origină intelectuală preţuia în chip deosebit oameni ca tine, Pavel, sau ca Gavril.

În familia lui Gavril toţi erau muncitori, din tată-n fiu. El era strungar în metal. Se născuse la Samara, era

îndrăgostit de Volga, pe care o cutreierase în lung şi-n lat, iar la patrusprezece ani lucra strungar la uzină. Originea mongolă, evidentă, judecînd după chipul său, se făcea simţită şi în înclinarea lui spre meditaţie, spre contemplare, omul acesta avînd şi un talent colosal de a improviza, de a inventa tot felul de aventuri, de întîmplări inimaginabile. Porecla lui în ilegalitate fusese „Savoska" după numele flăcăului din nuvela lui Gleb Uspenski.

Gavril avea un chip puţin turtit, un nas mare, ochi înguşti, mongoloizi, de un cenuşiu închis, scînteind de inteligenţă, omenie şi isteţime. Fruntea înaltă, sprîncenele castanii, aspre, stufoase, o mustaţă zburlită, buzele groase şi gura zîmbitoare — toate acestea nu se încadrau în canoanele obişnuite ale frumuseţii —, îi dădeau însă un aer plăcut şi atrăgător.

Voinic, deşi scund, cu ceafa scurtă, avea un farmec aparte, care îi atrăgea simpatia oamenilor, trezea încrederea şi stimula devotamentul. O făcea fără nici un fel de greutate, fără eforturi speciale, de parcă ar fi purtat în suflet un cîmp magnetic.

Principiul de bază după care se conducea Gavril era al îngăduinţei faţă de slăbiciunile omeneşti. Nu voia să impună părerea sa nimănui, era tolerant faţă de toţi. Mai presus de orice, respecta individualitatea omului, căutînd s-o ferească de orice îngrădiri.

Arareori am întîlnit pe cineva care să înţeleagă mai bine decît el firea omenească cu toate virtuţile şi slăbiciunile ei. Îi lua pe oameni aşa cum erau, fără să-i condamne, fără să caute să-i dăscălească, conştient de faptul că nici el nu era desăvîrşit. Deşi nu avea obiceiul să plictisească pe cei din jur cu prezenţa sa, era mereu căutat. Unii veneau să-i ceară un sfat, alţii pur şi simplu să stea de vorbă cu el. Avea omul acesta, ca şi Gheorghi, şi ca şi tine, Pavel, o rezervă uriaşă de calm, dar un calm deosebit, care nu însemna apatie, ci o profundă şi înţeleaptă filozofie a vieţii.

Rănit în timpul războiului civil, Gavril făcu septicemie. Medicii nu-i mai dădeau decît puţine zile de trăit. Prietenii veniră să-şi ia rămas bun, socotindu-l condamnat. Toţi erau distruşi, afară de Gavril însuşi, care continua să glumească şi să-i îmbărbăteze pe cei din jur. Pînă la urmă, în ciuda pronosticurilor medicale, a rămas în viaţă.

Oamenii se simțeau atrași spre el și pentru sufletul său de o nemărginită generozitate. Casa lui modestă era deschisă tuturor. Iată numai o întîmplare. Într-o zi, ne pomenim seara tîrziu, spre miezul nopții, cu Gavril ; mă roagă să-i dau de mîncare. După cîtva timp am aflat că toată leafa și-o dăduse unui tovarăș rămas la strîmtoare cu care stătuse la închisoare în timpul țarismului ; pînă la chenzina următoare a trebuit să tragă mîța de coadă.

Oameni dintre cei mai diverși și neobișnuiți veneau la el, erau prietenii lui. Între alții, mi-amintesc că am întîlnît în casa lui pe Țiolkovski, pe Timiriazev, pe Miciurin.

Era un om care știa să asculte pe ceilalți vorbind, fără să-i întrerupă, fără să dăscălească. Indiferent de ceea ce credea despre interlocutorul său, fie că-l socotea om de nimic, fie, dimpotrivă, o somitate, rămînea egal și binevoitor, zicîndu-și cu multă înțelepciune că nu-l poate schimba, nu-l poate modela după voia sa, nici nu-i poate impune vederile sale. «Cînd discuți cu un om pe care-l cunoști de bună ziua, nu căuta să-l pisezi cu dădăcelile și sfaturile tale, el și așa o fi apăsat de nefericirea lui, avea obiceiul să spună Gavril cu blîndețea ce-i era proprie. Cînd o să ajungi bătrîn, o să-ți dai seama că oamenii nu pot fi convinși nici cu bîta, nici cu biciul cuvintelor, nici cu dăscălelile trufașe. Exemplul e cel ce-i poate convinge. Altminteri nu faci decît să-i înrăiești ; și la ce bun să-i înrăiești, să le provoci alte suferințe ? Fiecare om se socotește un geniu, și de cele mai multe ori un geniu neînțeles. Uită-te și la noi. Nu ne exagerăm importanța ? Cu cît are cineva minte mai scurtă, cu atît îngîmfarea îi e mai mare. Vine la mine omul să se plîngă de soarta sa nedreaptă, la ce bun să mă apuc și eu să-l cert ? Doar nu-mi cere referințe, vine să-și verse necazul. Cel mai bun lucru este să-l las să plîngă, să scape de năduf. De îmbărbătezi un om ca ăsta și îl sprijini, se face mai bun, se îndreaptă și nu mai repetă greșeala.»

Îți mai aduci aminte de vremurile acelea ? Trei oameni încercați de greutățile vieții, de ani, trei prieteni întîrziau adesea la discuții la masa noastră. Erați cu toții oameni cu sufletul deschis, nu vă ascundeați nimic unul altuia. Gheorghi, Gavril și tu, Pavel, cel pentru care scriu aceste rînduri. Dealtfel, aveați multe deprinderi asemănătoare. De pildă una, un fleac. Toți trei n-ați purtat niciodată

serviete ; aveaţi obiceiul să spuneţi că un bun organizator nu aduce niciodată hîrtiile acasă, că un conducător adevărat nu munceşte singur pentru toţi, ci ştie să atragă în muncă pe alţii, să-i facă să îndrăgească munca. Dimineaţa, unul şi acelaşi automobil vechi, pufnind pe nări ca un primus, un Roll-Royce altădată strălucitor, vă aducea pe fiecare la serviciul său. Gheorghi mergea la Consiliul de Stat al Planificării, voi doi, la Comisariatele respective. Tu, Pavel, de pe atunci erai bolnav, începuseşi să şchiopătezi. Îţi mai aminteşti cum ai venit odată la noi, ud leoarcă ? Gheorghi te-a îndemnat să-ţi scoţi bluza şi pantalonii, pe care ţi i-am întins la uscat în bucătărie, apoi ţi-am dat unicul costum pe care-l avea soţul meu, iar el şi-a pus un impermeabil direct peste lenjerie ? Cum a doua zi nu avea cu ce să meargă la slujbă, a rămas acasă, aşteptînd să ţi se usuce hainele.

Moartea lui Gheorghi a aşternut un întuneric beznă peste viaţa mea, a schimbat-o cu totul. Mă simţeam singură, izolată, şi nu ştiu ce m-aş fi făcut de n-aţi fi fost voi doi — Gavril şi cu tine —, care m-aţi ajutat să rezist, să-mi păstrez în adîncul sufletului neîntinată credinţa, idealul.

Curînd a murit însă şi Gavril.

Şi aşa am rămas numai noi doi : tu, Pavel, şi eu.

Astăzi, privind în urmă, pot să spun că am fost totuşi nişte oameni fericiţi. Cînd te gîndeşti ce viaţă am trăit ! Parcă ne-am fi născut în alt veac, de fapt pentru tine aşa a şi fost, căci tu te-ai născut pe vremea „împărăţiei prea liniştite" a lui Alexandru al III-lea. E adevărat că pe vremea lui n-au fost războaie, dar ce s-a mai războit el cu întregul popor ! Cîte spînzurători, cîte execuţii nu au fost înscrise în letopiseţul acestui gornist cu chip de mistreţ şi cu suflet de iepure. Ce crezi, ar fi fost mai bine pentru noi să trăim în acea linişte aparentă pe care au cunoscut-o părinţii şi bunicii noştri ? Nu, hotărît nu. Noi am trecut printr-o perioadă de frămîntări, prin ani de furtuni, ani minunaţi, plini de schimbări şi la noi acasă şi în viaţa lumii întregi. Ce furtună uriaşă s-a abătut peste pămîntul nostru — cea mai mare dintre revoluţii !

Greu ne-a fost traiul, dar alt destin nu mi-aş fi dorit. Omul se naşte pentru a cunoaşte primejdii şi încercări furtunoase.

M-am născut în orășelul Semipalatinsk. Tata îi spunea Semiprokleatinsk [1]. Amărîte sînt amintirile mele despre acest oraș. În apropierea lui creșteau codri deși și trecea Irtîșul cu apele lui bogate. În fiecare primăvară se revărsau la poalele dealului unde locuiam, și strada noastră, ca și cele din jur, lupta neputincioasă cu nisipurile mișcătoare ce rămîneau după retragerea apelor. Vînturile stîrneau mereu nori, vîrtejurile de nisip galben ca meiul izvodeau uragane și furtuni de praf. Viforniţa aceasta galbenă, turbată îți înțepa fața, te orbea. Iarna, în razele soarelui, zăpada strălucea de o albeață imaculată, gerurile aprige îți ardeau obrajii.

Casa noastră aducea cu un sicriu și viața ne era cu adevărat cumplită. Maică-mea își pierduse mintea la scurtă vreme după nașterea mea, zi și noapte stătea în odăița ei chinuită de vedenii, de spaime ; ba se închina la icoane, ba, urmărită în somn de fantasme, striga, se băga sub pat ; rîdea arareori și fără sens, aducînd cu un urlet prelung.

«— Se vede, săraca de ea, că a fost zămislită la beție, sau poate și mai rău de atît. Păcat nu de vin, ci de mintea ei. Căci sufletul omului e mai prețios decît o cană cu vin. Sărăcuța, se vede că e vătămată, c-o stăpînește necuratul», zicea bătrîna hangioaică Sekleteia, ultima ibovnică a bunicului meu.

Nu-mi mai amintesc cînd și cum s-a prăpădit nefericita mea mamă.

Duminica, orașul era plin de bețivi. Săraci și bogați, toți umblau beți turtă. Unii se îmbătau de necaz, alții de bucurie. De atunci am rămas cu spaima de bețivi, de oameni care din pricina băuturii își pierd mintea, rușinea, pot face tot felul de sălbăticii.

Tatăl meu a murit în 1915, în timpul primului război mondial, pe frontul din Carpați. Tot ce scriu mi se pare a fi povestea unei vieți străine, căci prea puține urme a lăsat acea perioadă din propria-mi existență în mintea și inima mea. Doar din cînd în cînd mă mai urmăresc în vis înfricoșătoare imagini din vechiul Semipalatinsk sau mai aud glasul Sekleteii, bocind la beție. Cînd se apuca să bocească, zicea :

---

[1] Semipalatinsk — șapte corturi.
Semiprokleatinsk — de șapte ori blestemat (n. tr.).

«— Noi toți, rușii de aicea, sîntem odraslele ocnașilor. Au venit ei, fugari din Rusia, pînă la Irtîș, obosiți de atîta cale de drum, au așezat aici șapte corturi și au rămas săracii de-au ridicat orașul. De la ei ne tragem noi, oameni fără neam, oameni fără rușine.»

Mulți ani au trecut de atunci și tot îi mai aud glasul sîsîind ca o viperă. Doamne, cît m-a mai terorizat femeia asta cu superstițiile, devenite pentru ea o a doua religie : «Urlă cîinele, înseamnă moarte ; al treisprezecelea să nu primești la masă ; te mănîncă rădăcina nasului, o să ai moarte în familie» și altele de același fel.

Crescusem înaltă de tot, mi-era rușine să ies pe stradă, și din an în an mă făceam tot mai sălbatecă...

Ce s-ar fi ales de mine de nu s-ar fi pornit vîrtejul istoriei ? Mi-e și teamă să mă gîndesc. Cînd stau să cuget astăzi, îmi pare că măreția revoluției constă între altele în aceia că a îngăduit unuia ca tine, Pavel, ca mine și multor altora asemenea nouă să devenim oameni, să ne bucurăm din plin de ceea ce au creat mințile și sufletele luminoase. Revoluția ne-a dat o mare bogăție sufletească, drept care sîntem datori vînduți străbunilor noștri, tuturor acelora ce au luptat și au visat la altă viață.

Parcă te văd aievea, Pavel, în ziua aceea cînd ai venit pentru prima oară în casa noastră. Gheorghi îmi povestise multe despre tine. Mai ales din trecutul vostru de emigrație. El avea încredere în tine și te iubea, iar eu ascultam cu sfințenie de toate părerile lui. De aceea, încă înainte de a te fi întîlnit, îți purtam prietenie.

Dacă îți mai aduci aminte, pe vremea aceea noi locuiam în una din casele Sovietelor. Tapetele și covoarele decolorate dădeau odăii noastre un aer de părăsire. Urît era și patul mare, nichelat, cu cîte două sfere de aluminiu la cap și la picioare, care-și pierduseră demult strălucirea. Canapeaua era acoperită cu haina militară a lui Gheorghi, roasă de luptele la care participase și care ascundea arcurile ce ieșeau prin găurile tapițeriei.

Prima dată ai venit în casa noastră într-o zi de sărbătoare. Eu întinsesem coca, iar Gheorghi tăia ascultător cu paharul rotocoale și lipea colțunașii. Ne pregăteam de un chef grozav.

«— Deci, asta ți-e nevasta siberianca», ai zis tu, scoțîndu-ți haina de piele și strîngîndu-mi cu putere mîna.

Țin minte toată discuția pînă la ultimul cuvînt.

«— Calul din goană îl oprește/ Și vulturul în colivie-l momește» ai continuat parafrazînd cunoscutele versuri și făcînd aluzie la numele de familie al lui Gheorghi.

«— Ce să mai vorbim, glumi Gheorghi, Eulalia Tihonovna este o femeie și jumătate. Ca tine, Ilia Muromeț. M-a supus.»

«— În căsătorie există numai învinși.»

Glumind, discutînd, ați plecat amîndoi cu cratița la bucătărie. Am rămas singură să așez masa.

Pînă la miezul nopții ați tot vorbit despre greutățile și contradicțiile N.E.P.-ului, căutînd cu îndîrjire, cu încăpățînare să descifrați viitorul. O trăsătură caracteristică a acelor ani era că toată lumea trăia multidimensional, privind în primul rînd spre viitor. Pentru tine, ca și pentru Orlov, politica era un lucru mai necesar decît aerul. Dealtfel, într-o măsură sau alta, toți oamenii pe atunci participau intens la viața politică, instabilă și plină de frămîntări. În tramvai, femei cu chipul obosit de orele de muncă și veghe, purtînd paltoane ponosite, cu pălării din alte veacuri, discutau cu înflăcărare despre uneltirile Antantei, despre ultimele hotărîri ale Consiliului Comisarilor Poporului, despre reforma bănească sau despre rezoluțiile ultimului Congres al partidului. Cu toții, într-un chip sau altul, eram părtași la evenimentele ce aveau loc, încercam să deslușim vîltoarea vremurilor.

Din clipa în care mi-am ales drumul în viață, am căutat în primul rînd să mă dumiresc asupra realității înconjurătoare, să-i pătrund rostul și înțelesul. În copilărie, rămăsesem, aș putea zice, o ignorantă ; poate de aceea eram atît de însetată, de dornică de lumină, de cultură. Gheorghi era infinit mai instruit decît mine, un om cu un univers lăuntric complex, în toate privințele superior mie. Tu însă ascultai cu lăcomie puținul pe care ți-l puteam împărtăși eu. În curînd, în planul vieții spirituale, raporturile dintre noi doi au devenit identice cu cele dintre Orlov și mine. Deși cînd stau să mă gîndesc, în fond erai mai inteligent și mai înțelept decît mine.

Mi-aduc aminte că urmăream cu durere cum îți progresează boala, cum posibilitățile tale de muncă devin tot mai reduse. E drept, în aceeași măsură îți rămînea timp liber pentru meditație. Tolstoi are dreptate cînd spune că tot ce a acumulat mai bun sufletește se datorează bolilor. Mă străduiam să te ajut, să-ți împărtășesc din cunoștin-

ţele de care dispuneam, din gîndurile, îndoielile mele, îţi făceam cunoştinţă cu oamenii care ne-ar fi putut interesa pe amîndoi. Fiecare din noi vedea în celălalt conştiinţa lui vie. În celelalte privinţe, nu exista o linie de egalitate între noi : eu îl aveam pe Gheorghi, pe cînd tu aveai inima liberă şi însingurată. Fetele tale şi-au întemeiat de timpuriu cămine proprii, au plecat de acasă şi tu socoteai acest lucru firesc. S-a întîmplat odată să zaci foarte mult în spital ; eu veneam tot mai des să te vizitez. Într-o zi, nu ştiu cum s-a întîmplat, dar mi-am dat seama că mă iubeşti. Am simţit-o, deşi tu n-ai îndrăznit să mi-o mărturiseşti. Aceasta m-a făcut să ţin şi mai mult la tine ca prieten.

Într-o zi, pe cînd îţi citeam cu voce tare romanul lui Remarque *Pe frontul de vest nimic nou* şi pronosticam cum va arăta războiul pentru generaţia noastră în viitor, am simţit pe neaşteptate că-mi săruţi broboada.

— Pavel, ţi-am spus atunci cu tărie în glas, doctorii au făgăduit să te pună pe picioare. Poate că ai să umbli în cîrje, dar de trăit ai să trăieşti. Prietene dragă, te sfătuiesc, însoară-te. Eşti un om inteligent, bun. Orice femeie te va lua bucuroasă de bărbat.

Şi pe loc am citat cîteva nume de cunoştinţe comune, pentru ca la un moment dat — de ce să n-o mărturisesc ? — să simt că mă cuprinde îngrijorarea : dacă ai să fii de acord ? Doamne, cît de contradictorii ne pot fi sentimentele... Îmi iubeam fără măsură soţul, nici prin gînd nu mi-ar fi trecut să-l înşel, dar şi pe tine inima mea te îmbrăţişase şi nu ar fi vrut să te cedeze altcuiva. Oare pentru că în dragostea ta ascunsă, ce nu-şi îngăduia manifestare exterioară, simţeam un fel de pavăză, de apărare ce-mi dădea forţă şi încredere în viaţă ? Niciodată n-am să mi-o pot lămuri. Pînă să te fi întîlnit, eram convinsă că nu pot place nici unui alt bărbat în afară de Gheorghi. Cînd sufletul unei femei este cuprins de o dragoste mare, unică, ea este atît de stăpînită de acest sentiment, de credincioasă sie însăşi şi celui ales, încît devine inaccesibilă şi de aceea străină tuturor bărbaţilor care o înconjoară. Numai cînd apare vreo fisură în acest bastion, cînd se naşte înstrăinarea, atunci parcă şi alţii încep să te dorească.

Complicat ne e sufletul, mai încîlcit decît orice labirint. Nici tu, nici eu nu l-am fi putut trăda pe Orlov :

tu ca prieten, cu ca nevastă. După ce ai ieşit din spital, ai dispărut pentru multă vreme din Moscova. Scrisori nu scriai.

«— Ce să vă scriu, ai zis plecînd. N-am să vă uit niciodată. Iubesc cu credinţă, dar îmi place să muncesc, să fac treabă, nu să flecăresc, fie şi pe hîrtie. De veţi avea vreun necaz, să-mi telegrafiaţi, am să vin în goană.»

Ne-am reîntîlnit la înmormîntarea lui Gheorghi. Erai adus de umeri, umblai şchiopătînd, sprijinindu-te cu greu într-un baston ce-ţi ţinea loc de cîrjă. Chipul tău îmbătrînit mărturisea multe. Dealtfel, cu toţii trecuserăm prin multe încercări în anii aceia. Sănătatea ta se şubrezise de-a binelea. Picioarele erau gata să te lase. Voinţa ieşea însă biruitoare din lupta cu această nenorocire amarnică.

«— Din păcate, viaţa şi moartea stau mereu alături, ai zis tu. Uite, Gheorghi s-a dus dintre noi, iar în ziua morţii sale eu am devenit bunic. Fiică-mea a născut un băiat. Aş fi fericit dacă pruncul acesta ar duce mai departe făclia purtată de oameni ca Orlov... Şi tu ai intrat în epoca maturităţii, perioada cea mai frumoasă din viaţa unui om, pe cînd eu iau drumul bătrîneţii, al iadului... Of, Doamne, de n-ar fi picioarele... Ai băgat de seamă că fiecare dintre noi îşi are acest „de n-ar fi ?“»

Am stat aşa mult timp pînă s-a întunecat ; în odaie totul amintea de Gheorghi. Tăcerile noastre erau reculegeri întru memoria lui. Cuvintele meschine, sărăcia vorbelor omeneşti nu par niciodată mai apăsătoare decît în clipele de grea încercare.

Această noapte grea, apăsătoare se scurse în tăcerea amintirilor. De atunci detest anotimpul verii, anotimpul veseliei şi al risipei sufleteşti. Singurătatea mă îndemna să părăsesc oraşul unde ani de zile cunoscusem fericirea, mai ales că viaţa, asemenea unui pădurar nemilos, tăia în jurul meu, unul după altul, oamenii pe care-i cunoşteam, pe care îi preţuiam şi mi-erau prieteni. Se prăbuşeau stejarii vînjoşi, se clătinau brazii, cădeau arţari, strivind copacii mai mici şi mai şubrezi. Fără să te fi revăzut, Pavel, m-am mutat într-un oraş mare din sud, unde era o universitate şi unde mi s-a încredinţat şefia catedrei de arheologie. Speram ca alături de alţi cercetători ai trecutului, alături de alte «cîrtiţe», cum ne numesc unii în glumă, să scot la iveală tezaurele civilizaţiilor apuse. Munca noastră era pasionantă cu atît mai mult, cu cît visam prin săpăturile

noastre să întunecăm gloria celebrului Schliemann, dezvăluind contemporanilor noi civilizații demult dispărute.

Prin 1940, am revenit pentru un timp la Moscova ca să te văd. Abia te mai puteai mișca, umblai sprijinit în cîrje. Am înțeles că e de datoria mea să rămîn cu tine. Dintre toți oamenii care trăiau pe pămînt, dintre miliardele de ființe ce-l locuiau, tu ai fost și ai rămas pentru mine omul cel mai scump. Ne legau pentru totdeauna aceleași idealuri, aceleași simpatii și o infinită încredere reciprocă. Cărțile citite împreună, pînzele, sculpturile admirate, muzica ascultată cimentaseră pentru totdeauna unirea noastră sufletească. Eram o singură ființă. Ca să nu mai vorbesc de visele noastre, de iluziile noastre, de scopul comun, de lupta pentru același ideal. Eram ca doi plămîni care respiram unul și același aer, doi ochi în care strălucea aceeași rază de soare.

«— Rămîi cu mine dacă nu ți-e frică să-ți legi viața de un infirm, mi-ai spus tu simplu. Nimeni nu te cunoaște mai bine decît mine, și asta înseamnă că nimeni nu te va iubi mai mult decît mine», ai adăogat îmbrățișîndu-mă.

Dar se vede că atît era de mare iubirea, că în această îmbrățișare nu am simțit nimic senzual, era mai curînd un gest de afecțiune frățească sau chiar părintească.

«— Cînd ani de zile iubești fără speranță, iubești chinuindu-te, devii asexual asemenea îngerilor. Mă ating de tine cu pietate, de parcă ai fi o sfîntă», ai spus tu zîmbind și ai adăogat: «De cînd te știu, noi doi nu ne-am certat niciodată, n-am fost supărați unul pe altul, pe cerul nostru n-a existat nici un nor.»

Vorbeai, eu te ascultam, și mă gîndeam cu teamă ca nu cumva viața în comun să aducă în relațiile noastre meschinărie, obișnuință.

Am făcut oare bine? Nu știu... Între noi era însă Gheorghi. Omul acesta îmi dăruise prea mult în viață ca să-l pot înlocui fie și cu tine. Și apoi noi doi eram oameni atît de apropiați sufletește... Mi-era teamă ca nu cumva, după ce ne vom căsători, să înceapă frecușurile, certurile, toată meschinăria vieții cotidiene, care să ne amărască existența și să ne facă să regretăm fapta săvîrșită. La o vîrstă ca a noastră era greu pentru doi oameni să se adapteze unul altuia, s-o ia de la început cu traiul cotidian, fără de care nu există viață în comun.

Toate aceste gînduri, ţi le-am exprimat atunci destul de încîlcit.

Şi tu te-ai supus. Ne-am înţeles să nu schimbăm nimic în relaţiile noastre, să nu desfiinţăm barierele, să nu rămînem împreună. Hotărîrea aceasta ne-a uşurat sufletele şi în acelaşi timp ne-a umplut de tristeţe.

Aşa, filozofînd, disecînd firul în patru, am petrecut împreună cîteva zile, în care timp multe am discutat şi multe am chibzuit.

Timpul pornise în goană, apropiindu-se cu salturi uriaşe de abis. Ciudat cît sînt uneori de neperspicace oamenii. Vezi cîte unul, bietul, condamnat irevocabil, în trupul lui creşte o tumoare malignă, sau altul care se prăpădeşte treptat din cauza sclerozei vaselor, şi totuşi fiecare nutreşte speranţe de viitor. În 1940, omenirea purta pe ea amprenta ucigătoare a războiului. Şi totuşi, noi doi ne-am zis că fasciştii nu vor îndrăzni să ne atace ţara. Eram atît de însetaţi de linişte, de pace... Am făcut un efort şi am plecat, părăsindu-te..."

Citind aceste rînduri, Viktor simţi un fel de enervare. Lăsă la o parte manuscrisul şi-şi zise :

„Ce oameni ! Ce, erau nebuni sau făceau pe sfinţii ? S-au despărţit ! Pentru ce ? De ce ?"

Se duse să-i facă o vizită maică-si, între altele şi cu gîndul ascuns să întrebe dacă nu cumva s-a păstrat pe undeva vreo fotografie de-a Eulaliei Tihonovna Orlova.

— Nu-ţi aminteşti cumva de o femeie cu acest nume care venea din cînd în cînd să-l vadă pe bunicul ? insistă el.

— Cum să nu, una înaltă ca un stîlp de telegraf, ca şi bunicul tău. Rumenă, cu ochii mari. Cred că era o femeie cumsecade. Deşi era membră de partid, se trăgea dintr-o familie de negustori. N-aş zice însă că era grozav de deşteaptă. Cînd eram de faţă, mai mult tăcea. Dealtfel, amîndoi, şi tata şi ea, erau foarte secretoşi, probabil se jenau în prezenţa noastră de relaţiile intime ce existau între ei. Nu mai mi-aduc aminte de ce, dar pînă la urmă femeia aceasta n-a intrat în casa noastră. Probabil că i-a fost frică să nu ia asupră-şi o povară, căci tăta la data aceea era invalid. Îţi mărturisesc sincer însă că pe mine problemele lor nu mă interesau. Cred că Tereza era mai apropiată de Eulalia asta. Amîndouă sînt sentimentale. În

sensul cel mai rău al acestui cuvînt, şi toată viaţa lor n-au făcut altceva decît să complice problemele cele mai simple. Du-te pe la mătuşă-ta şi întreab-o pe ea.

Viktor n-avea cum replica, totuşi simţi un fel de pornire împotriva maică-si, şi chiar se simţi jignit pentru Eulalia pe care n-o văzuse niciodată...

Cînd Viktor aminti numele Orlovei, Tereza se lumină la faţă :

— Dacă ai şti ce femeie minunată era ! Din tinereţe m-am străduit să-i semăn cît de cît. Natura fusese atît de darnică cu ea. Era frumoasă, înaltă, bine făcută, inteligentă şi avea un suflet neobişnuit, de o mare profunzime. Cînd m-am dus odată cu tata în vizită la familia Orlov, Eulalia Tihonovna lucra la Comisia de femei. Mi-a povestit atîtea lucruri interesante despre Innessa Armand, despre Kolontai ; le cunoscuse bine. Mai tîrziu, s-a consacrat ştiinţei, mi se pare că a terminat universitatea şi a fost profesor de arheologie.

— N-ai putea să-mi povesteşti mai multe amănunte despre ea ? se rugă Viktor. De pildă, cum arăta, ce fire avea, într-un cuvînt, tot ce mai ţii minte.

— Întotdeauna mi-au plăcut femeile frumoase, cu farmec feminin, dar cu inteligenţă şi voinţă bărbătească. Aşa era şi Orlova.

— După părerea maică-mi, era un munte de om, nu prea deşteaptă, o întărîta Viktor.

— Ce prostie ! Beatrice, pe care a cîntat-o Dante, semăna şi ea cu o statuie antică. N-am auzit pînă acum ca zeiţele antice să fi fost urîte. După părerea mea, Eulalia Tihonovna ar fi putut poza pentru o statuie care să simbolizeze Rusia, atît era de frumoasă şi de plină de măreţie. Apropo, tu eşti împotriva armoniei ? Eu, pentru. Dar după canoanele voastre moderne, frumuseţe înseamnă buze strivite, ochi mici şi spinări gîrbovite. Iartă-mă, eu sînt educată la alte modele. Nici ca personalitate Orlova nu semăna cu celelalte femei. Era severă cu ea însăşi, gata oricînd de sacrificiu, un om simplu, cu o profundă conştiinţă. Simplitatea ei avea multă înţelepciune, rezultatul unor meditaţii îndelungate şi a autoeducării.

— Unde o fi acuma ? Mai trăieşte ?

— Nu cred. Ţin minte că în timpul războiului tata era foarte trist, tristeţe ce nu l-a mai părăsit niciodată. Toată viaţa lui a dus dorul Eulaliei. Nu l-a mai atras altă

femeie. Asemenea puritate nu prea întîlnești în viață. Pentru el, Eulalia era ceva sfînt și nu se poate spune că bătrînul nu se pricepea la oameni. De vreme ce o iubise atît de mult, înseamnă că ea merita acest lucru.

— Tu ce crezi, legătura dintre ei a fost o simplă comuniune sufletească ?

— Cine știe ! Deși eu una cred în această posibilitate. N-am fost și eu măritată cu un om în care doar sufletul și creierul mai erau în viață ? Nu era bărbat, dar mie nu-mi păsa de acest lucru, căci relațiile noastre aveau o deosebită elevație spirituală și aceasta mă făcea fericită. Ai auzit desigur despre Leonid Petrovici ?

— Bineînțeles.

— Așa că dragostea nu se poate încadra în canoane și reguli. Ea diferă ca și oamenii, de la caz la caz.

Viktor se apucă din nou de citit, cu gîndul să termine spovedania Eulaliei. Din păcate, manuscrisul nu mai avea continuare. Doar cîteva foi disparate, fragmente de scrisori, lipite de o mînă grijulie, aduceau oarecare lămurire asupra anilor din urmă din viața Lalei Orlova. Într-una din aceste pagini ea își împărtășea lui Pavel Aleksandrovici gîndurile.

„... În jurul meu demonii joacă tontoroiul ! Fascism de toate culorile : negru, maro, albastru ! Musca țețe este în comparație cu ei o gingașă libelulă, iar vipera un vierme inofensiv... Trebuie să-ți spun că nu-mi pare rău, nu-mi fac imputări că în ziua aceea fierbinte de iulie, prin voia întîmplării m-am aflat într-un sat de graniță și am văzut soarele vieții întunecîndu-se. De altfel, a fost o adevărată eclipsă de soare : avioanele dușmanului stinseseră lumina zilei. În fața mea, o mitralieră a țintuit un copil la sînul mamei sale care îl hrănea. Un bătrîn ruga să fie primit în detașamentul de poliție, iar o fată cu mutră șireată de vulpe și aer lingușitor ștergea petele de sînge de copil de pe haina ofițerului german.

Am cunoscut în aceste zile o minune : explozia spontană și dreaptă de mînie și compasiune. Războiul și revoluțiile aruncă sămînța din care se nasc creații admirabile de artă și adevăr, desființînd neghina iluziilor deșarte. Luîndu-mi rămas bun de la tine, vreau să-ți spun, iubirea mea neîmplinită, că te-am iubit. Gheorghi Orlov a fost totdeauna sufletul meu, cugetul meu, mintea mea, das-

călul meu, pe cînd tu ai rămas pentru totdeauna o parte din existența mea, o parte din mine însămi. Noi doi am fost prea exigenți unul față de celălalt ca să îndrăznim să fim împreună.

A.ta, Lala"

Viktor se întristă : „Să fi pierit cu adevărat această femeie și astfel să se fi încheiat ciudata lor iubire ?" se întrebă el, apoi se apucă febril să răsfoiască paginile. Găsi și un plic cu o scrisoare, pe care la început nu le băgase în seamă. Era un scris străin.

„Dragă și mult stimate Pavel Aleksandrovici, citi Viktor. În primele zile ale războiului v-am adus un pachet de la Eulalia Tihonovna și i-am dus apoi scrisoarea dumneavoastră de răspuns. S-a bucurat grozav primind-o, iar apoi a plîns, căci a trebuit s-o ardă. N-avem voie să păstrăm scrisori. Am fost împreună cu ea mult timp în același detașament de partizani.

Vreau să răspund la întrebările pe care mi le-ați pus. Am văzut-o în cîteva rînduri pe Eulalia Tihonovna. Ea fusese între timp de două ori rănită. După cum știți probabil, războiul a surprins-o pe Orlova nu departe de Rovno, unde-și petrecea concediul la o prietenă, Xenia Suslikova, devenită mai tîrziu și ea partizană. Amîndouă aceste femei viteze s-au aflat pe teritoriul ocupat de nemți. Suslikova a murit la începutul lui 1942, în timpul exploziei unui tren german care transporta armament. Pe Orlova a trădat-o un provocator din Rovno, unde ea lucra la nemți, îndeplinind o misiune foarte importantă. Gestapoul a torturat-o cumplit. A rămas însă credincioasă sieși și idealurilor sale. Înainte de a fi spînzurată, a făcut să ne parvină o scrisoare. Din păcate n-am putut-o păstra, a trebuit s-o distrugem, mi-amintesc din ea doar cîteva rînduri : «...lucrul cel mai important este să știi să învingi teama. Țineți minte : este o cinste pentru un ostaș să moară în încăierarea cu dușmanul. Credeți-mă, va învinge lumina, iar întunericul va fi înfrînt. Căci numai la razele soarelui cresc și copacii și florile».

Ce femeie era ! Dealtfel, dumneavoastră o cunoașteți mai bine decît noi toți.

Cîteva zile în șir au atîrnat cadavrele partizanilor spînzurați în piață. Am venit în repetate rînduri pe furiș și le-am privit de departe, parcă nu-mi venea să cred

că Eulalia Tihonovna s-a dus, că nu-i vom mai auzi rîsul şi vocea. Şi moartă tot frumoasă era ! N-am reuşit să aflăm unde şi cînd au fost înmormîntaţi aceşti eroi. E tot ce ştiu. Aş vrea să mai adaog că ...“

Aici scrisoarea se întrerupea. Fără să vrea, Viktor apropie manuscrisul de obraz, de parcă ar fi vrut să pătrundă cu urechea dincolo de liniştea ce-l înconjura. Îşi aminti că citise într-un articol recent că în atmosferă trăiesc undele radio, ale sunetelor altădată stinse, la frecvenţe pe care auzul omenesc nu le surprinde. Cine ştie, poate că va veni cîndva ziua cînd vreun aparat miraculos va reuşi să surprindă glasurile oamenilor care au plecat din mijlocul nostru.

„O femeie ca aceasta merită s-o iubeşti din toată inima şi doar pe ea“, îşi zise Viktor, visînd.

Firea neobişnuită, integră a Eulaliei Tihonovna, istoria sfîrşitului ei tragic îl scoaseră pentru un timp din echilibrul lui obişnuit.

„— Munca asta ştiinţifică te-a distrus, dragul meu, ar trebui să te mai odihneşti, ciripea Ghighi venind să-l vadă pe Viktor. Numai eu mai pot suporta tăcerile tale nesfîrşite. Of ! noroc că sînt eu însămi flecară. Cînd umblăm pe stradă, alergi înainte şi eu după tine, de parcă am fi doi soţi plictisiţi unul de altul. N-am ce zice, halal cavaler ! Nici măcar nu ştii să faci curte.“

Viktor făcu un gest a lehamite ; îl supăra vocabularul lui Ghighi : „cavaler“, „a face curte“.

„— Probabil că te plictiseşti cu mine, se supăra ea uneori. Aş avea dreptul să ştiu pe unde umbli, nu sîntem simple cunoştinţe.“

„— În afară de tine, nu mă întîlnesc cu nici o femeie. Nici pe la maică-mea nu mă mai duc.“

„— Dar la ce te gîndeşti mereu ? Să zicem chiar acum ?“

„— La ce, la ce... Poftim, am să-ţi spun. La fronda din timpul lui Ludovic al XIV-lea şi la rolul doamnei de Maintenon în comploturile de la Curte.“

„— Era probabil foarte frumoasă ?“

„— Mă cam îndoiesc. În orice caz, cînd Ludovic s-a însurat cu ea era destul de corpolentă şi trecuse de prima tinereţe. În schimb, era inteligentă, avea personalitate, iar lucrurile astea sînt mai importante decît frumuseţea.“

În adîncul sufletului ei, Ghighi ar fi vrut să fie ca madame de Maintenon.

Viktor ghici destul de uşor ce gînduri o frămîntau pe prietena sa : „E banală şi vulgară. Ar trebui să pun cît mai repede capăt relaţiilor noastre".

Într-o zi se hotărîse s-o rupă, să plece pentru a nu mai reveni. Ghighi îi cuprinse însă gîtul cu braţele ei grăsuţe şi mîngîietoare, cu un gest de parcă ar fi vrut să-l oprească, să-l ţintuiască locului.

„Doamne, ce mîini scurte are, îşi zise în sinea lui Viktor. De ce să fug ? La ce bun ? De fapt, sînt pe deplin liber. Şi mai bine ea decît din nou alta. Măcar are suflet bun, e credincioasă şi mă iubeşte."

„— Toamna timpurie şi caldă, vara muierilor cum i se spune, este după părerea mea anotimpul cel mai plăcut al anului, îi spuse într-o zi Ghighi. De ce o ţii morţiş de o bucată de vreme că nu-ţi mai place vara ? Eu m-am născut în iunie şi tot ce-am avut mai bun în viaţă am căpătat în lunile calde ale anului. Şi pe tine te-am întîlnit într-o zi toridă. Îţi mai aduci aminte, iubitule ?"

Viktor îşi făcea crunte imputări, se acuza că este slab din fire, simţea tot mai mult ce povară cumplită poate fi să ai alături un om pe care să nu-l iubeşti.

În schimb, Ghighi devenise mai serioasă, sufletul parcă i se purificase şi căpătase o anume elevare. Iubirea adevărată elimină orice reziduuri din sufletul omului. Ceea ce nu putea cuprinde cu mintea, înţelegea cu inima. Această legătură întîmplătoare, venită pe negîndite, complicase viaţa amîndurora. Viktor, fără să vrea, o jignea adesea. Evita să-i spună pe nume, la telefon i se adresa uneori cu un simplu : „Alo, ascultă !" Fără să se gîndească la consecinţe, distrugea acele impulsuri bune pe care dragostea le trezea în sufletul femeii.

Dintr-un instinct de apărare, şi ea recurgea uneori la brutalităţi ; începură să se certe pentru tot felul de fleacuri şi aceste certuri îi umileau pe amîndoi. Prieteni nu reuşiră să devină. Relaţiile erau tot mai încordate, fiecare păstra în sufletul său amarul jignirilor, se supărau mereu şi totuşi continuau să rămînă împreună.

Ghighi devenise nervoasă, îşi pierduse calmul pe care altădată ştia să-l insufle şi altora, jignea fără motiv colegii de serviciu, apoi se căia, plîngea, şi se urîţea văzînd cu ochii.

„Evităm să vorbim despre dragoste, eu din mîndrie, el din indiferenţă şi totuşi nu ne putem despărţi. În toate numai jumătăţi de măsură : putem trăi împreună, asta nu e nici minciună nici ticăloşie, şi fiindcă nu vrem să minţim, să încălcăm adevărul, nu pronunţăm cuvintele «Te iubesc». Minciuna de dragul trupului o admitem, cînd ea este de fapt mai rea decît orice altă minciună. Sînt o proastă, dar n-am ce face. Aştept mereu, sper într-o schimbare, sper măcar să se obişnuiască cu mine. Din prima zi, în sufletul meu coexistă două sentimente faţă de Viktor : pe de o parte încrederea, ataşamentul, pe de altă parte suspiciunea şi enervarea. S-a întîmplat aşa probabil pentru că m-am speriat de mine însămi şi mai ales fiindcă am fost jignită de indiferenţa lui ascunsă. De ce să nu mă iubească ? Ce-mi lipseşte ?“

Uneori nenorocirea îi orbeşte pe oameni, de cele mai adesea însă îi face să devină mai pătrunzători, să înţeleagă multe.

Cine o fi inventat că oamenii sînt identici ? Să luăm de pildă păsările, fiarele. Lebedele sînt renumite prin credinţa lor, iar alături de ele zboară porumbei uşuratici care-şi schimbă perechile. Ceea ce ne induce în eroare este aparenta asemănare dintre oameni. S-ar zice că sîntem identici, cînd, de fapt, fiecare este în felul său.

Într-o zi, Ghighi, ajunsă la disperare, hotărî să-i scrie lui Viktor o scrisoare, să-i împărtăşească frămîntările sale, încredinţînd hîrtiei ceea ce nu avea curajul să rostească.

„Iartă-mi, iubitule, acest acces, ca să folosesc termenul tău. Am sărit obstacolul, vreau să mă apropii cît mai mult de tine. Ce ne aşteaptă în viitor ? La drept vorbind, speram că ai să-mi propui să divorţez de bărbatul meu şi să mă mărit cu tine. Aşa ar fi fost cinstit. Tu pledezi întotdeauna pentru cinste. De fapt, relaţiile dintre noi sînt aidoma celor matrimoniale. Sau greşesc cumva ? Ţin minte că într-o zi mi-ai propus să mă mut undeva prin vecini. M-am bucurat grozav. Dar de atunci n-ai mai repetat niciodată această propunere pe care eu o luasem în serios. Ai spus atunci aşa : «ar trebui să-ţi cumperi un apartament în aceeaşi casă cu mine. Ar fi comod şi n-am mai pierde timpul preţios destinat muncii».

Ce bine te caracterizează aceste cuvinte ! Am oare dreptul eu să-ţi fac imputări ? Ce poate face o femeie dacă nu este iubită ? Căci dacă m-ai fi iubit, ai fi luat hotărîrea într-o clipă. Uneori caut să-ţi găsesc justificare, zicîndu-mi că eşti un bărbat modern. Bărbaţii moderni sînt răsfăţaţi şi evită bătaia de cap. Oare, în ceea ce mă priveşte n-ar fi fost cazul să iei asupră-ţi grijile, să te ocupi eventual şi de acel apartament în care ar urma să mă mut ? De ce să trăim separat ? Despărţirea este o pacoste. N-ai spus tu odată că dragostea este o forţă uriaşă, sfetnicul nostru cel mai bun, un motor în veşnică mişcare, energia cea mai puternică din cîte există pe pămînt ? Cînd nu există însă dragoste şi în sufletul nostru pîlpîie o aparenţă de sentiment, viaţa ni se pare un impas. După cum vezi, mă arunc în prăpastie cu capul în jos, acceptînd să mă nenorocesc, forţez... uşi deschise în fond. Totul este doar clar. Te rog, te implor, părăseşte-mă tu. Pleacă, ai să-mi faci cel mai mare bine, căci eu una n-am puterea s-o fac. Această dragoste neîmpărtăşită mi-a secătuit puterile.

Am vrut să pun punct şi să lipesc plicul, dar mi-am adus din nou aminte de discuţia de aseară. Ţii minte ? Te-am întrebat dacă avem înainte vreun viitor. Mi-ai răspuns pe un ton moralizator : «să desfacem propoziţiunea în părţile ei componente pentru a afla soluţia justă». Cum de ţi-a venit să vorbeşti aşa ? A fost ca o palmă pe obraz, ca o grindină într-o senină zi de vară. Oricum, îţi mulţumesc. Dragostea aceasta nu mi-a sărăcit sufletul, dimpotrivă. Ştiu prea bine că «resursele» creierului meu nu sînt prea mari. Pentru tine sînt o apariţie trecătoare, o efemeridă, un concediu de vacanţă, pe cînd visul meu a fost să devin necesară în orice moment al anului.

Asta e, iubitul meu. Deşi inima ţi-e într-o carapace, într-un fel de etui ca şi ochelarii pe care-i porţi, nu e totuşi lipsită de gingăşie şi omenie. N-o lăsa să se usuce, să devină rigidă, sau, Doamne fereşte, să se acopere de un strat de grăsime. O inimă ce s-a uscat e ca şi mintea... ce s-a pierdut... Şi te mai rog încă o dată, părăseşte-mă tu. În mod firesc ar fi trebuit să închei acum cu cuvintele „Adio", dar eu închei cu „te iubesc"".

A ta, Ghighi

Zilele vieții noastre

DEȘI NATALIA SE TEMUSE MULTA vreme să-și facă această mărturisire, lucrurile stăteau întocmai așa. Era limpede : nu-i plăcea meseria aleasă, o apăsa ca o povară, viața întreagă i se părea în impas datorită acestei greșeli de neîndreptat. Oare de ce se făcuse doctor ? Medicina n-o interesase niciodată. Probabil că se dusese la facultatea de medicină în mod mecanic, fără să-și pună problema unei alte opțiuni sau pentru a o imita pe maică-sa. Greșise. Nu pentru că ar fi simțit vocația să devină artistă, inginer, profesoară sau să îmbrățișeze cine știe ce altă meserie. Nu. În adolescență, ori de cîte ori o întreba cineva ce are de gînd să devină, ea răspundea : „nu știu". Meseria de medic i se părea acum deosebit de obositoare și neinteresantă. Primul om căruia Natașa îndrăzni să-i mărturisească acest lucru a fost Liubașa. Aceasta se simți aproape jignită.

— După părerea mea, nu există pe lume nimic mai interesant decît meseria noastră, spuse ea cu înflăcărare.

— Nu pentru toată lumea. Mie, uneia, mi-e greață să am de-a face cu corpul omenesc. Toate funcțiile lui sînt atît de urîte. Îndeosebi, simt o adevărată repulsie față de cei bolnavi de dizenterie sau de tuberculoză. Nu o dată mi-a fost scîrbă să examinez bolnavii. E o treabă inestetică și cumplit de plicticoasă.

— De ce nu te ocupi de teorie ? Du-te la un institut de cercetări dacă nu-ți place munca asta de medic practicant. În sfîrșit, mai este și sfera bolilor nervoase...

— Vai de mine, de astea mi-e chiar frică ! Dacă aș avea de-a face cu asemenea bolnavi, aș înnebuni și eu cu siguranță. Nu, nici nu mă gîndesc. Nu știu însă cum să trăiesc mai departe.

Pentru Liubașa era un adevărat sacrilegiu să nu-ți fie dragă medicina. Numai un om indiferent față de semenii săi, un om cu sufletul uscat putea spune așa ceva.

Fără să bănuiască opiniile prietenei sale, Natalia continuă :

— Viața în genere nu este o grădină cu flori, și în mod firesc cînd muncești vrei să mai uiți de necazurile oame-

nilor. Nu ţi se pare că munca de medic seamănă întrucîtva cu cea a muncitorului care curăţă haznalele ?

Liubaşa abia-şi putu stăpîni indignarea :

— Într-adevăr, ar trebui să-ţi cauţi altă meserie. S-o iei de la început. În ce mă priveşte, eu nu încetez să admir perfecţiunea organismului omenesc, înţelepciunea şi frumuseţea cu care l-a zămislit natura. Gîndeşte-te numai la rinichi, la inimă, ca să nu mai vorbesc de creier. Din păcate, cunoştinţele pe care le am sînt insuficiente. Ar trebui să fiu un savant atoateştiutor, să mă pricep la mecanică, fizică, cibernetică, la matematici superioare. Atunci medicina ar deveni o ştiinţă scrisă cu majuscule, nu numai o artă. Adu-ţi aminte de Pasteur, de Koch, de Burdenko, de Vişnevski.

— Tu eşti o exaltată, Liubaşa. Şi muncitoare ca o albină ! N-ai decît să creezi. Eu însă sînt un spirit lucid şi nu mă pot preface că duhoarea este pentru mine mireasmă de crin, răspunse Natalia cu oarecare ironie.

Liubaşa nu se supără însă.

— Apropo de mirosuri. Nu sînt primul medic care am observat că fiecare boală îşi are mirosul ei. Unul specific, pe care îl exală.

— Slăbeşte-mă, Liuba, îmi vine să vomit de pe urma observaţiilor tale savante.

— Bine. Dacă nu-ţi place, renunţă la terapie. Ocupă-te, de pildă, de bolile de ochi. Am asistat nu o dată la operaţiile oculiştilor. Nici o dantelăreasă oricît ar fi ea de iscusită, nu poate atinge acea rară siguranţă a degetelor pe care o au chirurgii oftalmologi.

— Ei, ce să spun, mă şi pricep la sculptat în fildeş şi la tricotat ! La drept vorbind, ar trebui să mă duc şi eu la un oculist.

Nataşa oftă întristată. Liubei i se făcu milă de ea.

— Ai ajuns într-adevăr la impas. O meserie pe care n-o iubeşti e ca şi un bărbat pe care nu-l poţi suporta. Constrîngerea nu e o soluţie cînd e vorba de intoleranţă reciprocă. Şi cine continuă o asemenea căsnicie ajunge doar să se enerveze din ce în ce mai mult...

Bucuroasă că i se arată înţelegere, Natalia porni să-i împărtăşească Liubei planurile sale. Ce fericite fuseseră bunicile care nu cunoscuseră asemenea conflicte. Pe vremea aceea femeile nu aveau acces la studiile superioare, se

consacrau în întregime familiei şi casei, bărbaţii le aduceau tot ce le era de trebuinţă, precum păsările în cuibul lor.

— Nu ştiu cum era la voi în familie, dar la noi, femeile n-au fost niciodată pe post de păpuşi, răspunse Liubaşa, posomorîndu-se. N-au avut cum să fie. Bunicul meu, fiu de ţăran iobag, a fost pădurar şi tîmplar, bunica era fericită să poată lucra cu ziua, visul ei era să se angajeze la spălat vase în vreun restaurant, pentru că boierii nu voiau s-o ia la bucătăria conacului.

În ultimii ani, Natalia se tot transferase de la o policlinică la alta, schimbase cîteva slujbe, căutînd în zadar un gen de muncă ce ar fi putut-o satisface.

Fusese numită medic de circumscripţie într-o policlinică, dar nu se împăcase cu atmosfera. Continua totuşi să lucreze, jenîndu-se să-i mărturisească maică-si şi soţului că nu-i place, că ar dori să-şi schimbe meseria. Era tot timpul nervoasă şi ajunse de-o bună bucată de vreme să-şi verse nervii pe bolnavi. Bieţii oameni prinseră teamă de ea şi căutau s-o evite.

Într-o zi, spre sfîrşitul programului, fu chemată de urgenţă la o femeie bătrînă care leşinase la intrarea în casă şi de peste o oră nu-şi venea în fire. Natalia intră în odaia bolnavei cu capsa pusă. Peste o oră şi jumătate trebuia să meargă cu bărbatu-său la teatru. „Să sperăm că nu e nimic serios, nici congestie şi nici infarct", îşi zise ea cu o umbră de speranţă, grăbită să-şi îndeplinească datoria de medic.

De cum intră simţi o tăcere grea.

— Ce să fie oare ? întrebă în şoaptă fata bolnavei.

— Parcă nu se plînsese de nimic astăzi, dar fusese mai nervoasă ca de obicei şi se şi certase cu bărbatu-său, spuse vecina de apartament ceva mai tare.

Natalia începu să examineze pacienta. Ochii întredeschişi păreau să lăcrimeze, respira rar şi abia perceptibil, pulsul neregulat, întermitent, era totuşi satisfăcător, totul denota însă o stare de nervozitate excesivă.

— Vreun scandal ? Nervi ? întrebă Natalia.

Prin uşa întredeschisă apăru capul unui bătrîn cu bruma de păr vîlvoi, care răspunse cu voce tare :

— Da, Viktoria Lvovna s-a certat azi cu mine. Toată ziua ne-am sfădit pentru nişte fleacuri.

— Viktoria Lvovna, răspunde ! zise Natalia, adresîndu-se pacientei. Mă auzi, nu-i aşa ?

Ceasul din perete bătu orele șase. „Pînă ajung acasă, pînă mă schimb, se face tîrziu. Ghena iar are să se supere."

Natalia luă o bucăţică de vată, turnă eter şi apropie tamponul de nasul pacientei. Chipul femeii se învineţi pentru o clipă, pentru a-şi reveni deîndată la aceeaşi culoare cenuşie, cadaverică.

— Viktoria Lvovna, vreţi să-mi răspundeţi ? Cum vă mai simţiţi ? Pulsul este excelent, în ochi însă văd lacrimi. Un acces de isterie, nimic altceva.

Pentru o clipă Natalia se miră şi ea de tonul său categoric.

Fiica şi vecina răsuflară uşurate.

— Ei, dacă-i isterie, nu-i nimic grav.

— Bineînţeles, răspunse Natalia, luînd bolnava de mînă. Vedeţi, are degetele puţin chircite. Noi, medicii, spunem acestui simptom de isterie „mînă de moaşă". Să vedem picioarele. Şi ele trebuie să fie tot aşa, chircite.

Dar labele reci erau moi şi neputincioase. Natalia le acoperi repede cu plapuma şi porunci :

— Daţi-i picături de valeriană.

— Nu avem decît amestecată cu camfor.

— Nu e bună. E vorba de cea mai obişnuită isterie. Aduceţi valeriană curată.

Vecina ieşi în grabă să caute nişte picături. Natalia recurse încă odată la ameninţare.

— Viktoria Lvovna, nu vreţi să vorbiţi ? Să ştiţi că vă mai aplic o dată tamponul cu eter. Pe mine nu mă trageţi pe sfoară, ştiu că vă simţiţi mai bine.

Nici un răspuns. Natalia se gîndi pentru o clipă să măsoare tensiunea, dar cum ceasul din perete bătu şase şi jumătate îşi băgă la loc grăbită aparatul în trusă. Fără să întrebe dacă bolnava suferă de hipertonie sau de hipotonie, fără să se intereseze ce boli avusese în ultimele luni, Natalia ieşi din odaie.

În coridor se întîlni cu un medic, un internist, locuind în apartamentul vecin, şi care fusese chemat de familie.

— Colega, nu vreţi să facem un consult împreună ? o întrebă.

Natalia refuză, minţind că mai are un alt caz urgent. Ghenadi o aştepta, abia stăpînindu-şi enervarea.

— Niciodată nu ajungem la primul act, spuse el agasat. Întotdeauna întîrzii. Trebuie să te aştept mereu.

— Măcar de m-ar fi chemat vreun bolnav grav, dar așa, o scenă de familie, un caz de isterie.

A fost o seară foarte plăcută. Piesa se dovedi interesantă și bine jucată.

A doua zi, la policlinică, Natalia află că Viktoria Lvovna murise în zorii zilei de pe urma unei congestii cerebrale.

La început vestea o înspăimîntă. Apoi conchise că de fapt n-o amenința nimic, că imediat după ce plecase, bolnava, la insistențele medicului vecin, fusese dusă la spital, unde se depuseseră toate eforturile pentru a o salva. Cazul era însă incurabil, ceea ce confirmă și autopsia. În adîncul sufletului Natalia era însă disperată. Fără să mai aștepte să fie chemată de directorul policlinicii, se duse la el singură, cu o cerere de demisie, în care se acuza de ignoranță și lipsă de omenie, referindu-se la diagnosticul absurd pe care-l dăduse în ajun.

— Trebuie să te naști medic, așa cum te naști, de pildă, pictor. Nu sînt bună de această meserie și nu pot face decît rău bolnavilor, repetă ea de cîteva ori, abia stăpînindu-și lacrimile.

Ar fi preferat să suporte o pedeapsă aspră, vreo condamnare, ca în felul acesta să se simtă eliberată de povara vinei ce-o simțea. „Dacă cumva bătrîna are să-mi apară în vis ? Urăsc moartea și morții. Nu pot, nu mai vreau să fiu medic. Cîte greșeli nu comitem în tinerețe, cînd ne alegem fără să gîndim meseria, pe o viață."

Directorul policlinicii, văzînd-o cît este de amărîtă, încercă s-o consoleze, să-i restabilească echilibrul sufletesc.

— Este un caz trist, dar nu chiar atît de dramatic, Natalia Leonidovna. Care dintre noi, medicii, este fără de păcat ? Zău așa, nu sîntem noi de vină de moartea pacienților. Deocamdată nu avem puteri să luptăm cu congestiile cerebrale. Pe lîngă acestea, eu personal sînt împotriva intervențiilor chirurgicale. Altădată, dacă vă veți afla într-o situație asemănătoare, vă rog să mă treziți la orice oră din zi sau din noapte. O minte e bună, două-s și mai bune. Am experiență, practică îndelungată. Iar acum luați un calmant și alungați-vă gîndurile negre.

Natalia își aminti că în copilărie văzuse odată cum se taie un porc și după aceea încetase să mai mănînce carne. Cînd era mică fusese foarte miloasă, dar de pe la paisprezece ani se schimbase ceva în firea ei, sensibilitatea de altădată, mila față de toate viețuitoarele dispărură treptat.

Totodată, fetiţa slăbuţă, bolnăvicioasă deveni o adolescentă înaltă, strălucind de sănătate, căreia îi plăceau sportul, dansurile, rîsul.

S-ar zice că perioda de compasiune faţă de suferinţele umane încetează odată cu adolescenţa. Oamenii cu inimă bună şi inteligenţă ascuţită recapătă în perioada maturităţii şi a bătrîneţii bunătatea şi atotînţelegerea. Alţii însă, pierzîndu-le la un moment dat, nu le mai recîştigă niciodată. Natalia trecea printr-o evidentă perioadă de criză. Şi viaţa alături de Ghenadi pierduse din farmecul ei. Începu să i se pară plicticoasă, apăsătoare, de un cotidian cenuşiu. Se îndepărtă şi mai mult de maică-sa. Fire ascunsă, nu mărturisi Terezei Pavlovna greşeala ce o săvîrşise ca medic şi mai ales lipsa de omenie de care dăduse dovadă. Parcă începuse să-i şi poarte pică maică-si. Nu se sfia chiar s-o ia peste picior.

— Ia te uită la ea ! Femeie bătrînă şi tot se mai dichiseşte ca una tînără. Se tot aranjează. La ce-i serveşte ? Parcă nu s-ar şti ce vîrstă are. Bine de cei ce au ca mame femei simple, casnice, tăcute, devotate în întregime copiilor şi nepoţilor. Vii acasă, găseşti pe masă o supă aromată, nişte piroşti. Ce-mi trebuie mie ştiinţa ei ? Ce avantaje am de pe urma ei ?

— Nu cumva o invidiezi ? o întrebă într-o zi Ghenadi bănuitor.

Natalia se enervă.

— Ce aş putea invidia la o bătrînă ? Facă ce-o face, mai are vreo cîţiva ani şi are să fie o epavă. N-o poate salva nici o gerontologie de pe lumea asta. Numai că eu o spun deschis, în timp ce alţii umblă cu fofîrlica. Asta probabil te-a şi indignat.

— Eşti rea. O fată n-are voie să vorbească aşa despre mama ei. Eu, unul n-aş gîndi aşa despre mama mea.

— Voi faceţi cu toţii pe grozavii, pe cînd eu vorbesc deschis, sincer, de aceea nu vă place.

Tereza Pavlovna căuta să nu observe atitudinea Nataliei, dar aceasta o cruţa din ce în ce mai puţin, îşi manifesta tot mai deschis iritarea. După ce născu, în loc să devină mai bună, mai blîndă, Natalia se arătă şi mai arţăgoasă. Era mereu nervoasă, mereu cu capsa pusă, înfuriată că trebuie să-şi strice somnul nopţilor alăptînd copilul.

Cu toate că Ghenadi era un om echilibrat, pus pe concesii, Natalia îi căuta mereu nod în papură, sfădindu-se întruna.

— Nu sînt obligată să spăl scutecele copilului tău.

— Iartă-mă, dar e copilul nostru, al amîndurora.

— Tu nu-l alăptezi şi nici nu l-ai născut.

Ghenadi se învoi să spele el scutecele şi dovedi destulă îndemînare.

— Mare pricopseală să fii măritată, bombănea Natalia. M-am plictisit să tot dau socoteală de fiecare pas pe care-l fac şi să îmbătrînesc ca să-ţi fiu ţie pe plac.

Văzînd toate acestea, Ghenadi propuse să se introducă în familia lor „o constituţie" ce acorda drepturi speciale femeilor. Marţea şi sîmbăta, întrucît copilul fusese înţărcat, Natalia putea lipsi de acasă ziua întreagă.

— Este un act de maximă încredere din partea mea, pe lîngă aceasta toate grijile gospodăriei, inclusiv Iura, le iau asupra mea, declară mărinimos Ghenadi, semnînd ciudatul document. Îşi zicea în sinea lui că aceste capricii ale nevestii-si vor trece mai repede de nu va întîmpina greutăţi.

Pentru un timp, Natalia se potoli şi parcă deveni mai serioasă. Cu medicina totuşi o termină. Şi aici o sprijini Vitali Mihailovici, unchiul lui Ghenadi.

Îl întîlni într-o zi întîmplător în metrou.

— Ce rost are să-ţi pierzi vremea înghiţind la microbi ? Sînt convins că ai o mulţime de alte talente. De pildă, nu te-ar interesa să lucrezi ca redactor ? Ai doar studii superioare. Treci într-o zi pe la mine la editură. Aranjăm noi ceva.

Peste o lună de zile, Natalia Leonidovna lucra în calitate de redactor stagiar la secţia de proză. Ascunzîndu-şi diploma de medic undeva în fundul dulapului, sub un vraf de cearşafuri, începu o nouă existenţă. Era convinsă că în acest nou domeniu de activitate o aşteaptă succesul. Nu degeaba se spune în biblie : „schimbi locul, schimbi norocul". În cazul Nataliei nu era vorba de schimbarea ţării sau a oraşului, ci a genului de muncă şi a oamenilor din jur.

Vitali Mihailovici Tomin trecuse de cincizeci de ani. Cum nu avea copii, se îngrijea de nepoţi.

— Bătrînul se poartă foarte frumos cu mine, zise într-o zi Natalia lui bărbatu-său.

— Să nu-ți îngădui cu el nici un fel de familiarisme. Caută să fii rezervată. Unchiul meu este un aprig puritan în probleme de morală. Și în genere, un om destul de complicat. Eu unul mă gîndesc totdeauna la chipul mătușă-mi, al nevesti-si. Parcă ar fi umflat de lacrimi și de jigniri, iar de o parte și de alta a obrajilor sînt două brazde, două zbîrcituri, pe care nici un masaj nu le mai poate netezi. Cînd o aud rîzînd, îmi vine s-o iau la fugă de frică. Ai auzit vreodată cum strigă cucuvaia ? Așa rîde ea. Și tare mi-e teamă că toate astea sînt efectul inimii aspre și a egoismului prea respectabilului ei soț.

— Lasă-mă în pace, Ghena, biata femeie suferă pur și simplu de boala geloziei.

— Nu cred. Dimpotrivă, sînt convins că unchiul n-o înșeală. Mai mult decît orice pe lumea asta se teme de scandaluri, infracturi și șefi. E adevărat că într-un timp avusese intenția să divorțeze ca să se căsătorească cu o doamnă savantă, un fel de Marie Curie, care arăta, o țin minte exact, ca una dintre cele șapte vrăjitoare din Macbeth.

— Înseamnă că știe să aprecieze inteligența.

— Aș zice că mai curînd e foarte ambițios și doritor de glorie, chiar dacă aceasta aparține altcuiva. Oricum, este o poveste veche.

— Ai limba ascuțită, ca și frate-tău, Viktor.

— Cîtuși de puțin. Pur și simplu, trebuie să-ți cunoști rudele. Nu uita că directorul editurii tale este un Tomin.

La serviciu, Vitali Mihailovici părea totdeauna excesiv de preocupat și de surmenat. Ușa care dădea în biroul lui era dublă, tapisată cu piele sintetică și un strat izolator, pentru a opri zgomotele. Secretara lui, Dusea, avea obiceiul să vorbească în șoaptă.

„— Este ocupat, foarte ocupat. Se pregătește să plece la minister... Vorbește la celălalt telefon... Nu, astăzi în nici un caz nu vă poate primi...“

Șefii de serviciu preferau să-și vadă cît mai rar stăpînul, și cînd veneau în cabinetul lui se rugau unul la altul în șoaptă :

— Du-te tu și dă și hîrtia asta a mea.

— Nu, eu pe ale mele pot să le dau și Dusiei. N-ai decît să te duci tu.

— Bine, fie ce-o fi. Mă duc. Iar o să mă refuze, și ce-am să le spun atunci autorilor ?

— Dusea, scumpo, cine-i acolo ?

— Bineînțeles, Pitițki și Totov.

— Pe ăștia, deocamdată, îi mai suportă.

O dată pe săptămînă Tomin avea zi de audiență pentru scriitori.

— Fără voi, scriitorii, noi, editorii, nu existăm, spunea el unui bătrînel uscat, cu pleoapele lăsate peste ochii profunzi, cu privirea grea.

— Așa e, se încrunta autorul. Cu toate acestea, cartea mea trece de la un recenzent la altul. Nu înțeleg de ce ? Ce faceți ? Ridicați bariere sau diguri de apărare ?

— Vedeți, ce pot să vă spun, eu nu apuc să citesc toate cărțile. Am atîtea treburi, mă cheamă sus, la C.C., am răspunderi pe linie de partid, trebuie să fac rost de hîrtie, ei, și multe altele. Și apoi și pentru dumneata e mai bine, ești mai liniștit dacă lucrarea dumitale va fi aprobată de mai mulți. Nu pot rezolva singur toate problemele. Avem și noi, ca să zic așa, centralismul nostru democratic. Sînteți, e adevărat, un maestru recunoscut, un scriitor de mare prestigiu, nici nu ar fi cazul să dăm cărțile dumneavoastră la referat, dar trebuie să mă înțelegeți, tocmai la dumneavoastră nu putem admite nici cea mai mică scăpare. Cred deci că e în interesul dumneavoastră...

— Tot ce spuneți este foarte frumos, dar cititorul așteaptă. Ca să nu mai vorbesc de mine însumi. Aș vrea să apuc să-mi văd cartea publicată.

— Vai de mine, dar dumneavoastră sînteți nemuritor. Credeți-mă, dacă ar depinde numai de mine, n-aș sta nici o clipă în cumpănă. Totul s-ar rezolva pe loc. Din partea mea nu există nici o obiecție. Dar Pitițki și alții... Și apoi, sînt convins că nu vreți ca din cauza cărții dumneavoastră s-o scoatem din plan pe a lui Kopaev ? Avem aproape o sută de autori de talia dumneavoastră și toți așteaptă, așteaptă. Așa e timpul, așa e situația...

— Ei, dacă începeți să vă referiți la probleme cosmice și la cataclisme universale..., se enervă scriitorul. Pe scurt, spuneți-mi de ce aprobări aveți nevoie ca în sfîrșit volumul meu să vadă lumina tiparului... Vă ajunge ? și rosti un nume sonor.

— Scumpul meu prieten, totul este atît de efemer pe lumea asta...

Natalia evita să-l întîlnească pe Tomin, pînă într-o zi cînd o chemă el.

— Ei, cum o mai duci ? Nu e cine ştie ce savantlîc să fii redactor. Începi prin a fi ucenic şi apoi ajungi şi redactor principal. E o meserie bună.

Natalia se temea grozav să nu cunoască o nouă deceţie în meseria aleasă. Munca de redacţie o interesa, ca orice lucru nou, dar în adîncul sufletului rămase de fapt indiferentă. Pe zi ce trecea, îşi spunea tot mai des că nici de astă dată nu dăduse peste o meserie care să-i placă.

„Probabil că sînt o mediocritate, n-am nici un fel de aplicare în nici un domeniu, de aceea şi orbecăi aşa prin întuneric", îşi zicea ea cu tristeţe.

Şeful direct al Nataliei era scriitorul Mavrin, un om iute, energic, poate cam nervos, cu un nas scurt, cîrn şi pătrat, ale cărui nări se mişcau continuu. Cînd glumea, putea mişca şi din urechi, ceea ce stîrnea hazul celor din jur. Cînd vorbea şi mai ales cînd era emoţionat, Mavrin avea obiceiul să bage mereu cuvîntul „apoi". De aceea colegii de serviciu îl porecliseră „tovarăşul Apoi".

Cu puţin timp înainte ca Natalia să fi intrat la editură, Mavrin, om însurat, cu doi copii, se îndrăgostise de secretara altei secţii, o femeie cu chipul trist şi sever ca de icoană, cu părul pieptănat lins. Mavrin povesti unor prieteni să intenţionează să divorţeze şi să se însoare din nou, era fericit, întinerise şi o povestea oricui avea vreme să-l asculte.

— Niciodată să nu vă pierdeţi nădejdea că n-aţi avut noroc în viaţa particulară. Cît trăieşte omul, fericirea îl aşteaptă.

Aflînd despre intenţia lui Mavrin de a divorţa, directorul editurii se indignă.

— Este o palmă la adresa opiniei publice ! Ne compromite editura ! Omul ăsta a înnebunit fără doar şi poate !

Totuşi Mavrin nu ţinu seama de opinia directorului şi se căsători din nou. Fosta soţie înaintă o plîngere împotriva lui, acuzîndu-l de imoralitate, cerînd excluderea din partid şi îndepărtarea din serviciu.

„Îmi dau seama că-mi lipsesc copiii de o pensie alimentară substanţială, dar în numele moralei şi al adevărului insist ca individul, care din păcate a fost timp de zece ani soţul meu, să fie pedepsit în mod exemplar pentru imoralitate şi desfrîu", îşi încheie ea protestul plin de mînie.

Secretarul organizaţiei de partid convocă adunarea generală sub preşedinţia lui Tomin ; participă şi Natalia.

În ajunul şedinţei, Viktor Balakov, care fusese coleg de şcoală cu Mavrin, îi făcu o vizită lui Vitali Mihailovici acasă cu gîndul să-l potolească, să ia apărarea colegului său.

— Unchiule Vil, zise el, eşti un om cu concepţii înaintate, cum îţi vine să pedepseşti pe cineva numai pentru că s-a îndrăgostit ? Mavrin s-a comportat ca un om cinstit.

Vitali Mihailovici se bosumflă, buzele lui groase căpătară un contur antipatic. Era evident indispus de intervenţia lui Viktor.

— Mă mir că te bagi în afacerea asta murdară şi iei apărarea unui personaj dubios. Gîndeşte-te numai ce exemplu primejdios oferă tineretului nostru. Dacă ar fi să ne luăm după spusele tale, fiecare n-are decît să trăiască cu cine vrea, zicînd că e stăpîn pe soarta lui. Nu, frate dragă, familia este un bastion, un sprijin al statului. Nu putem tolera pe cei ce încearcă s-o submineze, lipsiţi de orice simţ de răspundere. Şi în numele cui ? Al atracţiei sexuale !

— Dar ce să facă omul dacă adevărata dragoste a venit mai tîrziu decît trebuia ?

— Dragoste ? Ce-i aia dragoste ? Ce tot vorbeşti ? De altfel, n-am nimic împotrivă, n-ai decît să iubeşti ca să-ţi păstrezi sănătatea, dar nu trebuie să te atingi de nevastă şi copii. Nu cred că toate lucrurile trebuie scoase la văzul lumii, ca să zic aşa, făcute publice, cunoscute tuturor.

— Am înţeles. O nevastă legitimă şi o amantă...

— Tare-ţi mai place să pui la toate celea etichete !

În şedinţă, Tomin luă un aer posomorît, mai aprig decît o furtună ameninţătoare. La început i s-a dat cuvîntul lui Mavrin pentru explicaţii.

— Eu, eu... m-am însurat la douăzeci şi doi de ani, de cum m-am întors din armată.

— Auziţi ? interveni Tomin în calitate de preşedinte al adunării. Fata l-a aşteptat cu credinţă şi devotament să se întoarcă. Cîtă lipsă de recunoştinţă.

— Nu... Nu... Pe nevastă-mea am cunoscut-o după ce am terminat serviciul militar.

— N-are nici o importanţă. Cea mai mare iubire este prima, rosti ritos şi sumbru directorul editurii.

— Ei, asta depinde. Nu e o regulă, i-o reteză Mavrin care-şi recăpătase stăpînirea de sine. Ar fi fost o mare fericire dacă ne-am fi iubit cu adevărat. Aşa, ne-am

căsătorit la o săptămînă după ce-am făcut cunoştinţă. N-am aşteptat să ne verificăm sentimentele, şi lucrurile au mers anapoda. Mi s-a întîmplat de necaz să mă dedau la beţie. Ea a plecat de cîteva ori de acasă şi a stat la părinţi. Vreun an de zile am fost despărţiţi.

— Dar copiii ?

— Într-adevăr, avem doi gemeni. S-au născut la scurtă vreme după nuntă, zise Mavrin, uşor intimidat. Îi iubesc şi mă îngrijesc de ei, aşa cum se cuvine unui părinte. Dar refuz categoric să continui să trăiesc alături de o femeie pe care n-o iubesc şi care-mi este străină sufleteşte. Aşa că, tovarăşi, vă rog să nu vă pierdeţi vremea să mă convingeţi, doar nu sînt un copil. De altfel, aş putea să vă doresc la toţi să aveţi parte de o fericire ca a mea.

— Îngrozitor cinism ! zbieră Tomin. Dar dumneata eşti comunist !

— Tocmai de aceea sînt cinstit şi sincer.

— Are dreptate, are dreptate ! exclamă Taecika, secretara organizaţiei de Komsomol, ridicînd în sus palma ei mică, cu degete lungi, pline de pete de cerneală. Inimii nu i se poate porunci. Şi nu văd pentru ce îi căutăm noi nod în papură unui om care ştie să iubească atît de puternic, de sincer. Ceea ce ne lipseşte azi în viaţă sînt tocmai sentimentele puternice şi sincere.

Tomin intui primejdia şi-şi zise că trebuie să înnăbuşe de îndată simpatia faţă de Mavrin, pe care adunarea începuse s-o manifeste.

— Mă cunoaşteţi foarte bine cu toţii, porni el rituos. Ştiţi că nu sînt făţarnic, nici nesincer. Dimpotrivă, am suferit, şi nu o dată, pentru felul meu deschis de a fi. Nu o dată m-am făcut că nu bag în seamă unele dintre faptele voastre. Am fost şi eu tînăr. Aici Tomin încercă în zadar să dea chipului său o expresie romantică. Am iubit şi eu. Ba, odată, mi s-a întîmplat să alerg noaptea întreagă prin Moscova, pe o ploaie torenţială, stăpînit de o gelozie demonică şi de teama de a fi respins.

— De cine ? De soţia dumneavoastră ? Întrebarea „şopîrlă“ aparţinea aceleiaşi Taecika.

— Nu contează. Credeţi-mă, însă, în momentul cînd mi-am ales o tovarăşă de viaţă, o soţie, m-am potolit şi sînt ferm convins că în zilele noastre căsnicia este un lucru sfînt. În sufletul lui Mavrin zac potenţe primej-

dioase. Trebuie să fim fermi, necruțători, implacabili. Mavrin a comis o greșeală. A cotit-o pe un drum lunecos Am auzit aici rostindu-se cuvinte de simpatie la adresa lui. Le socotesc necugetate. Gîndiți-vă numai la suferințele soției părăsite, o femeie din toate punctele de vedere demnă de stimă. Ea a sacrificat lui Mavrin anii cei mai buni ai vieții sale, iar acum, cu ce a rămas ? Trebuie să aibă peste treizeci de ani... Bineînțeles, nu e mult, viața mai poate fi luată de la capăt, gîndiți-vă însă la jignirea pe care a îndurat-o, la lovitura pe care a primit-o. Așadar, închei. Familia este scutul și speranța societății noastre, iar iubirea, de se întîmplă să cadă pe capul nostru, e doar un stupefiant. Mavrin n-a vrut să aștepte, să se verifice.

Mult timp a mai continuat rechizitoriul lui Vitali Mihailovici, cucerit de propria sa elocință. Încheie propunînd să i se dea lui Mavrin un avertisment sever. Totodată, conchise solemn că asemenea oameni nu au ce căuta în aparatul editurii sale.

În tot timpul ședinței, Natalia îl urmărise cu mult interes pe Tomin. Era el într-adevăr sincer ? Și în ce măsură ? Credea cu adevărat tot ce le spunea ?

Relațiile Nataliei și ale lui Ghenadi erau din ce în ce mai contradictorii, mai apăsătoare pentru amîndoi. Indiferent despre ce discutau, terminau prin a se sfădi și a se despărți certați. Văzîndu-l că Ghenadi se retrage la masa de lucru cu o carte sau cu niște proiecte, Natalia începea să-l pisălogească.

— Iar te-ai apucat de lucru. Pentru tine munca este totul. eu nu fac nici doi bani. Muncă și iar muncă... Astăzi omenirea visează să readucă la minimum munca și să afle cît mai multă bucurie în clipele sale de răgaz. S-a găsit chiar un om inteligent care a scris o carte *Dreptul la lene*. Grozav titlu ! Aș zice că e deviza vieții mele.

— Pentru mine însă, munca este bucurie. În primul rînd, după părerea mea munca este creație. De altfel, prin însăși firea lor, oamenii sînt făcuți să muncească, iar lenea îi duce la pierzanie. „În sudoarea frunții îți vei cîștiga pîinea", în aceasta e adevărata bucurie.

— Ce să-ți spun, m-ai lăsat praf ! Intelectual, om de la oraș, ce-i cu pasiunea asta pentru idilismele rurale, pufni Natalia într-un rîs răutăcios.

— Aş putea să-ţi aduc aminte că am făcut altădată încercări zadarnice de a înlocui efortul plăcut pe care ţi-l dă munca prin sport. Deşi n-am fost un sportiv de performanţă, nici la sărituri, nici la tenis, nici la minge, n-am găsit plăcerea pe care o simt atunci cînd, de pildă, curăţ de uscături un măr.

— Atîta mai lipseşte, să începi să scrii imnuri şi ode proslăvind procesele de producţie.

— Din păcate, nu m-am născut poet. Altfel le-aş fi scris cu plăcere. Ai văzut vreodată un cuptor înalt ?

— Scuteşte-mă, te rog, de banalităţile rostite cu patos ; toţi sîntem creaţi pentru muncă şi toată viaţa noastră constă în muncă. În realitate, dacă vrei să ştii, adevărul este în formula clasică : „Totul în om, totul pentru om". Cum de n-ai înţeles pînă acum că ori cîte talente remarcabile ar scoate la iveală munca, ele nu ne pot salva de necazuri, suferinţe şi decepţii. Un om care la locul lui de muncă contează printre fruntaşi, în viaţa de toate zilele poate fi nefericit, ba chiar demn de plîns. Şi apoi, învechită mai e maniera asta de a măsura omul după contribuţia lui la turnarea metalului, după litrii de lapte mulşi sau după aportul lui la dezvoltarea gerontologiei, dacă ar fi să ne referim la maică-mea. Munca singură nu este în stare să dea omului fericire, nu-i poate epuiza toate resursele spirituale. Mă declar împotriva acestui fel de a vedea lucrurile, iar poziţia ta mă revoltă. Eşti un quaqer şi atîta tot.

— Nu înţeleg de ce te răfuieşti cu oamenii care contribuie la progresul tehnicii, al ştiinţei, al vieţii în genere, care se străduiesc să facă mai bună, mai uşoară existenţa cotidiană, iar ţie îţi îngăduie să faci pe grozava, debitînd tot felul de nerozii, ridică din umeri Ghenadi, abia stăpînindu-şi enervarea.

— Află că mi s-a urît pînă peste cap de tot ce-mi spui. Vreau un om şi atîta tot. Un om fără merite deosebite, fără titluri, fără demnităţi, un om şi nu un robot raţional cum eşti tu sau maică-mea. Ce-mi pasă mie că voi vreţi să vă jertfiţi de dragul viitoarei bunestări şi nemuriri ? M-am plictisit să vă tot aud propovăduind binele şi combătînd răul. Vreau să trăiesc fără să gîndesc, vreau să trăiesc spontan, aşa cum trăiesc natura, animalele.

— Dar pe socoteala cui ? A muncii unor roboţi ca mine ? întrebă sumbru Ghenadi. Ideea ta nu e nouă, au mai fost şi alţii, înaintea ta, care au propovăduit asemenea lucruri. Există de-alde ăştia şi astăzi. Dar ce fel de oameni sînt ? Niște deşeuri umane, nu creatori. Poftim, pune-ţi o floare în păr şi umblă pe unde pofteşti. Dar tu nu accepţi o viaţă ca asta, tu vrei confort, comodităţi şi tot felul de zorzoane. În toată grămada asta de cuvinte pe care le-ai zvîrlit nu găsesc o singură vorbă curată, ca să nu mai vorbim de adevăr. De unde-ţi vin ideile astea ciudate ? Nu înţeleg. S-ar zice că ai creerul deformat. De unde să vie oare ? Nu cumva l-ai moştenit pe taică-tău ?

— Poftim ! Bine că ţi-ai adus aminte şi de Iolka. Te felicit. Ţi-ai găsit rolul. Dar după mine ducă-se totul la naiba. Tu faci pe filozoful, iar eu îţi strig în gura mare : arată-mi şi mie, te rog, o viaţă obişnuită, dar exemplară.

— Te-aş ruga fără ţipete isterice, zîmbi Ghenadi ironic. De altfel, ce să mă mir de încîlceala din capul tău. Trăieşti într-un mediu de snobi, genii ce pretind a descoperi adevăruri... de mult descoperite. Şi dacă-i scuturi mai bine...

Natalia se enerva şi se retrăgea într-o tăcere ostilă, pleca de acasă şi lipsea ore de-a rîndul mai ales dacă erau zilele ei „constituţionale". În cîteva rînduri i se întîmplă să-l întîlnească pe Vitali Mihailovici. Odată, acesta o pofti amabil să facă o plimbare cu maşina. Altădată, îl întîlni la o expoziţie pe care o vizitară împreună îndelung. Nataliei i se păru că Vitali Mihailovici e un om care ştie să asculte cu atenţie interlocutorul, că înţelege, ba chiar îi şi împărtăşeşte gîndurile şi gusturile.

— Nu pot să sufăr romanele de producţie, îi mărturisi Natalia, cînd discuţia trecu la probleme de literatură.

Tomin îşi zbîrci nasul gros, îşi umflă buzele şi, scînteind metalic cu privirea pe sub ochelari, rosti cu un aer de complotist :

— Mărturisesc, deşi te rog să rămînă între noi acest lucru, că nici eu nu pot să le sufăr. Adesea operele de acest fel sînt de mîna a treia, lipsite de maturitate, aş zice lipsite de nivelul intelectual necesar.

— Sînt scheme goale, se bucură Natalia. Cum pot să consider ţinînd de literatură frămîntările unui erou a

cărui fericire constă în muncă şi numai în muncă. Oricît ţi-ai forţa imaginaţia, personajul respectiv rămîne o fantoşă, lipsită de trup, de individualitate. Vai de bietul cititor care trebuie să înghită asemenea hrană, care-mi mai este prezentată pe deasupra şi drept caracterologie !

— Eşti o femeie deşteaptă, Natalia. Întotdeauna am avut încredere în gustul tău. Trebuie să mai înţelegi însă şi altceva. În zilele noastre, sfera producţiei este o noţiune largă. Ce înseamnă un muncitor în zilele noastre ? De fapt, orice meserie, în zilele noastre, ţine de producţie. Unde începe şi unde se sfîrşeşte profesionalizarea ?

— Asta aşa-i. Dar eu mă refer la altceva. Avem nevoie de cărţi despre dragoste, despre o dragoste superbă, înălţătoare. Oamenii trebuie să devină semizei, nu automate cu aureolă de eroi. Creierul unui asemenea semizeu ar fi o maşină ce gîndeşte, face calcule, acţionată de sîngele viu al inimii şi nu de fire electrice. Sînt obosită de atîţia oameni care nu sînt altceva decît indici ai normelor realizate. Caut un nou supraom sau, mai bine zis, caut pur şi simplu un om.

Ochii Nataliei aveau obiceiul să-şi schimbe culoarea. Cînd vorbea cu înflăcărare, ei deveneau de un albastru metalic.

Într-o seară, Vitali Mihailovici o însoţi pe Natalia la teatru. În foyer se întîlni cu Mihail Mihailovici Tomin, tatăl lui Ghena. A doua zi, acesta îi telefonă lui frate-său la editură.

— Să trăieşti, frăţioare ! Credeam că munceşti, cum se zice „pe rupte", cînd colo văd că ai timp să te duci şi la teatru. Apropo, de ce n-a fost cu voi şi Ghena ? Am înţeles. Deci, se războiesc în continuare. Numai să nu se despartă caraghioşii ăştia doi...

În aceeaşi seară, Mihail Mihailovici apăru pe neaşteptate în vizită.

— Mi-era dor de voi, copii, şi mai ales de nepotel, zise el scoţîndu-şi paltonul şi intrînd zgomotos în dormitorul în care se juca pe podea Iura. Ce construieşti acolo, flăcăule ? Ai de gînd să te faci arhitect sau constructor de avioane ? Ei, ia te uită, aşează cuburile de parcă ar fi Paolo Saleri, face un oraş vertical de formă cubică. Şi eu m-am cam plictisit de liniile orizontale, căci îmi amintesc de peisajul din Karakum, de contururile dealurilor ; şi dealtfel cer prea mult spaţiu.

Fără să-şi privească socrul, Natalia îi porti la masă. Ghenadi era ca de obicei calm, vesel.

— Ştii, Ghena, ce idee trebuie să fie în capul lui Iurka ? zise arhitectul în timp ce mînca. Oamenii urcă acum din ce în ce mai sus. Se vede că băiatul tău se frămîntă cum să inventeze un elicopter-constructor, care să ridice într-o clipă un etaj întreg şi să-l aşeze undeva la înălţimea etajului patruzeci. Cu alte cuvinte, un cub care să zboare. Cu macaralele nu mai facem faţă. Aş zice că Iura a ghicit gîndurile ce ne frămîntă pe toţi. Acum, în regiunea Obi, unde s-au descoperit noi zăcăminte petrolifere şi de gaze, elicopterele se şi folosesc la transportul a tot felul de materiale. Pînă la urmă, omul le rezolvă pe toate. Îi trebuie doar timp pentru gîndire, că nu mai e mult pînă atunci.

În timp ce vorbea, Tomin arunca priviri iscoditoare spre cei doi soţi. De întrebat însă, nu întrebă nimic.

— Mă bucur că vă văd trăind în pace şi iubire, zise el pe neaşteptate. Ghena însă trecu discuţia în domeniul arhitecturii şi Tomin se simţi fericit să discute problemele ce-l preocupau. Era pentru el mijlocul cel mai sigur de a-şi înnăbuşi îngrijorarea.

Cu puţin timp înainte, Tomin primise însărcinarea de a face proiectul unui cvartel de proporţii întinse. Pleca dis-de-dimineaţă la atelier, apoi ore de-a rîndul umbla pe străzile Moscovei, parcă speriat, dar şi plin de admiraţie în faţa problemelor grandioase pe care le avea de rezolvat. Îşi dădea seama că o singură generaţie de arhitecţi nu le putea face faţă, ţinînd seama de haosul de stiluri. Alături de clădiri superbe, se ridicau altele de-a dreptul hidoase, măreţia şi nimicnicia conviefuiau în oraş, moştenite de-a lungul veacurilor. Armonia este totdeauna greu de realizat, fie în muzică, fie în geometrie, în arhitectură. Colegii şi elevii lui Tomin îşi puneau cu toţii problema dacă vechile clădiri trebuie dărîmate sau transformate sau dacă nu cumva este mai bine să se înalţe noile construcţii pe terenuri virane ? Ce înfăţişare trebuie să capete oraşul viitorului, oraşul societăţii comuniste ? Un urbanist pasionat, un spirit cu adevărat creator trebuie să scruteze veacurile şi să ţină seama de ele în planurile sale. Nu o dată se oprea Tomin cu amărăciune în faţa caselor monotone de patru etaje,

uniforme şi lipsite de orice armonie, care fuseseră construite prin 1960. Care era linia pe care trebuia s-o urmeze arhitectul ? Din cauza distrugerilor uriaşe ale războiului oraşele au fost ridicate adesea în mare grabă, mii de oameni rămăseseră fără acoperiş, trăiau înghesuiţi ca vai de ei, trebuiau găsite soluţii. Tomin îşi amintea că într-o perioadă principala preocupare era să cîştige suprafaţa de locuit pentru a veni în ajutorul cît mai multor familii în suferinţă. Nici prin cap nu-i trecea pe vremea aceea, nu se gîndea să aplice formula M+1, adică fiecărui membru al familiei o cameră şi una comună pentru întreaga familie. Acum e cu totul altceva. „Nu numai cantitate, dar mai ales calitate", îşi zic arhitecţii. Se cer noi rezolvări, planuri de anvergură, fantezia cea mai îndrăzneaţă trebuie să-şi capete întruparea în realitate.

— Din păcate, perspectivele mele nu au perspective. Mi se apropie sorocul, vine bătrîneţea, neputinţa, încheie Tomin cuprins subit de tristeţe, deşi sper că piatra, betonul, noile materiale de construcţii vor păstra amintirea mea de-a lungul anilor.

Ghenadi asculta aceste îndoieli, gînduri depănate, privindu-l drept în ochi. Din cînd în cînd intervenea cu fraze scurte, înţelegîndu-i frămîntările.

Natalia întrerupse conversaţia :

— Eu, una, aş dărîma marile oraşe. Ele omoară, apasă omul. Se pare că încă Feuerbach declarase că oraşul e o închisoare a minţii cutezătoare. Voi, arhitecţii, cum vedeţi această idee ?

Mihail Mihailovici zîmbi cu îngăduinţă.

— Discutăm demult pe această temă, răspunse el ; la începutul activităţii mele şi eu fusesem partizanul desfiinţării pe viitor a oraşelor. Drumuri excelente, mijloace de transport moderne ar putea aduce locuitorilor stabiliţi în mijlocul naturii, în căsuţe confortabile, cu grădiniţe, tot ce au nevoie. Autobuze şi elicoptere ar putea transporta copiii la şcoală, situată şi ea în pădure sau în vreo poiană şi ar asigura furnizarea alimentelor. Cu timpul însă, am ajuns la alte concluzii ; m-am raliat la părerea binecunoscutului arhitect francez Jean Claude Bernard, care a demostrat pe baza numeroaselor exemple, că de-a lungul veacurilor civilizaţia s-a făurit în centre urbane. Aici sînt cele mai importante colecţii, biblioteci, arhive, instituţii de învăţămînt superior. De pildă, numai

spitalele mari, perfecționate, cu profil variat pot contribui la ridicarea nivelului medicinei. Toate domeniile de știință, artă, chiar și viața cotidiană au nevoie de laboratoare experimentale, iar acestea se află în marile orașe. Repet, încheie Tomin, că civilizația înflorește acolo unde există centre de aglomerare umană. Orașul desființează, e adevărat, individualitatea omului, totuși îi este necesar. Lichidarea orașelor ar fi o amenințare pentru întreaga civilizație umană.

— E adevărat că noi, locuitorii orașelor, sîntem uneori ca un fel de șopîrle care ne strecurăm printre grămezi de pietre, glumi Ghena. Totuși, mărturisesc sincer că-mi plac luminile orașului, aglomerația, freamătul, mișcarea.

Natalia, de astă dată, își stăpîni dorința de a-l contrazice. La început, discuțiile lor în contradictoriu, atacurile ei aveau un caracter mai curînd de competiție sportivă, cu timpul însă deveniră din ce în ce mai serioase. Distanța infimă care-i despărțea la început se lărgea, bariera era din ce în ce mai greu de trecut și pentru unul și pentru celălalt. Ghenadi devenea tot mai posomorît, Natalia mai nervoasă și mai impulsivă.

Mihail Mihailovici surprinse atmosfera și se gîndi să preîntîmpine furtuna. Așeză o sferă peste ciudata construcție înălțată de nepotu-său, provocînd un adevărat entuziasm din partea băiatului.

— Pentru mine, orașele viitorului se conturează în chip de zgîrie nori, explică el. Cu înălțimea de la unu la trei kilometri, de la treizeci pînă la trei sute de etaje și un număr infinit de spații de locuit.

— Cîți locuitori ar putea încape într-un asemenea oraș ?

— Cam la vreo două milioane. Trebuie să vă mărturisesc însă că în fiecare zi se nasc noi proiecte, atît de diferite unul de altul, încît orice fantezie, chiar cea mai îndrăzneață, devine o banalitate.

— În ce mă privește, zise calm Natalia, sînt bucuroasă că trăiesc azi, cînd pămîntul încă nu a fost acoperit de asemenea construcții cumplite. Or fi ele sărăcăcioase căsuțele noastre și ridicole vechile ulicioare, în schimb au farmec și sînt apropiate sufletului omenesc. Poate că sînt o relicvă demodată a planetei noastre, dar sînt convinsă că pentru fiecare dintre noi casa ideală este aceea în care ne naștem, creștem, învățăm, iubim, ne bucurăm,

ne întristăm şi murim. Asemenea case sînt un fel de oaze ale vieţii. Generaţiile din trecut cunoşteau secretul atracţiei pe care o poate exercita casa, intimitatea ei şi construiau uneori după planuri şi iniţiative proprii, fără a recurge la ajutorul arhitecţilor. Dar acum ? Mă înspăimîntă clădirile voastre transparente şi atît de străine sufletului meu. Sînt toate nişte hoteluri, lipsite de căldură, de intimitate, care nu fac decît să sublinieze singurătatea noastră. Poate sînt comode, dar n-au pic de individualitate ; de aceea le şi uiţi uşor.

Tomin îşi privi nora cu mirare.

— Ceea ce spui tu îmi zic şi eu adesea, şi aici e principala mea sursă de îngrijorare.

Mihail Mihailovici îşi luă rămas bun şi ieşi însoţit de Ghena care se oferi să-l conducă pînă la metrou.

— Cum o duci cu nevastă-ta ? Vă împăcaţi ? La început eraţi ca doi porumbei, iar acum aş zice că mai curînd semănaţi cu doi ulii.

— Nu ştiu ce s-a întîmplat cu ea, dar parcă e alta, mereu nemulţumită de toată lumea şi îndeosebi de mine.

— De obicei, în asemenea neînţelegeri vina e a noastră, a bărbaţilor. Noi sîntem mai puternici, dar din păcate avem şi pielea mai groasă. Putem să jignim femeia iubită fără să ne dăm seama de asta. Mai controlează-ţi felul de a te comporta.

— Nu-ţi face griji, tată, pînă la urmă se rezolvă. Esenţialul e în ordine : am încredere în Natalia şi ea în mine, încheie discuţia Ghenadi.

Tomin ar fi vrut să-i riposteze, dar Ghena părea atît de convins de adevărul spuselor sale încît arhitectul se răzgîndi.

„Probabil că sînt înclinat să exagerez, îşi zise Mihail Mihailovici. La vîrsta mea, lucrurile par mai întunecate decît sînt în realitate. Are să se aranjeze. Natalia este o fire capricioasă, dar nu-i o stricată. N-are rost să mă amestec."

În realitate, Ghenadi era chinuit, apăsat, pentru prima oară în viaţă i se întîmpla să cunoască, îşi zicea el, un eşec. La serviciu fusese întotdeauna înconjurat de simpatie, atenţie şi prietenie, toţi îl socoteau un constructor de mare viitor. Colegii şi prietenii îl iubeau pentru că era un bun camarad, o fire integră, deschisă şi nu căuta niciodată

să se facă remarcat în dauna altora. Iată însă că în căsnicie, în relaţiile sale cu soţia, Ghenadi avea pentru prima oară senzaţia că este în impas şi se temea de o înfrîngere.

Devotat, credincios, fire echilibrată, lăsa impresia unui soţ ideal şi toate femeile o invidiau pe Natalia. Avea un farmec exterior, o comportare plăcută, deşi în unele privinţe — greu de precizat în care anume —, îţi lăsa impresia de banalitate. Oameni ca el au arareori duşmani, nu trezesc sentimente extremiste, sînt căutaţi şi iubiţi de toată lumea. Ghenadi era totdeauna calm, reţinut, şi cum spunea tatăl lui, vădea bun simţ şi înclinare spre contemplare.

Pe Natalia însă numeroasele calităţi ale soţului ei nu făceau decît s-o irite.

„— Mă plictisesc de moarte cu el, se plîngea ea cîte unei prietene. Omul ăsta nu poate fi scos din echilibrul lui. Sau poate e el prea bun, iar eu prea rea. Orice s-ar zice însă, nu ne potrivim...“

Cînd Natalia pleca la plimbare sau în oraş, să mai scape de grijile familiei, Ghenadi nu se arăta nici gelos şi nici îngrijorat ca majoritatea bărbaţilor. Pe oamenii din jurul său îi măsura cu propriul său etalon şi era ferm convins că aceste capricii ale soţiei nu vor duce la consecinţe grave.

„Numai fructul oprit este dulce, pe cînd de cel permis te saturi repede“, îşi zicea Ghenadi în sinea lui, şezînd la biblioteca „Lenin“ sau plimbîndu-se cu Iura.

În sufletul şi în mintea lui Ghenadi erau destule furtuni, frămîntări, iscate însă de numeroasele probleme ale ştiinţei pe care căuta să le pătrundă, mereu preocupat să se pună la curent cu toate noutăţile. Creierul lui lucra fără oprire, numeroasele întrebări ce-l frămîntau cereau răspuns. Odată, în timpul unei şedinţe, discutînd cu unul dintre oamenii de ştiinţă pe care-l respecta în chip deosebit, Ghena spuse :

— Explicaţi-mi, vă rog, ca unui şcolar, de ce spunem revoluţie tehnico-ştiinţifică ? De ce „revoluţie“ ?

— Ei, asta-i bună ! Dar ce înseamnă revoluţie ? După Marx, ca şi după Lenin, este o trecere a cantităţii în calitate, sau cum se spunea altădată, trecerea cantităţii de calitate într-o nouă calitate.

— Nu e un răspuns.

— Altădată, în ştiinţă şi tehnică, între o descoperire şi alta şi între descoperire şi aplicarea ei în practică treceau ani mulţi, decenii chiar. Cincizeci de ani au trecut de la primul zbor al omului, de la transmiterea semnalelor prin radio. Ce s-a întîmplat însă în ultimii zece-douăzeci de ani chiar sub ochii noştri ?

— Acum am înţeles. E tocmai ceea ce vroiam să aflu, zîmbi Ghenadi. Cu alte cuvinte, cum spunea Marx, s-a produs un salt. Într-adevăr, cîte descoperiri s-au făcut în domeniul radioului, al construcţiilor de rachete, al zborurilor cosmice, al televiziunii, al ciberneticii, al cinematografiei şi aşa mai departe. Progresul tehnico-ştiinţific se situează astăzi în linia întîia a progresului în genere, şi lupta pentru afirmarea lui este ţinta noastră principală. Istoria e de partea noastră.

— Ai dreptate, Ghenadi. Acolo unde domneşte proprietatea particulară, progresul tehnic duce la accentuarea şomajului, la lupte pentru pieţele de desfacere, la războaie, aventuri, sînge şi moarte.

— Încă nu demult, îşi aminti tînărul inginer, aripile rabatabile, aparatul în formă de stea mi se păreau a fi culmea realizărilor veacului nostru, iar acum înţeleg că ele nu sînt decît o etapă. În locul avionului, doresc acum să construiesc o rachetă. Uneori văd şi în vis această maşină a viitorului. Şi adică de ce n-aş putea-o realiza de vreme ce sîntem într-o mişcare permanentă, în revoluţie ?

În căsnicia lui Ghenadi fisura creştea, se adîncea.

Nu-i punea nici un fel de întrebări Nataliei, aştepta ca ea singură să-i povestească cum îşi petrece timpul liber, orele acelea trecute în „constituţia“ lor. Natalia începuse să se plictisească de vizitele la familia Broniţki sau la maică-sa, şi se întorcea acasă mai devreme decît îşi propunea. De obicei, în asemenea cazuri se apuca cu deosebită sîrguinţă de gospodărie. Cei doi soţi se regăseau ca după o despărţire lungă, în care îşi duseseră dorul. Totul nu dura însă mult, certurile reîncepeau. Natalia era cea care le pornea. Ghenadi căuta să se împotrivească, dar fără să vrea cădea şi el pradă acestui vîrtej tulbure. Înstrăinarea creştea, trăgîndu-i tot mai în adîncul bulboanei. Uneori Natalia avea impresia că-şi urăşte bărbatul.

Prea aglomerată cu munca sa la clinică, Tereza Pavlovna își dădu seama destul de tîrziu de neînțelegerile din familia fiicei sale.

Într-o zi, Balakova o întîlni întîmplător pe Pelagheia Ivanovna, fosta liftieră din casa unde locuia Pavel Aleksandrovici, cea pe care bătrînul o poreclise „mama pisicilor". Femeia se îngrășase cumplit, avea o respirație întretăiată, șuierătoare, abia se mai putea mișca. Tereza Pavlovna îi propuse s-o interneze la ea în spital. Bătrîna o luă pe după piersic.

— Vino mai întîi să mă vezi la mine, Tatiana. Nu te supăra că-ți zic cu nume rusesc și nu cu ăla străin. Orice ființă ce trăiește pe pămînt rusesc trebuie să aibă nume de-al nostru, așa cum afli în calendar, la sfinți. Ce să zic, urît nume ți-au mai dat părinții. Cînd ai să mori, nimeni n-are să te pomenească, nimeni n-are să pună o lumînare la biserică și n-are să-ți dea anafură. Urît nume ți-au mai ales părinții, Dumnezeu să-i ierte și Maica Precistă.

— Dar pisicile pot avea nume străin ? glumi Tereza.

— Nici ele. Căci și ele au suflet și unele chiar unul mai bun decît cine știe ce ticălos de om.

Pelagheia Ivanovna trăia într-o încăpere minusculă. De fereastră proptise o scăriță îngustă, pe care pisicile puteau coborî în curte. Pe pereții odăii prinsese buchete de flori uscate și tot felul de felicitări de pe vremuri, cu ouă de paște sau pomi de crăciun. Majoritatea ilustrațiilor însă înfățișau pisici. Pe masa lipită de canapea, unde-și avea culcușul Pelagheia Ivanovna și cele patru pisici ale sale, erau întinse bucăți de hîrtie colorată, de pînză, tuburi cu clei, sîrmă. Bătrîna confecționa flori de hîrtie, cununi, pe care le vindea în zilele de sărbătoare la intrarea în cimitir. Într-un vas de sticlă așezase trandafiri scorțoși, acoperiți de praf, dalii foșnitoare, crizanteme și lalele cum nu vedeai în nici o grădină. În pahare se înălțau pe tulpini de sîrmă lăcrămioare de pînză, nu-mă-uita, margarete, aducînd perfect cu cele naturale și totuși avînd ceva respingător și nefiresc.

Două fotolii erau ocupate de pisici. Una dintre ele, de un cenușiu închis, care fătase de curînd, se trezise, privind amenințător cu ochii ei mari și rotunzi ca niște mure, pufnind și mișcîndu-și furioasă coada. Pisoii, ca niște jucării de pluș, făcuseră semicerc în jurul burții ei umflate. Nu era pic de loc pe unde ai putea să șezi, și Pelagheia

Ivanovna, respirînd greu, mută o pisică pe măsuța de sub icoane.

— Dacă ai ști cîte griji am cu ele. Noroc că mi-s vecinii de treabă. Le plac copilașii mei și nu le fac nici un rău.

— Pisicile sînt chiar atît de lipsite de apărare ? se îndoi Tereza. Erioma ăsta al dumitale face singur mai mult decît toți tigrii de pe lume. Numai nouă ni se pare totdeauna că cei de care avem grijă sînt neputincioși.

— Să nu crezi că viața la oraș e rai pentru pisică, răspunse sever Pelagheia Ivanovna. Și cînd te gîndești cîte foloase au oamenii de pe urma lor ! De n-ar fi pisicile, demult ar fi mîncat totul șoarecii și șobolanii. Dar nu despre asta e vorba acum. Ia spune, Tatiana, la ce spital vrei să mă bagi ?

Tereza Pavlovna îi povesti despre experiențele sale în domeniul gerontologiei, despre posibilitățile de a învinge bolile bătrîneții, de a reda forțele fizice și sufletești pierdute cu vîrsta. Cu mîinile împreunate pe burta uriașă, Pelagheia Ivanovna o asculta neîncrezătoare. Pe neașteptate izbucni în rîs, un rîs care semăna mai curînd a tuse.

— Ce minuni îmi povestești ! Tare m-ai mai veselit, îți mulțumesc, Tatiana. Numai, nu te supăra, nu mă duc eu la spitalul ăla al tău. Pentru nimic în lume nu mă duc la spital. Aici rămîn, cu orfanele mele.

— N-avea grijă de pisici, nu le lăsăm să se prăpădească. Găsim noi pe unde să le aranjăm. Așa că nu trebuie să-ți faci din asta o problemă. Te-ai îngrășat cumplit, Pelagheia Ivanovna. Ai atero-scleroză și există posibilitatea să-ți redăm sănătatea. Nu refuza.

— Îți mulțumesc, dar nu mă duc, am să trăiesc așa cum am apucat, după cum mă taie capul. Îți mulțumesc, nu vreau să fug de anii pe care-i am. Fiecare om își are beteșugul său și moare la ceasul hărăzit. Altfel cum ? Nepoata și bunica să tragă la aceeași căruță ? Dar cînd să ne mai odihnim, cînd să mai murim ? Ia să luăm de exemplu ciinii sau pisicile. Nu îmbătrînesc și animalele ? Orice ai face, dar sufletul și memoria nu mi le mai poți da înapoi. Ce a fost, s-a dus. Și apoi sufletul, cere și el hodină. Bradul cît e el de mare și de frumos și tot se prăvălește cînd îi vine sorocul. De altfel, la ce bun să facă de pomană umbră pămîntului ? Cine are nevoie de mine ? Nici mie, nici oamenilor nu le mai sînt de trebuință. Poate doar

pisicilor, dar nici ele nu-s veșnice. Am trăit cît am trăit, și acum mi-ajunge. Tînără am fost, acum am îmbătrînit. Pleacă primăvara, vine vara, după ea toamna și apoi și iarna. Nu te uiți ? Și florile, oricît le-ai schimba apa, tot se ofilesc. Nu, dragă, n-ai să mă convingi. Iartă-mă, îs femeie bătrînă. Tu ai suflet bun, dar n-ai priceput tot ce trebuie să înțeleagă omul în viață. Eu, uite ce-ți zic : nu te lua la trîntă cu moartea. Iar cu bătrînețea, nici atît. Să mori nu de boală, ci de bătrînețe ; păi asta-i cea mai mare bucurie ce ne-a dat-o viața. Înseamnă că ți-ai trăit traiul, că ai ajuns la destinație. Fiecărui om îi este sortit să îmbătrînească și să moară. Eu n-am să mă ridic împotriva acestei idei, ferească-mă Domnul de ispită.

După ce-și rosti tirada, Pelagheia Ivanovna zîmbi blînd, apoi, auzind un mieunat la geam, se ridică de pe canapeaua veche, deschise geamul și lăsă să intre motanul Erioma. Uriașul pufos arunca priviri ironice spre Tereza și Pelagheia Ivanovna, zbîrlindu-și mustățile ca niște antene.

— Hoinarule, derbedeule, îi zise alintîndu-l bătrîna, după care îi turnă într-o crăticioară niște supă grasă, amestecată cu mult lapte. Uite așa o duc, mă bucur de toate celea... Mă rog pentru sufletul lui Pavel Aleksandrovici, schimbă vorba Pelagheia. Din cînd în cînd îl văd în vis. Astăzi nu mai afli oameni ca el. Vezi că pe el nu te-ai gîndit să-l întinerești. L-ai lăsat să trăiască după lege, o zădărî Pelagheia. Și eu îmi duc viața în pace, mă bucur de flori. Mă apuc zilele astea să fac narcise și bujori, după aceea trec la dalii. Nu cumva ai ilustrații cu flori ? Ciudate sînt daliile astea, unele sînt strînse ca o armonică, altele seamănă cu crizantemele sau chiar cu floarea-soarelui, doar că-s mai mici. Așa și pisicile, cîte veșminte le-a dat Dumnezeu ! Îmi pare rău că a plecat la plimbare motanul meu roșcat, Afonia. Să-l fi văzut ce blană are, parcă-i vulpe nu alta !

Tereza Pavlovna ascultă cu plăcere sporovăiala Pelagheiei Ivanovna. Băură și o ceașcă de ceai împreună.

După ce plecă, își zise că ar fi cazul să treacă și pe la fata ei, tot îi era în drum. Mergea și zîmbea, gîndindu-se fără să vrea : „Mare-i grădina ta, Doamne ! Astăzi am fost în postura unui nou Mefisto pe care l-a respins o bătrînă împovărată de ani. Se vede că nu toată lumea

are nevoie de tinereţe, sînt şi oameni care nu se tem de moarte".

Ar fi vrut să povestească întîmplarea fiicei şi ginerelui său, dar atmosfera pe care o găsi în casa lor nu i se arăta prielnică unei discuţii filozofice. Natalia nu era acasă, fusese reţinută cu o treabă la editură, iar Ghenadi, care tocmai îl culca pe Iura, părea nespus de obosit şi de apăsat.

— S-ar părea că nu duceţi lipsă de nimic. Ar trebui să trăiţi şi să vă bucuraţi de viaţă, începu Tereza Pavlovna. Cînd colo, în ultima vreme sînteţi mereu prost dispuşi, iar în casă la voi e o atmosferă de înmormîntare. Care din voi doi e de vină ?

Ghenadi nu răspunse. Avea aerul unuia care suferise o catastrofă. În aceiaşi clipă intră pe uşă Natalia. Era bosumflată, gata să se ia la harţă. Se aşeză în tăcere să mănînce.

— Arăţi bine, începu Tereza Pavlovna, nu prea sigură de ce trebuie să spună. De slujbă eşti mulţumită ? Totul e-n ordine ?

— Normal, i-o reteză Natalia.

— Poate că mi-ai putea spune de ce sînteţi atît de nemulţumiţi unul de altul ?

— Nemulţumiţi ? Nu înţeleg ce vrei să spui, mamă. Ca de obicei, exagerezi, o întrerupse nepoliticos fata. E ceea ce te caracterizează. Cu o imaginaţie ca a ta, ar trebui să scrii romane. De altfel, nu te înţeleg, Pînă să mă mărit, nu erai o mare admiratoare a lui Ghena, iar acum nu mai poţi fără el.

— Nu înţeleg la ce te referi. N-aveţi decît să faceţi ce vreţi, eu nu mă amestec. Dar cred că e bine să vă păstraţi sentimentele neîntinate. Nu uitaţi că-l aveţi pe Iura.

— Te-aş ruga să ne laşi să ne rezolvăm singuri problemele, se înfurie Natalia.

Tereza Pavlovna se ridică să plece, dar fiică-sa porni să strige ca o apucată.

— Te rog, odată pentru totdeauna, să te ocupi numai de tine. Eu, una, nu mă bag în treburile tale ! Doamne, ce m-am plictisit de toţi, ba Mihail Mihailovici, ba tu. Îmi vine să plec din Moscova. Te rog să nu-mi pui la încercare răbdarea.

— Ce-i furia asta pe tine ? Eşti ca un cazan în clocot. Să ştii că dracii tăi nu sînt un argument. Dacă ţi-am spus ce ţi-am spus, este pentru că tineretul nu ştie să păstreze ce are şi e lipsit de simţul măsurii. Lucrul cel mai simplu e să distrugi o familie, dar să ştii că e greu s-o refaci din ruine. Adu-ţi aminte de tatăl tău. Oare povestea lui atît de tristă nu-ţi dă de gîndit ?

Tereza Pavlovna aruncă o privire de compătimire către ginerele său, care stătea cu capul plecat şi se uita pe fereastră, apoi se grăbi să plece.

De l-ar fi întrebat cineva, Ghenadi n-ar fi putut explica ce anume se petrece între el şi Natalia. Toată scurta lui viaţă fusese convins de atotputernicia omului, socotind că el singur îşi făureşte propria-i fericire şi numai de voinţa lui depinde succesul sau eşecul planurilor sale. Dar iată că, acum, alături de el se află o altă voinţă, o altă fiinţă, total diferită. Pentru prima oară Ghena înţelese că un om apropiat îţi poate fi uneori străin, inaccesibil, că pentru a ajunge la sufletul lui trebuie să străbaţi cale grea, prin hîrtoape, codri de netrecut sau chiar mlaştini. O viaţă întreagă poţi umbla cu speranţa şi pînă la urmă să nu-ţi atingi ţinta, deşi omul respectiv se află alături de tine.

„Ce lucru de neînţeles, un fel de misticism, dracu ştie ce ! Natalia, în fond, nu-i decît o fetişcană răsfăţată şi capricioasă." Ghenadi nu era obişnuit să cunoască melancolia, tristeţea : acum însă ele puseseră stăpînire pe sufletul lui şi îl rodeau asemenea unei picături de apă care se prelinge treptat şi mănîncă piatra.

Era omul unei singure iubiri, i se părea nedemnă şi imposibilă ideea de a-şi înşela nevasta sau de a se despărţi de ea. Obosit însă de continuile neînţelegeri, începuse să-şi pună tot mai des problema divorţului. „Din cauza Nataliei n-am să ajung să-mi împlinesc ţelurile majore de viaţă. Certurile acestea îmi seacă sufletul şi mintea. Am să îmbătrînesc înainte de vreme. Am să devin un tip insuportabil, mereu posac, nervos. Ba te pomeneşti că, pentru a-i face în ciudă, am să mă apuc şi de aventuri. Am să cad în băltoaca trivialităţii. Ce are să se aleagă din munca mea, din planurile mele de creaţie ? De o bucată de vreme am ajuns pur şi simplu să urăsc toate femeile. Mi se par ale dracului, răutăcioase, fiinţe ce nu fac decît

să te încurce în viață." Ghenadi era un pachet de nervi, dar explozia nu se produsese încă. Cînd revenea acasă, avea impresia că-și recapătă față de nevastă căldura de altădată. Și dacă Natalia îl primea cu un gest de drăgălășenie, el capitula, se socotea vinovat, devenea cel de altădată, vesel, flecar. De fapt, o iubea.

Nu mai puțin grele se dovediră pentru Ghena îndatoririle lui de părinte. Iura nu recunoștea nici un fel de autoritate, țipa toată ziua, făcea exact pe dos decît i se spunea și primul cuvînt pe care-l rostea totdeauna era „nu". Putea să-l înlocuiască apoi cu un „da", dar era un hatîr pe care-l făcea și numai dacă primea în schimb ciocolată sau altă atenție. Pentru orice concesie făcută părinților căuta să-și ia de îndată revanșa, refuza să meargă la culcare, și într-o bună zi le-a spus părinților săi, care-l amenințau cu bătaia, o frază ce-i lăsă cu gura căscată : „Nu știți să mă creșteți".

Cel mai tînăr vlăstar al familiei Tomin făgăduia să devină sau un geniu sau nu copil răsfățat, obraznic, iar după părerea lui Ghenadi, chiar un huligan.

— Dar dacă Iura o să fie doar o mediocritate ? rosti într-o zi cu îngrijorare Natalia.

Una dintre colegele ei de editură se pasionase de astrologie, și după ce făcu horoscopul lui Iura îi comunică Nataliei în secret că fiul ei se născuse în zodia balanței, sub semnul lui Saturn și că viitorul său este plin de frămîntări, ambiții, catastrofe și tot felul de zguduituri.

— Dacă nu-și va încheia viața prin a se sinucide și nu va deveni un fanatic, poate că va ajunge în Venus, unde va întemeia o colonie de pămînteni și astfel numele lui va rămîne nemuritor. În genere, trebuie ferit de anghină, de sărituri cu parașuta, ca să nu-și rupă piciorul. E ceea ce se cheamă un copil dificil.

Natalia care nu pricepea ce sînt acelea „științe oculte", se îngrijoră totuși în calitatea ei de mamă. Sentimentele pe care le purta lui Iura erau și ele contradictorii. Ba i se părea o povară, ba, dimpotrivă, se temea pentru el, îl adora, îl simțea o parte a propriei sale ființe.

Omul cel mai apropiat de Iura, de care copilul se atașase cel mai mult, era mama lui Ghenadi, Agata Akimovna sau „baba Gașa" cum îi spunea nepoțelul. Nevasta arhitectului Tomin era ea însăși inginer constructor, renunțase însă de mult la profesiunea sa de dragul familiei

şi socotea că nu greşise. În orice caz, era mulţumită de soarta ei. Cosea cu plăcere pentru cei de acasă, gătea, spăla, declarînd că spălătoriile chimice strică rufăria, îşi conducea toată gospodăria cu un talent înnăscut, iar seara, îmbrăcată după ultima modă, coafată, îşi însoţea soţul la teatru sau la club. Nimeni n-ar fi bănuit că această doamnă îngrijită, cu un aer puţin distant, este aceeaşi gospodină care dimineaţa, cu părul strîns în basma, cu un şorţ închis pînă sus şi mănuşi de cauciuc pe mîini curăţă crătiţile, tingirile, dă cu aspiratorul peste covoare şi taie carnea cu agilitatea unui măcelar.

Agata Akimovna era un om care citea mult, se ducea la expoziţii, la concerte, iar în orele libere făcea şi puţină muzică. După ce se născu nepoţelul, viaţa ei căpătă o nouă misiune ; îşi dădu curînd seama că acest încăpăţînat era un copil cu care te puteai uşor înţelege dacă ştiai să-l iei cum trebuie. Datorită soacră-si, Natalia fu eliberată de multe obligaţii plicticoase, ceea ce evident îi uşură viaţa dar o lipsi şi de multe bucurii. Nimeni nu a stabilit încă data exactă cînd se realizează acea legătură strînsă dintre mamă şi copil şi care nu poate fi niciciînd desfăcută. Ştiinţa spune că dacă într-o anumită zi pisica nu-şi învaţă puiul să prindă şoareci, el nu mai deprinde niciodată această artă. Tot aşa se cimentează şi legătura trainică dintre generaţii. Depărtîndu-se de fiul ei, Natalia, de fapt, încetul cu încetul, îl pierdea. Ea alcătui, e adevărat, un orar foarte riguros după care urma să se desfăşoare ziua lui Iura, dar grija ei pentru copil se reduse la atît. I se părea că o alimentare raţională şi somnul la vreme sînt de ajuns pentru a-i asigura sănătatea. Cine ştie însă dacă nu are mai multă importanţă un cîntec de leagăn pe care ţi-l cîntă mama sau calda ei îmbrăţişare ? În ce clipă se trezeşte în inima copilului sentimentul care îţi dă tăria pe viaţă şi te face puternic şi bun ?

Munca la editură i se părea Nataliei mai interesantă decît cea de medic de policlinică. Totuşi, sufletul ei parcă dorea altceva. Se plictisise să petreacă ore în şir în aceeaşi instituţie. I se părea că disciplina, asemenea închisorii, îţi distruge sufletul, ţi-l mortifică. Şi ce-ţi dă în schimb ? Nimic, pustiu...

Cu Vitali Mihailovici Tomin se certă destul de curînd. Acesta îi puse în vedere că îi va da un avertisment în scris pentru că lipseşte ore întregi nemotivat de la slujbă.

— Ei, asta-i chiar bună, se înfurie Natalia. Tocmai dumneata, care eşti unchiul lui Ghena ! ? Şi eu care-mi ziceam că eşti o rudă bună... Ei fi dumneata bun, dar nu cu mine. Mai am unul d-ăsta : tăticul meu, Anisim Ivanovici Iolka. Sigur că nu e de calibrul dumitale, dar în unele privinţe semănaţi. Se tot roagă tatăl ăsta ca mama să-l ajute să-şi cumpere o Volgă de culoare verde, ne oferă bani şi jură să mi-o lase mie prin testament.

— Natalia Leonidovna, nu ţi se pare că eşti lipsită de tact ? Te rog să ai în vedere că nu admit familiarisme la slujbă. Cer subalternilor mei o bună creştere şi mai ales disciplină, se supără Vitali Mihailovici.

Natalia îşi dădu seama că o cam luase razna. Şi nu numai la servici, dar şi acasă, în familie. Mai ales acolo. Se înspăimîntă la gîndul că şi Ghenadi, cel atotrăbdător, care lua greu o hotărîre, ar putea pînă la urmă s-o părăsească pentru totdeauna.

CAPITOLUL X

Casa de pe Oka

GENERAŢIILE SE SUCCED UNA alteia asemenea soldaţilor la post, căci dacă început nu are viaţa va avea ea oare sfîrşit ?

Maxim Ivanovici Alfin, pe lîngă pasiunea sa nemăsurată pentru fizică, nu era străin de preocupări filozofice. Multe meserii atrag pe neofiţi prin făgăduiala de a descifra tainele existenţei. Medicul, devotat ca un fanatic medicinei, este convins că numai aceasta poate oferi suprema cunoaştere ; sociologul, geologul, astronomul cred că numai ei vor smulge naturii şi cerului marele mister. Pentru ce trăieşte şi pentru ce moare tot ce e viu pe pămînt ? Care este scopul suprem al existenţei ? Haos nu există. Orice organism viu este expresia armoniei, a unui echilibru maxim, a unei unităţi raţionale. Miliarde de oameni au trăit pe acest pămînt şi au plecat din viaţă, supunîndu-se smeriţi legii aspre a existenţei. Numai veacul al XX-lea, care stăpîneşte universul, abordează

fără cruțare sferele „a ceea ce nu poate fi cunoscut", cerînd răspunsuri la întrebările pe care le pune.

Deși Alfin era ferm convins de capacitatea omului de a pătrunde în „nepătruns", munca științifică îl deprinsese cu insuccesele, renunțările și mai ales cu răbdarea. Fiecare descoperire însemna un lung asediu, lupte, pierderi. Bătăliile în știință nu sînt mai puțin aprige decît cele de pe front. Cei slabi, cei ușor de demobilizat pier sau se retrag în spatele frontului. În lupta pe care o duce pentru a cuceri adevărul, savantul trebuie să fie și strateg și tactician. În laboratorul său, el este un ostaș care luptă pentru descifrarea unor calcule complicate, folosind drept armă și eșecurile și victoriile predecesorilor săi. Nu există domeniu al științei care să nu cunoască victime, bătălii spectaculoase sau dimpotrivă nevăzute, crîncene și distrugătoare.

Creația este și ea un cîmp de bătălie. Scriitorul, artistul, omul de știință sînt stăpîniți de viziuni, de intuiții, de ipoteze riguroase, rezultat al unei încordări îndelungate, rod al inspirației. Ei sînt luptători ai spiritului, și adesea primii descoperitori ai unor valori umane nemuritoare.

Alfin își alese acum drept țintă a cercetărilor sale sunetele, atît cele auzite de om, cît și acelea care rămîn nepercepute de auzul obișnuit, mărginit în posibilitățile sale. Cu totul vrăjit de meseria sa, abordînd o temă după alta, acum trecuse la analiza sunetului de clopot, și avea impresia că nimerise într-o pădure fantastică, de nestrăbătut. Din vremuri străvechi, acest instrument, însoțise viața omului în toată varietatea ei pînă la deplîngerea amenințător misterioasă a celor morți.

În vechea Rusie, meșteri rămași anonimi excelaseră în domeniul instrumentelor muzicale. Chiar și celebrul clopot uriaș de pe catedrala Westminster din Londra fusese turnat la Moscova de asemenea mîini iscusite. Alfin și alți fizicieni se ocupau amănunțit de „glasul" țarului-clopot din Kremlin, căruia nu-i fusese dat să scoată nici un sunet. Ce voce putea să aibă acest colos prăbușit la pămînt ? Greutatea mărețului instrument muzical depășea două sute de tone. Grosimea și forma, materialul din care fusese turnat îi ajutară pe cercetători să descopere treptat misterul. Tonul de bază al acestui țar-clopot se afla în domeniul infrasunetelor, pe care din cauza frecvenței lor joase nu le poate surprinde urechea umană.

Un timp, Maxim Ivanovici fusese total cufundat în calcule, stăpînit de puternica dorinţă de a pătrunde misterul acestui uriaş mut. Ascultase glasul altor clopote ca să intuiască glasul puternic şi neobişnuit — aşa trebuia să fi fost — al ţarului-clopot. Sunetul profund, aducînd a chemare de dor, alteori, dimpotrivă, a strigăt de alarmă, îi trezea în suflet admiraţia. Din străfunduri atavice răsăreau în sufletul uman emoţii nedesluşite, care veneau în întîmpinarea chemărilor de clopot. Încă din neolitic clopotul devenise instrumentul cel mai apropiat omului. Oare primii Stradivarius şi Amatti nu s-au inspirat din urletul fiarelor sau din mugetul apelor, din ropotul ploii, din vuietul viscolelor, din zgomotul căderilor de apă, din foşnetul codrilor de netrecut ? Oamenii aceştia învinseseră de demult barierele şi pătrunseră în lumea de nepătruns a infrasunetelor, descoperind legea după care dimensiunile instrumentelor măresc numărul octavelor.

Sunetul clopotului a anunţat răsărituri şi apusuri, idile născînde, materialitatea, începutul vieţii şi sfîrşitul ei. Clopotul, asemenea cîntecului păsării, a devenit o podoabă a vieţii pe pămînt, stimulînd şi îmbărbătînd pe locuitorii ei cu mult timp înainte de apariţia religiilor.

Cînd începea să vorbească despre infrasunete, Maxim Ivanovici se făcea ascultat de întreaga familie Broniţki. Ca orice om de ştiinţă autentic, el era în acelaşi timp şi poet, căci pasiunea, indiferent de domeniu, generează întotdeauna poezie.

— Sunetele de joasă frecvenţă, cu alte cuvinte infrasunetele, sînt un mister din cele mai atrăgătoare, un mister care ne stăpîneşte. Chiar dacă nu auzim aceste sunete, ele ne sînt şi prieteni şi duşmani...

— Atenţie ! Maxim Ivanovici a încălecat Pegasul şi a pornit-o în galop, anunţă cu o ironie binevoitoare Vera Sergheievna.

Fără a se intimida, Alfin continuă :

— Nu vi s-a întîmplat cînd staţi pe malul mării şi valurile înspumate vă mîngîie picioarele să simţiţi pe neaşteptate un sentiment de neliniştе ? O stare de alarmă ? Ar fi zadarnic să lupţi împotriva ei. Neliniştile cresc. Vă simţiţi tot mai stăpîniţi de ele, şi brusc, orizontul pare a se apropia ceţos şi ameninţător. Marea-şi umflă valurile, năvăleşte impetuoasă. Dar omul a şi simţit apropierea furtunii. Cum ? Omul, aidoma meduzei, fără să audă

infrasunetele, simte frecvența lor joasă, care de obicei anunță apropierea unor catastrofe naturale. Aceste sunete fac cunoscută pisicilor, șerpilor, șobolanilor și altor animale apropierea cutremurelor și-i îndeamnă să părăsească locul viitorului cataclism. De pildă, eu, unul, aș putea să prezic fără greș apropierea timpului urît, a ploilor. Nu mă pretind a fi vrăjitor, totuși, în laboratorul meu pot cu ajutorul acestor infrasunete să vă provoc un sentiment inexplicabil de teamă. Trebuie doar să produc treisprezece oscilații pe secundă.

— De-acu înainte îmi va fi groază de infrasunete, rîse Liubașa, care, ascultîndu-l pe Alfin, îi examina cu atenție ochii încercănați și chipul obosit.

— Muzica poate paraliza înrîurirea apăsătoare a acestor infrasunete. Deschideți radioul sau puneți pik-up-ul, cîntați la pian, cîntați din gură. Și acum, vă rog să mă iertați pentru aceste divagații. V-am obosit, nu-i așa ?

— Nu, nu, continuați, se rugă Liubașa. Ce om fericit sînteți că vă iubiți atît de mult meseria. Vă invidiez.

— Dumneata n-ai nici un motiv să mă invidiezi, nu este cazul. Amîndoi facem parte din aceeași tagmă de pelerini vrăjiți sau, poate, de pionieri. În ce mă privește, oricîte realizări aș avea, doresc totdeauna și mai mult, să merg și mai departe.

— Apropo, interveni Vera Sergheievna, ce se mai aude cu planurile dumitale privitoare la persoana de sex feminin ?

— Vă referiți la interferența a două entități ?

— Din păcate, nu cunosc terminologia fizicii.

— Vreți să știți dacă mă însor ? Nu. Am chibzuit deajuns, și persoana de sex feminin, cum v-ați exprimat, s-a plictisit să aștepte sau, ca să-mi facă în ciudă, s-a măritat cu prietenul meu. Eu le doresc tot binele. De altfel, de felul meu sînt fatalist. Dragostea înseamnă tiranie, iar mie mi-e dragă libertatea ; sînt un schimnic, dar nu renunț la mîndria mea de burlac. „Ochii se înspăimîntă, dar mîinile fac treabă", cum are obiceiul să spună mecanicul din blocul nostru. Și apoi se știe bine că bucătarul face mîncare mai gustoasă decît bucătăreasa. Pînă acum, toți marii bucătari au fost bărbați : Gourman, Guriev, autorul unei budinci ce nu-și are pereche în lume, ducele Bouillon, rămas celebru de-a lungul veacurilor datorită supei pe care a inventat-o.

În vara aceea, familia Broniţki locuia într-un sat de pe malul rîului Oka. Alfin venise într-o scurtă vizită de cîteva zile. Vera Sergheievna închiriase o casă încăpătoare, care fusese aproape părăsită de proprietari, ceea ce o obligase la reparaţii serioase : au trebuit să pună geamuri, uşi, să refacă soba, să cureţe hornurile, să frece podelele. Mobilă n-au adus de la oraş, ci au meşterit cîte ceva cu resurse locale.

Toţi membrii familiei Broniţki urmau să-şi petreacă vacanţa în această aşezare blagoslovită de Dumnezeu, care nici nu era departe de Moscova, iar casa nu costa mult.

Liubaşa adusese cu ea cîinele, pe Platon, răsfăţatul familiei. Fusese cumpărat demult la tîrg şi botezat cu numele filozofului antic pentru botul lui ridat şi privirea tristă şi sarcastică, aproape omenească.

Cîinele, boxer de rasă, nu luase cunoştinţă de forţele ce i le hărăzise natura, nu ştia că fălcile sale uriaşe pot muşca de moarte, decepţionînd pe toţi din jur prin discrepanţa dintre aerul ameninţător al mutrei sale pătrate, cîrne şi drăgălăşenia cu care se gudura pe lîngă fiecare nou venit. Se lăsa uşor înşelat, era plin de încredere faţă de toată lumea. Cu timpul însă, instinctul înnăscut începu să se trezească, începu să-i privească cu neîncredere pe unii vizitatori, pe lîngă care nu se mai gudura, nu-i întîmpina cu ochii mijiţi, nu se juca, cu botul nu-i invita la plimbare ; dimpotrivă, mîrîia şi îşi dezvelea dinţii. Cînd Platon socotea că în casă au intrat oameni răi, căuta să apere două fiinţe care-i erau cele mai dragi : Vera Sergheievna şi Liubaşa. Se culca la picioarele lor ca un paznic adevărat, fixînd tot timpul pe cel pe care-l bănuia de nesinceritate sau de cine ştie ce planuri subversive.

În iulie, în afară de cei doi băieţi ai Verei Sergheievna, cu familiile lor şi de Nadia cu soţul, urma să vină şi Viktor Balakov. Voia să-şi termine în linişte teza de doctorat pe care trebuia s-o susţină în toamnă ; aşa cel puţin motivase în scrisoare.

Căsuţa închiriată de familia Broniţki era aşezată într-un loc pitoresc. În primul rînd, era izolat, aproape pustiu, ceea ce se întîmplă atît de rar în satele din jurul capitalei ; apoi de jur împrejur erau păduri, imaşuri, iazuri care îşi păstraseră puritatea lor naturală. Liubaşa simţea o deosebită plăcere la acest contact cu natura. Foşnetul pădurii o emoţiona mai puternic decît zgomotul valurilor.

Pînzele ei preferate — Levitan, Jukovski, Nesterov — erau lipsite de grai. În taberele de pionieri, dimpotrivă, fusese prea mult zgomot, prea multă mişcare, şi aceasta o împiedicase să înţeleagă măreţia copacilor, a ierbii, a florilor. Nu era nimic mai minunat decît o plimbare de una singură prin dumbravă, ascultînd păsările, bătăile ritmice ale ciocănitorii, adierea vîntului.

„De-ar fi fost Alfin aici, ar fi explicat melodiile tainice din jurul nostru prin infrasunete", zîmbi în gînd Liubaşa.

E oare cu putinţă ca într-o bună zi peisajul zugrăvit pe pînză, un petec de codru, devenit rezervaţie naturală, un mesteacăn sau un brad uitat la marginea drumului să devină obiecte de muzeu, amintiri din epoci trecute ? Oxigenul să devină un produs de fabrică iar aerul condensat să capete o concentrare artificială de ozon ? Gîndurile acestea o întristau pe Liubaşa, care în ultima vreme devenise sentimentală : îi plăcea să se întindă în iarba aspră ce-i înţepa obrajii, iar ea simţea aceste înţepături ca pe o mîngîiere. Îi era din ce în ce mai dragă natura, şi se gîndea tot mai mult că omul nu poate trăi fără ea.

„Viaţa nu e viaţă fără frumuseţea cu care ne înconjoară firea. Omul nu poate ucide natura care l-a creat. Omul şi natura sînt o unitate", îşi zicea Liubaşa.

Viaţa în această căsuţă de ţară nu era chiar uşoară. După cumpărături trebuia mers în oraşelul învecinat, drept care se instituise un program obligatoriu pentru toţi, şi cei de serviciu plecau înarmaţi cu rucsacuri, coşuri şi inevitabilele plase. De cele mai adesea, misiunea aceasta şi-o asuma Nadia. Învăţătoare, ea avea o vacanţă mai lungă decît ceilalţi. De altfel, Nadia se pricepea foarte bine la cumpărături, avea obiceiul să se tocmească, alegea carnea ca nimeni altul, făcea mîncare gustoasă, tot felul de prăjituri, şi nu numai că nu se văita, dar chiar îi plăcea să gospodărească. Adevărata dramă a vieţii sale erau pistruii. Lupta împotriva pistruilor îi consuma multe creme, mulţi nervi, deşi lumea îi repeta mereu că pistruii n-o urîţesc, dimpotrivă, îi conferă un anumit farmec.

— Parcă sînt o zebră, răspundea ea supărată. De m-aş putea, încaltea, asemui cu o orhidee bălţată, tot ar fi ceva. Dar aşa ? ! Pistruii ăştia sînt mai răi decît lepra.

Dis-de-dimineaţă, cînd toată lumea mai dormea încă, Nadia dădea o fugă pînă la Oka, făcea o baie, apoi se freca pe faţă şi pe mîini cu suc de lămîie şi se dădea cu o alifie

din magneziu, amidon, miere și oțet. Chipul ei rotund aducea cu o mască a lui Pierrot, iar ochii negri căpătau luciri tragice. Cu o basma albă pe cap, într-un halat ușor, se mișca iute în vîrful picioarelor, fără zgomot, prin camera mare, alături de care se aflau trei cămăruțe folosite ca dormitoare, aprindea focul la plită, pregătea o budincă, pîine prăjită și cafea pentru toți ai casei. De la ora nouă casa rămînea pustie. Făcea mîncare pentru ea, pentru băiatul ei, pentru Platon și pentru Sonia, pisica. Ceilalți plecau la slujbă și mîncau în oraș. În iulie, cînd începură concediile, felul de viață se schimbă.

Primii sosiți fură băieții Verei Sergheievna, amîndoi veniți din străinătate. Lucrau în diplomație, aveau în comportarea lor ceva ciudat, de parcă tot timpul ar fi fost preocupați de cine știe ce probleme grave, afișau un aer sobru, plin de morgă. Ceilalți din familie îi cam luau însă peste picior, ceea ce-l făcu pe Ascold să renunțe curînd la aerul acesta solemn și să se adapteze ritmului normal de viață. De altfel, el era bucuros să se simtă iar acasă, de ani de zile locuia în Africa, ducînd dorul țării și al familiei, cu atît mai mult cu cît acolo nimic nu-i amintea de Moscova. Îl încîntau mestecenii, apa domoală, accepta chiar lipsa de confort.

Oleg, fratele lui, mai nervos, mai mîndru, suportase mai ușor despărțirea de țară și de oamenii apropiați.

— Mama și Liubașa s-au dovedit de astă-dată persoane extravagante, zise el chiar în prima dimineață, apărînd la micul dejun într-o pijama splendidă de culoarea cerului, cu ochelari rotunzi, la modă. Unde ați găsit ruinele astea preistorice ? Trebuie să colcăie de ploșnițe. N-ai măcar un lavoar cum trebuie, ca să nu mai vorbesc de baie.

— Oleg, ce tot vorbești ! E Oka alături, zise Liubașa.

— Dar dacă o să fie o vară rece ? După o baie în apa rîului e cu atît mai recomandabil un duș fierbinte.

— Oleg suferă pentru că nu are cui să arate halatul și mai ales costumul său de baie, un slip mișto, cum nu mai are nimeni, decît poate Jean Marais, observă cu ironie Ascold. În ce mă privește, sînt bucuros să mă odihnesc cît mai aproape de natură, să culeg fragi, să ascult în jurul meu vorbindu-se ruește, să aud cîntece vesele și prelungi...

— Tu ești un rusofil notoriu, pe cînd eu un internaționalist, glumi Oleg. Mărturisesc că-mi place civilizația, așa cum place tuturor leneșilor. Și cum adică, o să stăm așa

tot timpul, fără televizor ? Din fericire am luat tranzistorul cu mine.

— Nu-i nici o tragedie, îţi aducem un televizor Rubin, ba chiar şi un şezlong, îi făgădui Liubaşa. N-ai decît să zaci de dimineaţa pînă seara, dacă asta te face fericit.

Cîteva zile mai tîrziu, sosiră Viktor Balakov şi Maxim Ivanovici Alfin. Se instalară într-o şură unde puteau dormi pe fîn.

— Parc-am fi un falanster sau o comună din cine ştie ce roman utopic, rîdea Vera Sergheievna.

Această reunire a întregii familii era pentru ea o sărbătoare rară. Ascold se dovedi a fi un mare specialist în făcutul focului. Îşi recăpătase deprinderea din copilărie, de cînd fusese pionier şi învăţase să aprindă focuri în pădure ; ca şi pe vremea aceea, o făcea cu un aer aferat, puţin bosumflat, încruntînd sprîncenele, iar cînd dădea foc frunzişului uscat intona acelaşi vechi cîntec pionieresc.

— Ca să înţelegi tot farmecul naturii noastre, trebuie să locuieşti cîţiva ani departe, să zicem în Guineea, unde aerul este lipicios, parcă plin de amidon. Şi încă n-aş zice că Guineea este ţinutul cu clima cea mai rea. Trebuie să vă spun însă că atmosfera nu înseamnă numai o cantitate de oxigen. Pentru un om, atmosfera înseamnă totalitatea condiţiilor care îl înconjoară. Poţi să te sufoci în largul mării sau în vîrful muntelui şi, dimpotrivă, să respiri din plin într-o odaie scundă, cînd în jur ai tot ce-ţi place, tot ce-ţi face viaţa fericită, mărturisi Ascold.

— Într-adevăr, ciudat lucru, dar ai remarcat foarte exact, atmosfera poate fi lipsită de aer, zise Liubaşa, în sufletul căreia reveni amintirea ceasurilor grele, de nesuportat, trăite alături de Serghei. Ori de cîte ori îşi aducea aminte de el, în suflet simţea durere amestecată cu nelinişte.

De obicei aprindeau focul în pădure pentru a face cartofi copţi, şi toată lumea găsea că nu există o mîncare mai gustoasă. Focul crea o bună dispoziţie cu totul deosebită, de parcă de undeva din străfundurile memoriei răsăreau lucruri demult uitate. Se apucau să fredoneze cîntece sau se distrau inventînd istorii din vremuri de altădată, despre oamenii care trăiseră cîndva prin aceste păduri şi stepe, discutau despre civilizaţiile străvechi. În asemenea ceasuri se stabilea o comuniune sufletească rară, cum de mult n-o mai simţiseră, de parcă prin apropiere s-ar fi

ivit vreo primejdie pe care toți laolaltă ar fi putut-o evita mai ușor. Una din temele preferate ale lui Ascold, căruia îi plăcea să rostească adevărate discursuri, era aceea a izolării pe care o crează civilizația, a dezbinării dintre oameni.

— Nu mai puțin decît dorința de înavuțire. Să știți însă că știința caută să reconstituie verigile rupte. Cu timpul, oamenii vor reveni la spiritul de colectivitate, replică Alfin.

Vera Sergheievna avea obiceiul să șadă ceva mai la o parte, pe un butuc, admirînd flăcările. Din totdeauna îi plăcuse lumina lumînărilor și a focului. Oamenii arată altfel, parcă încălziți pe dinăuntru, trăsăturile lor devin mai interesante, mai pline de înțeles, grăitoare pentru firile lor, în timp ce becurile electrice prea puternice nu fac decît să-i lumineze pe dinafară.

Liubașa era deosebit de frumoasă la lumina focului. Se vindecase în cele din urmă de boala aceea grea, care o însemnase, dragostea pentru Serghei. Se maturizase și sufletește și trupește. Tot astfel copiii, după ce trec prin boli infecțioase, încep să crească, prind puteri, încep parcă o viață nouă, uitînd multe din cele trăite anterior. Liubașa era bineînțeles la altă vîrstă, la vîrsta cînd trecutul se imprimă foarte puternic în registrul memoriei. Ascultînd discuția despre însingurarea oamenilor, despre cauzele ei, Liubașa își zicea : „Oare durerea îi unește pe oameni ? Nu, mai curînd îi desparte, îi sperie. Suferim în singurătate. În schimb, nenorocirile colective, catastrofele, epidemiile, războaiele îi apropie pe oameni. Cînd nu ești singur și moartea ți se pare mai ușoară, ca să nu mai vorbim de prietenie..."

— Vă propun un joc de societate fără sens, dar amuzant ; se cheamă „bim-bum". E un joc de atenție, zise Oleg.

Se așezară roată în jurul focului, fiecare trebuia să numere pe rînd, în locul cifrei trei și a tuturor multiplilor de trei trebuia să spună „bum", iar în loc de cinci trebuia să spună „bim".

Nadia începu „unu", Oleg continuă „doi", iar Liubașa, se poticni și rosti cu întîrziere „bum".

— Mai repede, comandă Oleg, patru, „bim".

— Șase ! strigă Viktor și plăti amendă.

— Grozav matematician mai eşti, nu ştii că şase e multiplu de trei ? !

— Nu sînt matematician, sînt istoric, răspunse Balakov, după care mai plăti încă o amendă pentru că spusese douăzeci şi unu.

Pedepsele se încasau una după alta, sub formă de batiste, ceasuri, bani.

Nici n-au mai apucat să ajungă la treizeci, atît de multe erau greşelile. Mai amuzantă se dovedi însă partea cu gajurile.

— Ia spuneţi-mi, fraţilor, ce trebuie să facă proprietarul acestei cravate ? întrebă solemn Nadia.

— Să ne mimeze şedinţa parlamentului francez în zilele inflaţiei francului.

Liubaşa trebui să cînte *Oci ciornîie,* Nadia să facă o prăjitură cu căpşuni, Viktor Balakov dansă un dans spaniol, Alfin plonjă în Oka cu un clopoţel de gît, Tolea, bărbatul Nadiei, maestru strungar şi mare amator de teatru, primi misiunea să pună în scenă spectacolul *Noi, pe malul Okăi,* iar Vera Sergheievna se obligă să consulte pe toţi cei de faţă pentru a constata dacă au sau nu schizofrenie.

Fire trufaşă, plin de el însuşi, Oleg Broniţki manifestă de la început antipatie faţă de Viktor, care-i răspundea în acelaşi fel. Pe cît era diplomatul de convins de adevărul fiecărui cuvînt pe care-l rostea, pe atît era istoricul de supus unor permanente îndoieli. În sinea sa, Balakov îl poreclise pe Olek „birocratul", iar acesta îl trata de neurastenic şi-l numea „necrofor". În schimb, Viktor se împrieteni cu Ascold. Amîndoi erau foarte buni înotători şi petreceau zile întregi pe malul apei.

— Spune-mi, nu-ţi vine greu să stai aşa, ani de-a rîndul departe de ţară ? îl întrebă într-o zi Viktor.

— Cum să-ţi spun... Oamenii sînt diferiţi, n-aş putea să vorbesc în numele tuturor, oricum însă, mai devreme sau mai tîrziu, cunoşti într-adevăr sentimentul izolării. Ai impresia că nu-ţi afli locul, că eşti părăsit de toţi. Singurătatea este oriunde şi oricum o nenorocire, iar cînd te afli în străinătate, o simţi de o sută de ori mai puternic. E foarte interesant să faci cunoştinţă cu ţări noi, cu alte continente, cu condiţia să te întorci acasă. Ferit-a Domnul să trebuiască să plec pentru multă vreme şi mai ales să trăiesc totdeauna undeva la mama dracului.

E ca şi cum te-ai băga într-o colivie, o colivie de aur, dar oricum, colivia nu te lasă să zbori.

Maia, nevasta lui Ascold, traducătoare de meserie, după această şedere îndelungată în Africa începuse să aducă a mulatră, probabil în virtutea legii mimetismului ; pe deasupra se mai şi farda aşa ca să sublinieze conturul buzelor groase, puţin umflate, culoarea ochilor aproape negri. Părul, vopsit într-un negru pana corbului, era ondulat în bucle mărunte. Rochiile le purta largi, în culori stridente. Interveni şi ea în discuţie :

— Tu, Ascold, ai obiceiul să exagerezi. Sau poate vrei să fii compătimit ? Mie, uneia, îmi place foarte mult ţara unde locuim. Cînd vin la Moscova mi-e tot timpul frig, iar chipurile oamenilor sînt atît de palide, parcă sînt făcute din varză murată. Ştiu, ai să-mi spui că în Guineea, Uganda trecerile bruşte de la căldură la frig şi umezeala dau un număr mai mare de bolnavi de pneumonie şi reumatism, la care eu am să-ţi replic că nu există pe lume plajă care să se poată compara cu cea din Tanganika. Şi apoi oamenii de acolo sînt plini de viaţă, naivi, copilăroşi, ca să nu mai spun cît de mare le e dragostea pentru tot ce e frumos...

Drept dovadă, Maia scoase nişte fotografii şi nişte podoabe din pietricele şi scoici.

— Sînt de acord că omul trebuie să vadă cît mai mult pe pămînt, dar de trăit trebuie să trăieşti cît mai aproape de ţinutul tău natal, de cei dragi ţie, zise Ascold încheind discuţia.

Zilele treceau repede, în multiple ocupaţii : plimbări, scăldat, griji gospodăreşti. Maia, poreclită „Josephine Becker", fiind oaspete, fusese eliberată de obligaţiile domestice. Nevasta lui Oleg plecă după cîteva zile la Leningrad, la mama ei, iar de acolo în Yalta, de unde trimitea mereu telegrame, chemîndu-şi soţul. Oleg se plictisea cumplit în pustietatea de la ţară şi numai dragostea faţă de mamă şi de surori îl oprea s-o ia din loc. Toate grijile gospodăriei apăsau pe umerii Nadiei şi ai Liubaşei. Vera Sergheievna fusese declarată comandant suprem.

În serile calde aveau obiceiul să şadă cu toţii pe prispă, să stea sau trîntiţi prin iarbă, să admire cerul, să asculte glasurile firii, orăcăitul broaştelor, zumzetul insistent al gîndacilor. Obosit de alergătură, Platon se culca cu urechile ciulite la picioarele cuiva, gata să sară în orice clipă, să

înfrunte primejdia, să apere cu pieptul lui familia numeroasă.

Asemenea valurilor mării, discuția ba înainta agale, încetinindu-și ritmul, ba creștea și se transforma în adevărate furtuni.

Jos, la picioarele lor curgea alene Oka, țiuiau țînțarii, foșneau arborii. Oamenii străbăteau cu gîndul depărtările, spațiile, se străduiau să descifreze misterele vieții. Gîndul le era puternic, asemenea rachetelor și sputnicilor pe care tot ei le făuriseră.

Pentru Vera Sergheievna cele mai prețioase erau amintirile renăscute. Cuptorul, micul ceas, lampa cu petrol, pereții din bîrne, toate îi aduceau aminte din tinerețe. Lipsa de confort n-o deranja. Strămoșii ei fuseseră țărani, bunicul felcer militar, înlocuind adesea pe medic în ținuturile îndepărtate. Copil fiind, Vera Sergheievna venise nu o dată să-și petreacă vacanțele de vară la el. Acum, picioarele ei desculțe cunoșteau din nou mîngîierea pămîntului, orice atingere a pietricelelor, a firelor de iarbă îi dădea o senzație de voluptate. Îi făcea o deosebită plăcere să se îndrepte alene spre apă, trecînd prin izlaz, alungînd cu prosopul cîte un bondar zgomotos sau vreo viespe plictisitoare. Și chiar șopronul părăsit, înconjurat de tufe de ciulini, îi trezea dulci nostalgii.

— Curînd n-o să mai fie așezări ca astea, ce-o să mai rămînă doar prin muzee, pe pînzele pictorilor bătrîni sau undeva prin jurnalele de actualități de altă dată, observă cu tristețe Liubașa. Gîndul acesta nu-i dădea pace.

Oleg, dimpotrivă, schiță un gest a lehamite ; nu-și putea ascunde repulsia față de ceea ce numea „rămășițele barbariei de dinainte de revoluție".

— Sînteți ca niște domnișoare sentimentale, eleve de pension, declară el. Să renunți de bunăvoie la confort, să te ascunzi de ploaie în șura asta găurită, ce plăcere poate fi asta ? Doar pentru Liubașa și pentru mult prea stimatul nostru comandant suprem. Eu, unul, aș da foc la toate cocioabele astea fără să stau o clipă pe gînduri. Spuneți-mi și mie de ce nu v-ați instalat în satul Oziorî ? Un sovhoz pus la punct, agronomia la înălțimea secolului nostru și mai ales cu totul alte condiții de viață. Ceea ce ați făcut dovedește exces de fantezie din partea unor anumite doamne și greșita lor educație ideologică. Un exemplu este Liubașa, care deplînge mînzul lui Esenin și cocioabele

care stau să se dărîme. Pentru ea, natura se reduce la *Toamna* lui Levitan. Foarte bine ! Eu sînt însă un citadin, îmi place metroul şi alte binefaceri ale veacului atomic. Nu pot să suport singurătatea şi cohorta de ţînţari. Omenirea goneşte înainte, iar voi mergeţi înapoi şi vă bucuraţi de acest lucru.

Bineînţeles, noi discuţii.

— Cînd eram elevă de liceu, interveneă Broniţkaia pentru a aplana conflictul, după lecţiile de geografie, noi, fetele, visam să ajungem în Tahiti sau în Australia, să vedem cangurii, iar băieţii toţi se avîntau spre Polul nord sau Polul sud. Zborul în cosmos ni se părea atunci un privilegiu al secolelor viitoare. Treptat, noţiunea de Pămînt se restrînge, zborul timpului se accelerează şi cosmosul capătă dimensiuni de necuprins. Gagarin este cel care ne-a povestit legenda cea mai minunată a veacului nostru.

— Nu credeţi că visul este primul stimulent al ştiinţei ? Că visul nu ne părăseşte niciodată, nici în tumultul marilor oraşe, nici în taigaua tăcută ? interveni Viktor Balakov, care pînă atunci tăcuse.

— Tu, Viktore, nu poţi fi în actualitate. Vorbeşti de vise. Visele s-au învechit şi ele, află de la mine. De altfel, la ce ne putem aştepta din partea ta ? Istoric al secolului al XVIII-lea, aparţii generaţiei strămoşilor noştri, zise Oleg tăios şi cu evidentă antipatie. Te-ai erijat în pontif al ştiinţei despre trecut şi trăieşti rupt total de contemporaneitate.

Viktor nu răspunse. În sinea lui îşi zise că Oleg nu cunoaşte decît două dimensiuni, lungimea şi lăţimea, iar pe deasupra mai este şi ignorant. Cum n-avea chef de ceartă, preferă să se ducă pe malul apei. Bolta cerească de necuprins, peisajul mirific al nopţii, mesteacănul tăcut, cu frunzele dantelate străjuind apele, îi dădeau un sentiment de tihnă şi-l îndemnau la contemplare.

E drept, timpul goneşte fără oprire, mai mult decît atît : goana lui e în continuă accelerare, şi totuşi oamenii citesc cu aceeaşi plăcere opere de altădată, tomuri vechi şi se recunosc în paginile lor. Munţii se prăbuşesc, apele seacă, mijloacele de producţie, modalităţile de transport, condiţiile de viaţă se schimbă, dar omul rămîne mereu sensibil la plînsul Casandrei, la lamentaţiile de iubire ale unicei Sapho, la frămîntările sufleteşti ale lui Socrate, la

căutările de adevăr ale lui Platon. Cu atît mai trainic ne apare lanțul nevăzut ce leagă generațiile. Din moși strămoși, de la părinți la copii, se transmite tot ce a creat mai bun omul : valorile spirituale, ideile eticii nobile, sentimentele sacre. Și asemenea lor, vlăstarii noului, revoluționarii, precum alergătorii unui Maraton, transmit din generație în generație făclia veșnic arzîndă a idealurilor lor.

La 2 august era ziua de naștere a Verei Sergheievna. În ajun, Viktor se sculă dis-de-dimineață. Să tot fi fost ora cinci. Gîndul îl purta spre bunicul său. Își zise de vreo cîteva ori să recitească micul manuscris ce fusese anexat la dosarul Lalei Orlova. Era de fapt un început de roman, pe care Pavel Aleksandrovici nu apucase să-l termine. Manuscrisul purta și cîteva rînduri adresate nepotului : „Aceste creionări nu prezintă nici un interes, distruge-le, Viktor. Eu însumi nu am curajul să arunc în foc această dovadă a mediocrității mele ca literat".

Viktor regreta că lăsase manuscrisul la Moscova. Aruncă prosopul peste umăr și o porni la scăldat. Deși apa era rece, înotă multă vreme. Judecînd după soare, trebuia să fi fost șase și ceva cînd o porni înapoi spre casă. Se gîndi să dea o raită prin pădure. Pe neașteptate, zări în fața lui un sarafan trandafiriu cu floricele albastre, o siluetă zveltă : o fată alerga spre căpița de fîn, pentru a se arunca apoi cu brațele desfăcute în fînul uscat ca într-un troian de zăpadă. După cîteva clipe, apăru rîzînd, se ridică în picioare, își scuturâ rochia și continuă să rîdă. Toată făptura ei exprima fericire.

„Cine să fie oare ?" se întrebă Viktor. Deși nu-i vedea chipul, rămăsese fermecat de eleganța gesturilor, de rîsul sonor și de francheța fetei. „Nici nu bănuiește c-am văzut-o".

Fata făcu un gest ca să-și scoată sarafanul, și atunci Viktor, vrînd s-o prevină de prezența sa, tuși. În clipa aceea își dădu seama că în fața lui era Liubașa.

— Tu ești ? rosti el uluit.

— Probabil că ai zis că sînt o caraghioasă, dar nici nu-ți închipui ce senzație grozavă am trăit, zise Liubașa nițel jenată.

Îl privi pe Viktor cu ochii mijiți. Din cauza prafului din căpiță pleoapele îi păreau vineții. Cuprins de un real sentiment de admirație, Viktor nici nu-i auzi spusele. O

descoperea acum pentru întîia oară şi era uluit de farmecul ei feminin.

„Cum de n-am înţeles niciodată ? Fata asta-i frumoasă... Şi deşteaptă totodată..."

Porniră spre casă împreună. Discuţia lîncezea. Viktor se simţea stăpînit de descoperirea pe care o făcuse. Căuta să gonească neaşteptata melancolie, emoţia care-l cuprinsese, dar cu cît se străduia mai mult, cu atît îl cuprindeau mai tare.

În dimineaţa aceea, Viktor se bărbieri mai îndelung decît de obicei, examinîndu-se atent în oglindă, cum nu făcea altădată.

„Am îmbătrînit, arăt ca un om de 35 de ani sau chiar mai mult, zise el înciudat, pe cînd Liubaşa este ca o adolescentă. Parcă m-am gîrbovit. Uite, am făcut şi burtă. Trebuie să mă apuc de gimnastică după sistemul yoga, să alerg în fiecare zi."

Între timp, Maxim Ivanovici Alfin şedea în pragul şurei cu o carte în mînă.

— Spune-mi, te rog, îl întrebă Viktor, cum ai reuşit să-ţi păstrezi aerul acesta tineresc ? Nu mai eşti tînăr. Cred că ai vreo 50 de ani, nu ?

— Ai venit să cauţi reţeta conservării unui robot ? zîmbi Alfin. Dacă vrei, am să-ţi spun. Arăt tînăr, precum spui, pentru că niciodată n-am făcut sport, nici după reţeta lui Müller, nici după reţeta yoga, cu alte cuvinte, ca să-l citez pe Lev Tolstoi, nu am căutat să imit munca, să mă prefac că muncesc, ci am muncit de-adevăratelea. Dacă e nevoie, pot şi sînt bucuros să fac şi muncă fizică. N-o disprețuiesc, dimpotrivă, o respect întocmai ca şi strămoşii mei. Îmi plac livezile şi merele Antonovka şi, fără să mă laud, pot să spun că am realizat recolte frumoase. Pomul este asemenea calului. Îi place să fie tratat bine şi te răsplăteşte pentru acest tratament din plin.

Amîndoi porniră spre pădure. Discutau de unele, de altele, întrerupîndu-se, fără să-şi termine fraza. Pe neaşteptate, Alfin se opri şi spuse :

— Ia explică-mi dumneata, care eşti istoric, cum se face una ca asta ? Apare ba un Mussolini, ba un Hitler, şi omenirea întreagă este dată peste cap, sîngele curge rîuri... Dar şi Mussolini şi Hitler sînt oameni ca oricare dintre noi, pot avea gastrită, cunosc durerea de dinţi, iar cînd mor, tot viermii îi mănîncă. Ce-a fost ? Hipnoză ?

Hipnoză, cînd e vorba de Hitler ? Un omuleț pirpiriu, un laș, dar cîtă teamă a putut inspira ! Teama, ți-o spun, este cu adevărat bici pentru omenire. Cumplit lucru teama ! Cîte nenorociri aduce. Cum poate schimba ea firea omului, făcîndu-l de nerecunoscut, mai rău decît un vampir, decît o hienă ! Și totul începe cu fleacuri, cu bune intenții, cu intențiile acelea cu care, cum se zice, este pavat și drumul spre iad.

— Ia te uită, ziceam că te interesezi numai de ultrasunete, infrasunete sau tot felul de alte sunete și mă așteptam să-mi povestești că și la Ierusalim s-a găsit un clopot turnat în Rusia sau să-mi vorbești despre cine știe ce clopote renumite și despre dangătul lor. Cînd colo, dumneata, uite ce preocupări ai...

— De ce te miri ? În zilele noastre, orice om de știință nu poate fi un tehnocrat sau un specialist în materie de gust ? Dacă ar fi așa, n-am putea fi contemporanii sputnicilor. Trebuie să știi să gîndești în aceleași dimensiuni în care muncești în meseria ta. Trebuie să gîndești global, în dimensiuni cosmice, înarmîndu-te cu experiența trecutului, renunțînd la greșelile lui, apelînd în schimb la toate cuceririle lui. Aceștia sîntem noi, „roboții", cum aveți obiceiul să ne numiți voi, generația voastră.

— Da, interesant, rosti tărăgănat Viktor.

— Băieți, pe unde sînteți, se auzi în apropiere glasul Nadiei.

— Îmi place grozav să aud cuvîntul ăsta „băieți", rise Maxim Ivanovici. Aici sîntem, fetițo, au-ù !

— Băieți, facem un chef mare, mama împlinește 60 de ani. De cu noaptea fac foc în cuptor. Am și pregătit aluatul. A ieșit o cocă grozavă. Anatoli al meu face un pilaf uzbek ! Nici voi n-are rost să trîndăviți ! În casă e zăpușeală mare, aranjați pînă mîine chioșcul de lîngă șură, să întindem masa acolo.

Ziulica întreagă Viktor fu prost dispus, și de cîteva ori nu lipsi mult să se certe cu Liubașa. Relațiile dintre ei se schimbaseră brusc. Obișnuită cu el, Liubașa nu se mira prea mult de atitudinea lui Viktor, știind că-i place să caute omului nod în papură.

— Tare mai e nervos Viktor ăsta ! atît îi zise maică-si.

— Ce să-i faci, burlac înrăit, egoist și mîndru, se învoi Vera Sergheievna.

Noaptea au dormit cu toţii tun, deşi fumul din cuptor învăluise întreaga încăpere şi răzbise şi în curte. Înspre dimineaţă porni ploaia şi se lăsă răcoare. Nadia îi trezi cu greu pe cei doi, care sforăiau în şură.

— Dar Liubaşa unde-i ? întrebă Viktor. Face şi ea cozonaci ?

— Ce-ţi veni aşa, netam-nesam, cu Liubaşa ? se miră Nadia. Nu cumva ai visat-o ? ? Sau poate pentru că v-aţi certat ? Eu aşa am impresia, că v-aţi certat din nou. De mirat nu mă mir, ştii cum se zice, de la ură la iubire e un pas distanţă.

— Ce-s prostiile astea ? se enervă Viktor. N-avem nimic unul cu altul. Sîntem cu totul indiferenţi...

— De la indiferenţă pînă la iubire e o jumătate de pas distanţă, continuă Nadia, făcîndu-i în ciudă.

— Gaiţă ce eşti, taci din gură, că altfel nu mă duc să-ţi aduc apă, iar domnul fizician n-are să meargă după lapte.

Timpul se arată capricios, soarele ba apărea printre nori, ba se ascundea sub vălul lor subţire, asemenea femeilor din orient care-şi lasă feregeaua.

Conducerea pregătirilor pentru marea sărbătoare o preluase Tolea, bărbatul Nadiei. Meşteri nişte bănci din scînduri, repară chioşcul şi se transformă şi în bucătar. După ce termină cu pilaful, se apucă de nişte piroşti cu carne.

Era un om obişnuit, cu mîini iscusite acest Tolia cu ochii negri, meşter cunoscut în toată uzina. Îi plăcea să deseneze, sculpta în lemn şi os, în tinereţe lucrase la strung şi era un pasionat al mecanicii. Fire independentă, în adolescenţă fusese cît p-aci să lase baltă şcoala şi să devină căpetenia unei bande de băieţi vagabonzi. Pentru că avea tenul puţin smead, fusese poreclit „Afumatul". Îşi veni în fire la vreme, intră la uzină şi deveni curînd lăcătuş. După ce termină cu serviciul militar făcu şi liceul seral, şi acolo o cunoscu şi pe Nadia Broniţkaia care lucra ca profesoară. Se căsătoriră. Căsnicia lor ar fi putut fi luată ca model, de n-ar fi fost gelozia şi temperamentul impulsiv al amîndurora, ceea ce-i făcea să ajungă la explicaţii zgomotose.

Pe orice punea Tolea mîna îi reuşea din plin. La un moment dat, se pasionase de aeromodelism şi luase chiar un premiu la un concurs. Era cunoscut de toată lumea

din uzină pentru că perfecționase niște mașini complicate ca și pentru inovațiile sale care trezeau mirarea celor mai exigenți specialiști. În atelier, unde era maistru, trăia în bună înțelegere cu muncitorii și se bucura de toată încrederea lor.

Nu demult, Anatoli fusese trimis într-o delegație muncitorească în Statele Unite.

— Totul a fost foarte interesant și multe lucruri am învățat acolo, îi povesti el lui Viktor, totuși, cînd ne-am suit în avion să venim acasă am simțit o ușurare. N-aș vrea să mă nasc în America, nici negru, nici alb. Acolo nu-ți dai seama unde se sfîrșește raiul și unde începe iadul...

— Cred că ai dreptate...

Piroștile erau gata, masa pusă. Viktor și Tolia așezau ghirlande de frunze și flori.

— Frumos, frumos, îi îmbărbăta Maxim Ivanovici, exact ca pe vremea copilăriei mele, de Rusalii.

De obicei, cînd oamenii se hotărăsc dinainte să petreacă, nu le este ușor să fie cu adevărat veseli. Scopul dinainte fixat parcă îi încătușează. Buna dispoziție, veselia nu pot veni la comandă. După felicitările de rigoare, zgomotoase, după ceremonia înmînării darurilor — au fost nu mai puțin de șaizeci, exact vîrsta pe care o împlinise Vera Sergheievna —, se simți un fel de apatie. Cozonacul împodobit cu lumînări, făcut de Nadia, și care se dovedi a fi foarte gustos, mai întreținu un timp atmosfera caldă. Fiecare căutase se fie cît mai inventiv în cadoul oferit, dar cel mai mult plăcu păpușa, cadoul lui Alfin, un doctor „Au-mă-doare" în halat alb, cu stetoscop și o trusă de prim-ajutor.

— S-o felicităm pe scumpa noastră Vera Sergheievna, pentru că biruind mii de primejdii, suferințe, încercări, a trăit o viață curajoasă și folositoare, reușind să rămînă o femeie plină de farmec și de bunătate. Un înțelept a spus cîndva : „O femeie atrăgătoare și bună, cu inteligență și fire de bărbat, va afla la picioarele sale pe cei mai buni bărbați ai vremii sale". Noi toți, pînă la unul, ne declarăm cavaleri ai comandantului suprem al casei de pe Oka. Să ridicăm, deci, în sănătatea ei o cupă de șampanie, iar cine vrea, n-are decît să bea lapte bătut. „Fiecăruia după capacitățile sale", își încheie Alfin discursul, urmat de aplauze, îmbrățișări și sărutări.

Interveni Liubaşa cu o scurtă completare :

— Mama noastră este cea mai bună dintre toate mamele. Vă doresc tuturor o mamă ca a noastră, iar ei, copii demni de ea.

Acum veni şi rîndul celor doi fii. Ascold, pe neaşteptate emoţionat, vorbi încet, elogiind bunătatea Verei Sergheievna.

Oleg aminti de Paris şi de priceperea franţuzoaicelor de a petrece şi de a se veseli.

— Dacă aş putea să vă invit pe toţi la un restaurant... celebru din Montmartre, unde se mănîncă aşa cum o povesteşte în romanele sale Anatole France... Acolo poţi gusta adevăratele capodopere gastronomice.

— Ce-i drept e drept, familia Broniţki a fost totdeauna o familie de gurmanzi.

— Se poate altfel ? Nu ne tragem din ţărani iobagi care au fost eliberaţi la 1861 ? rîse Nadia.

— Sînteţi amîndouă nişte proaste, se înfurie Oleg. Am zis-o pentru că socot că mama ar fi meritat o prăjitură mai acătării decît cozonacul ăsta al tău, Nadia. Noi, copiii, îi datorăm atîta ! Şi revenind la ce-am spus, aş adăuga o mărturisire : eu, unul, îl admir pe Danton pentru că a fost nu numai un revoluţionar de frunte, dar şi un om care se pricepea la mîncat.

— E tot ce ştie Oleg despre revoluţionarii de la 1789, interveni Viktor. La drept vorbind, nu e foarte mult şi nici foarte exact.

— Din fericire pentru mine, nu mă ocup de istorie, ci de relaţii internaţionale. Nu trăiesc din stîrvuri, ci fac chirurgie în politica zilei de azi şi sînt dintre acei chirurgi cari au ca ideal un număr mai mic de operaţii. Socotind că diplomaţia înseamnă cea mai autentică pătrundere în sufletul politicii contemporane, o avangardă a politicii, consider că scopul nostru este de a preîntîmpina încăierările, războaiele.

— Totuşi, diplomatul care nu cunoaşte în profunzime istoria riscă să-şi spargă capul şi să aducă prejudicii şi scopului pe care-l serveşte. Istoria cu experienţa ei de luptă de clasă este deopotrivă şcoală pentru revoluţionari şi pentru politicienii noului veac şi ai lumii noi, nu se putu stăpîni Viktor.

— Tocmai de aceea Viktor Balakov a dezertat într-un trecut îndepărtat, spuse ironic Oleg. Asemenea cîrtiţei

oarbe sapă în pămînt dar caută să se dea drept luptător în linia întîia.

La auzul acestor cuvinte, Viktor sări de pe bancă, palid, strîngîndu-şi pleoapele.

— Vă rog foarte mult, n-are rost, nu vă certaţi, încercă să aplaneze conflictul Liubaşa.

Cei doi tineri nu mai puteau fi opriţi.

— Eşti un ignorant, se răsti Balakov.

— Compilatori ca tine, care operează cu foarfece şi clei, avem berechet. Cîrtiţe, care sapă sub pămînt. Problemele pe care le discutaţi sînt fumate demult, nimeni n-are nevoie de ele, ca de stilul rococo sau de poştalion. Ziua de mîine o modelează contemporaneitatea şi nu praful istoriei.

Viktor abea se stăpîni să nu-l pună la punct cum se cuvenea pe Oleg. Nu vroia însă să se lase împins de antipatia ce o simţea demult şi care acum răbufnise. Înfierbîntaţi de discuţie şi de şampanie, mînioşi, îşi aruncau unul altuia priviri nimicitoare ce ţineau locul săbiilor cu care altădată s-ar fi încrucişat în duel.

— Oleg, tu întotdeauna îţi ieşi din fire, uite, eşti numai clocot, parcă ai fi lapte pus la fiert pe plită, interveni şi Vera Sergheievna.

După vreo două ceasuri, în ciuda tuturor insistenţelor, Balakov îşi făcu geamantanul şi porni spre gară. Vera Sergheievna îl îmbrăţişă la plecare, iar Liubaşa se duse să-l conducă. Lui Viktor îi era ruşine de explozia sa, îi părea rău că o amărîse pe Vera Sergheievna. Ar fi fost gata să se împace cu Oleg înainte de plecare, dar acesta continua să stea bosumflat, ba mai mult, îşi exprima în continuare indignarea.

— Nu-ţi face probleme. Noi te iubim ca şi pînă acum. Oleg este furios, vrea mereu s-o şteargă de aici, să se ducă la nevastă-sa, şi a folosit un moment prielnic ca să-şi descurce nervii, încercă să-l liniştească Liubaşa.

— Ce să fac ? Cum să trăiesc fără să te văd ? Nu pot, înţelege-mă, Liubaşa, nu pot, cuvintele izbucniră împotriva voinţei lui Viktor.

Dacă Liubaşa ar fi fost mai atentă sau ar fi avut un spirit mai pătrunzător, ar fi sesizat accente noi, care altădată nu existaseră în glasul lui Viktor. Dar ea nu le surprinse.

— Știu că ții la mama, la casa noastră, dar înțelege, nu s-a schimbat absolut nimic în relațiile noastre, te așteptăm la Moscova, să vii ca altădată la noi, răspunse ea oarecum întristată.

Se despărțiră amîndoi prost dispuși.

Viktor porni încet spre gară. De cîteva ori întoarse capul privind în urmă.

„De ce n-a mai pus sarafanul acela cu flori ? Dar și așa, tot frumoasă e". Un sentiment nou, necunoscut, pusese stăpînire pe sufletul lui Viktor. Era aceasta adevărata iubire ? Aducea ea vindecare sufletului ? Sau dimpotrivă ? Viktor o știuse pe Liubașa elevă, studentă, își amintea de plimbările lor împreună, de discuțiile lor, mai ales despre cărțile pe care le citeau împreună. Cît de puțin semăna ea cu colegele ei, ce univers sufletesc pur avea această fată și cu cîtă dîrzenie știa să și-l apere. Deși nu avea obiceiul să facă poliloghii, vorbind mai curînd laconic, părerile ei erau întotdeauna profunde și lăsau impresia unei gîndiri mature. Devenise pentru ea un principiu de viață să facă bine altora fără să ceară vreo recompensă, bucurîndu-se totdeauna că poate ajuta pe cei din jur. Viktor își dădu seama pentru prima oară că Liubașa e un om deosebit și înțelese definitiv că o iubește.

CAPITOLUL XI

Metamorfoze

NATALIA ERA ÎNDRĂGOSTITĂ DE poezie. Poezia, spre deosebire de proză, era după părerea ei adevăratul vlăstar al artei. Cînd recita versuri, ziceai că rostește o rugăciune la care participă cu tot sufletul, plină de emoție și credință. Tiutcev, Blok, Țvetaeva erau pentru ea adevărații tovarăși de viață. Ghenadi, în schimb, era destul de indiferent la ceea ce numea el stihuri, totuși o asculta fără a o întrerupe cum declamă, cu glasul sugrumat de emoție.

Trebuie să lupt alături de gloată, în mulțime;
Încălcînd al mîndriei singurătăți jurămînt...

Cînd recita, Natalia trăia intens : obrajii i se aprindeau, buzele deveneau palide, aproape albe.

— Cine le-a mai scris şi pe-astea ? încerca să glumească Ghenadi pentru a-şi ascunde emoţia, căci şi pe el îl tulburaseră versurile.

— Ibsen, Heinrich Ibsen în persoană. Auzit-ai de el ? Ştii ceva despre el ? Bineînţeles nimic. Să ştii că poate să-ţi pară rău. E un mare dramaturg şi un mare poet. A scris piese binecunoscute : *Constructorul Solness, Raţa sălbatică, Nora...*

— Nora ! Pare-mi-se că am văzut o piesă cu acest titlu, se bucură Ghenadi. Află că mai ştiu încă ceva despre el : e primul scriitor căruia i s-a ridicat o statuie fiind încă în viaţă.

— Da, îmi dau seama că nu eşti numai un excelent constructor de avioane ! Imaginează-ţi că bătrînul Ibsen avea obiceiul să vină şi să-şi şteargă dimineaţa statuia de praf. Ce zici ?

— Şi eu dacă aş fi avut o statuie aş fi făcut la fel.

Contactul permanent cu cartea, meditaţiile pe marginea celor citite, întîlnirea cu o sumedenie de oameni, toate aduseseră inevitabil schimbări în firea Nataliei, care se maturiză. Gîndindu-se la comportarea ei de mai înainte, simţi chiar teama să nu-l piardă pe Ghenadi. „Am fost nedreaptă. L-am supus la tot felul de încercări, de parcă aş fi vrut să văd cît rezistă. În jurul lui se învîrt atîtea femei nemăritate care nu sînt mai urîte sau mai puţin deştepte ca mine..."

— Eşti un om bun, îi zise ea într-o zi lui Ghenadi, dar iartă-mă că ţi-o spun, cam ciudat şi cam mălai-mare cînd e vorba să iei o hotărîre. Mai bine ai striga, ai face scandal, decît să te văd mereu împăcat, mulţumit. Aş prefera să te văd puternic, poate uneori chiar brutal, cînd colo tu filozofezi şi uneori eşti de-a dreptul plicticos cu această filozofie a ta. Alţi oameni cu mult mai puţin citiţi decît tine au tot felul de idei, spun bancuri, fac pe spiritualii, se întrec în asocieri şi comparaţii şi par strălucitori ! Tu, dimpotrivă, laşi impresia că nu ştii nimic altceva decît matematici superioare şi tehnică. În realitate, ai citit mult, ai o meserie grozavă, numai că tot ceea ce ştii stă aşezat în dulap, — marfă moartă — pe care doar arareori o scoţi la vedere. La ce bun să ţii ascunse asemenea comori ? Ceea ce nu dăm altora nu ne este nici nouă folositor.

— Mi-e silă de flecari, de trufaşi. Se vede că aşa m-am născut. Am avut şi eu în tinereţe un prieten ; ăsta cu siguranţă ţi-ar fi plăcut foarte mult. Mie unuia însă îmi făcea rău, ştii, îmi trezea o stare de greaţă erudiţia lui furtunoasă, bogăţia de nume cu care jongla. Odată, ţiu minte, a uluit o societate întreagă, povestind despre Soliman Magnificul atîtea amănunte, încît ai fi zis că a fost propriul său străbunic. Întîmplător, mi-a trecut o idee prin cap : m-am dus, am luat ultimul volum din Marea Enciclopedie Sovietică abia atunci apărut şi mi-am dat seama într-o clipă de unde îşi sorbea cunoştinţele amicul meu. Dacă-l luai puţin din scurt, vedeai că toată erudiţia lui se reduce la informaţii de dicţionar. Mai există o categorie de intelectuali care fac pe nebunii mai abitir decît el ; îşi îmbogăţesc cunoştinţele din broşuri de popularizare şi lexicoane de specialitate. Pe tine, asemenea oameni cu balivernele lor te pot trage pe sfoară, pe cînd eu sînt versat în de-alde astea, îi recunosc cale de-o poştă. Slavă Domnului, mă bucur că nu le semăn. De altfel, să ştii că şi un papagal poate fi învăţat să vorbească şi să repete ideile altora. Preţios e ce-i al tău, personal, original, şi asta nu e chiar atît de uşor de găsit.

Într-adevăr, Ghenadi nu avea obiceiul să ia hotărîri la repezeală. Omul acesta trăia copleşit de munca ce-i era dragă. Şi această devotare totală meseriei i-a salvat căsnicia în zilele de aprige ciocniri cu Natalia. Pînă la urmă, prima încercare prin care au trecut s-a rezolvat cu bine. Natalia se acomodă cotidianului vieţii şi învăţă să-şi preţuiască tot mai mult soţul.

Sentimentul de nemulţumire se mai făcea simţit doar din cînd în cînd. Se obişnui greu cu noua sa muncă, cu preocupările noi pe care aceasta le aducea. Renunţase la medicină, dar nu găsise o satisfacţie rapidă în munca de redactor, nici echilibrul sufletesc pe care-l aşteaptă oamenii care se apucă de meserie după terminarea facultăţii. Orice om dăruieşte cea mai mare parte a vieţii sale muncii. Fericirea ţi-o dă dragostea de muncă şi convingerea că viaţa ta este de neconceput fără această muncă. Natalia era însă sfîşiată de continui îndoieli.

„Ghena repetă într-una că ceasurile cele mai fericite ale vieţii sînt cele pe care le petreci muncind. Munca a transformat maimuţa în om. Dar dacă ajungi la o specializare foarte îngustă nu cumva te transformi într-un

robot, adică tot într-o maimuță, dar perfecționată ? Unii fizicieni, de pildă, seamănă cu niște mașini electronice de calcul. Nici nu te poți înțelege cu ei."

Obiceiul Nataliei de a rosti sentințe și fraze pe un ton de absolută autoritate puneau în grea cumpănă pe colegii ei de birou și, în genere, pe oamenii cu care avea de a face.

— Vai de bietul cititor. Tare mi-e milă de el. Noi vrem să-i facem plăcute puținele ore libere pe care le are după terminarea serviciului și poftim ce-i oferim ! Descrierea a tot felul de procese de producție, de care el abia a scăpat și vrea să răsufle ușurat. Cum nu înțeleg scriitorii asta ?

— Ești rea !

— Cîtuși de puțin. Mi-e doar milă de oamenii care iubesc cu adevărat literatura. Toți grafomanii ăștia nu fac decît să-i plimbe prin labirintul unor locuri comune și a unor descrieri de procese tehnologice luate din manualele școlare.

În sinea ei, Natalia își zicea nu o dată : „De ce în viață oamenii sînt cu mult mai interesanți decît eroii pe care-i înfățișează scriitorii ? S-ar zice că ne aflăm într-un teatru de marionete. Cititorii lipsiți de experiență, încrezători, încearcă să-i înțeleagă pe acești eroi, să-i îndrăgească, dar nu reușesc. Nu e de mirare că unii dintre ei ni se adresează strigînd : „Ajutor, salvați-ne, nu vrem să mai trăim ca într-un vid. Scăpați-ne de cărțile lipsite de idei în schimb pline de descrieri plate. Nu aflăm în ele nici idealuri, nici sentimente, nici viață, nici un fel de conflicte. Cu alte cuvinte tocmai ceeace a constituit din timpurile cele mai îndepărtate temelia literaturii."

De obicei, oamenii sînt mai puțin înzestrați cu intuiție, cu spirit pătrunzător, de aceea obișnuiesc să măsoare lumea înconjurătoare prin prisma propriilor lor trăiri și sentimente. Fiecare caută să pornească de la propria sa experiență și prin ea să o înțeleagă pe a celorlalți.

La editură era zilnic un du-te vino de oameni. „Cine sînt în realitate acești scriitori ? De ce unii caută să fie amabili, alții dimpotrivă, parcă anume vor să-și dea în vileag trufia și chiar proasta creștere ? În ce măsură sînt talentați ? Și poate fi oare scriitor, om de talent, un lingușitor sau un trivial ?"

Într-o zi, în redacţia unde lucra Natalia apăru Duşkin. Auzise despre el de la Liubaşa şi-l examină cu curiozitate : statură înaltă, lat în umeri, mustăcioară neagră şi un glas gingaş, de femeie.

— Am adus, ca să zic aşa, roadele muncii şi inspiraţiei mele. Este o carte despre nişte oameni modeşti din fire, dar cu suflete măreţe, care lucrează undeva în nord, pe un mare şantier de construcţii. Nu avem destule cărţi despre virtuţile, despre sufletul nobil al contemporanilor noştri, nu vorbim destul despre dreptate şi cinste. Sînt teme ce ar trebui dezbătute cît mai pe larg, ar trebui să mobilizăm pe toţi scriitorii să o facă. În inimile tuturor ar trebui să înflorească toporaşii... Noi, ziariştii, avem ocazia să pătrundem mai adînc în viaţa de zi cu zi a celor ce muncesc. Eu, de pildă, am foarte mulţi prieteni printre oamenii cei mai buni cu care se mîndreşte poporul nostru. Aş putea zice că din copilărie am fost norocos în materie de prieteni.

Duşkin îşi ţinu discursul pe un ton mieros şi totodată solemn, căutînd să sublinieze ce fire blîndă are, ce multe fapte bune a făcut pentru semenii săi : stinsese incendii, salvase cîţiva de la înec, împreună cu un prieten preîntîmpinase un accident de cale ferată riscînd, cum spunea el, „cu propria-i viaţă".

— Multă vreme, în afară de reportaje, am scris şi cărţi pentru copii. Acum m-am gîndit să mă adresez şi oamenilor maturi, îndemnîndu-i la bine.

Natalia întinse mîna să ia voluminosul dosar în care se afla romanul lui Duşkin. Făcînd instinctiv ochii mari, aşa cum i se întîmpla ori de cîte ori se găsea în situaţii dificile, întrebă :

— Aţi povestit, desigur, şi despre evenimentele petrecute acum treizeci de ani în oraşul Ensk ?

Într-o clipă, Duşkin se schimbă la faţă. Aducea cu un taur înfuriat. Mustăcioara neagră, cănită, se zburli, gura mare, cu buze vineţii, lăsate la colţuri, se bosumflă, ochii pierdură expresia dulce.

— Nu înţeleg întrebarea pe care mi-o puneţi. Am fost întotdeauna în primul rînd un cetăţean devotat statului meu şi numai în al doilea rînd scriitor. Noţiunile de rău şi de bine sînt în continuă schimbare şi nu vă sfătuiesc să faceţi aluzie la lucruri pe care nu le cunoaşteţi.

— Acum aș putea zice că nu înțeleg eu despre ce vorbiți, rosti Natalia cu aceeași naivitate subliniată. De unde pot ști ce treburi ați avut și ce ați făcut la Ensk ?

Dușkin rosti, abia mișcînd buzele :

— Sînteți probabil în cîrdășie cu Dem și Bronițki ? Vă previn încă o dată că nu veți reuși să compromiteți un om atît de cinstit ca mine. Nici nu erați pe lume pe vremea aceea, iar aceste personaje periculoase, care se strecurară, se camuflaseră, au fost pedepsite după merit. Generația lui Dem și-a trăit demult traiul.

Dușkin tăcu, își trase mai tare bascul pe ochi, salută forțat și ieși cu pieptul scos în afară, de parcă ar fi învins la cine știe ce întrecere sportivă.

Toamna, cîțiva salariați de-ai editurii au fost trimiși pentru două săptămîni într-un sovhoz din apropierea Moscovei să ajute la recoltarea verzei. Toți, afară de Natalia, se arătau mulțumiți și bine dispuși : aveau să muncească paisprezece zile în aer liber, să bea lapte proaspăt, să mănînce legume, să culeagă ciuperci, să se plimbe în voie.

În sovhoz, Natalia se împrieteni cu mulți oameni de seama ei și mai ales cu Tamara și Stanislav, doi absolvenți ai Institutului de petrol și gaze din Moscova. Acești doi tineri nu erau preocupați numai de problemele de exploatare a petrolului, de bogățiile petrolifere subterane și subacvatice. Natalia le asculta uimită povestirile. Erau devotați trup și suflet meseriei alese, dar lunile de vacanță și le petreceau construind case în regiunile cele mai depărtate din taigă, dincolo de cercul polar, chiar devenind zidari, dulgheri. Ridicînd aceste case prin munca lor, Tamara și Stanislav se simțeau puternic legați de orașele acelea îndepărtate, abia apărute pe hartă, pentru prima oară populate. Alături de ei munciseră și alți entuziaști. Pasiunea descoperirilor, a pionieratului îi îndemna pe acești tineri să bată drumuri încă neumblate.

Știau să vorbească cu entuziasm și dragoste despre un obiect atît de nepoetic ca petrolul, petele lui mari le asemuiau chihlimbarului, evocau pe îndrăznețul Prometeu, care aprinsese primul foc la care s-au încălzit strămoșii noștri și și-au pregătit mîncarea.

Natalia asculta cu interes discuțiile înflăcărate ale acestor tineri. Vechea ei pasiune de a contrazice se făcu însă simțită și de astă dată.

— Muncă și iar muncă, zise ea la un moment dat, obosită de lucru. Nu faceți decît să repetați același cîntec. Și bărbatu-meu și voi tot despre muncă îmi vorbiți. Gîndiți-vă, însă, că adevărul amar și binecunoscut de a-ți cîștiga pîinea în sudoarea frunții a apărut în vremuri barbare de păstorit și a devenit dogmă cu timpul, alături de preceptul „omul nu trăiește numai cu pîine". Atunci cum se face că în epoca noastră, cînd din petrolul pe care îl tot lăudați se pot obține pînă și icre negre, ca să nu mai vorbim de alte metamorfoze miraculoase, noi trebuie să ne mulțumim ca altă dată, dacă nu cu acel colț de pîine de care vorbește biblia, cel mult cu un sandviș cu unt, care este și el rod al muncii mîinilor noastre, care sînt capabile să deseneze, să scrie, să conducă aparatele cele mai complicate ? Ar trebui ca pîinea și untul să le producă mașinile, nu noi.

Monologul fetei stîrni hohote binevoitoare de rîs.

— Tu, Natalia, te socotești probabil făcînd parte din aristocrația spiritului, din casta supraoamenilor, a privilegiaților. Noi ne-am obișnuit din copilărie cu munca fizică, și singura noastră teamă e ca nu cumva mașinile istețe să nu ne înlocuiască de peste tot. Dacă se va întîmpla acest lucru, omul va rămîne neputincios, va pierde frumusețea trupească și nu va mai cunoaște bucuria muncii fizice. Singur sportul nu ajunge. Mă gîndesc cu groază că în viitor oamenii s-ar putea să trăiască numai cu creierul, să aibă mușchii fleșcăiți, drept capete niște căpățîni enorme, spîne. Atît timp cît copiii se vor naște așa cum ne-am născut noi și nu în eprubete cu albumină specială, ca să ne păstrăm așa cum sîntem, nu avem dreptul să disprețuim munca fizică, s-o evităm. În ce privește aforismele biblice ele pot fi, e drept, înțelepte. Dar în afara materiei cenușii, natura ne-a înzestrat cu picioare și mîini, și trebuie să-i mulțumim pentru asta. Ca și creierul, și picioarele și mîinile cer exerciții, antrenament.

Natalia își zise că este cazul să mai reflecteze și încetă discuția.

Oare de ce privea cu dispreț munca fizică, socotind nedemnă activitatea care cerea un efort al mîinilor, al mușchilor ? Să fi fost de vină viața îndestulată din copilărie sau faptul că Tereza Pavlovna luase asupră-și toate greutățile gospodăriei ? Poate înrîurirea vreunei prietene,

răsfățată în familie, sau vreo carte vorbind despre existența „pur intelectuală" trîndavă îi insuflase ei, nepoată de muncitor, disprețul pentru munca fizică ? Adevărat este că nu totdeauna munca fizică dădea satisfacție celor din jurul Nataliei, și ea o știa. Munca de alergătură, copleșitoare, cum era cea casnică, i se părea lipsită de orice sens și prin aceasta neplăcută. Natalia ajunsese să extindă această părere asupra muncii în general.

Reveni totuși din sohvoz odihnită și cu sufletul mai împăcat. Treptat, se obișnui cu munca de redactor, ba începuse să simtă chiar plăcere citind manuscrisele, referatele. Căuta să vină în ajutorul celor care aduceau volume cu adevărat valoroase. În unele cazuri rugase chiar ca manuscrisele ce-i plăcuseră mai mult să fie date la referat unor critici atenți și nepărtinitori. Treptat, treptat, Natalia pătrundea în lumea misterioasă a laboratorului de creație, descoperea universul intim al sufletului scriitorilor.

„Cîte destine diferite, cîte conflicte, ce varietate de sentimente ! Cum poate trăi un om, mă refer la scriitori, purtînd pe umeri povara gigantică a atîtor tragedii, bucurii, griji ? Vezi cîteodată cîte un bătrînel firav, nu dai doi bani pe el, parcă abia se mișcă, se uită cu teamă de jur împrejur, iar în manuscrisul pe care ți l-a adus găsești adevărate uragane de pasiuni și sentimente descrise în chip magistral."

Oamenii zămisliți de scriitori din năzuințele, experiența, noianul de impresii culese din viață dezvăluiau Nataliei un univers inedit, făcînd-o să deprindă arta cea mai grea, arta de a gîndi personal, independent.

Între timp, în editură se petrecu un eveniment care trezi multe comentarii. Elisaveta Markovna Tomina, soția directorului, se adresă opiniei obștești a instituției, cerînd să fie discutată comportarea lui Vitali Mihailovici care, zicea ea, folosindu-se de poziția pe care o avea, a îndrăznit să aibă relații nepermise cu una din secretarele lui, Nona, o fată de douăzeci și cinci de ani, descurcăreață și cu tupeu.

Tot timpul vieții sale Vitali Mihailovici respectase regula care zice că nu trebuie să ai legături extraconjugale în cadrul instituției unde lucrezi. Nona, luni de-a rîndul manifestase o deosebită atenție față de șeful ei, își îndeplinise cu sîrguință toate îndatoririle, ba chiar reușise să-l convingă pe responsabilul bufetului să aducă directorului mîncare dietetică la prînz. Tomin aprecia devotamentul

fetei. Era mai atent cu ea decît cu altele, chiar îşi pierdea vremea ascultîndu-i văicărelile. Nona se plîngea de singurătate şi era cam mofturoasă în alegerea logodnicilor. Ştiind cît de mult îi plac şefului noutăţile, Nona strîngea ca o albină harnică toate mahalagismele din editură, chiar şi pe acelea care-i priveau pe colaboratorii externi, pe scriitori. Zîmbind cu un aer protector, Tomin asculta ore de-a rîndul noutăţile pe care ea i le furniza. Aceste audienţe îndelungate şi misterioase făcură să se răspîndească zvonul că Nona va deveni curînd soţia directorului. Bineînţeles, se găsiră oameni care să o anunţe fără întîrziere pe Elisaveta Markovna de primejdia care, chipurile, ar ameninţa-o.

Tomin era asemenea furnicilor ce nu cunosc odihnă ; zi şi noapte ele aleargă ca atrase de magnet spre ţinta pe care o urmăresc. După opinia lui, nici femeile, nici vinul, nici banii nu se puteau compara cu satisfacţia pe care ţi-o dă munca. Bucuriile pe care alţii le află în iubire, în prietenie, se concentrau pentru el în hîrtii de dragul hîrtiilor. Dacă ar fi fost după el, ar fi publicat toate cărţile din Uniunea Sovietică în tiraje uriaşe, ar fi momit cumpărătorii, oferindu-le cărţi cît mai originale ca prezentare grafică, făcîndu-i pe toţi, de la mic la mare, să devină părtaşi la comerţul de carte. Acesta îi era idealul. Lesne de înţeles că asemenea sîrguinţă i-a asigurat o înaintare rapidă pe scara administrativă. Editura prospera. Ceea ce se cheamă deobicei carierism este uneori doar un spirit nemăsurat de întreprinzător. Din clipa în care Tomin se apuca de-o treabă — indiferent de care —, îşi pierdea liniştea şi nu şi-o recăpăta pînă nu ajungea la izbîndă. Aşa înţelegea el viaţa şi în asta vedea sensul ei.

Aflînd de plîngerea Elisavetei Markovna, Tomin rămase înmărmurit. Împreunîndu-şi mîinile cu degete scurte într-un gest de disperare, rosti doar atît : „Biata de ea, se vede că a intrat în acea perioadă de vîrstă cînd o femeie nu poate fi decît compătimită. Eu unul nu m-am făcut cu nimic vinovat faţă de dînsa".

— Sînt stări nervoase foarte grave, am citit eu cîte ceva, ajung adevărate halucinaţii, de care suferă uneori femeile la o anumită vîrstă..., se vaită Tomin secretarului organizaţiei de partid. Scoase batista din buzunar, se ridică de la masă, se apropie de fereastră şi rămase cu privirea pierdută.

— Te pomenești că plînge, îi șopti secretarul de partid președintelui sindicatului și amîndoi se apucară care mai de care să-l consoleze pe Tomin.

— Elisaveta Markovna este o nevastă excelentă, știți, e arhitect de meserie, dar de cînd mi s-a șubrezit sănătatea și am și atîta de lucru, mi s-a devotat numai mie, a renunțat la profesiune. Și acum, poftim ce-i trece prin cap! Numai să nu fie bolnavă de schizofrenie. Sîntem căsătoriți de un sfert de veac, m-am împăcat și cu faptul că nu avem copii, dar în ultimii ani, să vă spun drept, a devenit insuportabilă. Mă omoară cu gelozia, cu maniile și mai ales cu bănuielile ei. Se zice că stările astea trec cu vremea. Aștept și eu. Deocamdată însă mă chinui. Și cînd te gîndești ce prieten mi-era, ce femeie cumsecade!

Cuvintele lui Vitali Mihailovici făcură de îndată ocolul editurii și treziră compasiunea tuturor.

În aceeași zi, Natalia și Tomin se întîlniră din întîmplare în lift. Deși o recunoscu, Vitali Mihailovici se apucă să-și șteargă ochelarii cu mult zel, făcîndu-se că nu o vede. Natalia îl salută prima.

— Mă iertați, bună ziua, nu v-am recunoscut. Am ajuns să nu mai văd aproape deloc, se scuză Tomin, și ca să-și întărească minciuna, după ce așeză ochelarii pe nasul mare și lăbărțat, începu să cerceteze cu deamănuntul butoanele, căutînd pe cel ce indica etajul șapte. La ieșirea din lift se opri și rosti nu fără evidentă aluzie: Uite, așa pățesc oamenii nevinovați și ajung apoi să sufere de pe urma calomniilor. Învățați de la mine și luați aminte.

Acasă la Tomin, furtunile mai dăinuiră multă vreme, și cu cît el nega mai îndărătnic orice vină, cu atît îl credea mai puțin Elisaveta Markovna. Atunci, Vitali Mihailovici o invită pe Nona de față cu secretarul de partid și-i propuse politicos să se transfere la redacția unui ziar.

Așa, furtuna se potoli. Elisaveta Markovna își ceru iertare, iar Vitali Mihailovici mai ascultă multă vreme cuvinte de compătimire din partea prietenilor și a colaboratorilor săi.

Există un farmec aparte în activitatea redacțională a ziarelor, revistelor și editurilor. Ele nu cunosc forfota, zarva; domnește o liniște solemnă, peste tot se aud cuvinte rostite în șoaptă sau hîrtia foșnind — bunuri de ti-

par, manuscrise, corecturi. Tomin nu era un visător. De aceea îi scăpa latura poetică a muncii în instituția pe care o conducea. Socotea, dimpotrivă, că subalternii săi se vor fi săturat să tot scoată sute de cărți, fie ele originale, fie traduceri, cu atît mai mult cu cît pentru fiecare greșală trebuiau să răspundă și erau penalizați. De i-ar fi cerut cineva părerea ca director de editură, ar fi spus că „marfa" lui e periculoasă, chiar de natură explozivă. Dacă nu bagi bine de seamă, dacă nu te orientezi după cum bate vîntul la vremea respectivă, poți să lași să-ți scape cine știe ce fitil care va provoca o explozie, distrugîndu-ți și bunăstarea și liniștea. Nici o clipă nu se gîndea că în această clădire obișnuită, întru nimic remarcabilă se cristalizau și căpătau viață idei, descoperiri, își aflau finalizarea creații din cele mai subtile ale minții umane, întrupate în operele diferiților scriitori. Nu-și punea problema că instituția pe care o conducea pregătea și făcea să vadă lumina zilei cărți în diferite limbi, născute în cele mai îndepărtate puncte ale globului pămîntesc, la Ecuator sau la Polul Nord. Cărțile sînt asemenea unor brațe nevăzute ce se întind pentru a se îmbrățișa, a se cunoaște reciproc, ele sînt glasuri venind din adîncul veacurilor, ce recapătă din nou viață. Editura devine astfel un lăcaș, un templu misterios și plin de farmec.

Maturizîndu-se, Natalia descoperi o deosebită plăcere în a cerceta operele clasicilor, în deosebi memoriile, confesiunile, jurnalele lor de însemnări, minunîndu-se de știința lor, de arta lor de a pătrunde în tainele sufletului omenesc, de agerimea spiritului lor, manifestată nu odată în sarcasm, în ironie.

„Acești oameni au fost profeți ? Sau poate noi, cei de azi, iubim, urîm, ne mîniem și ne căinăm tot așa cum o făceau și ei ? Să fi rămas sentimentele neschimbate de-a lungul veacurilor ?" se întreba ea adesea.

Cu fiecare carte pe care o scotea, Natalia simțea cum se schimbă în forul ei interior, cum își descoperă straturi noi, nebănuite în conștiință, cum oamenii vii ce o înconjoară ca și cei care trăiesc în paginile cărților o îndrumă, devin sfetnicii ei.

Tomin avea un director adjunct, pe Ilia Ilici Inov, un bătrînel de șaptezeci de ani, mititel, adus din umeri, unul din cei mai buni cunoscători ai problemelor poligrafiei și istoriei cărții din Rusia. Depinde adesea de ghidul care-ți

dă explicațiile de rigoare dacă vei trece indiferent prin fața vreunei capodopere sau vei rămîne pentru totdeauna sub impresia ei. Tot așa e cu cărțile rare, păstrate în cine știe ce bibliotecă de prestigiu. Sub influența discuțiilor cu Inov, Natalia îndrăgi și mai mult cartea.

Fiu de cizmar, Ilia Ilici iubea cartea din copilărie, de cînd învățase buchiile. Băieșandru fiind, își făcuse obiceiul să scotocească prin talciocul de cărți de lîngă turnul Suharev și prin prăvălioarele care-l înconjurau. Primii lui dascăli au fost anticarii amatori, uneori ei înșiși abia știutori de carte, dar înzestrați cu un simț neobișnuit în a depista cartea valoroasă, rară. Pe la vreo cincisprezece ani se făcu „anticar pelerin", cum erau porecliți pe vremea aceea oamenii care cutreierau casele cu un sac plin de cărți în spate, cu o legăturică în mînă ; în căutare de cărți rare, interesante, umblau de la un conac la altul, pe la bibliofili renumiți, prin vilele celor mai bogați negustori din Moscova, pasionați colecționari de cărți vechi. Învață multe lucruri de la Bahrușin, celebrul colecționar și unul din cei mai instruiți oameni în probleme de teatru, de la binecunoscutul mecena Morozov, de la frații Reabușinski, cunoscuți prin ambițiile, vanitatea și nestatornicia gusturilor.

Prin cîrciumile murdare din piața Trubnaia, alături de vizitii, de coate-goale, de tot felul de beți și borfași, se adunau seara și acești iubitori de tezaure bibliofile. Purtau discuții fără de sfîrșit, pasionante, despre cărțile rare, adevăratele comori de minuni. Ilia Ilici nu era numai negustor. El nu se mulțumea să-și poarte „marfa" în sac sau în vreun geamantan ; avea obiceiul să și citească volumele ce-i treceau prin mînă. Mai rar, totuși se întîmpla să nimerească și peste cărți vechi de tot, legate în piele, cu inscripții în litere de aur, ediții jubiliare, consacrate unor evenimente solemne sau descriind petreceri desfășurate în palatele și parcurile princiare. Pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, asemenea cărți care descriau petrecerile și sărbătorile nobiliare aveau un mare preț pentru anticari. Erau bogat ilustrate și se găseau destul de rar.

— În vremea noastră, asemenea cărți nu se mai găsesc deloc, mărturisi Inov Nataliei, care-i sorbea cu nesaț cuvintele. Se mai pot afla, dar cu greu, prin cine știe ce fund de provincie, să zicem procese verbale despre încoronarea Elisabetei sau a Ecaterinei a doua... Apoi adăugă :

Pe cînd eram încă tînăr de tot, unul din cei mai buni cunoscători de carte mi-a povestit că Ecaterina a doua a interzis difuzarea unei ediţii de lux, cu gravuri excelente, pentru motivul că i se păruse că ceremonia încoronării sale nu era înfăţişată cu destul fast.

Multe lucruri interesante din istoria biblioteconomiei a aflat Natalia de la acest om. O atrăgeau în mod deosebit albumele ilustrate din secolul al XIX-lea, înfăţişînd viaţa de altădată din Rusia, traiul diferitelor pături sociale. Multe ediţii rare avea în biblioteca sa chiar Ilia Ilici. Omul acesta îşi închinase toată viaţa cărţilor. Ele eliminaseră orice alte obiecte din locuinţa lui de burlac ; rămăsese doar un divan îngust pe care dormea, dar şi acela era greu accesibil, căci rafturi şi răfţuleţe şi tot felul de măsuţe îţi baricadau drumul. Din clipa în care intrai în odaie, te vedeai înconjurat din toate părţile de cărţi. Ele urcau, se ridicau pînă în tavan. Părea că Ilia Ilici se uscase cu desăvîrşire, ca să se poată mişca mai uşor, să se poată apleca şi cocoţa pe scăriţa îngustă pînă sus, la ultimul raft.

Numai mîngîierea de mamă putea fi termen de comparaţie pentru mîngîierea uşoară, grijulie a degetelor lui umflate de gută cînd atingea o carte sau alta. Cu ochii închişi putea găsi orice volum printre sutele şi miile din jurul lui. Cînd vorbea despre o carte sau alta, aveai impresia că recită o poezie, un poem.

Cărţile pot avea, ca şi oamenii, destine grele, pot fi urmărite de fatalitate, de intrigi, de ură, de invidie, pot deveni victime ale unor catastrofe. Toate acestea le sporesc preţul în ochii anticarilor, în schimb le lipsesc de cititori. Să ne gîndim numai cîtă bogăţie de gînduri şi amintiri păstrate în cărţi a distrus incendiul din 1812. Mistuite de foc, cărţile dispar, împărtăşind destinul clădirilor, al palatelor ; în drumul spre patrie ele pot fi înghiţite de valuri, urmărite pentru ideile lor îndrăzneţe, libere, confiscate şi distruse. Aşa s-a întîmplat de pildă cu scrierea lui Ceadaev, *Don Pedro Procuderante,* de o ucigătoare ironie şi critică socială la adresa unui administrator trufaş şi venal. Acesta, simţindu-se vizat, a cumpărat tot tirajul şi l-a ars cu pompă în curtea casei sale.

Între altele, Ilia Ilici deţinea o colecţie impunătoare de almanahuri teatrale. În paginile lor simţeai bucuria gene-

raţiilor dispărute, admiraţia lor pentru actorii remarcabili cu care se mîndrise Rusia.

Indiferent despre ce carte întreba Natalia, primea un răspuns exhaustiv de la Inov. Omul acesta era un adevărat catalog al tuturor cărţilor ruseşti de cîteva veacuri încoace. De cînd editura publica şi cărţi străine, se specializase şi în alte literaturi. Îl interesau îndeosebi epopeile vechiului Orient, legendele scandinave, *Kalevala*. Bătrînul trăia într-o lume a lui, aparte, luminată de minţi subtile, stăpînită de cugetări filozofice, de imagini poetice, o lume deşi apusă, mereu vie, ce continua să trăiască în tinerele generaţii.

Despre poeţii antichităţii Ilia Ilici ştia să vorbească de parcă i-ar fi fost contemporani. Bătrînul repeta adesea :

— Viaţa scriitorului durează cît durează şi viaţa cărţilor sale ; de vreme ce cărţile sînt citite, înseamnă că şi autorul trăieşte alături de noi. Un scriitor mort demult este readus la viaţă prin forţa recunoştinţei cititorului, a lacrimii vărsate de el, a amintirii ce i-o poartă. Un scriitor adevărat nu îmbătrîneşte niciodată. Trecerea timpului nu face decît să călească opera literară. Timpul, cu colţii săi de fiară, încearcă trăinicia unei opere şi îşi rosteşte verdictul. Trăieşte sau mori ! Singurul lucru nemuritor în viaţă rămîne cuvîntul scris.

Lui Inov îi plăcea să recite versuri. Omul acesta bătrîn avea ochii şi gîndurile tinere. Ştia o mulţime de versuri din care împărtăşea şi Nataliei, care le reţinea uşor, învăţîndu-le uneori numai din auzite.

Toţi, cei bătrîni şi cei tineri, ce astăzi trăim
Toţi pînă la unul în beznă coborîm
Viaţa nu-i vecie, pînă la noi au plecat
Şi noi vom pleca ; după noi, alţii vor veni şi pleca...

— Sînt versuri de Omar Khayyam, un mare înţelept, zise Ilia Ilici. Omul acesta, pe drept cuvînt, a învins moartea. Au murit miliarde de oameni, dar bătrînul Omar, de optsprezece veacuri, tot mai trăieşte. Şi astăzi el ne previne :

Păcat de viaţă de-n zadar ai trăit,
De ambiţii deşarte cuprins
Poate ? N-ai apucat să clipeşti
Şi ai plecat iar în urma-ţi... nimic

Datorită lui Ilia Ilici, Natalia îndrăgi treptat noua ei meserie care nu mai reprezenta pentru ea, cum spusese altădată, „ore pierdute". În fiecare zi descoperea ceva nou, fiecare zi rămînea în amintirea ei ca un fapt împlinit, căci omul suferă de pe urma oricărei pierderi şi mai ales suferă de pe urma timpului pierdut pe care nu şi-l poate ierta nici lui, nici altora. O meserie aleasă în mod greşit, o meserie pe care n-o iubeşti, este o povară aidoma unui tovarăş de drum plicticos ; ea te face să ai permanent conştiinţa că ai fost furat, că-ţi iroseşti zilele, că pierderile îndurate sînt nerecuperabile.

În aceeaşi măsură cu redactarea manuscriselor, cu lecturile, un izvor de îmbogăţire a impresiilor şi a experienţei de viaţă erau pentru Natalia oamenii : scriitori, pictori, traducători, oameni de ştiinţă, care veneau la editură, unii mai buni şi simpatici, alţii antipatici şi respingători.

La începutul activităţii sale, Natalia se simţise cam intimidată în prezenţa lor. Avea impresia că talentul este un privilegiu care cere respectul şi omagiul muritorilor de rînd. Realitatea o învăţă însă că lucrurile nu stau totdeauna aşa. Unii scriitori, unii poeţi mai ales, o mirau prin felul lor simplist de a vedea viaţa, prin mărginirea sau prin trufia lor nemăsurată. Credea că va găsi simplitate, inteligenţă, bunăvoinţă, cînd colo era numai pozâ, lăcomie făţişă sau dispreţ faţă de cei din jur. Un scriitor ale cărui cărţi îi plăcuseră altădată se dovedi a fi un personaj de-a dreptul comic în trufia sa. Nasul şi-l ţinea şi la propriu sus de tot, profilul parcă-i era format din trei rînduri de pietre îngrămădite unele peste altele în trei trepte, ochii lipsiţi de orice scînteiere de inteligenţă nu manifestau decît o singură dorinţă, aceea de a atrage atenţie altora. Nataliei i se făcu milă de el. „Un om cu adevărat mulţumit de munca lui nu-şi dă atîtea aere, îşi zise ea. Oare asta să-i fie firea ? Ce fel de om e ? Cel pe care-l simţi în cărţi, sau cel ce joacă această comedie ?"

Scriitorii cu care avea de-a face erau foarte diferiţi : unii căutau să treacă neobservaţi, modeşti, cumsecade, neîncrezători în forţele lor, alţii, dimpotrivă, insistenţi, întreprinzători, chiar bădărani. Poeţii i se păreau cel mai adesea cu capul în nori, rupţi de cele pămînteşti, de aceea mai vulnerabili, cu nervii mai expuşi intemperiilor vieţii. Unora le făcea o adevărată plăcere să-şi recite versurile pe unde apucau, prin coridoare, prin holul editurii, sucindu-şi uşor

capul, căutau să vadă ce impresie produc asupra celor ce îi ascultă, alții se legănau de pe un picior pe altul de parcă erau ciocănitori coborîte din copac pe pămînt.

Natalia înțelese curînd că meseria de scriitor este o muncă grea. Ilia Ilici scoase de undeva din arhivă articolul critic atît de nedrept al lui Skabicevski îndreptat împotriva *Annei Karenina*. Un scriitor care nu știe să se apere poate deveni ținta loviturilor unui ignorant ambițios. Natalia fu impresionată de viața lui Stendhal, care murise fără să i se fi recunoscut talentul. Și cîte alte personalități literare nu s-au prăpădit, deznădăjduiți că nu-și pot aduce la îndeplinire misiunea.

Probabil că lumea le păruse locuită de niște surdomuți, cu care nu puteai purta dialog și care rămîneau opaci la bogățiile spirituale pe care ei vroiau să le împărtășească.

Una din temele preferate în discuțiile cu Inov era munca scriitorului.

— Scriitorul care își cunoaște chemarea, care se simte născut pentru a sluji oamenilor, se dăruiește total semenilor săi. Munca lui este o muncă de ascet. Nici marile opere în proză, nici poezia adevărată nu se pot naște alergînd de colo pînă colo, pradă tumultului. Cînd și cum scrie un adevărat creator ? La masa de lucru are loc de obicei doar un bilanț al ideilor, o verificare a temelor operei. Dar pînă atunci ? Omul se poate trezi la miezul nopții pentru că a găsit un cuvînt demult căutat, a aflat o rezolvare intrigii. Munca se desfășoară perpetuu, în subconștient. E ca un haos primar. Așa se zămislesc spicele de grîu străbătînd cu greu scoarța pămîntului. Din gîndurile, cuvintele, observațiile, experiența vieții unor generații de-a rîndul, se naște Cartea, creația liberă a spiritului omenesc.

Sub înrîurirea acestui om, Natalia învățase să cunoască o adevărată pietate cînd venea în contact cu marile opere reeditate de sute de ori. Chiar dacă dintr-o mie de cărți scrise rămîn să trăiască veșnic doar cîteva, lucrul nu trebuie să ne demobilizeze. Așa și trebuie să fie. Nici oameni care își lasă amintirea de-a lungul veacurilor nu sînt mai mulți. Se aruncă în pămînt milioane de semințe. Același soare, aceleași ploi le fac să crească, dar numai o mică parte din ele ajung să dea roade, justificînd dărnicia creatoare a pămîntului.

Gîndindu-se tot mai des la propria-i soartă, Natașa zicea că poate își va afla chemarea în munca de redactor,

sprijinindu-i pe cei ce scriu, ajutîndu-i ca opera să vadă lumina tiparului.

Într-o discuție cu Ilia Ilici îi făcu o adevărată profesiune de credință, e drept, destul de confuză, totuși pornită din adîncul inimii. Bătrînul răspunse :

— Deocamdată știi prea puțin și despre oameni și despre viață ; nu-ți cunoști încă nici dorințele, de aceea te arunci cînd într-o parte, cînd în alta ; te vaieți, faci zarvă. Trebuie să înveți să muncești serios. Munca de redactor cere sacrificiu și o vastă cultură. În secolul nostru orice om instruit poate scrie o carte acceptabilă, ba chiar interesantă. O singură carte ! Despre el ! Dar mai departe ce va face acest om ? Va fi asemenea unei albii secătuite, unei mine epuizate, creierul lui va rămîne pustiu. Astăzi în literatură, vedem mulți fotografi, dar prea puțini creatori de artă adevărată. Se poate spune că trăim o perioadă de tragică secătuire a creației autentice. Nu se poate socoti scriitor omul care doar știe să scrie bine. Principalul pentru un scriitor este să cugete, să fie un gînditor. Eu unul l-aș asemui pe scriitor cu un uriaș zăcămînt de petrol, cu o mină de diamant, cu un fluviu puternic, purtător de aur. Scriitorul trebuie să fie un om de o nesecată bogăție sufletească, pe care s-o împărtășească semenilor săi cu toată dărnicia pînă la ultima suflare. Trebuie să reînviem titlul de onoare al scriitorului de altă dată : „Stăpînul cugetelor, dascăl de viață, conștiința poporului...“ Și în lumina acestui ideal trebuie să te gîndești la munca redactorului de carte.

Cu timpul, și mai ales după ce se căsătorise, Natalia parcă se depărtase de maică-sa. Nici una nici alta nu înțelegeau cum apăruse această înstrăinare. Tereza Pavlovna era supărăcioasă din fire, Nataşa o socotea însă capricioasă. Tineretul nu-și dă seama că omul cu cît îmbătrînește are mai multă nevoie de îngrijire și dragoste. Un om bătrîn se retrage în adîncul sufletului său precum zimbrul în desișul pădurii. Instinctul de autoapărare, senzația apropiatei slăbiri a forței trupului, regretul de a-ți pierde farmecul fizic iată tot atîtea motive complicate, un adevărat nod gordian la care omul nu poate rămîne indiferent. Oricît lupta Tereza Pavlovna cu bătrînețea, care începuse s-o apese, s-o împiedice în muncă, oricît își păstrase un aer tinerese și mintea nu-i slăbise, conștiința anilor

pe care-i avea, această forță hipnotică a vîrstei, o făcea să nu mai fie aceeași, îi schimbase firea. La drept vorbind, fiica ei nu o prea răsfățase cu atenția sau cu gingășia de care ar fi avut acuma mai mult decît oricînd nevoie.

„Are să înțeleagă cu timpul totul, dar va fi prea tîrziu, la data aceea n-am să mai fiu pe lumea asta", își zicea Balakova.

Răceala în relațiile cu maică-sa o făcu pe Natalia să se apropie, dimpotrivă, tot mai mult de Olimpiada Petrovna Golubocikina. Bătrîna căuta să nu vorbească altora despre supărările pricinuite de proprii ei copii, era fericită de această simpatie, și cele două femei aveau obiceiul să șadă ore de-a rîndul să-și povestească una alteia păsul.

— Ce demon și-a băgat coada în viața dumitale, ce-ți veni să-ți schimbi meseria de parcă ți-ai schimba coafura ? Ce meserie poate fi mai bună decît aceea de medic ? Un doctor e necesar tuturor și oriunde. Și dumneata, poftim, ai aruncat la coș atîția ani de studii, atîtea eforturi și te-ai apucat să citești tot felul de mîzgăliturî. Măcar să ai ce citi ! În zilele noastre tot omul visează să devină scriitor. Nici vorbă, asta înseamnă glorie, bani, un apartament bun, tot felul de avantaje, o pîine ușoară.

— Greșiți, lucrurile stau cu totul altfel, o întrerupse Natalia. Nu e deloc ușor să fii scriitor. Unui talent autentic îi revin zeci de oameni care se află în treabă să scrie. Scrie omul o carte, are succes, critica îl laudă și atunci... dă-i drumul ! Apoi scrie lucruri ce nu merg deloc, sînt respinse, și omul trăiește o adevărată tragedie, se consideră un geniu neînțeles. Începe să-și urască tovarășii de muncă, ambiția lui e rănită, îi invidiază pe ceilalți, zice că „au înghițit toată hîrtia".

— Adică cum au înghițit ? nu înțelese Olimpiada Petrovna.

— E vorba de reeditări. Dacă este o carte bună, cititorii cer să fie retipărită, iar colegii scriitorului respectiv nu sînt chiar toți mulțumiți.

— Am înțeles. Cum s-ar zice, concurență. Scriitorii sînt asemenea meșteșugarilor de altădată. Fiecare lucrează de unul singur. Am studiat eu problemele acestea la cercul de politică curentă demult, prin 1920. Și-și mai zic și firi alese scriitorii ăștia...

— Din fericire, majoritatea nu seamănă cu portretul care l-am făcut. Cu cît este talentul mai mare, mai evident,

cu atît sufletul este mai pur, dăruirea de sine mai puternică și conștiința mai profundă. Adevăratul scriitor este născut pentru creație, precum pasărea pentru zbor, parafrază Natalia un bine cunoscut aforism. Din păcate nu toată lumea știe să zboare. Există printre scriitori și oameni întîmplători, așa cum și eu am fost din întîmplare medic. Și probabil că oamenii aceștia cunosc același conflict spiritual și moral pe care l-am cunoscut și eu, mărturisi Natalia.

— Eu să fi avut în locul tău diplomă de medic, n-aș fi părăsit niciodată medicina. Niciodată. Aș fi făcut orice, aș fi luptat cu mine însămi. Știi, cum se spune în popor, și pe bărbat ajungi cu timpul să-l iubești. Ai făcut un pas necugetat din superficialitate, dar nu ești nici prima, nici singura. Cred însă că această renunțare a însemnat pentru tine un act de adevărat curaj. Iartă-mă că m-am năpustit așa asupra ta, Natașa, scumpa mea, sînt oameni care nu pot birui repulsia ce o simt în sufletul lor și se înrăiesc din an în an. Omul trebuie să-și iubească munca. Se vede că talentul tău e în altă parte...

Natalia mărturisi într-o zi Olimpiadei Petrovna că nu este mulțumită de căsnicia ei cu Ghena.

— Este un om uscat. Mă plictisesc cu el. Nici un gest de atenție, de dragoste. E adevărat că leafa mi-o dă mie toată. Dar niciodată, de pildă, nu-mi cumpără un cadou. Într-o zi, i-am spus-o de la obraz, și el, caraghiosul, s-a mai și mirat : „Cumpără-ți ce vrei tu, doar nu-ți cunosc gusturile. Uite, cum public articolul pe care-l scriu, banii ți-i dau ție, n-ai decît să-ți cumperi ce vrei". Și pe vremea cînd erai dumneata tînără tot așa era ?

Olimpiada Petrovna zîmbi :

— Dragostea nu se măsoară cu asemenea semne exterioare, dar, bineînțeles, există firească necesitate de a face o bucurie celui care ți-este drag, de a-l răsfăța, ca să zic așa. Bărbatul puternic vede întotdeauna în femeie o parte a eului său, care trebuie ajutată. În orice sentiment zace ascunsă dorința de a împlini o neîmplinire. Dragostea se caracterizează prin dăruire de sine, și chiar un zgîrcit se eliberează în fața dragostei de acest viciu și e gata să sacrifice lucrul cel mai prețios pe care-l are.

Olimpiada Petrovna își aduse aminte de viața sa de pe la 1920 și de prima sa dragoste. Chipul ei deobicei mobil căpătă mai întîi o expresie tinerească, deveni apoi trist,

aproape îndurerat și în sfîrșit se acoperi de cute adînci. Natalia știa că asemenea capacitate rară de a-și netezi pielea obrazului pentru a o strînge din nou într-o pungă de zbîrcituri o posedă clovnii. Mușchii foarte bine antrenați se supun voinței clovnului, dar în acest caz este vorba numai de antrenament. Olimpiada Petrovna însă s-ar fi zis că avea un bec care se aprindea în anumite clipe înlăuntrul ei, pentru a se stinge în altele.

— Ce să-ți spun, Natașa, anii mei tineri sînt învăluiți în romantism. Pe cîmpiile de luptă ale războiului civil, pe șantierele de construcții, la facultățile muncitorești sau la ședințe, pretutindeni eram niște romantici. Dragostea noastră se îndrepta spre cei bravi, indiferent de domeniul în care și-ar fi arătat vitejia, spre oamenii cu suflet mare, Chiar dacă umblam în haine de piele, cu cizme în picioare și cu bășmăluțe roșii pe cap, nu ne pierdeam feminitatea ; poate că eram uneori stîngace, dar farmecul nu ne lipsea. Întocmai ca în basme, ceream aleșilor noștri să treacă prin grele încercări, din care să iasă biruitori. Mult mai tîrziu mi-am dat seama că bărbații din timpul tinereții mele au fost în marea lor majoritate firi puternice, inimi tari, însuflețite de cele mai luminoase idealuri. Dar în vremurile acelea nici nu puteai fi altfel. Epoca, lupta, istoria erau cele care făceau selecția. Dacă nu corespundeai acestui etalon, trebuia să pleci, căci oricum cei din jur, înțelegîndu-ți firea, te eliminau din colectivul lor. Îți spuneau : „Du-te, frățioare, de-ți petrece vremea undeva prin coclauri, prin vreo cîrciumă de nepman, cufundă-te în mocirla filistinismului". Pe vremea aceea nimeni nu se temea de nimic, nu-și îngreuna viața cu tot felul de fleacuri, de boarfe, adică de proprietate particulară. Cum să-ți spun ? Eram copiii furtunii și adoram furtuna. Ce ani măreți au fost ! Merită să te sacrifici pentru o viață ca aceea. Se năștea un ideal nou. Cîte speranțe n-aducea cu el, cîți meteoriți nu zburau prin univers în așteptarea victoriei lui ! Of, Doamne, ce ți-i și cu bătrînețea, cu scleroza asta ! Uite, am uitat ce-am vrut să spun. Sau, mai bine zis, uite unde am ajuns tot discutînd cu tine. Așadar, ca să revin, ce să-ți spun...

Dusă pe gînduri, Olimpiada Petrovna se apucă de tricotat.

— În vremurile acelea, oamenii care căutau să se adapteze la viață, în genul lui Molcialin, treceau pur și simplu neobservați de noi ceilalți, reluă ea firul discuției.

Poate că existau în jurul nostru și oameni de felul acesta, dar știau să-și ascundă cu multă iscusință botișoarele lor de cîrtiță. Anii aceia luminau atît de puternic, atît de mare le era strălucirea, încît îți lua ochii... Am iubit prima oară pe cînd eram încă pe front. Băiatul pe care l-am îndrăgit era ceva mai mare decît mine. Un băiat oarecare. Nu se deosebea prin nimic de ceilalți. Era nu prea înalt, lat în umeri dar cam scurt de picioare, fusese cîndva potcovar, oamenii aceștia nu cresc prea înalți. După aceea a lucrat într-o uzină ca strungar. O muncă fină, o muncă frumoasă. Nu fiecare reușește să izbîndească în treaba asta. Avea un chip vesel, plin de bunătate. Cum s-a terminat războiul civil s-a înscris la facultatea muncitorească și a isprăvit-o într-un an ; era foarte capabil, toți îl invidiau. După aceea a plecat la școala militară, dar s-a întors curînd și a devenit activist de partid. Și la școală, și mai tîrziu, în muncă, alături de tovarășii săi, se arăta totdeauna și pretutindeni a fi omul cel mai necesar. Există asemenea firi. Și așa s-a făcut de ne-am întîlnit în 1923 ; lucram amîndoi la Comitetul raional de partid. Era un om grav, de o vitejie care nu cunoștea margini, dar cînd m-a cunoscut pe mine parcă s-a intimidat. Îmi aduc aminte că prima oară m-a invitat să facem o plimbare cu barca. Cînta mereu cîntece. După aceea s-a apucat de mi-a povestit *Anti-Dühring*, așa, ca să-mi fie mai pe înțeles a discutat cu mine situația internațională și după asta a tăcut. Nu știa ce să mai spună. Eu așteptam să continue, deși și mie inima mi se făcuse cît un purice. Ciudată mai este și dragostea asta, cu cît te cuprinde mai tare, cu atît pătrunde mai profund înlăuntrul tău. Un glonte ! Un adevărat glonte este dragostea. Și eu am scos prima acest glonte din sufletul lui, i-am mărturisit prima că-l iubesc. După aceea, totul a pornit ca într-un vîrtej. Nu ne mai săturam privindu-ne, nu ne mai săturam certîndu-ne, nu ne mai săturam împăcîndu-ne. Să nu te miri. Așa pățește toată lumea. Oamenii se adaptează cu greu unul altuia, ca niște mecanisme care pînă intră în rodaj scîrțîie destulă vreme. Numai că asemenea certuri mai curînd te unesc decît te despart, fac mai strînsă legătura dintre oameni. Unor asemenea certuri ar trebui să li se găsească altă denumire. Și un copac de-l altoiești suferă o operație dureroasă... Totul mergea strună, pînă cînd pe neașteptate iubitul meu a fost chemat la secția politică a armatei. Pe atunci

avea gradul de comisar de batalion. I s-a propus să plece departe, în Extremul Orient. Mie pe vremea aceea îmi plăcea liliacul, de altfel îmi place și acum. Și ce crezi că a făcut ? De toți banii pe care-i avea a cumpărat un buchet uriaș de flori, încît în ziua aceea pe Arbat n-a mai rămas în nici o florărie ramură de liliac, iar lui îi fluiera vîntul prin buzunare. Toată odăița în care dormeam la căminul facultății muncitorești a umplut-o cu liliac ; aș putea zice că înotam în liliac. Ce cuvinte dulci nu ne-am spus la despărțire, cîte scrisori — și ce scrisori ! — nu mi-a scris din depărtare. În fiecare lună pe data de 7, era data cînd mă sărutase prima oară, mi se aducea de la florăria Eliseev un buchet de flori. Iubitul meu plătise aceste buchete pentru un an înainte.

— Și mai departe ? V-ați căsătorit ? întrebă Natalia impacientată.

— Nu. N-am avut parte să ne căsătorim. Trei ani de zile n-a putut să se întoarcă acasă. N-a putut. Aici, Olimpiada Petrovna zîmbi ușor și amar. Și dacă-ți aduci aminte, Griboedov zice așa : „Să spună iubirii adio cei ce pleacă departe, pentru trei ani..."

Cu cîteva săptămîni înainte ca el să se fi întors, eu, păcătoasa de mine, m-am căsătorit cu altul. Am fost proastă, m-am supărat că de atîta timp nu mai vine. Cu celălalt am trăit mulți ani, am crescut copii și am rămas văduvă. Toate lucrurile astea pe care ți le-am povestit sînt demult uitate ; în sufletul meu parcă s-au așternut mușchi peste ele. Lucrul principal pe care am vrut să ți-l spun este următorul : dragostea este dascălul care te învață singur cum să te comporți, care face să înflorească în inima omului toți mugurii. Dar după dragoste vine lupta în viață a doi oameni ce trăiesc alături ; această epocă o cunoști tu acum cu Ghenadi. Între doi oameni sînt tot atîtea contradicții cîte sînt și în societate, numai că proporțiile lor sînt altele. Oamenii sînt diferiți, nu seamănă unul cu altul, fiecare este croit în alt chip. Cînd întemeiezi un cămin, trebuie să știi să te comporți, trebuie să cunoști tactica și strategia vieții de familie. N-are rost să fii curcă plouată, dar nici nu trebuie să te chinuiești pe tine și pe cel de lîngă tine. În orice căsnicie sînt certuri, dar ele au rolul acidului sulfuric, aurul pur îl suportă, dar aurul, precum se știe, este un metal nobil. E bine dacă viața alături de soț are să-ți fie chiar de argint sau de aramă, e rău dacă veți ajunge

la un metal de altă natură, pentru că alte metale ori ruginesc, ori se pătează.

— Toate le ştii, Olimpiada Petrovna, prin toate ai trecut. Uiţi un singur lucru, că viaţa acum este alta, nici frumuseţea de altădată nu mai este la preţ.

— Dragostea, de e adevărată, rămîne totdeauna aceeaşi. În ce priveşte noţiunea de frumos, ai dreptate. Parcă s-a răsturnat cu picioarele în sus. Te uiţi, vezi cîte o maimuţă, iar lumea zice că-i Venus din Milo a epocii noastre. Poate că pe undeva o fi luat şi premiul întîi la frumuseţe, dar după părerea mea tot urîţenie rămîne. Pe vremea tinereţii mele, oamenii compătimeau asemenea mutre caraghioase. Ziceau „săraca, vai de capul ei, uite ce urîtă e". Iară acum, lumea zice că-i frumoasă. Cînd eram tînără, şi de altfel şi acuma, aveam o gură cam mare şi făceam tot posibilul să mi-o ascund ; ba ţineam mîna la gură, ba o strîngeam pungă, ca să pară mai mică, să nu sară în ochi. Cînd am început să îmbătrînesc, numai ce aud pe una din nepoate că-mi zice : „Bunicuţă, să ştii că ai o gură modernă, ai o gură mare..." Cred că asemenea prostii o să treacă cu vremea. O să se trezească cu timpul oamenii şi o să-şi dea seama că au greşit. Frumuseţea adevărată nu este schimbătoare. S-a mai întîmplat şi altădată să îngroape nişte fanatici statuile antice, dar a venit ceasul şi Iulian Apostatul le-a dezgropat. Nu e prima oară pe pămînt cînd urîţenia e luată drept frumuseţe, numai că aşa ceva nu ţine multă vreme. Din fundul mării oamenii au scos la iveală frumuseţea, din adîncul pămîntului au adus-o la suprafaţă.

Olimpiada Petrovna nu se sfia s-o ia la rost pe Nataşa, s-o descoasă despre viaţa ei, despre firea ei. Femeia aceasta inteligentă, care trăise o viaţă lungă, avea destulă experienţă din care îi putea împărtăşi Nataşei multe lucruri folositoare.

Căci diploma de maturitate pe care o capeţi în tinereţe, cînd termini şcoala, nu este altceva decît un avans modest de încredere pe care ţi-l oferă viaţa. Din propria-i experienţă bătrîna ştia cît de lung, practic fără de sfîrşit, este procesul de formare al personalităţii umane, durînd de fapt pînă în ultima clipă a vieţii noastre.

— Ia spune-mi, cînd discuţi în contradictoriu cu cineva, chiar cu bărbatu-tău, ştii să vorbeşti în aşa fel să nu-l jigneşti ? întrebă într-o zi Olimpiada Petrovna. Şi mai

spune-mi, dar cinstit, care este limita la care se oprește propriul tău egoism ? Tu-i ceri multe lui Ghenadi, dar ești tu însăți capabilă să faci tot atîtea pentru el ?

Natalia tăcea. Își aminti că-l jignise de multe ori pe Ghenadi, că-l forțase să cedeze capriciilor ei, și în felul acesta călcase în picioare dragostea lui, refuzînd să-l înțeleagă, căutînd să-i anihileze personalitatea.

— Să lăsăm această discuție, o rugă ea pe Olimpiada Petrovna, gata să se recunoască de la început învinsă.

— Bine, dacă vrei, dar uite, să ții minte ce-ți spun. Cele mai fericite sînt familiile în care cei doi soți se iau la întrecere în a-și dărui sufletul unul altuia, familiile în care cei doi soți trăiesc viața conform acestui principiu. Dictatorii și brutele rămîn pînă la urmă de căruță. Nu există fericire fără gingășie în dragoste și fără relații civilizate în căsnicie.

Într-o zi, venind s-o vadă pe Natașa, Olimpiada Petrovna rămase înmărmurită în pragul odăii, își desfăcu brațele într-un gest de neputință și exclamă așa cum îi era obiceiul : „ia te uită, drăcia dracului" !

În afara unui divan scump, toată mobila pe care o văzuse altă dată în odaie dispăruse, iar în locul ei de jos de pe podea se înălțau rafturi cu cărți, alături vase ciudate cu ramuri golașe, puse în ele, mese și scăunele ca de copii. Două perne uriașe făceau opinie separată. Pe pereți, nici urmă de tablouri ; în schimb, prinsă în pioneze, o hartă a Europei și a Asiei și o reproducere înfățișînd o clădire în stil gotic.

— Ce-i iarmarocul ăsta ? se minună Olimpiada Petrovna. Eu, așa voinică cum sînt, nu pot să șed pe scăunelul ăsta. Și nici nu sînt turcoaică ca să mă așez cu picioarele încrucișate pe acest puf, adică pe această pernă. De altfel, mi-e și teamă s-o fac. La vîrsta mea, e o încălcare serioasă a legilor circulației, murmură ea destul de supărată. Ori de cîte ori vin la tine, văd altă ciudățenie : odată am găsit toată casa numai covoare și tot felul de vechituri, cactuși minusculi ce seamănă cu pernițele în care îmi pun eu acele, tot soiul de mileuri decolorate, tablouri de proastă calitate în rame de catifea și cît praf. Doamne, cît praf ! Într-altă zi, am găsit totul schimbat, numai linoleum, dulăpioare din placaj, din plexiglas și alte materiale ultramoderne, tot felul de lăzi de conserve, din acelea pentru piersicile aduse din Bulgaria, iar pe

perete atîrnată o tablă neagră, de clasă şi pe ea desenat ceva cu creta. Acum, poftim ! Parcă mă aflu într-o grădiniţă de copii sau poate în *Salonul nr. 6* al lui Cehov. Şi toate astea numai din dorinţa de a nu semăna cu alţii, de aici toate aerele şi pretenţiile astea. Parcă ai fi madam Kurbikova din cartea lui Miatlev ; avea pe vremuri bunicul meu o carte de asta, o carte foarte spirituală...

Natalia se simţi intimidată. Ţinea la părerea Olimpiadei Petrovna şi privind şi ea acum în jur cu ochi critic îşi dădu seama că totul este pretenţios şi mai ales totul demonstrează prostie.

— Drăcia dracului, cum ai dumneata obiceiul să zici. Ai dreptate. Mîine schimb totul, zise ea înroşindu-se.

— Bine ai face, că parcă-i la teatru ! Ţin să-ţi spun că spiritul acesta de imitaţie este manifestarea cea mai proastă a filistinismului. Săracul Ghena, probabil că a trebuit să te laude.

— Da, lui îi-a plăcut.

— Şi mai zici că nu te iubeşte destul. Este un adevărat înger coborît pe pămînt. Să suporte aşa ceva şi să tacă ! Eu în locul lui le-aş fi făcut praf pe toate ! Bine zic oamenii că ne îndreptăm spre matriarhat.

Cu trecerea anilor, cercul de interese al Olimpiadei Petrovna se lărgea. Femeia aceasta nu se mai ducea în vilegiatură prin localităţile mondene, ci, strîngînd nişte bani, prefera să plece undeva departe, prin locurile care ca şi altădată o chemaseră dar pe care nu apucase să le vadă : Kiji, Suzdal, Kostroma, Novgorod, Sverdlovsk. Le cutreiera biruind supărările pe care i le făceau inima şi picioarele.

— Numai la bătrîneţe am ajuns să cunosc libertatea adevărată. Copiii mi-s aranjaţi ; încui casa şi plec unde vreau, unde-mi doreşte inima. Tot bagajul e cu mine, avea ea obiceiul să glumească.

— Teamă mi-e, dragă Tereza, să nu te decepţionez, zise ea într-o zi Terezei Balakova, dar eu una cred că şi fericirea şi tinereţea le purtăm înlăuntrul nostru, în sufletul nostru. Misiunea ta trebuie să fie în a da la o parte rezidurile pe care le lasă în noi anii cu trecerea lor şi să ajungi pînă la această tinereţe veşnică ce se află undeva în adîncuri. Caută de-i tratează pe bătrînii tăi pornind de la adevărul ce ţi l-am spus.

Olimpiada Petrovna se împrietenise și cu Ghenadi și nimeni n-ar fi zis că între ei este o diferență de aproape patruzeci de ani.

Toată lumea se bucura cînd venea Golubocikina în vizită. Iura o iubea nu mai puțin decît pe bunică-sa, Gașa. Natalia îi cerea sfaturi, Ghena lăsa deoparte proiectele sale și era încîntat să stea de vorbă cu ea. De obicei, după ce discutau de una, de alta, treceau la cuceririle tehnice ale veacului nostru și acest subiect era pentru Olimpiada Petrovna deosebit de interesant. Femeia aceasta știa să trăiască intens și sincer preocupările și frămîntările celor din jurul său. Este o artă rară pe care o pot dobîndi numai oamenii cu inimi alese.

— Poți să fii ce-i vrea, numai tehnocrat să nu fii, altfel s-a zis cu tine, îi spuse într-o zi Olimpiada Petrovna lui Ghena, în timp ce beau ceaiul. Dragul meu, o mașină tot mașină rămîne, omul nu va reuși niciodată să se ia la întrecere cu mașinile. În schimb, sufletul și creierul îți vor fi secătuite de vlagă. Omul a dat totdeauna obiectelor adorate chipul său, dar o frînă sau un șurub nu pot deveni obiecte de adorație chiar dacă ar servi la punerea în mișcare a celui mai rapid avion. Așa că nu umbla cu nasul pe sus, nu fi îngîmfat, nu te transforma într-un mecanism, caută și păstrează în tine, ca pe un bun suprem, omenescul. Tu, Ghena, ai un suflet bun, ești un om inimos, nu te transforma într-un robot.

— N-aveți nici o grijă. Știința presupune o mișcare fără de sfîrșit, și cel care se oprește este aruncat din mers de cel ce vine în urma lui. Acum, mă aflu într-un fel de zbor continuu și la propriu și la figurat. Pe lîngă aceasta, să nu uităm că sîntem supuși unui fel de tir permanent al informației. De pildă eu, unul, îl invidiez pe Alfin. Este un fizician cu preocupări teoretice și cu toate acestea urmărește cu multă atenție ceea ce se petrece în tehnică. Căci de acum înainte fără tehnică nu mai există dezvoltare pentru multe domenii de știință. Orice s-ar zice, tehnica este o mare descoperire a veacului nostru. Cu vreo sută de ani în urmă, inginerii de la căile ferate erau socotiți o tagmă de privelegiați. Iar acum detașamentul care merge în frunte sînt fizicienii, urmașii lui Rezerford și ai lui Kurceatov, și înrîurirea pe care o au asupra programului tehnic este incontestabilă. A sosit timpul ca oamenii să se recalifice. Pe viitor, în tehnică lor le aparține rolul cel mai

important. În energetică, în crearea de materiale noi, de metode ultrarapide de transformare a materialelor, în transmiterea de informaţii, în toate aceste domenii şi multe altele pe care nici n-ai putea să le enumeri, fără tehnică nu mai poate fi vorba de o descoperire cu adevărat valoroasă.

— Nu-ţi mai pierde vremea vorbind, băiatule, totuna n-am să înţeleg această filozofie. Şi să-ţi spun drept, nu-mi place să ascult cu gura căscată aşa cum o fac acum.

— Iartă-mă, dar pentru mine la ora actuală aceste probleme sînt esenţiale.

Dezvoltarea rapidă a cunoştinţelor tehnice, caracteristică pentru veacul nostru, deschidea în faţa lui Ghenadi, ca şi a oricărui alt om de ştiinţă uriaşe perspective. Ceea ce înaintaşii lor cuceriseră pas cu pas se dezvăluia acum din plin oamenilor de ştiinţă. Barierele cădeau una după alta, Ghenadi simţea dorinţa să se scufunde tot mai mult în această vîltoare de noi noţiuni şi de noi cunoştinţe. Căuta pentru lucrările sale să afle tehnologia cea mai înaintată. Constructor şi cercetător, el nu se socotea umilit să înveţe de la alţii, de aceea vizita institutele cu profil tangent, întreprinderi de experimentare a producţiei noi. Spre deosebire de soţia sa, se îndrepta singur spre scopul propus, pe care-l cunoştea la precizie, ferm convins că drumul drept este cel mai scurt. Greutăţile care i se ridicau în faţă îi întăreau şi mai mult convingerile, nu-i scădeau cîtuşi de puţin energia, dimpotrivă, îl însufleţeau. Un om de ştiinţă caută greutăţile, pentru ca, învingîndu-le, să afle încă o verigă ce poate să-l ducă la descoperirea adevărului.

Vitali Mihailovici îşi invitase rudele în vila de la Juravli ca să-şi sărbătorească nunta de argint. După conflictul cu soţia, simţea o deosebită plăcere să arate încă o dată ce bun familist e şi să pozeze în omul calomniat în zadar. La început, Natalia refuză invitaţia, dar Ghena insistă şi o porniră amîndoi cu trenul electric. Era o zi urîtă de decembrie, zăpada se topea, apa curgea de pe acoperişuri, mirosea a fîn putred. Copacii aveau un aspect jalnic, ai fi zis că sînt bolnavi.

— La ce ne putem aştepta după această vizită la unchiul tău ? Doar la grîpă şi la dureri de cap, se văita Natalia.

— Mai bine ai face să te amuzi. Unchiul Vil o să rostească tot felul de adevăruri binecunoscute, de pildă că Oka se varsă în Volga, iar ţie n-o să-ţi pese şi ai să mănînci prăjiturile pe care le-a făcut mătuşa...

Oaspeţii fură întîmpinaţi de Elisaveta Markovna. Femeia slăbise şi pierduse încrederea în sine şi bucuria de a trăi care o făceau înainte atît de simpatică. Îmbrăţişă pe Natalia şi pe Ghena cu un gest de oarecare neîncredere, în grabă, ochii ei păreau să întrebe : „Nu-i aşa că mă disprețuiţi ?“

Cu totul nelalocul ei fu fraza cu care i se adresă Nataliei :

— După ce ai trăit cu un bărbat douăzeci şi cinci de ani, eşti legată de aceşti ani petrecuţi împreună şi nu mai ai unde să te duci.

— Dar Vitali Mihailovici a fost şi va rămîne cel mai bun prieten pe care-l aveţi, căută să spună ceva Natalia. Credeţi-mă, o ştiu...

Elisaveta Markovna păli sub stratul de pudră cu care îşi acoperise faţa şi apucînd-o pe Natalia de mînă spuse :

— Te rog foarte mult să nu mai vorbeşti pe această temă. Ceea ce nu ştim, nu există. Iar eu nu ştiu nimic. Şi aşa a fost în toţi aceşti douăzeci şi cinci de ani...

Cineva sună la poartă şi gazda alergă să-i întîmpine pe noii sosiţi.

Natalia rămase în antreu, ţinînd sfeşnicul vechi de argint pe care-l adusese în dar, cu sprîncenele încruntate, gîndindu-se că o calomnie sădind în suflet neîncrederea poate strica pentru totdeauna viaţa unui om.

Cu toate prăjiturile şi bunătăţile pe care nevasta lui Tomin ştia să le pregătească ca nimeni altul, la masă domni mult timp un fel de stînjeneală şi chiar plictiseală. Toasturile, unul mai banal decît altul, se terminau toate în acelaşi fel, cu urarea ca cei doi soţi să aibă parte şi de nunta de aur. S-a mîncat şi s-a băut mult, şi toţi deveniră greoi şi trupeşte şi sufleteşte. Tomin, spre deosebire de alte dăţi, era foarte calm, nu se mai arunca precum un neurastenic de la un oaspete la altul, cu acelaşi zîmbet în colţul buzelor sale groase şi cu aceeaşi întrebare : „Ei, ce mai ştii, ce mai e nou ?“

— Prietenii mei dragi, zise el, ridicînd o cupă de argint, vă doresc la toţi să aveţi parte de aceeaşi viaţă de familie ca a mea, de o soţie ca a mea, de argint curat,

aş zice chiar de aur, dar azi sărbătorim nunta de argint. Ne-am căsătorit în timpul războiului. Am făcut cunoştinţă într-un spital militar. Fusesem rănit lîngă Viazna, şi numai Liza m-a scos la liman. Amîndoi am plecat pe front fiind studenţi. Asemenea început de viaţă nu se uită. Ani de-a rîndul aţi avut ocazia să urmăriţi viaţa noastră. Căsnicia este asemenea unei societăţi de asigurare. Cît capital ai depus, atîta ţi se restituie. Partea mea de contribuţie este mare, dar nu regret, căci mă socotesc asigurat pe toată viaţa. Atunci cînd unii intriganţi, unii oameni ticăloşi au încercat să bage zizanie între mine şi nevastă-mea, am înţeles pentru prima oară...

— Cît sînt de periculoase femeile..., îşi întrerupse Mihail Mihailovici fratele cu o glumă.

— Nu, dragă Mişa, am învăţat o dată pentru totdeauna că un om care trăieşte în văzul tuturor, care are un post de răspundere, trebuie să fie de o sută de ori mai precaut şi mai sever cu conduita sa decît alţii. Cei cu conştiinţa curată sînt încrezători. E o prostie, pentru că tocmai atunci sîntem mai uşor de tras pe sfoară. Cînd faci lucruri nepermise eşti vigilent, eşti gata să te aperi...

— Calul bun trebuie întotdeauna strunit, nu se putu opri să nu intervină din nou Mihail Mihailovici.

— Bravo, uite unde am ajuns cu filozofia, zise Vitali Mihailovici. Adevărul este că nu trebuie să ai o secretară mai tînără de şaizeci de ani, şi dacă se poate, să fie bărbat şi nu femeie.

Treptat, atmosfera se destinse, porniră glumele. După ce terminară de mîncat, plecară să se plimbe. Cînd se lăsă amurgul, se servi ceaiul dintr-un samovar mare, de pe vremea bunicii. Turnînd din ceainicul pestriţ esenţa tare, oamenii mai în vîrstă îşi aduseră aminte de copilărie. Pe terasă era şi iarna cald, tot anul stăteau în ghivece aloe verzi, înfloreau muşcatele. Discuţia deveni apoi serioasă, ba chiar se porniră unele discuţii în contradictoriu. Deosebit de vorbăreţ după un pahar de coniac se dovedi a fi Viktor.

Elisaveta Markovna luase loc într-un fotoliu împletit din răchită. Avea un aer trist, de parcă făcea nişte bilanţuri nu tocmai vesele. Îşi privea cu o adevărată ură gospodăria bine amenajată, vila atît de frumoasă. La ce bun toate astea ? Cît timp şi cîte forţe cheltuite în zadar ! Cîte ore irosite cu bucătăria, cu lectura cărţilor de bucate, cu aler-

găturile pentru cumpărarea a încă unui rînd de perdele sau de huse ! Nu ar fi fost mai bine să se ocupe de alte lucruri mai folositoare ? N-ar fi rămas acum cu sufletul pustiu asemenea unui jucător care a pierdut la cărți.

Pe neașteptate, femeia înțelesese că tot ce făcuse în viață o făcuse de dragul lui Vitali : să-l rețină lîngă ea, să-l lege de ea. Dar oare omul acesta îi era chiar atît de necesar ? Descoperirea cea mai cumplită pe care o făcuse Elisaveta Markovna era că nu-și iubea soțul. „Aș putea zice că sîntem doar legați cu aceeași sfoară. Niciunul dintre noi nu mai are unde să se ducă, se auzi vorbind de una singură. Pentru el, însă, lucrul cel mai important este cariera, nimic altceva decît această veșnică goană după succes."

Își aminti că într-o zi îi spusese : „— Pe front, cînd îți riscai viața, ce om erai ! Așa cum ești acuma, nu mai pot să te iubesc. Mi-e și greață să mă uit la tine. Unica ta preocupare e să faci pe grozavul, să fii șef. Lingușirea subalternilor e unica plăcere a vieții tale."

„— Muncesc, aduc foloase statului, nu ca tine, îi răspunsese Vitali Mihailovici destul de aspru. Am publicat milioane de cărți, aduc statului un venit mare, iar tu debitezi tot soiul de prostii. De fapt, mă invidiezi."

„— Ție, de fapt, ți-e totuna ; să publici cărți, să vinzi mezeluri sau cine știe ce fleacuri de galanterie. Principalul este să aduci venituri statului. Dar omul nu trebuie să știe numai să muncească, omul trebuie să și iubească munca. Tu faci totul din socoteli meschine..."

„— Ia spune-mi, ai să te simți mai bine dacă n-am să mai fiu la postul meu ci un mic funcționar pe undeva ? Te afli în treabă, flecărești. Trebuie să înțelegi că nu mai trăim în anii războiului, ci în 1960. Măsura lucrurilor este astăzi alta. Tu însă ți-ai păstrat vechea ta mentalitate de soră de caritate. Așa ai rămas, o moluscă."

„— Îți mulțumesc pentru cuvintele acestea drăguțe. De altfel, la ce mă mai pot aștepta din partea ta, decît la tot felul de jigniri. Cînd sînt de față alții ești atît de mieros, încît toată lumea zice despre noi că sîntem o pereche fericită."

Asemenea certuri, după care urmau perioade lungi de tăcere înrăită, se repetau adesea. Zvonul că Vitali Mihailovici ar înșela-o a fost ca un fel de chibrit aruncat peste o grămadă de hîrtie. Acum, Elisaveta Markovna re-

greta în adîncul sufletului că totul nu fusese decît o simplă clevetire. „Preferam să fi fost mai rău, numai să fi fost altceva", își zicea ea.

Glasul lui Viktor o scoase pe Elisaveta Markovna din cercul de gînduri apăsătoare.

— Unchiule Vil, ia spune-ne nouă care sînt acum problemele la ordinea zilei în literatură, ca să folosim o expresie curentă.

Editorul se plimba pe terasă, călcînd ușor cu picioarele lui grăsuțe și scuturînd praful de pe o frunză de aloe, răspunse :

— Am dori să fie mai multe conflicte acute, dar bine înțeles în limitele utilului.

— Nu înțeleg ce spui, replică Viktor.

— Precum se știe, mai binele e dușmanul binelui. Mai binele nu are margini. Este un lucru despre care ar trebui să se scrie, rosti solemn Vitali Mihailovici.

— După părerea mea, lucrul cel mai rău este mulțumirea de sine și carierismul.

— Nu cred că trebuie să facem precizări. Principalul este să avem totdeauna în vedere tineretul nostru, răspunse pe un ton didacticist editorul. Trebuie să avem grijă de sufletul omenesc. Asta ne este misiunea.

Discuția păru să lîncezească, cînd interveni Mihail Mihailovici Tomin :

— Spune-mi, rogu-te de ce nu folosiți la legătorie materiale noi ca plasticul, țesăturile sintetice sau aliajele moi ?

— Foarte interesant ce spui ! Am să-l trimit pe responsabilul nostru cu partea grafică să te viziteze. Eu sînt acum atît de ocupat, că n-am timp să mai mă gîndesc și la asta. Trebuie să am grijă de planul pe anul ce vine, de hîrtie, de spațiile poligrafice.

Pentru a abate discuția, Vitali Mihailovici se întoarse spre Ghena și-l întrebă cu subliniată curiozitate :

— Ia spune-ne, constructore, ce mai e nou pe la voi în construcția de avioane ?

— Mi-ar fi imposibil să enumăr toate noutățile. Astăzi lucrurile se schimbă într-un ritm atît de rapid. E o adevărată revoluție în știință, în tehnologia mecanică și chimică, în biochimie...

— Nene Vil, să știi că am dat-o dracului ! Ghena ne omoară. Ai apăsat pe butonul cel mai important al creierului său și nu mai scăpăm de o conferință în care ne va

vorbi despre depășiri, despre inovațiile introduse în producție și despre alte lucruri de acest fel. Eu, una, sînt profană în toate aceste savantlîcuri, așa că te rog scutește-ne. Prefer să facem un cor și să cîntăm, rosti rugător Natalia.

Dar Vitali Mihailovici se înviorase :

— Te rog foarte mult să nu te amestecî. Ghena e un om care gîndește la nivelul cel mai înaintat al epocii noastre.

— Monopoliștii gastronomiei spirituale au deschis gura, renunțînd la teamă și la îndoieli. Atenție, atenție ! declară Viktor.

Ghenadi, poreclit cîntărețul progresului tehnic și al revoluției tehnico-științifice, era mai întotdeauna propagandist al noului și al experiențelor îndrăznețe. Se făcu ascultat cu atenție, încît pînă și Viktor nu-l mai întrerupse cu observațiile sale sceptice.

În adîncul sufletului său, Natalia se simți mîndră de soțul ei. Degeaba se temuse că va deveni un automat gînditor.

Se înnodă o discuție vie, plină de însuflețire. Cîte probleme nu s-au dezbătut. S-a vorbit și despre tendința generală insistentă și firească de a ajunge la realizări serioase în domeniul economiei naționale, încît oamenii să simtă cît mai curînd foloase de pe urma muncii lor. S-au învoit cu toții că știința e nu numai izvor de idei tehnice, dar și un permanent consumator de realizări, un consumator nerăbdător și exigent, iar tehnica, îmbogățită de idei noi, exercită la rîndul ei o înrîurire favorabilă asupra științei. Noile mecanisme inventate îi ajută pe oamenii de știință în căutările și descoperirile lor. Știința începe să se diferențieze, apar specialități mai înguste, se nasc multe specialități noi. Se lărgește aria de interferențe, de interinfluențe, verigi rămase izolate se încadrează în același lanț. Va trebui să se schimbe și sistemul de predare la școală, ca să se poată ajunge în locul unei acumulări mecanice de cunoștințe la dezvoltarea gîndirii independente a copiilor.

La un moment dat discuția se stinse. Viktor se așează lîngă Natalia și o întrebă dacă mai știe ceva de Liubașa.

— Am auzit că i-ar fi scris Serghei. Zice că n-ar mai bea, că s-ar fi lecuit și s-ar fi apucat de treabă, că muncește. Cică nu poate trăi fără ea... Dar ce-i cu tine ? Ce

te-ai schimbat așa la față ? Nu cumva ești un tînăr din neamul acela al azrilor care mor din dragoste ?

— Cum să-ți spun, încercă să glumească Balakov, zîmbind forțat. Poate că-i așa.

— Zău nu te înțeleg. Cum adică, te-ai îndrăgostit de Liubașa ? Asta-i bună ! După atîția ani ? De ce n-ai făcut-o înainte ?

— Știi să taci ? Să păstrezi un secret ?

— Ca mormîntul.

— Te rog foarte mult să nu flecărești, să nu fii ca toate muierile. Aș putea fi înțeles greșit, ar putea fi întinat un sentiment care pentru mine este sfînt.

— Țin să-ți spun că muieri sînteți mai curînd voi, bărbații. Nimeni nu flecărește mai mult decît voi în asemenea probleme.

— Bine, n-am să te contrazic.

— Am reținut ce mi-ai spus, tare mă tem însă că tocmai aici te așteaptă răzbunarea, domnule fost Don Juan.

— Ai dreptate. Liubașa n-are să mă iubească niciodată. O știu. Pentru ea eu nu exist ca bărbat. Atîția ani de zile am fost prieteni. La început, m-a socotit un băiețandru, apoi un om arid, un șoarece de bibliotecă.

— Dar tu, cum o vezi ?

— Pentru mine ea este însăși perfecțiunea. O îmbinare de inteligență și de veșnic farmec feminin, în proporții egale, deci ideale. Mi se pare că am știut dintotdeauna aceste lucruri, dar am căutat anume să mă autoînșel.

„Doamne, toți îndrăgostiții sînt la fel de proști", își zise Natalia.

Vitali Mihailovici aduse un corn de argint uriaș și toți băură din el în sănătatea tinerilor căsătoriți care își sărbătoreau nunta de argint. Discuția își pierdu firul legat și consecvența. Unii se apucară de cîntat, acompaniindu-se la ghitară. Tineretul, căruia nu-i păsa de înghesuială, se apucă să danseze în sunetele magnetofonului. Vitali Mihailovici se retrase într-un colțișor, în fața unui tort cu nucă, și se apucă să înfulece de zor. Buzele unse cu cremă îi străluceau, bucățele de nucă îi murdăriseră haina.

Mihail Mihailovici desena niște case ciudate, unele aducînd cu niște sfere, altele cu niște ciuperci, din cînd în cînd se întrerupea, aruncînd priviri pline de mîndrie spre cei doi băieți ai săi. Viktor și Ghenadi se retrăseseră într-un colț, cufundați în discuție. În ultima vreme cei doi

fraţi vitregi se împrieteniseră cu adevărat, manifestînd totală încredere unul faţă de altul, şi acest fir preţios stabilise între ei o legătură din cele mai trainice. Diferiţi unul de altul, semănau într-o anume privinţă : amîndoi căutau adevărul, amîndoi erau exigenţi şi îşi cereau sieşi şi altora cinste şi curaj în viaţă.

„Bunica Gaşa", cum îi spunea mamei lui Ghena nepoţelul ei Iura, stătea mai mult la bucătărie. Aranja din nou în farfurii tot felul de salate şi de gustări pe care ştia să le împodobească cu multă iscusinţă. Aşezate pe tăvi uriaşe, ele aduceau cu ronduri de flori, cu clădiri coborîte din Marte. Femeia trebăluia plină de elan, cu mînecile suflecate, cu un şorţ de bucătărie îmbrăcat peste rochia de catifea. Buchete de mărar, de pătrunjel, de ceapă verde, roşii aşezate grămadă, căpăţîni de varză proaspătă şi murată de culoarea sidefului, serpentine din morcovi, din sfeclă, tăiate fin, aşezate alături de bucăţi mari de friptură îţi aduceau aminte de cele mai frumoase naturi moarte ale pictorilor olandezi. Agata Tomina, o brunetă voinică, frumos pieptănată, se încadra cum nu se poate mai bine într-o pînză „de gen" din aceeaşi epocă. Pînă seara s-a servit de trei ori masa şi de fiecare dată după masă lumea era tot mai zgomotoasă. Numai Elisaveta Markovna nu putea fi înveselită. Îşi aducea mereu aminte de trecut şi prezentul i se părea tot mai anost.

— Singura bucurie e că totul trece, mărturisi ea Nataliei. Şi ziua de astăzi, şi suferinţele mele, vor trece şi ele. Dacă altădată aş fi vrut să opresc acele ceasornicului pentru a opri mersul vremii, acum îmi zic : „mai rabdă niţel, trece şi asta", şi gîndul acesta mă bucură.

CAPITOLUL XII

Jocul umbrelor

SERGHEI O AŞTEPTASE PE LIUBAŞA la intrarea în policlinică. Era agitat, avea o privire neliniştită, vicleană, aşa cum au băieţii care au săvîrşit o potlogărie. Pe neaşteptate, Serghei îi apăru în altă lumină ca pînă atunci. Era slăbit, avea chipul supt, nu puteai spune

că a îmbătrînit, dar nici frumos nu mai era. Trăsăturile feței i se ascuțiseră, cute prelungi îi apăruseră în obraji, pornind din colțul buzelor, spre tîmple.

Mergea cu capul plecat alături de fostul ei bărbat, care o implora cu glasul plin de înflăcărare să-l ierte, să-l iubească sau cel puțin să aibă milă de el. În timp ce vorbea îi arunca priviri piezișe din ochii ca de tinichea, vrînd parcă să vadă efectul spuselor sale.

— N-am nevoie de viață. Dă-o dracului ! Am încercat să renunț la ea. M-am spînzurat, dar m-au scos din laț. S-a zis cu ea, am pus cruce pe viața de pînă acum. Am terminat cu trecutul. Fără tine sînt însă un om pierdut. Hai, mai încearcă o dată, ca să nu ai mustrări de conștiință. De ce taci ? Să știi că mîine te aștept din nou. N-ai decît să mă umilești, să mă calci în picioare. Așa-mi trebuie, ticălosul de mine. Lasă-mă să mă întorc, primește-mă, nu sînt lichea, sînt om, crede-mă...

Liubașa tăcea. Părea că pe umeri i se lăsase o povară de nesuportat.

„Mor, dar nu mă mai întorc la el", hotărî ea cu amărăciune.

Abia intră în policlinică, își scoase cizmele umede și auzi telefonul sunînd.

— Tu ești, Liuba ? sînt eu, Natalia. Închipuie-ți, mi-am smuls trei fire de păr cărunt. S-a zis cu noi... Sîntem bătrîne... Drept care patruzeci și cinci de ani nu mi se mai pare o vîrstă de pensie. Îți mai aduci aminte, altădată spuneam că la patruzeci de ani, gata, s-a terminat cu viața. Ce-i cu tine ? De ce nu rîzi ?

— Nu prea-mi arde de glume.

— S-a întîmplat ceva ? La policlinică ? Ai pus vreun diagnostic greșit ? Nu cumva ești bolnavă, ai gripă ? Sau te pomenești că te-ai îndrăgostit ?

— A apărut iar Serghei !

— Fă-i vînt. Cîți alcoolici nu sînt pe lumea asta ! Fleacuri ! Am vrut să-ți povestesc un secret care te interesează.

— Am înțeles, secretul lui Polichinelle, pe care probabil că-l știe toată circumscripția sanitară de vreme ce-l știi și tu. Așa e ? S-a îndrăgostit cineva de tine ?

— Nu de mine, ci de tine.

— Nu mă interesează, nu sînt sortită să mă bucur de fericire în viaţa mea personală, sînt creată numai să dau sfaturi altora.

— Dar Viktor ?

— Viktor Balakor ? Ai înnebunit. Are probabil vreo nouă pasiune şi conform codului său moral are să ne anunţe curînd că se însoară. De altfel, Viktor şi cu mine sîntem buni prieteni.

— Prietenia este sau începutul sau sfîrşitul iubirii.

— Ce panseu ! L-ai scos cumva dintr-un vechi almanah gen *Flirtul zeilor* ?

— Adevărul este bun oricum, indiferent de ediţie.

— Lasă bancurile, mă doare capul şi parcă simt că mă încearcă şi un guturai.

— Pe vremuri, se spunea „să te ferească Dumnezeu să dai de o logodnică gutunărită".

— Îţi vine să rîzi ?

— „Nu-l mai recunosc pe Vasili Greaznov", mi se pare că aşa se cîntă în *Mireasa Ţarului*. Zău aşa, toată viaţa ne stă înainte, iar în ce-l priveşte pe Viktor, este îndrăgostit de tine, nu glumă. Numai să nu te scapi cumva. I-am făgăduit să nu suflu o vorbă, dar ţie n-am putut să nu ţi-o spun, eşti doar cea mai bună prietenă a mea.

Firile integre se despart cu greu de cei în care au avut încredere, pe care i-au iubit. Asemenea oameni nu sînt obişnuiţi să-şi schimbe simpatiile şi ataşamentul. Trecutul are o mare însemnătate pentru ei, dar după ce reuşesc să se vindece de amintiri, după ce decepţia devine definitivă, ei pleacă pentru totdeauna.

Pentru Liubaşa era limpede că nu mai putea fi vorba de o întoarcere la Serghei. Numai gîndul că ar putea să se apropie de ea, s-o mîngîie, trezea în ea repulsie, dorinţa de a fugi, de a dispare pentru totdeauna. Mai dăinuia doar mila. Socotea de datoria ei să-l ajute. Dar cum s-o facă ? Dedublarea sufletească o apăsa. Fiecare întîlnire cu Serghei însemna o lovitură, o rană la inimă. Cuvintele pe care el le rostea o indignau pe Liubaşa, i se păreau neserioase şi mai ales simţea că sînt minciuni. Un egoism animalic, meschin se afla la baza tuturor încercărilor sale de a o readuce la el. Avea nevoie de ajutor, de cineva care să-l îngrijească, de dragoste. Toate i le oferise Liubaşa altădată şi el le distrusese cu băutura. Laş, lipsit de orice apărare, căuta pe cineva care să-l apere împotriva lui

însuşi. Făcuse într-adevăr un tratament de dezalcoolizare, nu mai bea, dar ştia bine că n-o să se poată abţine mult timp, că beţia va pune din nou stăpînire pe el. Cerea Liubaşei sacrificii. În schimb el nu-i putea oferi nimic. Era un om pierdut şi cu o ultimă răbufnire de vitalitate căuta să-şi subjuge alt suflet, să-l prindă pentru a-şi regăsi sănătatea, forţele şi viaţa. Serghei era atras de bezna vieţii ca şi înainte, acum însă vroia s-o tragă şi pe Liubaşa după el. Decăzut, alcoolizat, acest tînăr altădată talentat şi plăcut devenise un om respingător, ba chiar de temut.

„Un înger decăzut devine demon", îşi zise într-o zi Liubaşa. De altfel, beţia trezeşte în om instinctele cele mai întunecate."

Uneori, avea impresia că pe chipul lui Serghei apăruse o amprentă nouă pe care nu i-o cunoştea. Timpul petrecut în închisoare îl schimbase în rău, căpătase un fel de tupeu, începu s-o ameninţe pe Liubaşa, se lăuda că ar putea face lucruri şi mai rele decît săvîrşise. În zilele lui mai bune îi era ruşine, bineînţeles...

— Du-te acasă, la ţară, unde mai ai rude, linişteşte-te, încerca să-l convingă Liubaşa.

Într-o zi, Serghei o rugă să-i împrumute nişte bani. O sumă destul de mare, aproape toată chenzina ei.

— Citesc în inima ta ca într-o carte deschisă. Îmi dau seama că mă urăşti. Plec acasă. Te rog, dă-mi bani de drum.

Liubaşa îi dădu aproape toţi banii pe care îi agonisise. Spera în schimb să nu-l mai vadă, şi aceasta îi dădea iar puteri de viaţă. Într-adevăr, trecură vreo două săptămîni fără ca Serghei să mai apară la policlinică. Nu-l mai întîlni nici pe stradă. Dar într-o bună zi se ivi din nou pe înserate. Îl găsi la intrarea în bloc, cînd ieşi după cumpărături.

Serghei băuse. Declama versuri deocheate. O apucă de mînă şi-o strînse de-i făcu o vînătaie cînd ea încercă să şi-o retragă.

— Banii ţi-i dau înapoi. Sînt un om cinstit, mai cinstit decît fraierii ăştia din jurul tău. *Good bye !* „Să nu mă chemi troică întîrziată, că nu mă grăbesc nicăieri. Poate că mîine vreun pat de spital mă va odihni pe veci."

Şi Serghei dispăru. Liubaşa se simţi cuprinsă de frică. Trecea pe podul Kutuzovski. Jos, apele negre ale rîului abia unduiau. Zăpada umedă îi lovea obrajii, lipindu-i-se

de față. Ridică ochii în sus și văzu cerul cenușiu, palid, parcă umflat, ca obrazul unui om suferind de dinți.

„Toată viața mi-e dată peste cap. Unde să mă duc ? La cine să mă plîng ? Nimeni n-are nevoie de mine. Se vede că așa mi-e scrisa."

Revenind acasă fu plăcut surprinsă să-l afle pe Maxim Ivanovici care, în așteptarea gazdelor, ședea și citea un ziar.

— Prea respectabila dumneavoastră mamă m-a pus să stau aici și să i-l păzesc pe Platoșa, iar ea a plecat valvîrtej la nu știu ce conferință. Ori despre schizofrenie, ori despre bolile cronice ale căilor respiratorii, n-am înțeles prea bine. Platoșa și cu mine ne-am distrat de minune. Dar ce-i cu dumneata ? După cîte știu, malarie nu mai există în ținuturile noastre, iar dacă este, trebuie să iei niște chinină. Încetează, te rog, să-l tot mîngîi pe înțeleptul Platoșa. Ești toată udă, nu vezi cum tremuri ?

Peste o jumătate de oră Liubașa zăcea în pat, învelită pînă la bărbie cu cojocul gros al lui Alfin, care după părerea lui deținea niște puteri de vindecare cu totul deosebite, mai abitir decît orice antibiotic. Maxim Ivanovici îi mai făcu și un ceai după o rețetă pe care o știa numai el, amestecînd trei feluri de ierburi.

— Către seară, gripa are să o ia la fugă, rușinată, și ai să te simți sănătoasă, căuta el s-o convingă pe Liubașa, fără să-și dea seama că de fapt boala ei era alta.

Maxim Ivanovici avea un talent aparte. Putea să vorbească singur ore în șir, fără să simtă nevoia unui interlocutor. Văduvia îl învățase această artă. Așa cum se întîmplă unor deținuți singurateci, vorbea de unul singur, răspunzîndu-și la eventualele replici și observații. Din punct de vedere psihic era un om absolut normal ; această deprindere și-o formase în anii lungi de singurătate. Alfin se temea de imixtiunea vreunei voințe din afară, se temea ca cineva să nu-i tulbure ceasurile de cugetare, cînd era cu totul cufundat în căutări și descoperiri științifice. Cînd ieșea în lume era totdeauna un musafir dorit, inteligent, plin de tact, care niciodată nu căuta să-și impună altuia părerea. Aceste trăsături ale firii sale avură un efect binefăcător și asupra Liubașei.

Îi povesti despre căsnicia sa nefericită, despre divorț și despre noile relații apăsătoare care apăruseră odată cu revenirea lui Serghei.

— Zici că ți-e milă de el? Să știi că mila este un vicleșug, o capcană care ascunde sentimentul de atașament sau speranța, observă Alfin. Înseamnă că omul n-a dispărut total din suflet. Se vede că undeva mai pîlpîie o flăcăruie, mai mocnește în inimă o urmă de iubire.

— Nu, nu, protestă hotărît Liubașa. Mai bine mă arunc în prăpastie. Mila nu poate fi totdeauna un camuflaj. Altfel cum mi-ar fi milă de bolnavi, de animalele părăsite, de plantele distruse fără nici un sens, de florile călcate în picioare de trecători?

— Toate sînt rezultatul unei hipersensibilități și a unei bunătăți înnăscute. Dacă într-adevăr ești înspăimîntată de acest vagabond, atunci dă-mi voie să te ajut. Lasă-mă să acționez, cu o singură condiție: să nu mă întrebi ce-am făcut.

— Mulțumesc, sînt de acord.

În ciuda faptului că părea un om detașat, cu totul în afara problemelor cotidianului, Maxim Ivanovici nu era numai un spirit practic, dar avea și o energie care acționa consecvent și susținut. Nu trecu nici o săptămînă și Serghei Ivanov încetă să-și mai urmărească fosta soție. Liubașa își recăpătă liniștea. Totodată crescu și sentimentul ei de atașament și de încredere față de Maxim Ivanovici. Mărturisirea ce i-o făcuse stabilise relații mai apropiate între ei. Alfin începu să vină aproape zilnic acasă la Broniți, căutînd societatea Liubașei. Părea mai vorbăreț, mai plin de viață, dar în același timp și mai rezervat.

Prima care observă aceste elemente noi, aproape imperceptibile în relațiile dintre fiică și prietenul său fu Vera Sergheievna.

„E prea tînăr pentru mine și prea bătrîn pentru ea, se gîndi cu tristețe Bronițkaia. Aici nu poate fi fericire."

Viktor Balakov se hotărî să procedeze la o curățenie generală a ceea ce numea el „grajdurile lui Augias": a sufletului său. Lucrul cel mai greu a fost s-o rupă cu Ghighi. Pe măsură ce se închidea în sine și se înstrăina, ea manifesta tot mai multă înflăcărare și insistență. Iubirea se conjuga cu sentimentul demnității jignite, cu dorința de a se autoafirma. Se știe că asemenea imixtiuni amare întăresc uneori — oricît s-ar părea de ciudat — sentimentul de dragoste.

În timp ce Viktor își petrecuse concediul pe Oka împreună cu familia Broniţki, Ghighi plecase într-o călătorie turistică în Bulgaria. Se întoarse de acolo veselă, bine dispusă, așa cum se întîmplă totdeauna cînd vezi o țară nouă, te bucuri de ospitalitatea unor oameni cu sufletul deschis. Ghighi era prima oară în străinătate și culegea cu nesaț, cu exaltare chiar, impresii noi. Totul în jur îi plăcea, o mira, i se părea infinit de frumos. De aceea nici nu observă cît de mult semăna litoralul bulgar cu Crimeea. Bulgarii, care vorbeau o limbă asemănătoare ca melodie cu rusa și totuși alta, oameni cu temperament mai puternic, ospitalieri, frumoși ca și peisajul țării lor o cucerire prin naivitatea lor, prin firea lor expansivă, ca de altfel a tuturor sudicilor.

Timp de cîteva zile după ce Ghighi reveni la Moscova, Viktor recurse la tot felul de pretexte pentru a amîna întîlnirea. Îi venea greu să ia hotărîrea, dar în sinea lui era ferm convins că trebuie să ajungă cît mai repede la o explicație și să înceteze vechile relații.

„Omul nu are dreptul să înșele nici pe altul, dar nici pe sine însuși", își repeta mereu Viktor.

Balakov nu știa dacă Liubașa va intra vreodată cu adevărat, trup și suflet, în viața lui, dar în cazul de față problema nu avea nici un fel de importanță. De astă dată iubea cu adevărat și-și spunea :

„Liubașa n-are decît să fie indiferentă față de mine, deci liberă în alegerea ei. Eu însă o iubesc și nu pot să mă înșel pe mine însumi. Bărbatul care ține în brațe o femeie și se gîndește la alta nu poate fi decît disprețuit. Trebuie să devin un om care să fie cît de cît respectat. Cum rămîn ani de zile singuri, fără femeie, cei care pleacă în lungi călătorii pe mări, cei care merg în expediții dincolo de cercul polar ? Omul se verifică prin credința pe care știe s-o poarte ființei iubite. Am mințit-o pe Ghighi, mi-am întinat sufletul și al meu și al ei cu acest senzualism cinic, care nu se întemeiază pe nici un fel de sentiment."

Mărturisind lui Ghighi frămîntările sale se încurcă într-o mulțime de gînduri și cuvinte. Se aștepta s-o vadă izbucnind în lacrimi, cînd colo femeia rîse.

— Caraghiosule, filozofule, îți dai tu seama ce vorbești ? Spui că mîngîierile tale m-au întinat ? Crezi că așa e ? Nu-ți rămîne decît asemenea lui Simion Stolnicul să te urci pe un stîlp și să propovăduiești ascetismul. Nu sînt

atît de învățată ca tine, dar urăsc pe fanaticii de scapeți și mă tem de ei ca de niște nebuni, ca de niște oameni pe care destinul i-a ocolit. Am impresia că și tu, bietul de tine, ți-ai pus căluțe ca să fugi de tentația trupului. Te-ai întrebat însă la ce ne e dat trupul ? Să ne aducem aminte de el numai cînd ne doare burta sau capul ? Vino-ți în fire, iubitule, cred că ești pur și simplu surmenat, sau... nu cumva există și alte cauze ? O altă femeie ? Ghighi se sperie, și sprîncenele ei mari se strînseră într-un fel de semn de întrebare nuanțat de amărăciune. Te rog să-mi spui, doar știi că te iubesc, te iubesc foarte mult, uite...

Pe neașteptate, ca un copil, desfăcu brațele larg, de parcă ar fi vrut să cuprindă cine știe ce pîine uriașă.

— Dragostea mea pentru tine este uite atîta, atît de mare, atît de adîncă, atît de profundă, începu ea să fredoneze vesel și porni să se învîrtă prin odaie ca un titirez, cu o ușurință neobișnuită pentru un trup plinuț ca al ei.

Viktor ridică din umeri și dădu să plece.

— După cîte văd, nu m-ai înțeles. Faci pe copilița, pe naiva. De fapt, ăsta e și secretul farmecului tău. Rămîi naivă mai departe, dar să știi că-ți rămîn prieten și nimic mai mult. Deocamdată nu are rost să ne mai întîlnim.

— Ce să fie asta, sacrificiu ? Chinuri ? Dar de dragul cui ?

— De dragul tău și al meu. Oare nu ți-ar fi scîrbă de mine, nu te-ai simți jignită dacă în loc să-ți rostesc numele aș rosti un altul, numele celei pe care o iubesc cu adevărat, dacă alături de tine aș visa la altcineva ? Unde ți-e mîndria de femeie, demnitatea ?

— Astea-s fantasmagorii pe care singur ți le-ai băgat în cap. Eu sînt unica ta realitate, celelalte sînt rezultatul fanteziei tale.

Vorbeau întrerupîndu-se unul pe altul. Pentru Ghighi se prăbușea fericirea imaginară, care trăia în visurile ei naive.

— N-ai dreptul să mă lași, să mă părăsești, strigă ea în cele din urmă ca o isterică. Dacă vrei, divorțez chiar acum. Sau, haide, să trăim ca frate și soră, sînt de acord și cu asta, numai să fim alături, să fim împreună. Nu pot să rămîn fără tine, iubitul meu. Sînt mulți oameni în jurul meu, dar pentru mine nu există decît tu, numai tu.

— Ai să-ți găsești pe altcineva, ești drăguță și ai suflet bun. Iartă-mă, te rog, dar nu mă forța să trăiesc cu tine. Vreau să rămîn cu totul singur.

— Iubești pe altcineva ? Dar pe cine ? Pe cine ?

— Nimeni n-are nevoie de mine. Nu sînt bun de nimic.

— Să știi că ai înnebunit !

— Dacă ar fi așa ! Nu, n-am înnebunit, dar singura mea dorință este ca de acum înainte să nu-mi fie rușine de mine însumi, într-un cuvînt, vreau să fiu consecvent și în fapte, nu numai în cuvinte. M-am săturat să tot rostesc fraze frumoase și la o adicătelea să constat că sînt un ticălos. Ne tragem pe sfoară pe noi înșine, ne trișăm, ne jucăm ca niște copii de-a baba-oarba. Ajunge. M-am plictisit. Lasă-mă să plec. Trebuie să plec !

Peste cîteva zile după această discuție Ghighi, biruindu-și îndoielile, formă un număr de telefon.

Viktor nu rostise numele femeii pe care o iubea, Ghighi însă îl ghicise lesne.

— Cum aș putea face să vă întîlnesc ? Vă rog foarte mult să mă primiți. Este un lucru necesar pentru mine. Mă cheamă Ghighi, mai bine zis Glafira, Glafira Markovna.

— Sînteți pacienta mea ? se miră Liubașa.

— Mă întrebați dacă sînt bolnavă ? Nu. Pare-se că nu. De fapt, ce să zic, poate că sînt și bolnavă. Dar nu asta contează. Vă rog foarte mult să ne întîlnim.

— Bine, Glafira Markovna. Cum facem, vin eu la dumneavoastră sau treceți dumneavoastră pe la policlinică ? Cum vă convine ?

Se întîlniră în aceeași grădiniță în fața Teatrului Mare unde se cunoscuseră întîmplător Viktor și Ghighi. Atunci fusese o zi caldă de vară. Acum ploua, ploaie rece, plictisoasă de toamnă, care le împiedica pe cele două femei să stea sub copacul care-și scutura frunzele. Intrară amîndouă în cafeneaua „Metropol".

— Cu ce aș putea să vă fiu de folos ? întrebă Liubașa, din ce în ce mai nedumerită.

— Vă rog să mi-l dați înapoi pe Viktor. Dumneavoastră vă este indiferent, și îmi dau foarte bine seama că n-aveți nevoie de el, se rugă Glafira Markovna, înghițindu-și lacrimile.

Discuția dură mult. Ghighi stătea aparent calmă, privind-o pe Liubașa, cu ochii ei buni, blînzi, plini de lacrimi. Zise pe neașteptate :

— Trebuie să vă spun totul. Niciodată nu mi-a promis nimic. Şi de fapt nu m-a iubit. Poate că dumneavoastră aţi putea fi mai fericită cu el...

— Nu, nu, vai de mine, noi sîntem prieteni încă din copilărie, dacă vreţi nici n-am să-l mai întîlnesc. Căutaţi să-l convingeţi să se întoarcă la dumneavoastră. Credeţi-mă, n-am nici un fel de vină. De altfel, Viktor a fost întotdeauna un om cam ciudat şi puţin cam romanţios.

— Doamne, numai să nu afle că v-am căutat...

— N-am să i-o spun niciodată.

— Dar să ştiţi că numai pe dumneavoastră, numai pe dumneavoastră vă iubeşte. Este un om care merită să fie fericit. Eu o ştiu. Are să-i treacă, dar sufletul lui este un suflet integru, un suflet pur. La mine însă, n-are să se mai întoarcă.

Pînă să se fi întîlnit cu Ghighi, Liubaşa fusese indiferentă faţă de Viktor. Sau cel puţin aşa i se păruse. În ultima vreme, temîndu-se de sine însuşi, mai curînd speriată, îl examina cu oarecare atenţie pe Alfin. Maxim Ivanovici emana liniştea şi calmul de care avea atîta nevoie. Om serios, aşezat, inteligent, plin de încredere în propriile forţe, avea o fire disciplinată, organizată. Dar tocmai toate aceste virtuţi incontestabile care făceau din el un om aproape perfect o înspăimîntau pe Liubaşa. Pe cînd Viktor...

Rămas singur, Viktor Balakov era fericit că nimeni şi nimic nu-l mai distrăgea de la muncă. Într-o seară, la o oră destul de tîrzie, îl chemă la telefon Maria Pavlovna.

— Eşti acasă, Viktore ?

— Unde aş putea să fiu, mamă ? Ce mai faci ?

— Fac multe. Dar cine are patruzeci de treburi, reuşeşte s-o facă şi pe-a patruzeci şi una, parcă aşa zicea Tolstoi. Sînt aleasă în două birouri, lucrez, ca şi tine, la teza de doctorat. Pe lîngă aceasta, m-am gîndit să dau cu ulei baia. Nu mai putea aştepta. Din cauza vecinilor de sus care au lăsat să curgă apa, tavanul e numai pete. Îmi pare rău că nu mi-am luat apartament la ultimul etaj ; n-aş fi fost nevoită să zugrăvesc a treia oară baia.

— Cu energia neobosită pe care o ai, maniacă după curăţenie cum eşti, într-adevăr ar fi fost cazul să te cruţi de posibilitatea unor astfel de neplăceri. Ei, dar astea-s fleacuri.

— În ultima vreme am început să-i invidiez pe ingineri, pe fizicieni. De ce te-ai apucat și tu, băiatule, de o specialitate din domeniul științelor umaniste ? Într-un veac ca cel pe care-l trăim, cînd există o suprasaturație de informații, nimeni nu se poate înhăma la căruța încărcată vîrf cu înțelepciune milenară. Oameni ca tine, ca mine, devin o excepție.

— Greșești. Ca să nu rămînă în urma progresului intelectual al societății, istoria și chiar literatura trebuie să se înarmeze cu arme moderne. Aceasta presupune o apropiere a istoriei de științele tehnice, fizice, de psihologie și de sociologie... Țin să subliniez că nu e vorba de diluarea lor, de dispariția lor, e vorba de o îmbogățire reciprocă...

— Așadar, tu crezi că atare sinteză reprezintă viitorul științelor ?

— Văd că m-ai înțeles dintr-o dată. Toate discuțiile care se poartă, de pildă, despre faptele care trebuie sau nu să fie arătate sau relatate, mi se par anacronice. De cîte ori discut despre literatură, despre formele ei, mă gîndesc fără să vreau la cuvintele lui Lev Tolstoi, care spunea, nu știu dacă îți mai aduci aminte, că odată cu scurgerea timpului, operele literare vor înceta să mai fie ficțiune. Scriitorii nu vor mai imagina nimic, vor povesti doar lucrurile cele mai importante, mai semnificative și mai interesante ce le-a fost dat să le vadă în viață. Cuvintele acestea sînt cuvinte de prooroc. Sînt convins că fără alianță, fără sprijinul altor oameni de știință nu mai poate exista nici istorie, nici literatură, nici fizică, nici arhitectură.

— Dragă băiete, ceri atît de mult oamenilor de rînd, încît simt cum mă trec fiori pe șira spinării. Eu, una, mă socotesc un om unilateral. Și cred că nici nu se poate cuprinde ceea ce prin dimensiunile sale rămîne de necuprins.

Altă discuție telefonică dintre Maria Pavlovna și Viktor :

— Ascultă-mă, hoinarule, obișnuit să călătorești de-a lungul veacurilor, îți mai aduci aminte de maică-ta ? Nici nu mai știu de mai am sau nu un fiu. Am avut oare un băiat, sau poate că n-am avut nici un fel de băiat ?

Viktor : Hai să nu ne răfuim. Te rog foarte mult, să nu te superi. Drumurile pe care le bat acum sînt : pînă

la biblioteca Lenin, la sala de lectură nr. 3, apoi la Institut, unde ştii bine că am ore de curs şi, în sfîrşit, spre bîrlogul unde-mi petrec restul orelor. Te rog foarte mult să nu-ţi faci probleme cu mine. Mănînc de prînz aproape în fiecare zi, uneori iau cina şi chiar şi micul dejun. De două ori am fost şi la cinema. E adevărat că mi-am pierdut seara, deşi pe de altă parte pot să spun că am dormit grozav la una din cele două serii. Trebuie să ştii să profiţi de orice situaţie. Iar acum să-ţi spun un lucru important, numai că trebuie să ai răbdare. Am ajuns la concluzia că un istoric, indiferent de epoca de care se ocupă, trebuie să fie alpinist, să ştie să urce pe vîrfurile cele mai inaccesibile. Trecutul trebuie privit de la înălţimea cosmosului. Numai atunci vom putea sesiza întregul relief al epocii. Obiectul pe care-l studiezi trebuie să-l contempli din ambele părţi, pe ambele feţe, aşa cum s-a întîmplat şi cu luna. Pe cînd noi uneori nu reuşim să examinăm aşa cum trebuie nici măcar o faţă a problemelor.

Maria Pavlovna : Dragul meu, văd că eşti complet stăpînit de problemele ştiinţifice. Te invidiez şi îţi doresc să continui şi mai departe tot aşa.

Viktor : Nu fac altceva decît să învăţ, învăţ să privesc, să gîndesc şi să înţeleg. Orice sămînţă poartă în sine taina viitorului rod. Sămînţa moare ca din ea să se nască rodul. De fapt, în mod obiectiv nu există moarte.

Maria Pavlovna : Dragul meu filozof, ţi-ai încărcat cam prea mult creierul cu înţelepciune şi frică mi-e să nu explodeze pînă la urmă asemenea unei ghinde răscoapte. Atunci ce ne facem ?

Viktor : Un cap ca al meu nu face nici doi bani.

Maria Pavlovna : Apropo, spune-mi cînd aş putea să citesc caietul pe care ţi l-a lăsat moştenire taică-meu, acela cu însemnările Orlovei. Tare aş vrea să mă uit peste el. Mi l-ai promis demult, te rog foarte mult să te ţii de cuvînt şi să mi-l dai.

Viktor : Dosarul este chiar acum în faţa mea. Să ştii că bunicul a fost un mare înţelept. Aş zice, un Pascal. Ia ascultă, să-ţi citesc cîteva fraze. De pildă, despre datoria scriitorului şi a cetăţeanului. Uite la ce concluzii a ajuns bunicul : „Scriitorul, istoricul şi orice alt proletar al muncii intelectuale, cum se spunea altădată, trebuie să năzuiască permanent spre acţiune. Zola, fără să stea mult pe gînduri s-a aruncat în vîltoarea existenţei cotidiene,

adică în vîltoarea luptelor. Şi a murit apărînd această viaţă de fiecare zi, viaţă scrisă cu majusculă şi nu literatura, cum scriu unii. Viaţa şi unicul ei adevăr. După cum se ştie, Byron a spus cîndva : „Cine ar sta să scrie dacă ar putea face ceva mai bun decît scrisul ?“ Această concluzie l-a şi îndemnat să plece în Grecia unde şi-a găsit sfîrşitul pe cîmpul de luptă. Luptători au fost şi Shelley, Heinrich Heine, Mickiewicz. Nici nu i-am putea enumera pe toţi ! Cîţi nu sînt, cîţi n-au fost pe lumea asta ? Un singur lucru e limpede pentru mine : năzuinţele, frămîntările spiritelor creatoare nu tind spre raiul Nirvanei, nici spre apele stătute sau spre totala detaşare de viaţă. A elibera energia raţiunii în vederea purei contemplări este echivalent cu a rupe energia atomică de materie. Asemenea acţiune n-ar duce la nici un rezultat. Trebuie „să creezi, să lupţi, să năzuieşti şi să transformi visul în realitate“, asta ca să-ţi mai citez din opiniile celui mai vîrstnic reprezentant al neamului nostru.

Maria Pavlovna : Da, bătrînul nostru era un om cu mintea iscoditoare.

După ce închise telefonul, Viktor se apucă să răsfoiască din nou dosarul pe care-l lăsase Pavel Aleksandrovici Balakov :

„După părerea mea de om bătrîn, literatura n-a cerut niciodată, iar acum cu atît mai mult nu cere jertfe din partea pontifilor săi. Nu aş putea spune că am cunoştinţe foarte vaste, totuşi nu cunosc cazuri de acestea. Literatura este ea o vrăjitoare atotputernică, dar nu are obiceiul să ceară sacrificii. Acelaşi lucru se poate spune şi despre ştiinţă. Cei ce l-au persecutat pe Galilei, pe Spinoza sau chiar călăii lui Giordano Bruno ne îndreptăţesc să afirmăm că aceste minţi geniale ale omenirii au fost victime ale ştiinţei ? Nu, dimpotrivă, au fost victime ale ignoranţei, ale întunericului, ale intoleranţei. Ştiu că aş intra într-o discuţie în contradictoriu cu foarte mulţi, dar discuţia face să se aleagă aurul de nisip. Orice discuţie este folositoare, cu condiţia să nu ducă la violenţe. După părerea mea, e un nonsens să afirmăm că există sacrificiu făcut în numele sferelor superioare ale spiritului omenesc. Arta şi ştiinţa sînt daruri divine pe care ni le oferă viaţa. Iar talentul şi roadele lui, cu alte cuvinte creaţia, sînt o fericire pentru om. Scriitorul, savantul, gînditorul, oricare ar fi domeniul lui de manifestare, nu este pus la adăpost

de supărările, de jignirile vieții. Mulți oameni de acest fel au suferit de pe urma avatarurilor vieții, dar cum ei sînt niște aleși ai soartei în virtutea însăși a acestui fapt nu li se potrivește cuvîntul de „victime". Numai eroismul și armonia lăuntrică sînt surori bune cu talentul. De aceea mi-a fost silă totdeauna de cei care susțin sus și tare nevoia de a face sacrificii în creație, de cei ce vorbesc de jertfe în muncă sau în luptă dreaptă. Generația mea, de pildă, din păcate o generație care a ieșit din arena istoriei, care se pregătește să pornească pe drumul de unde nu mai există întoarcere, a cunoscut foame, frig, suferințe, dar a luptat cu vitejie, bucurîndu-se de încercările la care a fost supusă, încercări asemănătoare uneori purificării prin foc. Mulți dintre noi au pierit, alții au învins cu un preț foarte mare în lupta deschisă și dreaptă, dar nimeni niciodată nu ne-a socotit niște victime și nici noi nu ne socoteam ca atare.

Știam să trăim și să murim ca oameni adevărați.

Ține minte deci, Viktore, acest sfat pe care ți-l dau : urmează-ți calea, asemuindu-te cu ei, cu cei mai buni, precum călătorul pe mare urmează drumul stelelor. Căci astăzi găsești pe unii care scriu o disertație ce poate interesa numai un cerc restrîns de oameni și apoi se tot vaită ce jertfe au făcut ei pentru știință, pretind un deosebit respect, privilegii, ba amenință să se mai și supere și să nu mai facă „sacrificii". Flecari, filistini ! Numai acela, dragul meu, care s-a lovit de multe ori cu capul de viață și a primit bobîrnace din partea ei știe că mulți oameni luptă pentru a birui viața, așa cum ostașul cucerește o redută. Urcă parapetul, cad jos, urcă din nou ; îmbătrînesc, devin înțelepți, și conform unor precepte morale învechite, dar democratice și de bun simț, nu se vaită că ar fi victime, nu cer cine știe ce respect și cu atît mai mult nu cer să fie compătimiți, socotind acest lucru jignitor."

Viktor reciti cu un zîmbet melancolic aceste pagini, scrise de o mînă nervoasă ; rîndurile semănau cu niște spirale, ba zburînd în sus, ba năpustindu-se în jos ca o cascadă. I se părea că aude glasul bunicului, vorbindu-i. Pînă la ultima boală, care l-a dus dealtfel în mormînt, bunicul avusese întotdeauna un glas tînăr de bariton.

Glasul omului trăiește îndelung și păstrează foarte multă vreme prospețimea și vioiciunea tinereții. Nu este

oare aceasta o dovadă a longevității firești, a faptului că moartea de obicei ne lovește prematur ?

Bunicul se dovedise a fi pînă la adînci bătrîneţe un om cu mintea pătrunzătoare şi ascuţită. Nu cunoscuse mediocritatea, nu devenise pisălog sau moralist, mintea lui nu-şi pierduse strălucirea. Ce bine ar fi dacă puterile spiritului ar genera în mod firesc puteri trupeşti. În acest caz, Pavel Balakov ar fi trăit veacuri de-a rîndul.

Lăsînd de o parte caietul, Viktor dădu drumul la radio. Cînta Klavdia Şuljenko, un cîntec trist şi molcom despre iubire, cînta aşa cum ştia numai ea să cînte, cu o anumită dezinvoltură şi siguranţă în glas, modelîndu-şi vocea caldă şi învăluitoare. Intonaţia de cameră, muzicalitatea pregnantă a cîntecului se potriveau cum nu se poate mai bine cuvintelor naive şi în acelaşi timp emoţionante în naivitatea lor. Pentru unii, acest cîntec era legat de prezent, pentru alţii de trecut. Viktor cunoştea foarte bine bucata. Ea trezi în sufletul lui amintiri, culori uitate, chipuri, evenimente de altădată. O adîncă amărăciune îi cuprinse inima. Închise în grabă aparatul şi căută să-şi strîngă laolaltă gîndurile împrăştiate.

„Nici ştiinţa în totalitatea ei, nici domeniile luate în parte nu reprezintă un scop în sine în afara societăţii, a timpului şi a oamenilor. Părerile unor indivizi mărginiţi sau trufaşi, cărora li s-a suit la cap că ar fi intelectuali şi care susţin contrariul, n-au nici o importanţă, ele sînt evident falimentare. Aceşti snobi, adică ignoranţi şi flecari, vor să înlocuiască statuia clasică a ştiinţei severe cu un idol desfigurat, abstract. Veacul al XX-lea este veacul cunoştinţelor în continuă mişcare, în continuă îmbogăţire. În afara lor nu mai pot lucra şi trăi nici scriitorii, nici istoricii, nici tehnicienii, nici fizicienii. În viitor vor prospera nu numai cei capabili de descoperiri, dar şi cei capabili să explice noul. În zilele noastre, omul care gîndeşte nu are nevoie de copii proaste după natură, nici de miorlăituri, fie şi gingaşe, nici de fraze dulcege."

Viktor se gîndi că asemenea lui Arhimede ar putea exclama „Evrika !".

„Am înţeles, cred, în sfîrşit, care este scopul vieţii mele. Şi dacă am ajuns să înţeleg, înseamnă că jumătate din treabă e ca şi făcută. Ce rău îmi pare că zeii nu mi-au dat talent literar. Cred însă că am reuşit să înţeleg ce anume cere cititorul unui scriitor : să fie un om care să

meargă în pas cu epoca, să nu fie un simplu contemplator. El vrea să afle în cărți o pătrundere adîncă a vieții, o explicație a sensului ei, văzută ca un torent unic, care să corespundă necesităților veacului nostru, veac de meditație, de analiză a relațiilor între generații, a tradițiilor transmise. Acestea ar fi după mine temeliile, izvoarele veacului al XX-lea. Generația mea declară : noi nu vrem să luminăm viața cu ajutorul unui reflector care să lunece peste înălțimi, ci, asemenea exploziei atomice sau furtunilor revoluționare, să pătrundă în hățișurile sufletului, în adîncul pămîntului, în înaltul cerului. Iată care este năzuința noastră, a celor ce luăm cu asalt planetele Marte și Venus, a celor ce pătrundem în viitor și brăzdăm cosmosul."

Într-o seară, veniră să-l vadă pe Viktor, Natalia și Ghena. Zăriseră prin perdelele de in lumină la fereastră și urcaseră pînă la el. Viktor se bucură, se apucă să facă ceai, să le pregătească ceva de mîncare. Se dovediră a fi de mare folos niște conserve trimise de Maria Pavlovna și o cutie de bomboane de ciocolată. Din vorbă în vorbă, se apucară să discute despre literatură.

— Omul, de-a lungul veacurilor, a rămas unul și același din punct de vedere fiziologic, zise Viktor. Trupul, membrele, în sfîrșit, interiorul lui este unul și același. Sîngele curge la fel și toate organele îi sînt aceleași. În schimb, gîndirea, necesitățile sale spirituale, cunoștințele sale, nivelul lor și, paralel, posibilitățile artei, ale literaturii au devenit cu totul altele ; unele au suferit transformări esențiale, în așa fel, încît au devenit de nerecunoscut. Scriitor este cel ce poate înțelege sufletul omului nou, așa cum astronomul, cu ajutorul unor telescoape din ce în ce mai puternice, poate depista stelele. Trebuie să trăim la înălțimea veacului nostru. Ce crezi, Natașa, am dreptate ?

— Absolut, sub toate aspectele, răspunse glumind Ghena, în locul nevestei sale. Istoricii au fost întotdeauna și vor rămîne niște încurcă-lume. Să nu-l asculți, Natașa. Nu pricepe o iotă în materie de literatură. Și apoi la ce-i poate servi ? Hai, băieți, să bem un ceai.

În seara aceea s-au despărțit mai rece decît altădată. După plecarea lor, Viktor se întrebă de ce o fi el oare pornit în sufletul său împotriva Nataliei și a lui Ghenadi ? Nu cumva este invidios că sînt fericiți în căsnicie, în timp ce

el continuă să fie singur şi nimeni să n-aibă nevoie de el ? Să fie de vină această stare de singurătate ?

Era a doua oară în viaţa lui Viktor cînd o femeie punea totală stăpînire pe sufletul lui. Prima fusese Dina, în cazul ei ataşamentul de care luase cunoştinţă cu întîrziere se conjugase cu senzualitatea, care îi legase. Multă vreme amintirea relaţiilor lor intime trăise parcă în toate celulele trupului lui. Pe Liubaşa, dimpotrivă, nici n-o sărutase vreodată, o ţinea minte de-a lungul anilor, copilă, adolescentă, despărţită de viaţa adevărată prin grija maică-si, prin barierele pe care le puneau cărţile şi afecţiunea trainică ce domnea în familia lor.

— Tu eşti un fel de pasăre împăiată, plină de tot felul de reprezentări luate din cărţi, avea obiceiul să-i spună Viktor Liubaşei cu oarecare condescendenţă cînd o asculta enunţîndu-şi părerile destul de depărtate de realitatea cotidiană. Ce ştii tu despre oameni, despre viaţa lor ? Nu înţeleg cum ai să trăieşti...

— Iar tu eşti un sceptic, îi răspundea Liubaşa dîndu-şi importanţă. Tu şi nu eu trăieşti într-o lume abstractă. Ai fugit în secolul al XVIII-lea al tău şi de acolo strigi întruna „lăsaţi-mă în pace !". Eşti o fantomă, un *sans-culotte*, toată făptura ta s-a redus la creier.

— Ei, dar pînă la urmă eşti o fată bună, îi spuse într-o zi Viktor. Cînd Liubaşa îl întrebă ce înseamnă această noţiune, nu prea clară, de „fată bună", el nu reuşi să-i explice.

— Cum să zic, eşti o fată cu care te simţi bine, adică aşa ca şi cînd ai fi un băiat, încercă el să iasă din încurcătură.

Şi aşa a rămas ani de-a rîndul Liubaşa „ca un băiat" pentru Viktor. Probabil că o iubea demult fără să-şi dea seama de acest lucru. Dealtfel ştie cineva cînd se naşte iubirea ? Sufletul omului e un mister şi cu atît mai mult cînd e vorba de un suflet atît de neliniştit, de frămîntat ca acela al lui Viktor Balakov. De cînd se despărţise de Ghighi, îl cuprindea tot mai des şi mai apăsător conştiinţa singurătăţii sale. Simţea din ce în ce mai mult dorinţa să hoinărească, de parcă un demon îl împingea în stradă, ba în cîteva rînduri îi trecuse chiar prin minte să se ducă la Ghighi, să-şi pună capul ce nu-şi putea găsi astîmpăr pe genunchii ei moi şi să-i povestească toate supărările şi frămîntările sale sufleteşti. Ştia că Ghighi n-are să-l

alunge, se temea însă, nu avea încredere în el însuşi, de aceea renunţa la această idee şi refuza şi invitaţiile ei insistente să treacă s-o vadă.

Viktor muncea intens la ultimul capitol al disertaţiei sale.

„Toată viaţa noastră trebuie să slujească idealului, creaţiei, ţelului ales, îşi zicea el. Orice întîlnire, orice eveniment, orice lecţie, fie şi întîmplătoare pe care ne-o dă viaţa, o carte, o discuţie, toată bogăţia de emoţii încercate, sălăşluind în fiecare suflet omenesc, totul este făcut numai pentru a stimula creaţia."

Ocupîndu-se de Franţa secolului al XVIII-lea, Viktor nu pregeta să se intereseze cu aceeaşi ardoare şi de contemporaneitate. Înălţimi de neatins se profilau în depărtări, scînteind în lumina viitorului ce va să vină. Nu cunoştea drumul ce ducea într-acolo, căci pe lume nu venise încă generaţia căreia îi era hărăzit să urce acele culmi.

Revenind la istorie, Viktor relua miturile, se gîndea la cele nouă muze, prietenele lui Apollo şi care îl însoţiseră pretutindeni pe zeul artelor şi al luminii. Una dintre ele, Urania, fusese socotită multă vreme patroana şi muza astronomiei, alta, Clio, muza istoriei. În Eposul antic grec, trăiau, jucînd în vîrtej, muzele teatrului, ale dansului, ale poeziei, ale cîntecului, vestale ale ştiinţei, păstrătoare de cunoştinţe. Viktor vedea în această alegorie confirmarea părerii sale că ştiinţa nu ar putea fi despărţită de artă, că aceleaşi surse spirituale le hrănesc deopotrivă.

Îl pasiona în chip deosebit istoria clubului „Sfîntul Iacob", cu discordiile, conflictele care-l măcinaseră din interior. Dincolo de înţelegerea greutăţilor economice şi a eşecurilor cu care avusese de luptat revoluţia burgheză cel mai mult îl preocupase pe Viktor, ca om de ştiinţă, tragedia provocată de luptele din interiorul partidului, transformînd prieteniile în ură, învrăjbind la sînge pe fraţii de altădată, ostaşi ai aceleiaşi armate. Recitise istoria revoluţiilor din trecut, reluase istoria ascensiunii şi decăderii Romei. În căutările sale era însoţit adesea de Suetoniu şi Tacit. În paginile lor afla mînia ce înfiera pe linguşitori, pe uzurpatori, pe toţi aventurierii ce duseseră revoluţia la pieire.

Şi în lucrările lui Marx găsea aceeaşi condamnare aspră a tiranilor şi a dictatorilor din trecut. Veacurile schimbă

înfățișarea pămîntului. Cel mai încet se desfășoară însă procesul de perfecționare a esenței umane. Din cînd în cînd, Viktor părăsea trecutul revenind la prezent. Progresul tehnic și științific al acestui veac era uluitor, dar oare sufletul omului a progresat și el în aceeași măsură ? Ce se întîmplă cu sufletul lui ?

Linșări de negri în Africa de Sud, deținuți greci omoriți în închisori, dezlănțuirea gangsterilor în S.U.A., nedreptățiți cu carul, asupritori, oprimarea celor săraci și slabi. Minciuni și calomnie. Războaie... războaie... războaie...

Strînsă în chingile demonice ale banului, sufocată de ambiții, predicînd robia, va reuși oare această parte a omenirii să nu-și încheie dezlănțuirea dementă printr-un război ? Carele de luptă refuză să ruginească. Armele bacteriologice amenință să se ridice din fundul oceanelor și să otrăvească omenirea. Rachetele atomice sînt departe de a fi simple jocuri de artificii ; aceste rachete năzuiesc să urce spre cer. Iar dacă vor urca...

Pe Viktor îl urmărea ca o obsesie imaginea bombei în explozie, norul cenușiu-albicios plutind ca o umbrelă deschisă pe cer...

Rațiunea lui refuza să creadă în posibilitatea unui război atomic. Era de neconceput, mai ales pentru el, ca istoric, întreruperea legăturii dintre veacuri, evenimente, generații. Moartea ființelor existente pe pămînt va însemna și dispariția amintirii strămoșilor, va distruge tot ce a fost aievea sau numai gîndit și conceput în vis, va desființa misterul și mișcarea vieții ; pînă și rămășițele pămîntene ale celor demult plecați dintre noi se vor împrăștia și ele.

Gîndurile lui Viktor erau patetice, pentru că și problemele la care cugeta priveau destinul pămîntului, amenințat de cel mai cumplit dintre cataclisme.

„Cîți oameni miopi există. Unii își fac o misiune din a îndemna la apărarea pădurilor și a animalelor, a stepelor și a apelor. Dar ce contează aceasta pe lîngă cumplita amenințare a întregii existențe pe pămînt ? Poate că ni se apropie sorocul ? Dușmanul omenirii nu doarme. Fiți gata cu toții să apărați viața. Veacul al XX-lea, cel plin de milă și de dărnicie, este și veacul primejdiilor, al uneltirilor, a intrigilor. Lupta dintre bine și rău nu are sfîrșit. Prezentul adesea ni se pare mai cumplit decît trecutul. Ne îngrozim la gîndul că la Paris au fost ghilotinați aproape patruzeci de mii de oameni, dar la Buchenwald este în-

mormîntată cenușa a sute de mii de morți. Înspăimîntătoare sînt cifrele acestei statistici comparative alcătuite de sociologi și istorici..."

Veacurile trecute nu erau cîtuși de puțin un refugiu pentru Viktor, un adăpost liniștit și plăcut. Teza lui de doctorat era pe terminate. Faptele, cu logica lor de fier, făcuseră să dispară diferențele de epocă, înlăturaseră straturile suprapuse și apropiaseră trecutul de prezent. Viktor se simțea urmărit, obsedat de amintirea ghilotinei în așa măsură, încît uneori se surprindea gîndindu-se că ar fi și el întemnițat, amenințat cu torturile sau chiar urcat în căruța călăului Samson. Doar puțin mai lipsea ca să fie executat... În jurul lui cădeau capetele unul după altul. Robespierre și partizanii lui priveau cu indiferență. Cînd nu mai rămîn speranțe, nu mai există nici teamă. Teama, uneori, este ultima manifestare a vieții.

Mulțimea urla fioroasă în jurul postamentului, cu aceeași ură și furie cu care altădată, în alt veac, flăcările se încolăceau în jurul rugurilor Inchiziției. Aceiași vrăjmași ai binelui și hulitori ai noului, firi sălbatice, degenerate, oameni lipsiți de suflet, urmași ai inchizitorilor și precursori ai fasciștilor, creații ale urii și ignoranței... Din păcate, în fiecare veac, Viktor descoperea aceleași chipuri cumplite, auzea strigîndu-se aceleași cuvinte de dispreț, de ură. Asemenea indivizi se opuseseră întotdeauna ideilor generoase, și au fost cazuri cînd au ajuns să domine, să conducă. Înăbușiseră precum neghina și buruienile vlăstarele tinere ale cerealelor prețioase. Se așterneau umbră deasă pe pămînt, împiedicînd lumina razelor dătătoare de viață ale soarelui. Aceste brute săvîrșeau crime, răspîndeau vicii, patimi oarbe. Nu era greu să explici condițiile în care prosperaseră. Dar explicația aflată nu ușura sufletul lui Viktor. El nu-și pierdea încrederea în viață numai pentru că avea convingerea fermă că în viitor asemenea indivizi vor dispare pentru totdeauna. Era totuși o mîngîiere relativă... Oare viitorul acesta, el, Viktor, va ajunge să-l vadă ? Singura preocupare a sa era destinul celui căruia îi atribuia înaltul titlu de om. Ce se va întîmpla cu el ? Ar fi dorit să vadă omenirea atingînd desăvîrșirea și dreptatea absolută.

Mai rămăsese o lună și ceva pînă la susținerea tezei de doctorat. Viktor continua să lucreze la institut, dar fără

încordarea de altădată. Îi era tot mai dor de Liubaşa. Într-o zi o zărise pe stradă, voise s-o oprească să stea de vorbă cu ea, renunţă însă, îşi dădu seama că zîmbetul vesel ce-i lumina chipul nu i se adresa nici lui, nici cerului senin al acelei zile geroase, ci lui Maxim Ivanovici, care o însoţea. Cei doi discutau cu atîta înflăcărare, încît nici nu observau trecătorii. Viktor coti pe o străduţă laterală.

„Te pomeneşti că se vor căsători, îşi zise el gelos, văzîndu-i atît de preocupaţi unul de celălalt. Apoi o să vină copiii, şi am să-l văd pe Maxim Ivanovici cărînd portocale în plasă. Bine mi-ar părea, aşa-i trebuie, prea face pe grozavul cu pasiunea lui pentru fizică. Pasiune pentru ştiinţă pînă cînd întîlneşte o fată drăguţă. Dar de ce mă mir, doar e vorba de Liubaşa. Şi mi-este dragă şi aş putea spune chiar necesară." Viktor grăbi pasul.

Demult nu i se mai întîmplase să se intimideze în faţa unei femei. Deobicei era degajat, familiar, uneori chiar arogant cu femeile. Din clipa cînd o îndrăgi pe Liubaşa se simţea cuprins de timiditate, îşi pierdu stăpînirea de sine şi, în loc s-o caute, s-o întîlnească, o evita. Liubaşa nu stîrnea în el acea atracţie senzuală pură, cum i se întîmplase în alte împrejurări. Cînd o vedea alături nici nu se gîndea la ea, dimpotrivă, trăia într-o sferă de sentimente abstracte, pe care altă dată nu le cunoscuse, simţea un fel de împăcare, de odihnă sufletească, de gingăşie.

„Nu vreau nimic, aş dori să te ştiu mereu alături de mine, să te simt alături", îi venea să-i spună.

Neîncrederea în sine, timiditatea creşteau pe zi ce trecea. Îşi zicea că Liubaşa probabil îl dispreţuieşte cunoscîndu-i mulţimea de aventuri anterioare. Făcuse greşeala să-i mărturisească prea multe lucruri, pe care de obicei nu le povesteşti unei femei.

Chinuit de îndoieli, Viktor telefonă într-o zi maică-si :

— Îmi pare rău că epoca epistolelor s-a cufundat pentru totdeauna în neant. Diligenţele cu cai, lampa cu petrol şi menuetul au rămas doar pe scenele teatrelor. Poate că numai cei care trăiesc în Antarctica mai cunosc plăcerea şi farmecul scrisorilor. Curînd şi telegramele telefonate vor deveni anacronice. Video-telefonul este modalitatea de comunicare pentru viitorul apropiat. Eşti de acord, mamă ?

Maria Pavlovna : La ce bun un preambul atît de lung ?

Spune-mi ce ai de spus. Mă grăbesc. Mă duc la un congres internațional. Nu-mi văd capul de atîtea treburi.

Viktor : Bineînțeles, n-am să-ți spun o noutate dacă am să-ți mărturisesc că m-am îndrăgostit. Pare-mi-se de astă dată pentru totdeauna. Cum se spune, ori ea, ori nici una.

Maria Pavlovna : Nu-mi rămîne decît să mă minunez. Așa ceva n-a mai fost niciclnd. Și ar trebui să adaug că ești un mare conspirator. Dar cine e persoana ?

Viktor : Nu pot să-ți spun așa pe negîndite, fără o pregătire prealabilă. Trăiesc ca în transă...

Maria Pavlovna : Te rog, fii mai ponderat, mai calm. Lasă cuvintele solemne și expresiile incendiare... Cînd mi-ai spus prima oară că te-ai îndrăgostit, te-am crezut ; a doua oară, m-am îndoit ; dacă mai spui o dată, și mai și juri pe deasupra, am să te iau peste picior...

Viktor : E vorba de Liubașa.

Maria Pavlovna : Liubașa ? Dar sînteți prieteni de un car de ani. Și mai zice lumea că nu există destin. Știi, pe vremuri se spunea „fiecare mireasă se naște pentru mirele ei". Și de ce ai așteptat atîta ? La ce bun s-a măritat cu un bețiv și a suferit atîta ? Nu mai înțeleg nimic.

Viktor : Parcă aș putea să-ți explic ce s-a petrecut cu mine ? Am impresia însă că nu ești mulțumită de alegerea mea. Așa că pot să-ți spun, ca să te liniștești, că Liubașa nici nu vrea să se uite la mine. E îndrăgostită de Maxim Ivanovici Alfin.

Maria Pavlovna : Dragul meu, mă faci să rîd. Alfin este un fanatic devotat tuturor felurilor de sunete : infra, ultra și altele. Nu poate fi o pereche potrivită pentru ea. E un bărbat mult prea în vîrstă. Știi povestea cu împăratul David... În orice caz, nu-i doresc Liubașei să se mărite cu Alfin. E mai bine să te ia pe tine, deși, la drept vorbind, nici tu nu ești cine știe ce comoară. Cum zice Pelagheia, „Mama pisicilor", ai „haractir", dar ești cam sucit. Eu aș mai adăuga că ai și o fire despotică.

Viktor : Ți-a crescut cumva colesterolul, mamă ? Socotește și tu cîte lucruri neplăcute mi-ai turnat în numai două minute !

Maria Pavlovna : Dacă ți le-am spus, Viktor, e pentru că te iubesc. Dar nu e treaba mea de mamă să-ți aleg mireasa. Tu va trebui să trăiești cu ea, nu eu... Ce te rog, însă, deocamdată, e să lași de o parte sentimentele și să-ți

susţii teza. E un lucru mult mai important decît problemele matrimoniale. . . .

Medicul este întotdeauna, în mod inevitabil, străjerul vieţii şi al morţii. Cu această din urmă funcţie ce i-o impunea meseria, Liubaşa se împăca foarte greu. Lupta împotriva ei cu aceeaşi ură cu care ostaşul înfruntă pe cîmpul de luptă duşmanul. Şi cu cît încercările şi amărăciunile personale sporeau, cu atît mai larg se deschidea inima ei în faţa nefericirii altora. Aşa se comportă totdeauna firile puternice, ieşite din comun. Pe măsură ce se maturiza, Liubaşa era mai bună, căuta tot mai mult să trăiască pentru alţii. Era oare aceasta o manifestare a puterii ei lăuntrice crescînde sau, dimpotrivă, a slăbiciunii ei sufleteşti ? Cei din jur apreciau în chip diferit această bunătate. Oricum, Liubaşa dăruia mult timp şi multă răbdare bolnavilor săi. Aşa-i era firea, nu cunoştea abateri de la ţelul propus.

Într-o zi, pe înserate, revenind de pe teren, foarte obosită, fu oprită la intrarea în policlinică ; cineva o apucă de mînecă şi strigînd cu glas răguşit : „Mai repede, doctore, mai repede", o trase spre casa învecinată.

Olga Ivanovna Kostiţîna era într-o stare gravă. Multe ceasuri petrecu Liubaşa la căpătîiul acestei femei bătrîne ce aducea la chip cu o icoană bizantină, afumată de vremuri. Abia peste cîteva zile, după mari eforturi, scînteie o lumină sub sprîncenele încărunţite în ochii negri ai bolnavei iar buzele strîmbate de un rictus dureros schiţară un zîmbet. Bunătatea Liubaşei aprinsese flăcăruia abia pîlpîindă.

Olga Ivanovna Kostiţîna părea mult mai bătrînă decît cei şaizeci de ani şi ceva pe care îi avea. Viaţa trecuse ca un tăvălug peste fiinţa aceasta firavă, bolile îi încercaseră care mai de care trupul şubred. De fiecare dată, spiritul biruise şi îşi supusese trupul. Cu cît privea mai des chipul ascetic, brăzdat de cute al Olgăi Ivanovna, cu atît mai interesantă i se părea figura acestei femei.

„Frumuseţea este o noţiune variabilă, nu i se pot aplica etaloane unice, odată pentru totdeauna fixate. Şi apoi adeseori frumosul nu ni se dezvăluie dintr-odată", îşi zise Liubaşa.

Într-o zi, din vorbă în vorbă, ajunse s-o întrebe Olga Ivanovna despre viaţa ei din trecut, şi aceasta îi povesti o istorie ce părea fantastică la prima vedere.

— În tinereţea mea am fost scurtă vreme nevasta unui negustor bogat din Saigon. Vi se pare ciudat ? Nu ? Vă miraţi, aşa-i ? Vă rog să mă înţelegeţi şi, poate, să mă şi iertaţi. Soarta este uneori asemenea unui bilet de loterie. Tatăl meu, ofiţer în armata albă, s-a refugiat după înfrîngerea lui Kolceac cu întreaga familie la Saigon. Curînd după aceea mama mea a murit. Viaţa ne-a condamnat la nefericiri, exil şi ruşine. Toate astea au rămas departe în urmă, totuşi mi-e greu să-mi aduc aminte de ele, mă doare sufletul... Dumneata, tovarăşă doctor, nici nu-ţi poţi imagina ce era Saigonul pe vremea aceea. Un fel de Sodomă şi Gomoră ale zilelor noastre. Nici nu ştiu cum de n-am decăzut şi eu cu totul, cum s-a întîmplat cu multe fete emigrante de aceeaşi vîrstă cu mine. Negustorul şi-a luat curînd o altă nevastă şi pe mine m-a dat afară în stradă. Ar fi putut dealtfel să mă vîndă unui bordel ! Doamne, numai cînd mă gîndesc, mă trec fiorii... Trebuie să vă mărturisesc, continuă Olga Ivanovna, că am recurs la ajutorul altui negustor, francez de astădată, şi am ajuns în cele din urmă în Franţa, unde am intrat ca muncitoare la o fabrică de textile din Lyon. Nu, nu decăzusem cu desăvîrşire. În ciuda sărăciei, a suferinţelor, am reuşit totuşi să revin la viaţa normală, să-mi recapăt cu timpul demnitatea omenească. Dorul de patrie creştea, îmi rodea inima. În timpul războiului am avut fericirea să cunosc cîţiva oameni din Rezistenţa franceză, printre care erau şi unii ruşi, crescuţi şi ei departe de Rusia. Multe lucruri am înţeles atunci, şi viaţa pe meleagurile străine a devenit de nesuportat. M-a ajutat Dumnezeu de m-am întors acasă. Acum, uneori nici nu-mi vine să cred că viaţa aceea de scursură a societăţii a fost a mea. Eram deja o femeie bătrînă cînd am ajuns la Moscova. Sînt nespus de fericită că am apucat s-o văd. Dacă ai şti cît iubesc viaţa pentru acest miracol cu care m-a dăruit. Acum, că sînt pe patul de moarte, nu mă plîng. Şi chinul înseamnă viaţă, iar moartea, de fapt, nici nu înseamnă suferinţă. Moartea înseamnă neant, nimic. De ce m-aş plînge în definitiv ? Nici nu visam vreodată să stau la Moscova, să ajung aici, pe pămîntul ţării mele...

Liubaşa căuta s-o descoasă cît mai mult pe Kostiţîna despre anii tinereţii, despre Vietnam. Ţinutul acesta străvechi şi îndepărtat o atrăgea demult ; tare ar mai fi dorit să-l cunoască şi să-l vadă. Povestirile Kostiţînei întăriră

acest sentiment. Pînă în ultima clipă, Liubașa făcuse eforturi disperate s-o salveze pe Olga Ivanovna. Tot ea a fost cea care i-a închis ochii înlăcrimați. Liubașa își zicea că bătrîna nici nu bănuie cît de aproape îi e sfîrșitul, deși aducea mereu vorba de moarte.

— Pare să nu-și facă griji, ba chiar construiește castele în Spania, pe nisip mișcător, povesti într-o zi Liubașa mamei sale. Se vede că otrava cancerului se asemuie tuberculozei, trezind în sufletul bolnavilor un fel de elixir al speranței. Fiecare nădăjduiește să fie unul din acele cazuri rarissime care biruie boala și se însănătoșește.

Cînd Olga Ivanovna muri, Liubașa găsi scrise cîteva rînduri pe carnetul ei de rețete : „Mi-au mai rămas doar cîteva zile, poate doar cîteva ore. Se apropie inevitabilul. Moarte, te salut, căci tu aduci egalitate tuturor ființelor pe pămînt. Ierburile, plantele, copacii, animalele și oamenii, toți sîntem copii ai vieții și ai morții. Nu, nu mi-e frică. Și așa destinul mi-a dat o păsuire. Și ce fericire este să mor pe pămîntul patriei tale..."

Curînd după moartea bătrînei, Liubașa dădu întîmplător într-o revistă străină peste un articol închinat orașului Saigon, și după ce-l parcurse înțelese că nimic nu se schimbase în viața femeilor din Vietnam, deși trecuseră cîteva decenii.

„În Vietnamul de Sud, comerțul cu fete destinate armatei de ocupație este o chestiune perfect legală. După cum ne-a comunicat un american, cu 25 de cenți la Saigon poți cumpăra o cărticică ce indică adresele birourilor care furnizează fete pe un termen de la o săptămînă la o lună, de asemenea și adresele barurilor, ale caselor și ale hotelurilor unde un soldat poate petrece cîteva ceasuri într-o companie plăcută"...

John Mac Criman, autorul cărții intitulate *Crimele noastre acolo,* scria că la începutul lui 1969 poliția saigoneză avea înregistrate oficial 34 000 de fete, în vîrstă de 12 ani și mai mari. În oraș existau peste două sute de agenți care se ocupau cu furnizarea mărfii în provincie. Comerțul de carne vie recurge uneori la violență, alteori, fetele care opun rezistență sînt internate în lagăr ca fiind „suspecte".

CAPITOLUL XIII

Şcoala raţiunii

MESERIA DE MEDIC DE POLICLINICĂ îţi dă posibilitatea să afli aspecte neaşteptate, mereu noi ale vieţii. Liubaşa era totdeauna curioasă să cunoască atmosfera ce domnea în familiile pacienţilor săi. Unele familii erau întemeiate pe o dragoste sinceră, adevărată, cum şi-ar fi dorit şi ea. Liubaşa asemăna o familie fericită cu o cetate de pe zidurile căreia puteai privi pînă departe, o temelie trainică, un mediu care stimulează forţele creatoare ale omului, îl ajută să muncească mai bine, cu mai mult spor.

Urcînd fără încetare scările, controlînd fişierul policlinicii, cartotecile pe care figurau nume de oameni necunoscuţi, Liubaşa avea impresia că scoate bilete de loterie : Ce lume i se va deschide în apartamentul anonim însemnat cu un număr pe uşă ?..

În momentul în care intra în casa unui bolnav pe care nu-l cunoştea, Liubaşa avea senzaţia că intră într-un univers nou, într-o lume nouă, cu problemele şi preocupările ei. Se bucura să dea peste oameni buni, peste oameni simpli, dar cu suflet ales. Uneori se întîmpla să întîlnească perechi care făcuseră împreună războiul, fuseseră împreună pe front. O impresionase în mod deosebit o familie. Nevasta îşi pierduse pe front ambele picioare, dar niciodată nu se simţise infirmă ; nu numai că se mişca cu ajutorul protezelor, devenise inginer chimist şi muncea, dar mai ales pentru că în viaţa ei cunoscuse marea bucurie a dragostei, cunoscuse comunicarea neobişnuită a două suflete care se contopesc în unul singur, şi aceasta, asemenea unui talisman, o apărase de orice fel de încercări şi suferinţe. Altădată, Liubaşa ascultase mărturisirea unei bătrîne care dusese împreună cu soţul ei o viaţă lungă de patruzeci de ani.

— Îi sînt adînc recunoscătoare bătrînului meu. Cînd m-a dus la Oficiul stării civile a zis, aşa, ca din întîmplare : „Cu fiecare an ce va trece, draga mea, vom fi din ce în ce mai fericiţi unul cu altul". Şi, într-adevăr, nu m-a minţit. aşa a fost şi continuă să fie în fiecare zi.

Liubaşa avusese ocazia să vadă tot felul de familii. Unele în care clocoteau meschinăria, zgîrcenia, ura, răutatea,

chiar răzbunarea. Uneori certurile începeau la căpătîiul omului care abia închisese ochii din cauza unei moșteniri care nici măcar nu merita atenție. Oamenii se băteau, se certau, scotoceau prin sertare, căutau carnetele de economii, se înjurau unii pe alții și pe cel care murise...

Asemenea familii îi provocau o adevărată repulsie. În schimb, în alte cazuri, întîlnea oameni, chiar străini între ei, care erau în stare de orice sacrificii ca să se ajute unii pe alții. Putea fi și altfel : unul și același om se dovedea lacom într-o situație, în alta renunța la tot fără să stea pe gînduri. Liubașa ajungea tot mai mult la concluzia că nu trebuie nici să-i condamni pe oameni, nici să le pui tot felul de etichete.

„Ajunge oare o viață de om ca să-i poți înțelege sensul ? se întreba ea adesea și-și răspundea timid : Nu, e prea puțin."

Într-o zi, Tereza Pavlovna Balakova, care căzuse bolnavă la pat, o rugă să treacă s-o vadă.

Mama Nataliei, precum știm, profesor de gerontologie, era demult o bună amică a familiei Bronițki. Femeie cu suflet, înclinată spre visare, încercată în viață, Tereza era mult mai simpatică Liubașei decît mama lui Viktor, care nu admitea alte opinii decît ale sale și avea în orice problemă un răspuns gata pregătit.

— Te miri că n-am invitat-o pe fie-mea să mă vadă, ci pe tine, Liubov ? Îmi trebuie un medic cu experiență, un practician. Sînt convinsă că ești medicul de care am nevoie.

— Vai de mine, Tereza Pavlovna, ar fi mult mai bine să chemați un profesor, o somitate, cum sînteți și dumneavoastră. Pe cînd eu... M-aș mulțumi să fiu la înălțimea sfatului pe care-l dădea bătrînul pediatru Troițki : „Cînd te duci la un bolnav caută să nu-i faci vreun rău".

— Socotesc punctul tău de plecare just. Dar modestia nu este totdeauna o calitate pentru medic. Ar fi cazul să te arăți mai îndrăzneață, mai încrezătoare în forțele tale. Ai cunoștințe bogate, o practică vastă. Nu te-ai gîndit să te specializezi în continuare ? Știința nu admite ca omul să se oprească din mersul său. Cînd stai locului, înseamnă de fapt că dai înapoi. Ia aminte la ce-ți spun eu !

Balakova se simțea bolnavă mai demult, dar lupta cu încăpățînare cu ea însăși și mai ales căuta să-și ascundă starea celor din jur. Firea ei nu suporta mila altora, socotind-o jignitoare sau, și mai rău, o cerșetorie.

— „Am trecut eu prin lucruri mai grele", repeta ea mereu, examinînd o nouă revistă de terapie şi căutînd să afle acolo simptomele care să corespundă bolii sale.

Evita medicamentele necunoscute, prefera să se trateze cu diferite ierburi, recurgea la gimnastică, la tot felul de frecţii. Dar de simţit nu se simţea mai bine.

— Te rog să-mi făgăduieşti, Liubaşa, că n-ai să poveşteşti nimănui discuţia noastră, zise Tereza Pavlovna. Pentru toţi sînt sănătoasă şi noi două o să reuşim pînă la urmă să punem un diagnostic. Am să fac analiza sîngelui şi celelalte conform indicaţiilor tale.

— Poate că ar trebui să-i spun Nataliei sau Mariei Pavlovna ?

— Mai ales lor să nu le spui nimic, se alarmă Balakova.

Tereza Pavlovna se simţea deosebit de rău în timpul nopţilor de insomnie. Încercînd să-şi biruie suferinţa, lucra mai departe la tratatul de gerontologie care însuma cercetările ei de ani de zile. Gîndurile nu i se supuneau însă, zburau, lăsînd baltă tabelele statistice, anamnezele longevivilor, concluziile privitoare la modificările care apar cu vîrsta la organele interne ale omului. În nopţile acestea Tereza Pavlovna se gîndea mai mult ca oricînd la viitor. Ar fi vrut să trăiască sute de ani, să cutreiere noile oraşe, care vor fi tot atît de neobişnuite şi de fantastice cum ar părea Noul Arbat pentru un contemporan al lui Dimitrie Uzurpatorul.

„Concepţiile omului se schimbă cu timpul, îşi zicea ea. Nici Flammarion, nici Jules Verne, nici Wells nu au fost capabili să depăşească anumite limite ale epocii lor. Fiecare secol îşi are tipul său de om. Timpul îşi accelerează mersul, iar rînduielile de pe pămînt sînt pline de surprize. Numai evoluţia omului, a personalităţii sale este chinuitor de complexă şi de înceată."

Dacă gerontologia ar putea să desfiinţeze orice taine, orice termene şi să dea oamenilor nu zeci, ci sute de ani amînare ! Dar toate acestea sînt numai iluzii ! Uneori voinţa Terezei ceda. „Are oare rost să lupţi cu bătrîneţea, să încerci să lichidezi forţa ei distrugătoare dacă pînă la urmă e vorba de o amînare doar de cîţiva ani ? E adevărat că timpul aleargă acum în ritmul energiei atomice şi multe lucruri se pot face în cîteva clipe cu ajutorul maşinilor noi ultramoderne şi a ciberneticii. Termenele sînt neaştep-

tate, concepțiile — noi și neobișnuite distanțele. Deci : să trăim, să trăim cît mai mult !"

Dar dorința acută nu făcea să dispară boala, și gîndurile nu aflau liniște. Cît de neputincioși sînt oamenii în diagnosticuri, cît de puține lucruri cunosc ei despre propriul lor trup, deși stăpînesc atîtea mistere ale pămîntului și dețin cheia tainelor universului. Poate că vasele circulatorii sau mușchii inimii sînt gata să-și înceteze activitatea sau cancerul a și pus stăpînire pe noi și începe să roadă unul sau altul dintre organele noastre, iar noi nu simțim nimic, rămînem surzi și orbi în fața primejdiei ce ne amenință. Este un mijloc de apărare sau o trădare a naturii ? Uneori, o speranță chiar iluzorie îți ușurează existența. Smerenia și voința sînt într-o anumită măsură rude bune. Dar la ce-ți folosește viața dacă nu lupți pentru triumful ei final ?

De cum venea dimineața, Tereza Pavlovna căuta să zîmbească, ascunzîndu-și astfel durerea, se îmbrăca cu grijă, se pieptăna și pornea la clinică, pentru „a acționa", cum zicea dînsa, și în felul acesta a se simți vie și în puteri.

Cînd vedea că nu mai poate, că se sufocă, se închidea în cabinetul ei, deschidea fereastra, se bucura să simtă adierea vîntului, bea cîteva picături de valeriană și o buruiană pe care o avea pusă la macerat, se culca pe divan, închidea ochii și căuta să se convingă că se simte mai bine. Descărcări electrice îi furnicau prin degetele de la picioare și de la mîini, după cîteva clipe de odihnă respirația revenea.

Cu anii, Tereza devenise tot mai binevoitoare, mai tolerantă față de fata ei și în general față de tineri.

„De ce ne iubim cu atîta dragoste, cu atîta devotament mamele ?" își punea ea această întrebare. „Numai gîndul că putem rămîne orfani, că ele pot pleca de lîngă noi, aduce în ochii noștri lacrimi amare. Dar uite, eu sînt mamă, și între mine și fiica mea nu există legătura sufletească așteptată. Și nu e numai cazul meu. De ce oare ? Pentru că situația femeii s-a schimbat ? Multe mame nu mai sînt copleșite exclusiv de grijile de familie, ele se dăruiesc în egală măsură treburilor obștești. Viața de

familie nu mai poartă aureola romantică de altădată. Copilăria s-a scurtat şi se desfăşoară adeseori în afara casei părinteşti. Măreţia sufletului de mamă rămîne adeseori necunoscută şi neapreciată de copii. Însuşi caracterul sacru pe care-l avea cuvîntul «mamă» începe să păleasca în strălucirea sa."

Balakova dorea să moară muncind, să moară ca un stejar, în picioare, plimbîndu-se prin cîmpie sau prin pădure, aşa ca ultima ei privire să cuprindă ramurile copacilor şi cîţiva nori trecători de pe cer. „Nu vreau să fiu o povară pentru oameni, pentru Natalia."

Înstrăinarea Natașei o apăsa din ce în ce mai mult pe Tereza Pavlovna. Cînd o chemase pe Liubaşa, spera să afle cîte ceva şi despre viaţa Nataliei. Dar cele două prietene se deosebeau foarte mult una de alta.

Liubaşa îşi iubea mama cu devotament nemărginit, căuta în fel şi chip să-i poarte de grijă, s-o ocrotească, s-o înconjoare de gingăşie. În fiecare zi privea cu atenţie chipul Verei Sergheievna şi constata cu amărăciune apropierea bătrîneţii. „Mai bine aş muri eu înaintea ei", îşi zicea uneori Liubaşa.

Pentru ea cea mai mare nenorocire a vieţii era pierderea inevitabilă a Verei Sergheievna.

„— Moartea nu poate fi ocolită. Sînt bătrînă şi trebuie să mor într-o bună zi, şi bineînţeles cu mult înaintea ta şi a generaţiei tale", avea obiceiul să spună Vera Sergheievna.

„— Te rog să nu-mi vorbeşti aşa ! Nici nu vreau să aud aşa ceva !" Liubaşa era gata să izbucnească în plîns.

„— Am glumit ! Ai să mă vezi în chip de nou Matusalem de gen feminin", zîmbea Vera Sergheievna.

Natalia era cu totul altfel, şi Tereza vedea diferenţa.

Maria Pavlovna venea arareori să-şi vadă sora. Mai tînără decît ea, mult mai rezistentă din punct de vedere fizic, mai sănătoasă, nu se lăsa antrenată de fantezii „goale", cum zicea ea, de visuri irealizabile, rupte de realitate.

— E foarte uşor să te laşi pradă spleen-ului, să cazi doborîtă de greutăţile vieţii, învăţa ea pe cei din jurul său. În viaţă sînt atîtea lucruri importante şi folositoare

de făcut. Tereza, dimpotrivă, umblă după tot felul de miraje și este în stare să plîngă și după un canar mort.

Cu greu s-ar fi putut găsi două firi mai puțin asemănătoare, mai contrastante decît cele două surori Balakov. Dacă uneori contrastele se atrag, completîndu-se unul pe celălalt, de astă dată situația era deosebită. Cînd se găseau la distanță, cele două surori își mai simțeau lipsa, cînd se întîlneau însă, porneau totdeauna să se certe. Cu anii, deosebirile se accentuaseră. Conștiente de acest lucru, căutau să se vadă cît mai rar.

Maria Pavlovna era mai apropiată de fiul ei datorită meseriei comune. Pe Viktor nu-l îngrijora faptul că maică-sa era destul de distantă. De altfel lui nici nu-i plăcea ca cineva să i se amestece în viață. Se obișnuiseră demult să nu se stinghereaască unul pe altul, păstrînd mai curînd relații de camaraderie decît de rudenie. Pe lîngă aceasta, firea aproape bărbătească a Mariei Pavlovna, încrederea ei în sine, disprețul față de romantisme și sentimentalisme, înclinarea spre singurătate îi insuflaseră lui Viktor încă din copilărie respect și chiar o doză de admirație.

Aflînd că sora ei este bolnavă, Maria Pavlovna își chemă la telefon fiul.

Maria Pavlovna : Te odihnești în așteptarea bătăliei ?

Viktor : Da, mă odihnesc, îmi antrenez mușchii în vederea înfruntării oponenților. Am să le demonstrez unitatea metodologică a tuturor științelor și artelor.

Maria Pavlovna : Îți doresc tot succesul, dar acest adevăr nu este ușor de demonstrat. După cîte știu, tu ești partizanul unor cercetări științifice complexe, realizate prin eforturi reunite. De pildă, ai pretenția să scriem în colectiv o cercetare despre secolul al XVIII-lea, despre personalitățile sale proeminente.

Viktor : Nu neg importanța lucrărilor individuale, dar cer ca acestea să apeleze la toată suma de cunoștințe căpătate prin cercetările diferiților oameni de știință. Ilf și Petrov au fost un caz aproape unic. Istoricii au obiceiul să lucreze fiecare separat și bineînțeles nimeni nu poate împiedica pe un savant sau pe un om de litere să-și realizeze opera de unul singur.

Maria Pavlovna : Eh, parcă mi s-a luat o piatră de pe inimă. Mi-e totdeauna frică de cercetările făcute în colectiv, iar în munca ştiinţifică îi invidiez pe cei ce lucrează singuri, retraşi.

Viktor : Nu cumva am fost atît de confuz că nu m-ai înţeles de la început ?

Maria Pavlovna : Ba nu, acuma cred că te-am înţeles. Dar să lăsăm asta. De fapt, despre altceva vroiam să-ţi vorbesc. Tereza e bolnavă, zace. Cine crezi că e medicul ei curant ? Liubaşa. După părerea profesorului, Balakova e singura care-i merită încrederea deplină. Şi acum să trec la obiect : Zilele acestea am treabă pînă peste cap. Treci tu pe la Tereza.

Viktor nu se lăsă rugat de două ori. Nu trecu nici o oră şi apăru în casa Terezei Pavlovna cu o pungă de fructe în braţe. Rămase pînă seara tîrziu, povestindu-i tot felul de noutăţi pentru a o distra, iar cînd bolnava obosi, îi citi cu voce tare. Se arătă mai priceput decît o soră medicală. Viktor spera că va apare şi Liubaşa, dar aceasta era de gardă la policlinică. Întrebă la telefon despre starea bolnavei şi anunţă că va veni a doua zi dimineaţa.

A doua zi dimineaţa, Viktor era din nou la post. La amiază veni şi Liubaşa, iar peste cîteva ceasuri sosi şi Vera Sergheievna să-şi vadă prietena.

— Aşadar, medicul tău curant este Liubaşa ? o întrebă ea pe Tereza Pavlovna, arătînd spre fiica ei. Cum te îngrijeşte ?

— Fata ta este născută să fie medic. Apreciez la ea faptul că nu se lasă dominată de tot felul de reclame pentru medicamentele străine, nu şi-a pierdut personalitatea şi nu fetişizează electrocardiogramele, analizele biochimice şi altele. Desigur, fiecare din ele luate în parte îşi are importanţa sa, dar toate laolaltă nu duc la cine ştie ce rezultate. Organismul omenesc este atît de complicat şi diferă atît de mult de la individ la individ.

— Eşti adepta principiului că fiecare bolnav e propriul său medic ? Poate ai dreptate. Cît priveşte boala, are să-ţi treacă, ai să te faci bine, sînt convinsă, replică Vera Sergheievna cu o notă de fermitate în glas. De astă dată, vorbea medicul psihiatru. Lucrul principal, cum zicea

tatăl tău, este să ții capul sus și să nu-ți pese ; totul depinde de noi. Întărește-ți sufletul și-ți vei supune și trupul.

Viktor nu se amestecă în discuția aceasta dintre medici. Ieși apoi cu Liubașa s-o conducă.

— Ei, ce mai faci ? Cum îți merg treburile ?

Liubașa îi povesti în cîteva cuvinte despre munca ei, presimțind că el ar fi vrut să-i comunice un lucru important pentru ei doi și încercînd parcă să-l împiedice s-o facă.

Viktor n-o întrerupse, dar nici n-o ascultă.

— Te iubesc, spuse el deodată, pe neașteptate.

Liubașa rîse.

— Viktore, în acest domeniu ești un colecționar bătrîn.

— Nu te umili.

— Cîtuși de puțin. Colecționarea presupune mai curînd minte pătrunzătoare și activă decît temperament. De altfel, în ultima vreme, cuvîntul și noțiunea de iubire au înregistrat o adevărată inflație, le luăm adesea în deșert. Îmi pare rău că maică-mea mi-a dat numele ăsta de Liubov care simbolizează dragostea. Ce nume fără rost !

Discuția degeneră în glume.

Cei doi tineri se despărțiră nemulțumiți unul de celălalt și fiecare de el însuși. Viktor se duse să-și țină cursul la institut.

În ultima vreme, legase o prietenie strînsă cu studenții vietnamezi. Avea obiceiul să se ducă cu ei la plimbare, să viziteze împreună expoziții, să meargă la teatru. Studenții îl iubeau pe Balakov, discutau mult cu el, citeau cu nesaț cărțile pe care el nu obosea să le aducă. Prietenia era folositoare și pentru Viktor. Reușise să afle multe lucruri neașteptate, nebănuite despre pămîntul îndepărtat al Vietnamului. despre civilizația lui străveche și atît de originală. Colonialismul îi adusese suferințe uriașe. Sărăcia și mizeria depășeau tot ceea ce își putuse imagina sau auzi pînă atunci Balakov. Războiul pustia Vietnamul asemenea unui taifun. Viktor admira curajul și bărbăția acestui popor greu încercat. Citise mult despre Vietnam și își mărturisea că i-ar place grozav să vadă această țară pe care o îndrăgise, să-i cunoască mai bine oamenii, să-i ajute, să participe la lupta lor pentru libertate.

— Haideți cu noi, să fiți profesor la noi la universitate, îi propuseră într-o zi tinerii vietnamezi. Cunoștințele dumneavoastră ne-ar fi de mare folos.

— Deocamdată nu pot, refuză cu părere de rău Viktor. Curînd îmi susţin teza de doctorat, după care va trebui să lucrez la Moscova. Dar altă dată, mai tîrziu, sper să vin în ţara dumneavoastră şi să ne întîlnim.

Interesul lui Viktor pentru Vietnam nu slăbea, dimpotrivă trăia o dedublare. Nu spera să vadă această ţară care-i trezise simpatia, de aceea căuta să-i descoase pe vietnamezi despre felul lor de viaţă, despre familiile lor, despre prezentul şi trecutul Vietnamului.

Cu deosebire, îi plăcea un tînăr învăţător, Bui Van Ho. Tatăl acestuia fusese ricşar. Pînă la sfîrşitul vieţii sale nu apucase bietul om să-şi cumpere o bicicletă, să-şi modernizeze vehicolul. Mult timp ar fi dus această existenţă mizeră, călărit de bogătaşii ce se perindau pe străzile Saigonului de nu ar fi intervenit o salvare miraculoasă. Omul cu ricşa întîlni întîmplător nişte oameni îndrăzneţi, neobişnuiţi. Vizitiul dispreţuit de toţi, nefericit, deveni unul din conducătorii mişcării de partizani.

Ani de-a rîndul Nguen Huan Ho luptase cu succes împotriva cotropitorilor ; tovarăşii de detaşament îl porecliră „Viteazul cu părul cărunt". În jungla de netrecut, în detaşamentul de partizani află el şi fericirea sa personală, se căsători şi deveni tată.

Într-o luptă cu duşmanii Vietnamului fostul ricşar fu lovit de un glonte.

Fiul său, învăţător şi ostaş totodată, continuă destinul tatălui său. Instruit în cele mai variate domenii, el stăpînea la perfecţie ştiinţa luptei revoluţionare.

Viktor şedea ore de-a rîndul cu prietenii săi vietnamezi. Pe Liubaşa o vedea tot mai rar. În timpul său liber aceasta se întîlnea cu Alfin. Într-o zi, amîndoi plănuiră o plimbare în afara oraşului şi se duseră s-o vadă pe nevasta lui Tomin.

De la gară Liubaşa şi Alfin porniră de-a dreptul prin zăpada moale ce se topea, cenuşie, asemenea culorii hornurilor de uzină. Pe neaşteptate, în locul gerurilor lui ianuarie, temperatura crescuse şi zăpada se înmuiase. Pădurea golaşă, urîtă, urla răguşit şi prelung, încît îţi venea să crezi că ar mai putea exista vrăjitoare şi iele. Ramurile desfrunzite, ţepoase ameninţau să te zgîrîie, picioarele se înfundau în pămîntul lunecos şi umed. Un corb croncănea

aprig, amintind de cîntecul de ritual al Ymei Sumak. Liubașei îi era frig, deși temperatura era deasupra lui zero. Primăvara își făcu apariția printre viscole și geruri ca un prunc urît, născut înainte de vreme. La marginea pădurii răsăriră vilele din Juravli, locuite și iarna. Lătră din obligație un cîine, Alfin îl ascultă, apoi zise :

— Ascultă, Liubocika, știi că oamenii de diferite naționalități, care vorbesc limbi diferite, înregistrează în chip diferit unele și aceleași sunete ? Nouă, de pildă, ni se pare că un cîine face „ham-ham", iar neamțul aude „wau-wau". Se pare că un coreean aude „ gang-gang". Același lucru cu mieunatul pisicilor și cu chițcăitul șoarecilor. De pildă, japonezii spun că un șoarece face „șue-ciue".

— E prima oară că aud așa ceva, îi răspunse Liubașa copleșită de alte gînduri. Dar uite că am și ajuns, este vila lui Tomin. Ce-o să se mai mire Elisaveta Markovna cînd ne-o vedea. Știi, eu, încă din copilărie, îi spun tanti Liușa.

Musafirii, într-adevăr, nu erau așteptați, dar au fost primiți cu mult drag. La masă, alături de Elisaveta Markovna, ședea tricotînd Olimpiada Petrovna.

— Poftim, iaca și figuri cunoscute ! Hai să le dăm mai repede un ceai cu lămîie. E un medicament grozav împotriva gripei. Eu, una, am pus miere într-un butoi întreg și o consum pe îndelete. De atunci, nu mai umblu ci zbor, se porni pe povestit Golubocikina.

Împreună cu alți cîțiva pensionari, organizase într-un complex alcătuit din șase blocuri o bibliotecă și o sală de lectură, unde aveau loc și întîlniri cu personalități excepționale, eroi ai muncii, oameni cu destine deosebite.

Fără să-și cruțe forțele, Olimpiada Petrovna se porni pe colecționat cărți ; le cumpăra pe banii ei sau pe banii adunați de la diverși viitori cititori.

Un aviator care altădată salvase expediția Celiuskin a fost primul oaspete al micului club de „întîlniri interesante" și care se dovedi a fi chiar neîncăpător pentru cei veniți.

În scurt timp, biblioteca înregistra un număr mare de cititori, tineri și bătrîni. Munca mergea din plin. Olimpiada Petrovna se retrăsese treptat din activitate, convinsă de viabilitatea inițiativei sale.

Prezența ei se dovedi acum necesară în familia lui Vitali Mihailovici Tomin. Lucrurile nu mergeau cum tre-

buie. Elisaveta Markovna declarase că vrea să divorţeze. Uşile casei nu se închideau, unii veneau, alţii plecau. În casa devenită inospitalieră, zăceau la tot pasul obiecte acoperite de praf, lipsite de o destinaţie precisă, ce aşteptau să fie împachetate şi scoase afară. Vremea urîtă, dezgheţul, zăpada mai murdară decît nişte geamuri nespălate făceau casa şi mai pustie şi mai neprimitoare.

Elisaveta Markovna, îmbrăcată într-o rochie neagră, cu părul răvăşit, înfrigurată, aducînd parcă a văduvă, trecea dintr-o încăpere în alta, vorbea mult, pe un ton iritat, repetînd unul şi acelaşi lucru. Olimpiada Petrovna o lăsa să-şi verse amarul. Soţia lui Tomin se căina mereu, fără cruţare, pentru anii trăiţi în zadar.

„— Viaţă trăită fără rost, asta a fost viaţa mea ! Pentru ce m-am sacrificat ?“

Cu aceste fraze se adresa mereu fiecărui nou venit. Cum o zări pe Liubaşa cu Alfin, le puse aceeaşi întrebare :

— De m-ar fi iubit, de-ar fi avut grijă de mine, de m-ar fi considerat prieten sau cel puţin un bun vecin. Dar nimic din toate astea. Inerţia, sau poate vreo speranţă, m-au purtat de-a lungul anilor. An după an am coborît tot mai adînc, ca într-un fel de beci. Luni întregi nici nu vorbeam unul cu altul. Doar indicaţii de conducător, ca să zic aşa, îmi dădea soţul meu. Nici nu mi se adresa pe nume. Uneori, cînd oameni străini îmi zic Liuşa, mă întreb în prima clipă cine să fie oare. Abia după aceea înţeleg că e vorba de mine. Zice că nu m-a înşelat. A fost şmecher ! Alegea femeile din mers, nu-şi pierdea vremea... De cînd s-a îmbolnăvit de inimă, se cruţă, se abţine. „Sînt un om necesar statului, repetă întruna, necesar edituri, fără mine totul se duce de rîpă.“ Nu-i asta grandomanie ? Aş zice că asemenea grandomanie face rău instituţiei, muncii, nu mai puţin decît vodca sau cărţile de joc. Dealtfel, nici nu mai ştie cu adevărat ce-i aceea muncă. Nu munca îl atrage, îl împinge ambiţia măruntă. Totul de dragul acestei ambiţii mărunte. Dar eu ? Ce loc ocup eu ? Ce am făcut eu ? L-am lăsat să-şi irosească sufletul, acum nu i-a mai rămas decît învelişul exterior, iar acela-i de iepure. Unde-i ambiţie prea multă, înfloreşte linguşirea, frica, laşitatea, intrigile.

— Adică, vreţi să spuneţi o reacţie în lanţ ? întrebă Alfin.

— Pe vremuri, nu cruţam oameni ca ăştia, declară pe un ton moralizator Olimpiada Petrovna. Dar, scumpa mea Liuşa, poate că exagerezi ? Nu cumva eşti supărată şi de aceea lipsită de obiectivitate ? Nu te grăbi să tragi concluzii. Douăzeci şi cinci de ani de viaţă nu trebuie aruncaţi la lada cu gunoi. V-aţi iubit. Că de n-ar fi fost iubire, demult trebuia să-l dai pe uşă afară. Te-ai cam înflăcărat. Pe vremuri ziceai că om mai bun ca el nu găseşti, acum zici că e ticălosul ticăloşilor. Aşa sîntem noi, ba cădem într-o extremă, ba în alta.

Elisaveta Markovna trecuse acum la autocritică. Se acuza că fusese o muiere proastă, care se temuse de viaţă, de muncă. În cele din urmă, declară răspicat :

— N-are rost să tot batem apa în piuă. Am înaintat acţiunea de divorţ. Nu pot să mă mai chinui aşa, mi-e silă de mine. Chiar un an de mai am de trăit, să-l trăiesc cum vreau eu. O să-mi fie greu poate, dar măcar am să mă stimez pe mine însămi...

Liubaşa tăcea, dar în sinea ei aproba hotărîrea Elisavetei Markovna. Nici Olimpiada Petrovna nu mai spuse nimic.

„Să nu împiedicaţi omul să ia cunoştinţă de el însuşi şi să nu-i doriţi ceea ce nu v-aţi dori vouă înşivă", îşi aduse ea aminte de una din frazele rostite de Pavel Balakov, prietenul ei de altădată.

CAPITOLUL XIV

Susţinerea tezei de doctorat

SE APROPIA ZIUA PE CARE VIKTOR o aşteptase de cîţiva ani. Ziua susţinerii tezei de doctorat ! Părea că totul e în urmă. În orice caz, lucrurile cele mai importante, faptele necesare şi argumentele fuseseră găsite, putea să se liniştească. Totuşi, Viktor nu-şi afla liniştea, nervii îi erau încordaţi. În nopţile de insomnie se

iveau şi prindeau glas întrebări noi, cerînd răspunsuri imediate. De obicei, cînd se apuca să scrie, îndoielile ca şi apăsarea gîndurilor dispăreau, părea că hîrtia acoperită de litere sorbea o parte din frămîntările sufleteşti. Diferitele găselniţe, rezolvări, cuvinte memorabile îi descătuşau şi-i răcoreau mintea încălzită. De astă dată, lucrurile se desfăşurau altfel. Odată cu nopţile de insomnie, reveniră şi amintirile.

„Dezertezi în trecut", parcă auzea glasul lui Oleg Broniţki.

„E o minciună ! Istoria este o ştiinţă militantă, tot atît de actuală ca şi politica, pusă în slujba prezentului", protesta Viktor.

Verigă după verigă relua lanţul argumentelor de bază ale disertaţiei sale. Îl preocupa demult problema dreptului de a recurge la măsuri extreme în lupta pentru dreptate şi libertate. Caracterul sîngeros al revoluţiei burgheze din Franţa avea o justificare logică. Couthon, care nu cunoştea mila, iertarea, care pedepsea în dreapta şi în stînga, a fost victima mulţimilor vrăjmaşe şi a căzut răpus de mîna adversarilor. De ce oare ? Poate pentru că în extazul său revoluţionar depăşise epoca ? Sau greşise în mijloacele sale de luptă ? Oare sîngele vărsat în zadar poate găsi justificare ? Viktor se convingea tot mai mult că mersul înainte al istoriei cere metode noi. Astăzi, vorbim despre posibilitatea realizării revoluţiei socialiste pe cale paşnică, despre posibilitatea formării unor state de democraţie naţională. Altă epocă. Oare de la înălţimea ei n-ar putea fi privită într-o lumină nouă şi experienţa revoluţiei burgheze din Franţa ? E incontestabil că astăzi popoarele din lumea întreagă simt o puternică atracţie faţă de ideile socialismului şi ale comunismului. Poate că în asemenea condiţii ar trebui să renunţăm la măsurile care duc la dezbinarea diferitelor categorii de oameni. Comunismul înseamnă umanism. Unui istoric marxist i se cere curaj în aprecierea trecutului. Couthon şi tovarăşii săi trebuie să cunoască judecata dreaptă a posterităţii. Astăzi şi pămîntul este altul şi viaţa locuitorilor săi a devenit alta. Balakov îşi aduse aminte de elevii şi prietenii săi din Vietnam şi din Africa, care participă la o luptă naţională şi revoluţionară de o uriaşă anvergură, cuprin-

zînd tot mai multe regiuni ale globului. „Nu pot folosi canoane învechite la cursurile mele. Oamenii aceştia au nevoie de un om de ştiinţă cu gîndire independentă, nu de un megafon. Întotdeauna şi în toate trebuie să fim sinceri ; acum, cînd îmi susţin teza de doctorat, trebuie să fiu cu atît mai sincer. Mi-ar părea rău să nu fiu înţeles. Asta ar însemna că nu m-am pregătit suficient. Dacă ideile mele vor intra în contradicţie cu ale referenţilor, mă aşteaptă eşecul. Ideile pe care le-am formulat cînd am lucrat la disertaţie au însemnat un moment foarte important în viaţa mea, aş zice zorile vieţii mele. Între timp a mai trecut ceva vreme, acuma sîntem la amiază..."

Sosi şi ziua mult aşteptată. Viktor se hotărî să se prezinte la susţinere fără să aducă cu el textul lucrării.

Greşea sau, dimpotrivă, era mai lucid ca oricînd ? Oricum, hotărî ca în timpul susţinerii să expună noile sale păreri, noua sa atitudine faţă de temă, oricît l-ar costa aceasta. Dacă o să-l pice, n-au decît ! Dealtfel, el nici nu-şi socotea lucrarea desăvîrşită. Nu-l interesa titlul ca atare, îl interesa să-şi afirme posibilităţile ca om de ştiinţă, să demonstreze că este în stare să dea o interpretare şi o dezvoltare originală istoriei. N-au decît să-l contrazică. Dacă îi vor dovedi că n-are dreptate, va fi primul să-şi recunoască din plin greşeala. Principala datorie a unui om de ştiinţă este să aleagă din nisipul trecutului fărîmele de aur, să le cearnă prin sită, eliminînd tot ceea ce este perimat.

Oricît a încercat Viktor să fie pe deplin liniştit înaintea susţinerii, nu reuşi. În timp ce se bărbierea se tăie de două ori, alese o cămaşă nepotrivită şi nu reuşi să-i asorteze cravata, nu avu răbdare să-şi bea pînă la capăt ceaşca de cafea. Aceste semne de emoţie îl făcură să rîdă, dar sentimentul de îngrijorare nu-l părăsi. Cînd trecu prin cameră, lovi o măsuţă şi răsturnă un pahar cu apă. Culegînd cioburile, Viktor se surprinse întrebîndu-se dacă este un semn bun sau rău.

„O oglindă spartă înseamnă nenorocire, un geam aduce noroc, dar paharul ? Doamne, Doamne, ce prostii îmi trec prin cap. Şi totuşi..."

Ca să fumeze mai puţin, cumpără cîteva bomboane de mentă şi le puse în buzunar, alături de pachetul de ţigări

și cutia de chibrituri. În sfîrșit era gata, strînsese tot ce-i trebuia, vreme mai avea berechet, drept care hotărî să meargă la institut pe jos. Prin minte îi treceau și îi dispăreau cu iuțeala fulgerului idei ciudate, fără nici o legătură unele cu altele, frînturi de gînduri. Viktor se surprinse că se examinează din afară, cu ochi străin.

În aceeași stare de dedublare urcă scara institutului, uitînd de lift. Intră în sala de consiliu. Încăperea, spațioasă, pătrată, luminată de trei ferestre mari, îi era bine cunoscută, dar niciodată nu i se păruse atît de solemnă, de impozantă ca acum. Masa acoperită cu un postav verde era străjuită de portretul lui Lenin. Viktor avu o clipă impresia că Vladimir Ilici, abia stăpînindu-și zîmbetul, privește cu atenție capetele membrilor consiliului științific și hîrtiile întinse în fața lor.

Atmosfera era cea obișnuită în asemenea ocazii. La o măsuță laterală ședeau două stenografe. Una isprăvea în grabă un sandviș. Chipul ei rotund, puțin palid sub lumina prea puternică a becurilor, purta semne de oboseală. Cea de-a doua, mai tînără, îmbrăcată elegant, avea un aer posomorît și privea cu o durere abia perceptibilă lumea strînsă în sală. Era probabil supărată că, deși frumușică, n-o remarcase nimeni, de parcă ar fi fost un robot sau o mașină electronică de calcul. Fără să știe de ce, înțelegîndu-i jignirea, lui Viktor i se făcu milă de ea.

Toate locurile în sală erau ocupate. „Să tot fie vreo sută, chiar o sută cincizeci de persoane, își zise mai degrabă amărît Balakov. Tema nu e de actualitate. Ce i-o fi adus aici ?“ Înainte ca susținerea oficială să înceapă, el trecu la fereastră și se așeză pe un scaun alături de un pupitru, acela de la care urma să vorbească.

„În definitiv, de ce sînt emoționat ? căuta să se liniștească Viktor. Disertația a fost aprobată, a primit recomandarea pentru susținere din partea sectorului în care lucrez. În fond, lucrurile sînt hotărîte dinainte.“

Mulți din cei ce se aflau în sală țineau în mînă o broșurică cu coperți cenușii. Era autoreferatul disertației. Timpul abia se mișca. În sfîrșit, apăru și președintele Consiliului științific, urmat de secretarul științific al institutului și de vreo treizeci de istorici, toți savanți cu renume. Lumea din sală se învioră.

„Dintre cei patruzeci de membri ai Consiliului ştiinţific sînt prezenţi treizeci şi doi. Deci se respectă quorum-ul de două treimi şi susţinerea va avea loc", conchise Viktor. Pe neaşteptate, văzu în asistenţă o pată de un verde violent. Era Maria Pavlovna. Ca de obicei, purta o rochie verde, de culoarea ierbii. Ea ridică mîna şi-i făcu un semn de salut. Înaltă, slabă, cu ochii mari, luminoşi, larg deschişi, Maria Pavlovna părea de departe o femeie tînără. În aceeaşi clipă o zări pe Ghighi, care încerca să treacă neobservată.

„Preferam să vină Liubaşa, nu ea", îşi zise înciudat şi supărat Viktor.

Preşedintele Consiliului ştiinţific se ridică în picioare şi cu o voce sîsîită şi monotonă declară că la ordinea de zi se află susţinerea tezei de doctorat a lui Viktor Mihailovici Balakov, candidat în ştiinţe istorice. Apoi secretarul Consiliului ştiinţific comunică unele date biografice privind persoana celui care urma să-şi susţină disertaţia, enumeră lucrările publicate pe aceeaşi temă şi alte studii mai importante ale autorului. Relată apoi conţinutul monografiei închinate Revoluţiei franceze de la 1789.

Viktor se simţea complet înţepenit. Era ca un om care visa că se trezise şi luptă să iasă de sub stăpînirea visului.

Preşedintele Consiliului ştiinţific şi secretarul ştiinţific se deosebeau foarte mult unul de altul, nu numai pentru că cel dintîi depăşise vîrsta de şaptezeci şi cinci de ani iar celălalt n-o atinsese nici pe cea de patruzeci şi cinci. Preşedintele era academician, acelaşi academician care avea darul să-şi adoarmă asistenţa. Secretarul Consiliului ştiinţific era, dimpotrivă, întruparea minţii lacome de căutări iscoditoare, pline de viaţă. Scopul vieţii sale era să-i convingă pe toţi că istoria este o componentă intrinsecă a contemporaneităţii, aşa cum un gheţar de munte, topindu-se, devine un torent. În conştiinţa lui trăiau laolaltă toate veacurile şi epocile. Refuza să împartă timpul în ieri şi azi, şi acest punct de vedere îl afirma în toate lucrările sale. Lui Viktor îi plăcea inteligenţa sfredelitoare, neastîmpărată a acestui om, uşoara lui ironie cînd se înscria la cuvînt.

„— Tu şi cu mine am rămas nişte copii care înălţăm căsuţe din cuburi şi cînd atingem acoperişul dărîmăm totul dintr-o lovitură pentru a o relua de la început, spusese cîndva lui Balakov secretarul ştiinţific, punîndu-i pe umăr mîna lui lungă, păroasă. Continuă apoi cu o evidentă melancolie : Ştii tu care este trăsătura cea mai importantă ce ne caracterizează pe amîndoi ? Pentru noi propăşirea noastră materială este doar o năzuinţă contemplativă. Am putea fi acuzaţi de cinism în vorbe, dar în faptă luptăm şi apărăm numai cauzele drepte. Ticăloşia ne este deopotrivă străină. Noi doi sîntem tovarăşi de drum. Şi cînd este la adicătelea, nu alegem varianta mai uşoară, ci luăm muntele pieptiş. Se vede că sîngele strămoşilor noştri nu s-a făcut apă, el circulă prin vinele nepoţilor. Nu vom deveni în viaţă nici linguşitori, nici laşi, nici renegaţi."

„— Dacă ar fi să-ţi interpretez tirada, aş zice că sîntem idealişti în acţiune şi materialişti în teorie."

„— Eu zic că sîntem pur şi simplu urmaşii luptătorilor pentru cauza proletariatului, a celor ce au învins în Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie."

Aceste cuvinte reveniră în conştiinţa lui Viktor în momentul în care secretarul Consiliului ştiinţific dădea citire actelor de la dosar.

Pe neaşteptate, de parcă bătu un clopot de alarmă, auzi :

— Are cuvîntul Viktor Mihailovici Balakov.

„Cum ? A şi venit clipa ? Doamne, dar nu sînt pregătit... Unde-mi sînt tezele ? Unde ? Le-am lăsat acasă ? Uite-le aici... Cum am mai mototolit foaia de hîrtie ! Deh ! tot nu pot înţelege nimic din ce-am scris. E vorba de Couthon... E oare necesar să vorbesc despre el ? Am la dispoziţie atît de puţine dovezi şi documente. Este unul dintre cei mulţi. Dar e limpede, el este tipul fanaticului... Cu ce să încep ? Sau să renunţ ?"

Viktor urcă la tribună în aparenţă liniştit ; asistenţei i se păru chiar adunat în el însuşi. În realitate, în sufletul lui se dezlănţuise o adevărată furtună. La început vorbi cursiv, dar simţea cum i se usucă gura şi asta nu voia s-o arate nimănui, nu voia să bea apă. Enumeră încet, monoton, părerile celor mai cunoscuţi istorici fran-

cezi : Mathieu, Michelet, Thiers, Louis Blanc, care au zugrăvit adeseori în chip părtinitor şi superficial evenimentele epocii, trăite de părinţii şi străbunii lor. Cită concluziile lui Marx şi Engels, părerile lui Lenin şi aminti argumentele de bază ale istoricilor sovietici, de natură să-i susţină tezele, concluziile la care ajunsese în ultima vreme. Se referi pe scurt la lucrările lui Pokrovski, Tarlé, Friedland, Volghin, Manfred şi ale altor specialişti sovietici în problemă. Schiţă un tablou viguros, plin de relief al istoriei secolului al XVIII-lea şi se simţi la largul său. Pe neaşteptate, torentul gîndurilor porni năvalnic, purtînd ca un stindard trei nume, trei chipuri tragice : Robespierre, Saint-Just şi Couthon. Făcînd ghem foaia de hîrtie cu litere de nedescifrat, Viktor ridică privirea, îşi îndreptă umerii şi cu ochii aprinşi, devenind dintr-o dată parcă mai frumos, se adresă asistenţei cu o voce sonoră. Părea că vrea să-i stîrnească pe cei prezenţi, să-i provoace la discuţie, la o dezbatere în contradictoriu.

— Adepţii lui Robespierre au reprezentat detaşamentul cel mai înaintat de luptători de la 1793, dar starea a treia din care proveneau i-a renegat. De ce ? Pentru că la data aceea programul lor era prematur. Nu-i venise încă vremea. Desigur, totul nu se rezumă la aceasta. Nu trebuie să uităm greşelile pe care le-au făcut. Fiecare greşeală este o armă îndreptată împotriva ta, pe care o oferi duşmanului. Conflictele din interiorul partidului au dus la vărsări de sînge. Foştii tovarăşi de luptă i-au devenit adversari. Intr-adevăr, nu poate fi socotit întîmplător faptul că atunci cînd Robespierre şi acoliţii săi au fost înfrînţi, comunele oraşelor nu le-au luat apărarea, au preferat să tacă. Tristă le-a fost soarta, iar destinul infirmului Couthon deosebit de cumplit. Dar acest fapt nu trebuie să ne facă să le iertăm greşelile politice. Nu uit cîtuşi de puţin că ne aflăm în faţa unei revoluţii burgheze, care însă nu este un argument care să-i dezvinovăţească. Legile istoriei au determinat eşecul lui Robespierre şi al partizanilor săi... Sînt convins că revoluţia este un act purificator şi nu-i iartă pe cei ce o folosesc în scopuri personale. Robespierre şi acoliţii săi au uitat acest lucru. Teroarea trebuia ţinută în frîu. Alături de Robes-

pierre se afla încă la cîrmă Saint-Just, un om talentat dar plin de sine, şi Couthon, un fanatic fără de margini... Revoluţia, cel mai mare dintre războaiele ce se poartă în numele ideii, este prin esenţa ei totdeauna dreaptă. Nici o revoluţie nu a fost săvîrşită în numele unor idealuri meschine sau în numele răului. Trebuie să ştim să apărăm măreţia revoluţiei şi forţa ei magică, catalizatoare, născută din omenie, din dragoste faţă de om.

Balakov vorbea cu convingere, cu însufleţire, fără să se uite la ceas şi mai ales fără să observe nedumerirea crescîndă a asistenţei.

— Fire despotică, Couthon prea urmărea să se răzbune pe adversarii săi, inspira tuturor teamă, uitînd că scopul lui principal trebuia să fie apărarea libertăţii, sublinie Balakov. Deşi convins că trăieşte şi luptă pentru drepturile celei de a treia stări, Robespierre nu a reuşit să înfrîngă în sufletul său ambiţiile şi egoismul. Mă cutremur cînd citesc amănuntele execuţiei ce a avut loc în piaţa Grèves, dar sfîrşitul tragic al acestor luptători nu mă face să-mi schimb despre ei părerea.

În sală se auzi rumoare. Ca printr-o perdea de ceaţă groasă Viktor auzi şoapte, glasuri...

— Ce-i cu el ? Ce spune ? E împotriva faptelor evidente, se miră secretarul ştiinţific, altfel binevoitor la adresa lui Balakov.

Primul dintre cei trei referenţi oficiali urcă grăbit la tribună, îndepărtîndu-l uşurel cu mîna pe Viktor.

— Am impresia că s-a produs o evidentă neînţelegere. Autorul tezei de doctorat, nu ştiu cu sau fără voie, în cuvîntul pe care l-a rostit s-a declarat în dezacord cu propriile sale concluzii, aşa cum au fost ele formulate în lucrare. Şi citi cîteva fragmente din referat.

Rumoarea crescu. Cineva întrebă din sală :

— Care sînt totuşi concluziile tovarăşului Balakov ? Sau nu ştie nici el ? Una scrie, alta spune...

Pe chipul cenuşiu ca de mort al preşedintelui Consiliului ştiinţific apăru un zîmbet strîmb, abia perceptibil.

Viktor se retrase spre fereastră.

„S-a terminat, am picat", îşi zise el, fără să ştie prea bine de ce, cu disperare sau, dimpotrivă, persiflîndu-se.

Fără pic de milă, referentul îl supuse pe Balakov unui tir critic necruțător. Urmă la cuvînt cel de al doilea oponent. Părea emoționat, sau mai curînd derutat și nu se știi să împărtășească acest lucru asistenței.

— Nu pot să nu mărturisesc că m-a zguduit luarea de cuvînt a colegului nostru Balakov. El caută să pună sub semnul calomniei oameni cu care se mîndrește istoria progresistă a omenirii și, în felul acesta, dă apă la moară celor mai reacționare teorii. Încă de la Pitt încoace nu încetează calomnierea acestor revoluționari de o mare integritate și care au cunoscut un sfîrșit atît de tragic. Știe oare autorul că Robespierre însuși a propus să se renunțe la execuția capitală ? Documentele atestă că teroarea au dezlănțuit-o, trimițînd la ghilotină adesea oameni nevinovați, mai ales cei care mai tîrziu au luat atitudine împotriva lui Robespiere, așa-numiții thermidorieni : Tallien, Fouchet și alții. Acești foști membri ai clubului iacobin, furnizorii asidui ai ghilotinei, au fost în același timp și călăi și trădători. Ei l-au trădat pe Robespierre, pe Saint-Just și pe Couthon. Ca să nu mai vorbim de speculanții, de venalii gen Barras, Ouvrard și alți ticăloși, care s-au folosit din plin de crimele și de intrigile lor. Contrarevoluționarii au fost cei care au dus la pierzanie pe Robespierre și pe tovarășii săi. Balakov în disertația sa combate oare aceste fapte ? Nu. Părerile sale despre economia Franței din epoca respectivă sînt judicioase, prezentarea forțelor politice în luptă așijderea. Și iată, dintr-odată, o cotitură cu totul neașteptată în expunerea sa...

Cel de al treilea referent s-a ridicat și el cu vehemență împotriva concepției lui Balakov, e drept, menționînd pozitiv unele aspecte interesante și meritorii ale lucrării, îndeosebi analiza profundă a relațiilor sociale care au dus Franța la revoluție.

— După părerea mea, cauza eșecului suferit de Robespierre și de tovarășii săi nu trebuie căutată în firea lui Couthon și a altor iacobini, cauza este cu mult mai profundă. Ea trebuie căutată în structura statului francez și mă gîndesc în primul rînd la rolul jucat de mica burghezie, ale cărei forțe crescuseră la acea dată. Trebuie să spun că acest lucru îl înțelege și ni-l arată Balakov în lu-

crarea sa. Atunci de ce în luarea sa de cuvînt a luat apărarea unui umanism deasupra claselor şi în afara lor ? Este adevărat că înfruntările din interiorul partidului au avut consecinţe grele şi au dat apă la moară adversarilor, îngăduindu-le să înăbuşe revoluţia. Dar acest conflict din interiorul partidului îşi avea şi el cauzele sale. „Revoluţia se cuvine să rămînă în afara bănuielilor, ea nu trebuie compromisă", declară Balakov. Este o observaţie justă. Altfel, s-ar instaura haosul, o atitudine nihilistă, sceptică. Dar nu aceste lucruri mă aşteptam să le aflu demonstrate în teza de doctorat a lui Balakov. Multă vreme autorul mergea pe un drum drept, pentru ca la un moment dat s-o cotească şi să intre într-un hăţiş de idei umanitariste şi naive, din păcate neconfirmate istoriceşte, privind lupta dintre clasele în ascensiune şi clasele pe cale de a pieri. Şi din această clipă el se depărtează de adevărul ştiinţific. De pildă, Balakov vorbeşte despre decepţia comunelor în zilele tragice ale lui Thermidor. Oare nu ştie că în Piaţa Grèves, unde a avut loc ghilotinarea, şi-au dat întîlnire adepţii lui Robespierre şi ai tovarăşilor săi cu gîndul să-i salveze ? Din păcate, forţele au fost inegale. Trupele comandate de trădătorul Hanriot i-ar fi distrus, aşa cum după Thermidor noul guvern a decapitat zilnic sute de revoluţionari devotaţi. Închisorile de unde au fost eliberaţi aristocraţii şi burghezii după moartea lui Robespierre s-au umplut cu oameni ai muncii din Paris şi soarta acestora a fost cumplită. Ghilotină, foamete, lipsă de drepturi...

După ce termină de vorbit şi cel de al treilea membru al comisiei i se dădu din nou cuvîntul lui Balakov. Palid, cu broboane de sudoare pe frunte, el grăi cu un glas nefiresc de ridicat :

— Probabil că nu am fost înţeles exact. Esenţa concluziilor mele este alta. Istoria este un mare dascăl. Au trecut două sute de ani de la prima revoluţie burgheză. Asemenea revoluţii nu vor mai exista pe pămînt. A venit epoca unor revoluţii noi, revoluţiile proletare, revoluţiile de eliberare naţională. Din experienţa trecutului trebuie să alegem ceea ce ne poate ajuta în dezvoltarea noastră, ceea ce poate contribui la aprofundarea revoluţiilor contemporane, ceea ce atrage forţele populare spre ele.

Astăzi lumea este în transformare și nimic nu mai poate opri vîrtejurile sociale ce s-au pornit pe toate continentele. Am încercat să dau o apreciere a trecutului în lumina cuceririlor prezentului. Deocamdată, nu am intenția să-mi schimb punctul de vedere în problemele pe care le discut în teza mea de doctorat. În pofida părerii altora, cred că ideile pe care le-am enunțat aici pot fi de folos istoriei în cercetarea veacurilor trecute. Eu, unul, înțeleg să-mi continui investigațiile, să slujesc acestei științe atît de necesare prezentului și viitorului, istoria.

În sală, tăcere.

Procedura obișnuită la susținerea tezelor de doctorat își urmă cursul. Se fixă o comisie de numărătoare a voturilor, membrii consiliului științific rămaseră în sală să voteze, asistența ieși pe coridor.

Maria Pavlovna fuma, abia stăpînindu-și emoția. Buzele-i mari, umflate, se învinețiseră, ochii priveau cu mirare și oarecare deconcertare.

Înconjurată de cîțiva cercetători mai tineri, Ghighi vorbea cu voce tare :

— Pe toți ne nenorocește teama. Ne obișnuim cu idei standard, șablon, iar cînd sînt enunțate idei noi...

Se iscă o discuție în contradictoriu, dar ea nu se dădea bătută.

Se trecu la numărătoarea voturilor. Numai cinci voturi au fost pentru acordarea titlului de doctor, toate celelalte au fost împotrivă. Viktor căzu la susținere.

O rugă pe maică-sa și pe Ghighi să nu-l conducă acasă. Voia să rămînă singur. De la institut o porni direct spre rîul Moscova, încercînd cu greu să lămurească, să înțeleagă cele ce se petrecuseră. Oboseala domina toate celelalte senzații. Lucrul pe care-l dorea cel mai mult era să doarmă. Avea impresia că străbătuse un drum lung, greu, iar cînd ajunsese pe culme, călcase pe neașteptate greșit și căzuse în prăpastie. Se rostogolea încet și nu-i dădea de capăt. Își compara voința cu cea a unui țăran care îndeamnă măgarul să meargă mai repede, măgarul fiind chiar el. Părea că pierduse pentru totdeauna forța care altădată îl mînase înainte.

Viktor se convinsese demult că oamenii nu se nasc predestinați unui singur făgaș în viață. Dacă ar fi fost

alte condiții, viața oricui dintre noi s-ar fi putut abate pe altă cale. Făcînd însă primul pas într-o anumită direcție, ne alegem viitorul.

Uneori, în clipele de odihnă, Viktor avea obiceiul să se gîndească la eventualul drum pe care ar fi putut merge dacă nu s-ar fi apucat de istorie. Îl atrăgeau personalitățile unui Franklin, Thomas Payne, englezul care luptase pentru libertatea Americii, Kostiușko, Byron care murise în Grecia... Ar fi vrut să fie unul din cei ce au luptat în războiul civil din Spania.

Acum însă, după eșecul cu disertația, nu mai dorea nimic, îi era doar rușine de el însuși.

— Bună ziua, bătrîne, auzi Viktor un glas și cineva se trînti alături de el pe banca așezată sub zidul Kremlinului. Meditezi ? Nu cumva ai de gînd să descoperi din nou legea lui Arhimede ? Las' c-o descoperă alții în locul nostru, întrebarea e cui folosește ?

— Vadim ? Nu te-am mai văzut de un car de ani !

— Te văd trist. S-a întîmplat ceva ? Să știi, dragul meu, că totul trece pe lumea asta, totul. Nu-ți face inimă rea, trece și supărarea de acum.

— Tot filozof ai rămas...

— Asta nu-i filozofie, e plictiseală. M-am plictisit de toți și de toate... Stai, vroiam să te întreb de mult. De cînd te știu, tot cu cartea în mînă. Ți-ai terminat teza de doctorat ? Face, banii ăștia nu-i găsești pe stradă. După ce-o susții, ți se urcă leafa ? Și încă într-un chip sensibil, nu-i așa ?

— Pentru tine ăsta-i esențialul ?

— Dragă, nu mai face pe prostul. E drept, ai fost totdeauna un utopist. Nu cumva vrei s-o susții ca să aduci o contribuție în știință ? De aceea îți pierzi anii studiind ? Află de la mine că nu poți să le știi pe toate pe lumea asta și pînă la urmă tot prost mori. Leafa în schimb e o realitate palpabilă. Pe mine, unul, mă obosesc îngrozitor cursurile și ora de educație politică.

Ascultîndu-l pe Vadim, Viktor își zicea cu amărăciune că sînt oameni pe care anii nu-i schimbă. Pe ei trebuie să-i fi avut în vedere vechea zicală „cum era în leagăn așa-i și în mormînt".

Vadim dădu să plece.

— In ultima vreme văd că aduci tot mai mult cu o meduză. Îți doresc să progresezi în aceeași direcție.

Îl salută cu un gest teatral și dispăru după colțul zidului de cărămidă al Kremlinului.

Viktor se sprijini de parapet. În razele lunii înceţoşate apele riului păreau de metal.

„Sînt un eretic, mi-am ales singur destinul. N-aș putea spune că povestea de astăzi nu m-a enervat. Ce să fac mai departe ? Să merg în continuare pe același drum ?"

Viktor căuta să se convingă că puțin îi păsa, dar în sufletul lui simțea că-l cuprinde o moleșeală primejdioasă. Să nu-i vină vreun gînd nebunesc... Pînă la urmă, parcă se mai potoli. Își imagina ce i-ar spune acum dacă l-ar vedea secretarul Consiliului științific, omul acela inteligent, semănînd la chip cu Socrate.

„M-ai făcut praf, bătrîne, ce a fost cu tine ? Vroiai să faci pe grozavul, să pozezi sau pur și simplu te-a apucat nebunia ? Ce aiureală ai putut să îndrugi ! Ce ți-a venit să contrapui adevărului leninist un umanism abstract ? Cunoști doar istoria revoluțiilor, știi bine unde a dus încrederea exagerată și blîndețea. Adversarii te omoară pe la spate, ăsta-i rezultatul. Cîți oameni nu s-au prăpădit datorită acestei blîndeți ! Aruncă-ți ochii în jur, găsești berechet exemple de acest fel !"

Viktor mergea pe strada pustie. Ar fi vrut să-l aibă acum alături pe Pavel Aleksandrovici, să-l audă lovind caldarîmul cu cîrja, să-l simtă lîngă el.

„Bunicule, te-am chemat ca pe umbra tatălui lui Hamlet, dar de bună voie", i se adresă în gînd Viktor. Într-o străfulgerare își aminti de întreaga viață a bătrînului Balakov. Prin cîte nu trecuse bunicu-său !! Înfrîngerea revoluției din 1905 și atîtea deziluzii de pe urma unor speranțe neîmplinite ! Trăise în țări străine, fusese șomer, îndurase foamea, apoi luptase pentru victoria Revoluției din Octombrie, fusese rănit, părăsit într-o mlaștină, chinuit de așteptarea morții. Toată viața lui fusese numai luptă și sacrificii. Își mai aminti și de Eulalia moartă, spînzurată. Cît de neînsemnată era viața lui în comparație cu eroismul de fiecare clipă al părinților și bunicilor săi. Oricum însă, trebuia să hotărască ce să facă mai departe, cum să trăiască. Eșecul cu susținerea tezei nu însemna că trebuie să renunțe la munca lui, la istorie și chiar la temă

ca atare ? Asta în nici un caz ! Pentru un timp trebuie să facă altceva. Poate că era o soluție să găsească o muncă mai legată de viața de fiecare zi, care să-l pună în contact cu oamenii, cu lupta lor. Era o distanțare necesară, care i-ar fi îngăduit să se autoanalizeze la rece. Viktor era nemulțumit de sine, se învinovățea, se condamna. În adîncul său nu era cazul să se înșele, să se mintă. De-ar fi făcut-o, ar fi însemnat să-și mineze evoluția viitoare.

„N-am să părăsesc niciodată istoria, a fost pasiunea mea din adolescență. Mi-ar fi însă de folos să trăiesc cîtva timp în contemporaneitate. Știința nu-ți îngăduie să te dezici, să te înstrăinezi de prezent. Dacă ai căzut de pe cal, trebuie să știi să te ridici și s-o pornești iar la drum. Ai greșit, caută și verifică-ți greșeala. N-am să renunț niciodată la această concluzie a mea în privința revoluției franceze. O socotesc necesară oamenilor și am să-mi apăr totdeauna punctul de vedere."

Obținerea titlului de doctor era acum pentru Viktor scopul esențial în viață. I se cerea însă o nouă încordare a forțelor, și pentru aceasta o detașare de obiect, o trecere a sentimentelor și gîndurilor într-un alt registru nu puteau fi decît binevenite.

Năzuința de a se devota cîtva timp unui ideal, unui scop de mare importanță, deveni o necesitate. Își zise că trebuie să se perfecționeze în franceză, s-o studieze cu mai multă asiduitate ca pînă acum, să învețe vietnameza și apoi să plece la Hanoi unde-l chemau prietenii săi.

In zilele apăsătoare ce au urmat eșecului telefonul tăcuse cu încăpățînare. Nici Liuba nu-l sunase. Viktor simți că-l cuprinde gelozia. Poate că Liubașa se întîlnește cu Alfin ? Sigur, ăla e doctor în științele fizice, nu ca el un nepricopsit, care prin propria-i voință și-a dus teza de rîpă. Dar, de fapt, de ce să fie supărat ? Nu cumva îl invidiază ? Într-adevăr, Alfin a reușit să dobîndească toate titlurile științifice. Cînd îți iubești meseria, este firesc să vrei să te perfecționezi, să urci potecile abrupte care te duc spre culme.

„Ce fel de specialist sînt eu, care am reușit să cuprind cu privirea o frîntură, un singur veac ? Prea mi-e îngustă

specialitatea. Am stat în vizuina mea timp de atîţia ani. Şi nici măcar n-am devenit doctor...“

Aflînd de cele întîmplate, Liubaşa fu cuprinsă de îngrijorare. Ţinea la Viktor, deşi era decisă să nu îngăduie relaţiilor lor de prietenie să ia o altă înfăţişare.

„Sufletul meu nu mai poate suporta suferinţa. Serghei Ivanov m-a făcut să devin insensibilă. Nu vreau să mai cunosc noi decepţii, iar Viktor, de va intra în viaţa mea, odată cu pasiunea va aduce şi chinurile. E un om care a iubit de multe ori pînă acum, singur mi-a mărturisit-o, care este în continuă căutare, urmărind mereu un ţel. Care anume ? Ţinta spre care se îndreaptă nu-mi este clară. Niciodată n-a fost o fire integră. Cum ar putea deveni acum, de la o zi la alta ? Trăieşte mereu între vis şi realitate. Mai e şi vanitos. Îşi zice probabil că dacă mi-o spune că mă iubeşte, am să-i cad pe loc în braţe. Nu i-a mers ! «Îmi trebuie Liubaşa», zice el. E ca un copil răsfăţat, care cere «O vreau pe Liubaşa, daţi-mi-o pe Liubaşa». Nici nu e de mirare, a fost singurul copil, şi de ce să n-o recunosc, un băiat reuşit.“

„Oare îl iubesc ? se întrebă într-o zi Liubaşa. Din păcate, da. Cînd stau şi mă gîndesc bine, l-am iubit din totdeauna. Au fost perioade cînd acest sentiment a slăbit, s-a estompat, altele cînd a crescut. La început am suferit pentru că Viktor nu mă băga în seamă. Măritîndu-mă cu Serghei am crezut că am să-l uit cu desăvîrşire. Uneori în pădure calci în picioare o floare crescută fără lumină, o floare lipsită de culoare, ce pare ofilită. Îţi zici că a dispărut, că s-a prăpădit. Dar iată că vine un ropot de ploaie, dă o rază de soare peste ea şi o vezi ridicîndu-se. Se ascunsese, stătuse retrasă, n-aştepta decît să învie la viaţă. De o bucată de vreme îmi zic că stă în puterea noastră să lăsăm sentimentele să crească în sufletul nostru sau, dimpotrivă, să le înăbuşim. De cîte ori nu ni se întîmplă să smulgem din inimă dragostea cum am smulge o aşchie ce ne-a intrat în deget ? Uneori rana sîngerează, alteori nici nu simţi nimic, atît e de mică. Un lucru de nimic poate face dragostea să dispară, un miros, o greşeală întîmplătoare, o calomnie a cuiva. Pe Viktor îl iubesc demult. Dar, sincer vorbind, am nevoie de dragostea lui ? Nu. Nici el nu are nevoie de mine cu adevărat,

pentru totdeauna, nu dorește să fim mereu, în fiecare zi, împreună, să mă iubească tot mai mult, să mă simtă tot mai apropiată. El și-a făcut inima bucățele și a împrăștiat-o în lumea largă. E ca o pușculiță goală, pe care acum s-a gîndit s-o umple cu prezența mea. Eu sînt mai puternică, mai întreagă în sentimentele mele. Deci eu trebuie să hotărăsc pentru amîndoi."

Acum însă, cînd Viktor ajunsese la ananghie, Liubașa socoti de datoria ei să-i vină în ajutor. În prima clipă Balakov rămase mai curînd mirat, apoi se indispuse : sigur, are să-i facă imputări, să-i dea sfaturi sau să-l consoleze. Nu avea nevoie de nici unele. Cînd colo, Liubașa îi aduse o plăcintă cu mere care-i plăcea mult și discută cu el pe un ton amical, așa cum o făcea în anii cei mai buni ai prieteniei lor.

Cînd Liubașa se ridică să plece, Victor o opri.

— Te rog, nu pleca.

— Cum adică ? Nu înțeleg.

— Relațiile dintre noi, nu știu cum să spun ca să nu fiu bombastic, au trecut într-o fază nouă, calitativ nouă. Te iubesc, te iubesc cu adevărat. Pentru totdeauna. Te rog un singur lucru, ai încredere în mine. Te implor ! Și mai ales nu spune că nu mă iubești. N-are rost să te minți. De cînd te iubesc atît de mult, am căpătat darul clarviziunii. Iartă-mă, te rog, am fost orb ani de zile, te-am făcut să aștepți atîta. Dar, se întîmplă. Eu sînt presbit, și cum tu erai totdeauna foarte aproape de mine, nu te vedeam, așa cum nu-și vede omul propriile lui urechi, ceafa sau tîmplele. Iubita mea, unică și cea mai dragă...

Liubașa îl lăsă să vorbească. De atîția ani aștepta aceste cuvinte !

— Numai să nu avem decepții și mai ales să nu mă înșeli, grăi ea aproape în șoaptă. Mă tem pentru tine. Chiar și metalele se uzează cu timpul, ca să nu mai vorbim de oameni.

Viktor n-o lăsă să continue. Au fost primele lor clipe de fericire.

Viktor îi povesti apoi despre invitația pe care o primise de a pleca în Vietnam.

— Bineînțeles că trebuie să mergi cu mine. Nu are nici un rost să refuzăm o călătorie minunată ca asta.

Amîndoi vom putea face acolo foarte multe lucruri folositoare. Gîndeşte-te : un medic şi un profesor. Accept orice condiţii pe care ai să mi le pui, dacă vrei pot să fiu numai un prieten care te adoră, care ţi-este devotat, un tovarăş de drum, un hamal, orice vei vrea tu. Mă supun ţie şi nu mi-e ruşine de această robie. Trebuie să te convingi de dragostea mea. Dă-mi te rog un termen, eu, unul, am răbdare.

Totul fu hotărît chiar în seara aceea.

Între timp, acasă la Broniţki, Maxim Ivanovici Alfin şedea şi discuta cu Vera Sergheievna, care îl asculta cu zîmbetul pe buze, fericită, parcă întinerită.

Maxim Ivanovici continua să trăiască în lumea sunetelor neobişnuite. Pentru el, universul nu cunoştea linişte, doar oamenii puteau fi surzi la anumite chemări. În conştiinţa lui, sunetele căpătaseră demult culori diferite, aşa cum se întîmplă cu orbii. Nu ştia dacă este adevăr sau fantezie, dar avea impresia că reuşeşte să surprindă sunete pe care le depistau numai radioul sau unele aparate. Dacă acest lucru s-ar fi petrecut cu o sută de ani în urmă, Alfin ar fi fost trecut în categoria demenţilor. Dealtfel, şi acum Broniţkaia îl descusu nu fără oarecare teamă :

— Spui că auzi uneori voci în eter ? Spune-mi, dragul meu, nu cumva în neamul dumitale au existat oameni cu oarecari ciudăţenii ?

— Dragă Vera Sergheievna, n-avea grijă, nu sînt nici nebun, nici schizofrenic. Dar ţin să-ţi spun că eşti în urmă cu ştiinţa. Poate ştii că acum treizeci de ani un ignorant socotea şi cibernetica şarlatanie sau manifestare a unei forţe demonice ? Te rog, fii o femeie progresistă ! Nu cumva ţi-e frică de experienţe ? o persiflă Alfin, rîzînd cu rîsul lui sonor, de băieţandru căruia i se schimbă vocea.

— De ce rîzi ? Nu sînt cîtuşi de puţin o sperietoare de ciori retrogradă, aşa cum ai încercat să mă prezinţi, se supără Broniţkaia, dar nu este obligatoriu să fii un fizician, specialist în domeniul acusticii ca să auzi voci. Te rog nu mă jigni.

—Vai de mine, dar nu-i vorba de jignire ! Tocmai eu care sînt un admirator al talentului dumitale, al hărniciei dumitale... Vino cu mine mîine la biserica Vasili

Blajennii, să urcăm în turn să vezi mecanismele clopotelor. Nu sînt altceva decît niște oale de lut scobite pe dinăuntru, dar să vezi ce minuni pot să producă. Într-o încăpere în zidurile căreia sînt introduse asemenea oale găurite, rezonanța face ca glasul să te farmece prin puterea și puritatea lui, iar un simplu trio să răsune ca un cor viguros. Asta, ca s-o știi de la mine. Ești Toma necredinciosul! În jurul nostru, biruind furtunile și freamătul pămîntului care zboară în nemărginire, răsună simfonii, glasuri, milioane de sunete, adevărate coruri de divine armonii. Iar noi rămînem surzi la ele. Din fericire, nu toți se arată indiferenți la această cavalcadă de sunete. O bucurie neașteptată și fără de motiv, o tristețe inexplicabilă, chiar moartea, sînt uneori legate de un val de infrasunete. Iată unde e misterul. Pînă la urmă te-ai convins de puterea miraculoasă de vindecare a infrasunetelor, dar cîte alte asemenea elemente n-au rămas încă necunoscute omului? Sunetele trec prin ființa noastră, ne cheamă, ne îndeamnă, ne provoacă. Dumneata, în calitate de medic psihiatru, n-ar strica să fii și puțin poetă. Altfel, sufletul omenesc îți va rămîne neînțeles. Și, ca să revenim la sunete: Din vremuri străvechi, oamenii au încercat să le capteze, să le amplifice prin sistemul reflectării. Acest scop era urmărit prin construirea de coloane, de etaje. În condițiile de atunci, ele realizau de fapt un sistem simplu de radioficare. Putem modifica după dorința noastră rezonanța unei încăperi. Putem învinge zonele moarte, adică zonele acustice opace, ridicînd baloane pe care sînt așezate zeci de megafoane. Altădată, o sală de trei mii de oameni reprezenta limita superioară a capacității de rezonanță. E adevărat că la Scala din Milano încap aproape patru mii de oameni, dar acest lucru părea pe vremuri o adevărată minune. Acum există și săli cu zece mii de locuri și nici ele nu sînt considerate ca reprezentînd capacitatea maximă. Sînt convins că în viitor omenirea va reuși să strîngă într-un ocean uriaș, terestru și cosmic, un număr infinit de sunete. Cine știe cu ce ne vom mai îmbogăți auzul. Astăzi romanele fantastice se învechesc în cursul unei singure generații.

Trăim într-adevăr în ritm cosmic. Dacă ai şti ce torent de informaţii se abate asupra omului. Regret că viaţa este atît de scurtă, nici nu apuci să te dezmeticeşti, şi — gata!

— Ciudat! Tot ce povesteşti dumneata dă peste cap concepţiile şi ideile cu care ne-am obişnuit, observă Vera Sergheievna.

— Crezi că măcar acum, cînd mă asculţi pe mine, sau cînd rămîi singură cu dumneata însăţi, eşti cufundată în tăcere deplină? întrebă, înviorîndu-se, Alfin. Este o greşeală. Tot timpul reproduci sunete, chiar dacă o faci numai în sufletul dumitale. Nu mă contrazice. Dacă îţi lipsesc cunoştinţele necesare, aceasta nu-ţi dă dreptul să respingi, să negi un lucru. Îmi place să urmăresc chipurile oamenilor, mişcarea involuntară a buzelor lor. În ştiinţă această mişcare se cheamă micromişcare. Crede-mă, fără aceste mişcări n-am putea înţelege ceea ce auzim sau citim. În trupul nostru nu încetează niciodată să circule sunetele, aşa cum nu încetează să bată inima. Numai moartea distruge sunetele din noi.

Plin de elocinţă ori de cîte ori era vorba despre problemele care-l pasionau, Maxim Ivanovici se retrăgea ca un adevărat melc în găoacea lui de îndată ce discuţia trecea la alt subiect. Îşi asculta însă cu atenţie interlocutorii şi ştia fără greş să sesizeze într-o conversaţie ceea ce i-ar fi putut fi de folos sau avea contingenţe cu munca sa. Restul era eliminat din memorie pe loc, pentru a nu o încărca.

— Doamne, zise Broniţkaia, cîte lucruri sînt folositoare astăzi în medicină, ultrasunetele, razele laser... Poate că în curînd razele combinate ale protonilor vor înlocui acul neurochirurgului. Atunci va dispare teama de trepanaţii şi multe lucruri se vor schimba în metodele chirurgiei. Eforturile conjugate ale fizicienilor, matematicienilor şi mecanicilor vor aduce salvarea acestor bolnavi. Eu, una, aştept cu nerăbdare această sinteză şi contopire a ştiinţelor.

Viktor înţelese că nimic nu se schimbase pentru că el picase la doctorat. Viaţa îşi continua mersul, nimic neobişnuit nu se petrecuse nici în el, nici în lumea înconjurătoare.

Din Vietnam sosi o scrisoare lungă, în care prietenul său Bui Van Ho, întors acasă, îi relata ultimele evenimente și bătălii ce se dădeau acolo. Scrisoarea era în franceză, iar la sfîrșitul ei, sub semnătură, urma o poezie în vietnameză. Viktor se apucase de studiat această limbă grea, drept care, înarmîndu-se cu un dicționar, reuși nu fără efort să traducă cele trei strofe :

Principiile trebuie să ne călăuzească spre bine ;
Atunci concluziile sînt mai simple.
Și în problemele serioase trebuie totdeauna să domnească
Principiul dreptății generale.

Cînd ideile sînt asemănătoare, te înțelegi mai ușor,
Și aceasta e o condiție
Ca să eviți păreri de prisos
Și să alungi flecăreala.

Prieteni, la Hanoi, în zilele primăverii, toată lumea vă așteaptă
Iar eu nutresc speranța
Că abia vor apuca să înflorească din nou caișii
Că veți fi iar alături de prieteni, ca altădată.

Liubașa și Viktor se gîndeau tot mai insistent să plece în Vietnam. Balakov cunoștea destul de bine limba franceză și putea preda istoria ; țara îl atrăgea, știa atîtea lucruri despre ea din cărți, din manuale și discuții. Liubașa se apucase să studieze specificul climei și al bolilor acestui ținut îndepărtat, căuta să se perfecționeze în chirurgie. Socotea drept o cinste și o fericire să lucreze pentru oamenii a căror viață era toată o îndelungată răbdare, printre eroii care luptau pentru libertatea lor. Pregătindu-se în vederea călătoriei, Balakov se apucase să trieze hîrtiile și fotografiile pe care le avea. Zăbovi asupra portretului Dinei și-și zise că trebuie să-i fie recunoscător, căci ea trezise în sufletul lui sentimentul care-i schimbase viața. Distruse scrisorile și fotografiile altor femei pe care le cunoscuse, căutînd să uite, să alunge din amintire tot ceea ce era o mărturie a lipsei de exigență în viață, a neseriozității.

Viktor se schimbase, era altul, părea să-şi fi găsit într-adevăr vocaţia. Se accentuaseră trăsăturile de caracter care-l apropiau de Pavel Aleksandrovici, bunicul său. Îndeosebi insistenţa cu care se îndrepta spre scopul propus, lupta pentru acest scop aduceau cu dîrzenia bătrînului, parcă reîntrupat în nepotul său.

Stăpînit de această nouă stare de spirit, Viktor intră într-o zi în atelierul de arhitectură al părintelui său.

Ca să nu discute insuccesul cu doctoratul, Mihail Mihailovici, prefăcîndu-se a nu şti nimic, se apucă să-i povestească plin de înflăcărare despre noul său proiect de organizare a unui cvartal de locuinţe şi propuse să-i arate schiţele de machetă.

— Să vezi, Viktore, cît este totul de raţional şi necesar oamenilor, să vezi cîtă energie care pînă acum se cheltuia pentru traiul de toate zilele va fi eliberată.

— Mulţi dintre arhitecţi sînt consideraţi utopişti. Cred că şi tu eşti unul dintre aceştia.

— Ce să-i faci ? ! Aş zice că nu mi-ar părea rău să lucrez în preajma marelui Le Corbusier. Ţin să-ţi spun că utopia este parţial realizată, deşi încă departe de a-şi fi aflat deplina împlinire. Cum să-ţi explic ? Într-un an poţi produce un milion de automobile, dar nu există nicăieri pe lume posibilitatea de a construi tot atîtea case şi încă într-o arhitectură modernă. Urbanismul nu este producţie de haine în serie după un model nou. Vrem să ridicăm case care să dureze veacuri şi în acelaşi timp case cum nu a cunoscut încă omenirea. Case în care să trăiască de aci înainte o sută sau poate chiar mai mult de o sută de generaţii. Pentru fericirea acestor oameni ai viitorului trebuie să înălţăm case şi oraşe demne de înalta lor civilizaţie şi cultură.

— Ia te uită unde ai ajuns !

— Casa este un monument al epocii, o reflectă şi-i păstrează amintirea de-a lungul veacurilor. O casă poate să te facă de ruşine sau, dimpotrivă, îţi poate aduce gloria, te poate face nemuritor. Gîndeşte-te numai la minunile de granit ale Leningradului. Splendidele case şi biserici din Rusia veche, din Suzdal sau Maloiaroslaveţ, iscusitele dantelării în lemn de la bisericile din Kiji. Merită să străbaţi lumea întreagă ca să asculţi simfonia mută a clădirilor din

Samarkand, a coloanelor de pe Acropole, a ruinelor din Siracuza... N-aş putea să enumăr toate cîte există. Ceea ce astăzi este accesibil oricărui arhitect, pentru Mondferrant, Tomon, Rastrelli, Rossi sau Rinaldi era un vis irealizabil, deşi oamenii aceştia au fost cu adevărat geniali. Ştiinţa este o zînă care ne-a oferit materiale care au făcut posibil imposibilul. Vom reuşi să depăşim, să învingem totul, chiar şi deficienţa de apă şi aer, chiar şi suprapopulaţia care ne ameninţă în viitor.

— Da, într-adevăr, am impresia că te consideri un zeu.

— Aş zice că veacul nostru este un veac divin, de vreme ce ne oferă atîtea posibilităţi, atîtea perspective. Uneori casa devine o întreagă planetă, în care omul ia cunoştinţă de forţele sale şi mai ales capătă conştiinţa puterii sale. Ca să nu mai vorbim despre toate cîte ţi le dau amintirile din copilărie, iubirea, anii maturităţii şi, în sfîrşit, chiar bătrîneţea petrecută în aceeaşi casă. Numai murind omul pleacă pentru totdeauna din casă.

— Mai ţii minte, tată, oda aceea pe care ai închinat-o cîndva secolului XX ? Nu e chiar atît de mult de cînd te-am auzit rostindu-mi-o, şi uite cîte lucruri şi triste şi vesele s-au petrecut de atunci. Am cunoscut pierderi şi realizări, renunţări şi victorii. Am căzut la doctorat, în schimb am găsit-o pe Liubaşa...

— Ei, cu teza de doctorat nu s-a zis, ai s-o mai susţii, se grăbi să-şi consoleze fiul Mihail Mihailovici. Iar în privinţa Liubaşei, ai avut noroc : nu-i este dat fiecăruia să întîlnească în viaţă iubirea. Te felicit ! Unii trăiesc o viaţă şi tot n-o află... Apoi, Tomin reluă firul discuţiei începute. Eşti încă tînăr, te invidiez. Te invidiez în mod sincer. Eu unul nu mai sînt bun decît de muncă. Munca a devenit unicul sens al vieţii mele. Îmbătrînesc. Nici măcar mătuşă-ta Tereza nu poate să-mi mai redea entuziasmul de altădată. Cînd trecem de şaizeci de ani, dacă nu ne înfrînge scleroza şi nu ne pierdem minţile, preferăm să contemplăm universul fără să facem nici cea mai mică mişcare pentru asta. Mobilitatea este un bun pe care ni-l acordă natura şi, dacă vrei, un şiretlic al ei. Gîndirea şi imaginaţia încep să ia locul mişcării. Asemenea dervişilor, am ajuns să nu mai păcătuiesc. Toate forţele care mi-au rămas mi le consum cu pasiunea pentru arhitectură. Dacă mi s-ar lua dreptul de a munci, de a construi, aş muri. Aici — şi Tomin arătă

cu mîna atelierul —, aici este tinereţea mea, bucuria mea, garanţia longevităţii mele şi, dacă vrei, izvorul meu de energie. Ca toţi oamenii stăpîniţi de o idee, de un vis, sar noaptea din pat să-mi notez pe hîrtie conturul cine ştie cărei clădiri care mi-a răsărit în minte, să fac cine ştie ce însemnare, să schiţez siluete care nu spun nimic celorlalţi şi n-au nimic de a face cu arhitectura.

Discuţia dintre tată şi fiu dură mult. Viktor îşi admira părintele pentru nesecata energie creatoare ce-i stăpînea sufletul. Dealtfel, nici nu părea îmbătrînit, anii îl atinseseră prea puţin. Îşi păstrase silueta zveltă, dreaptă, era sprinten, ochii îi străluceau ca şi altădată. Asemenea ochi dovedesc că omul nu e pierdut. Principalul, în viaţă, este capacitatea de a crea, de a merge înainte, de a te desăvîrşi. Talentul lui Tomin avea rădăcini adînci şi făgăduia să înflorească încă multă vreme.

„Iată un om armonios. Cît entuziasm copilăresc respiră ! De aceea îţi şi face plăcere să stai cu el de vorbă." Altădată, Viktor îşi considerase tatăl un om uşuratec, superficial. Mihail Mihailovici nu luptase din greu în viaţă, nu avusese de biruit împrejurări potrivnice. Acceptă zîmbitor soarta cum accepţi o casă mult aşteptată, asemănătoare celor pe care le construia cu atîta entuziasm. Ceea ce nu reuşiseră încă să construiască, el sau colegii lui, îşi aflase întruparea în desenele, în planurile lor, în schiţele, în proiectele lor. Ce şi-ar mai fi putut dori ? Oamenii aceştia aveau o imagine concretă despre pămîntul viitorului, căruia îi dădeau o altă înfăţişare, pătrunzînd cu privirea în adîncurile lui sau ridicîndu-se în stratosferă.

— Voi, arhitecţii, sînteţi buni de luat ca model. Toţi oamenii ar trebui să-şi vadă ca şi voi destinaţia pe pămînt, zise Viktor cu vădită emoţie.

Tomin se simţi puţin dezorientat, nu era obişnuit cu gesturile de afecţiune şi manifestările de gingăşie ale fiului său.

— Nu sta gîrbov, savantule ! De ce nu faci mişcare ? Ar trebui să mai alergi, uite la mine ! Ridicîndu-şi braţele la piept, Mihail Mihailovici făcu o scurtă demonstraţie prin atelier. Nu încorda muşchii. Aleargă şi respiră liber, fără efort. Ai să vezi ce rezultate grozave dă ! Am să-ţi împrumut o carte, să te iniţiezi.

Scoase din raft o carte pe care stătea scris *Aleargă, ca să păstrezi viața* și i-o întinse lui Viktor.

— Hipochinezie, hipodinamie, adică absența mișcării, iată plaga veacului nostru. Cu o sută de ani în urmă, nouăzeci și șase la sută din munca fizică pe pămînt o înfăptuia omul ; astăzi, omului îi revine un procent infim în procesul general de mișcare. Consecința firească : se îngrașă, mușchii își pierd puterea, iar organismul nu mai poate lupta cu bolile. Urmează scleroza pe bază de obezitate, atrofia mușchilor și cîte și mai cîte, organismul devine un fel de piftie... Ne e greu să coborîm scara, nu mai putem deschide geamul. Spre marea noastră nenorocire circulăm cu autobuzul. Ca să nu mai vorbim de proporțiile pe care le luăm. Arătăm ca niște degenerați. Aveau dreptate vechii noștri înțelepți care ziceau : îngrijește-te la douăzeci de ani ca să mai placi la șaizeci. Eu, unul, dacă nu aș alerga, m-aș transforma într-un Gargantua... Ei, și pe cînd nunta ?

— Nu facem nici un fel de solemnitate deosebită. După nunta de argint a unchiului Vil, care era cît pe ce să se termine cu un divorț fulgerător, mi-a pierit cheful de asemenea sărbătoriri.

Mihail Mihailovici se simți stînjenit.

— Da, ai dreptate, neplăcută istorie. Ei, ce să-i faci, greșim cu toții... Și eu am greșit. Dar să știi că nu eu am părăsit-o pe maică-ta. Ea a insistat să divorțeze. În tinerețe ești totdeauna implacabil. Eu zic că pînă la patruzeci de ani greșelile mai sînt admisibile, dar mai tîrziu, Dumnezeu să mă ierte ! De dragul unei himere nu mi-aș distruge căminul, n-aș renunța la o femeie de care sînt legat sufletește, cu care am împărtășit bucuriile și insuccesele de o viață. După ani de convietuire, aș zice că și respirația ni se contopește. Douăzeci și cinci de ani alături... Dar e o viață de om ! Cîte bucurii și cîte fericiri ! Cum am putea ști acum care sînt ideile ce ne aparțin fiecăruia în parte, care din planurile realizate în comun a fost conceput de unul, care de altul ? Aș putea spune că ne-am împrumutat unul altuia totul, pînă la ultima fărîmă. Bărbatul e întotdeauna mai puternic. El nu are vîrstă și rămîne tînăr pentru o femeie care vrea să-l ia de bărbat. Femeia se ofilește și nu s-ar putea spune că fără vina soțului, îmbătrînește, și totuși așteaptă și speră, ani de-a rîndul, că

Vania sau Kolia al ei are să se potolească, are să-şi bage minţile în cap...

— Bine, tată, dar nu unchiul Vil ci Liuşa a fost aceea care a înaintat acţiunea de divorţ.

— Pentru că el a împins-o. El a împins-o la această hotărîre, deci el poartă răspunderea. Maibinele este duşmanul binelui. Nimeni nu renunţă fără motiv la o existenţă confortabilă, aşezată. Ce-o să facă Liuşa singură ? N-are meserie, nici măcar nu se pricepe să fie funcţionară. De-altfel, în ultima vreme, e pur şi simplu bolnavă şi îmbătrînită. Nu are nici măcar speranţa unei pensii. Şi apoi, gîndeşte-te şi tu, cîte n-a îndurat ea trăind alături de frate-meu ăsta, umflat şi la propriu şi la figurat, plin de el. Nu cred că a dus-o chiar grozav. Cînd era tînăr, de pildă, în anii războiului, Vil era un om cumsecade, săritor, gata să-i ajute pe alţii, modest. De unde naiba s-a molipsit de trufia asta ? Ştii cum se zice, omul sfinţeşte locul, nu locul pe om. Dar editura asta a lui, în loc să fie un lăcaş de cultură, e îmbibată toată de birocraţie. Iar dumnealui umblă solemn, cu burta înainte şi îi e frică să schiţeze pînă şi un zîmbet. Cine l-a învăţat ? Ce-a mai rămas în el din omul de altădată ? Poate un singur lucru : cuvintele, pasiunea de a rosti cuvinte întocmite în tot felul de îndemnuri şi lozinci. Ce l-aş mai lua pe frate-meu ăsta, l-aş băga într-o baie fierbinte de aburi şi l-aş bate acolo cu vergile... Şi Liuşa ar trebui să se potolească. Un divorţ la cincizeci de ani şi mai bine ce rost are pentru amîndoi ? Chiar dacă soţul ei, ca să zic aşa, şi-a pregătit undeva un refugiu în ilegalitate... Că de dragoste veşnică, la vîrsta asta, e mai greu să vorbim. Pînă şi înţeleptul, bătrînul Goethe a fugit de o fată tînără. E vai şi amar de cei ce nu înţeleg că un migdal bătrîn poate înflori, dar roade pe ramurile lui nu vor mai apărea.

— Din păcate, eu unul nu sînt o autoritate pentru unchiul Vil şi nici pentru Liuşa. Aşa că nu mă bag. Şi apoi, mă şi pregătesc să plec în ţări îndepărtate.

— De cîte ori nu te-am auzit de planuri d-astea, şi tot la Moscova ai rămas.

— Acum însă, nu mai rămîn. E lucru hotărît.

— Şi pînă acum de ce ai tot amînat ?

— Am studiat, mi-am făcut ucenicia în ştiinţă. Dar ştiinţa este uneori un labirint unde te pasc destule pri-

mejdii. Singura soluție este să lupți. Am înțeles că în calitatea mea de cercetător al istoriei mi se cere să pătrund în desișul contemporaneității. E o condiție pentru a deveni un om de știință adevărat. Plec în Vietnam împreună cu Liubașa, acolo vom fi de folos. Cînd mă întorc, am să mă apuc din nou să studiez dedesubturile veacului al XVIII-lea.

— Am mai auzit teorii de-astea. Ce să zic ? Du-te, mă bucur, dar nu prea cred că pînă la urmă are să fie așa. Pînă ce ai să te pregătești tu de drum, poate că ai să și îmbătrînești. Așa se pregătesc de drum toți intelectualii. Toți. Și artiștii, și savanții năzuiesc să trăiască în contemporaneitate, bine de cei care reușesc s-o facă.

— Nu mă zori, tată, așteaptă, ai să vezi. Iar în ceea ce privește scopul, ai dreptate.

Toți prietenii se mirară auzind că Viktor și Liubașa se vor căsători, dar și mai mare le fu uimirea cînd aflară că cei doi vor pleca pe o perioadă îndelungată departe, în Vietnam. Maria Pavlovna se indignă peste poate.

— Cum ? Cum așa ? ridică ea glasul, cu mult mai sus decît obișnuitul său diapazon de pisicuță care toarce. Cum poți să te arunci în necunoscut cu capul în jos ? Este un act de copil, aș putea spune chiar de aventurier. Cum poți să reacționezi în felul acesta la eșecul cu disertația ? Trebuie să ceri, să obții o nouă susținere. De fapt nu trebuie să faci altceva decît să schimbi concluziile. Iar tu, pe neașteptate, renunți la institut. Nu te înțeleg. Și nu te aprob ! Ești om de știință sau nu ? Dacă barem ai avea douăzeci și vreo cinci de ani, dar așa, ai treizeci și mai bine... Sînt convinsă că e ideea Liubașei, ea te-a vrăjit. O recunosc, cu fanteziile, cu teoriile ei de „mers în popor", de „a sluji" omenirii și altele de același fel, moștenite din veacul trecut. Să vă fi auzit vorbind tata, ar fi știut el să vă pună la punct.

— Bunicul ne-ar fi înțeles și ne-ar fi aprobat, replică liniștit Viktor.

După ceremonia de la Oficiul stării civile, în casa Bronițkilor se strînseră rudele și cîțiva prieteni. Cei doi tineri căsătoriți renunțaseră la orice festivitate zgomotoasă, destul de ocupați cu apropiata plecare.

Vitali Mihailovici Tomin și fratele său arhitectul au fost printre primii oaspeți sosiți.

— Bună ziua, Viktore, zise Vitali Tomin către nepotul său, cu un aer posomorît, alungîndu-l cu piciorul pe Platon, care se apropiase să-l lingă cu dragoste. Casa-i strîmtă şi mai ţin şi un cîine ! Ce fasoane ! Mai bine ar fi luat un copil de suflet.

— Sînt lucruri diferite. Sufletul nostru e ca un fagure de miere. Fiecare afecţiune îşi are celula sa.

— Iar umbli cu fleacuri. Am auzit că ai picat la doctorat ?

— Am.

— Nu-i nimic, n-are importanţă. Eu, de pildă, deşi n-am nici un titlu ştiinţific, aduc oarecare folos patriei ; mai mult decît alţii. Sînt unii care cu ajutorul unui nas vor să ajungă sus de tot.

— Cum aşa cu ajutorul unui nas ? Nu te pricep.

— O doctoriţă, o cunoştinţă, şi-a susţinut recent teza, o temă pseudo-ştiinţifică, ceva din domeniul nasului. Adevărat e că nu toate nasurile seamănă între ele, de pildă *Nasul* lui Gogol a ajuns o creaţie clasică.

— Degeaba vorbeşti aşa. Nasul este un organ din cele mai importante şi mai gingaşe. Operaţiile la nas cer o măiestrie deosebită şi tratarea diferitelor boli ale acestui organ nu e deloc simplă, interveni Vera Sergheievna.

— Unchiul Vil nu este sportiv, dacă cineva i-ar fi spart cum mi-a spart mie nasul în copilărie cu mingea, ar fi apreciat cum se cuvine disertaţia. Unchiul Vil nu este nici poet. Ce n-ar fi dat bietul Cyrano de Bergerac să-şi scurteze nasul. În afară de faptul că în zilele noastre, nasul poate servi...

— Ei poftim, v-aţi apucat să faceţi pe savanţii ! Cine mai e ca voi ? !

Ghena se apropie de magnetofon şi dădu drumul la banda pe care erau imprimate urări şugubeţe la adresa tinerilor căsătoriţi. În odaie se înghesuia tot mai multă lume. Viktor îi privea cu oarecare curiozitate. În cele din urmă se deschise uşa şi apăru Pelagheia Ivanovna, „mama pisicilor". Îmbătrînise, şi nu numai că se lăţise, dar parcă devenise mai scundă, semăna cu un pitic retezat, mai ales că purta şi o boneţă ciudată, de culoare verde. Ai fi zis că în loc de obrajii ce-i atîrnau pînă la claviculă avea o coc㠠crescută pe drojdie. Gîtul dispăruse cu desăvîrşire.

În mînă, fosta liftieră ţinea un buchet de trandafiri din hîrtie, de o culoare ciudată, ţipătoare. Opera ei.

— Bine v-am găsit pe toţi, zise bătrîna, şi glasul ei răsună surprinzător de tînăr. Am făcut aceste floricele pentru Liubaşa. Ce s-ar fi bucurat bietul Pavel Aleksandrovici că Vitea şi-a găsit o nevastă atît de vrednică. Săracu', s-a dus dintre noi. Ce să-i facem, cu toţii mergem acolo, oameni, animale...

— Hai, ia mai termină bătrîno cu bocetele, zise Vitali Mihailovici.

— De nu-ţi place, Vitali Mihailovici, nu asculta. Dar eu zic că mai bine nu ţi-ai fi băgat nevasta în păcat, i-o reteză Pelagheia, care nu-l suferea de mult, ştiindu-l că se poartă urît cu pisicile.

Olimpiada Petrovna o conduse pe Pelagheia în antreu, să-şi scoată boneta. Banda de magnetofon nu se mai sfîrşea, urările deveniră din ce în ce mai colorate.

Vitali Mihailovici era evident prost dispus.

— Ce mai faci, robotule ? se adresă el lui Ghena. Este uşor să te ocupi de tehnică, dar să vezi ce greu e cu cărţile.

— M-am plictisit de cîntecul ăsta al tău, unchiule. Ai putea să mai schimbi placa. Ai început să te cam repeţi, semn că începi să îmbătrîneşti. Aşa-i, Tereza Pavlovna ? Bine am zis ?

— Se mai întîmplă şi din cauza oboselii prea mari, se eschivă aceasta.

Terezei Pavlovna nu-i plăcuse niciodată societatea zgomotoasă. Avea obiceiul să se întîlnească cu doi-trei oameni interesanţi, cu care să stea de vorbă, hrana spirituală fiind pentru ea mult mai importantă decît cea care se servea la masă. Numai astfel de întîlniri rămîneau în sufletul ei aducătoare de amintiri, erau adevărate daruri pe care i le făcea viaţa. De felul ei timidă, un cuvînt brutal, un gest nelalocul lui puteau s-o rănească, s-o facă să se închidă în sine, să sufere în ascuns. Nu întîmplător planta ei preferată era micsandra, floarea firavă, uşor perisabilă, mai modestă decît toporaşul, care emana însă un parfum puternic, ca al trandafirului sau al orhideei.

Tereza, căreia îi plăcea lucrul de mînă, încercase să brodeze floarea atît de dragă, dar lipsite de parfumul lor natural, floricelele mici, violete nu puteau sugera farmecul aparte al micsandrei care se trezeşte la viaţă numai la

miezul nopții. Boala grea, de care nu scapase, pe care nici unul dintre medici nu i-o definise, o făcuse să se închidă și mai mult în sine. Înstrăinarea Natașei accentuase această stare. Mîndră, se temea continuu să nu devină obiect de compătimire pentru alții. Căuta să muncească tot mai mult, dar în același timp începuse să se preocupe de propria-i sănătate. Părea că toate forțele spirituale și le închinase științei, îngrijirii bolnavilor. Acasă scotea această platoșă, se prăbușea în pat în dureri cumplite la inimă, cu picioarele umflate.

De trei ori pe an, de 7 Noiembrie, de Anul Nou și de 8 Martie, Anisim Ivanovici le trimitea Terezei și Natașei felicitări scrise în același amestec de ucraineană și rusă. Ortografia lui era în afara oricăror reguli. După ce le adresa tot felul de urări, din toată inima, relua vechiul cîntec :

„— Toată vina o iau asupră-mi. Cînd am fost pe la voi, am spus că sînt vinovat. M-am gîndit să mai vin, dar n-am putut din cauza nunții. Fata mea mai mică, Nadia, s-a măritat. Să nu se supere Natașa, dar am să-i trimit ceva bani mai tîrziu. Mi-e dor de voi. Ți-am scris despre automobilul «Volga». Am ceva bani și vreau să-i las Natașei noastre. E adevărat că am cam cheltuit cu nunta, dar n-are a face. Te rog, dragă Tereza, scumpo, iubito, caută și vezi dacă poți să-mi găsești un automobil. Te rog încă o dată, scrie-mi că mereu mi-e dor de voi și sufăr că eu vă scriu și voi nu-mi răspundeți."

Zîmbind amar, Tereza împăturea scrisorile lui Iolka și le așeza într-o cutioară.

Numai Liubașa știa cît e de singură și de bolnavă Balakova. Privind-o, simți cum o apasă îngrijorarea. Nasul Terezei se ascuțise, obrajii i se scofîlciseră. Nu puteai spune că îmbătrînise, dar chipul ei purta amprenta bolii, care este una și aceeași pentru toate vîrstele. În același timp, ceva copilăros, un fel de neîncredere, de neliniște proprie numai bolnavilor apăru în privirea Balakovei, și asta o făcea să pară mai tînără.

„Doamne, nu cumva n-are să poată birui boala și cînd am să mă întorc n-am s-o mai găsesc ?", se întrebă Liubașa îndurerată. Ghenadi împrăștie gîndurile ei sumbre, se apucă să cînte la ghitară. Cît calm și bunătate emana acest om !

Echilibrul este semnul distinctiv, zic medicii, al unei bune balanțe nervoase și fizice, dovedind sănătate, iar aceasta acționează pozitiv asemenea unui elixir asupra întregii noastre ființe.

— Care-i secretul armoniei tale interioare ? îl întrebă Viktor. Ghena rîse și-i făcu șiret cu ochiul.

— Un scop precis în viață, răbdare în căsnicie și sport.

— Exerciții de alergare ?

— Da, închipuie-ți că tata m-a transformat și pe mine într-un alergător de Maraton. Inhalez oxigen, întotdeauna, în toate ocaziile. El contribuie la arderea reziduurilor. Parcurg pe zi opt kilometri fără efort, acum vreau să mai adaug vreo cinci. Nu distanța e principalul, ci viteza... Unchiule Vil, se adresă el lui Tomin, cînd facem împreună o cursă ? Toată ziua bună-ziua stai la birou, fumezi de faci un zid în jurul tău, prin care nu te mai zărești, iar ca să deschizi geamul o chemi pe secretară. Aleargă, altfel te prăpădești. Salvează-te cît mai e timp.

— Aleargă el, aleargă de la o ședință la alta, de la un restaurant mai bun la altul și mai bun. Ca un administrator ce se respectă, interveni Mihail Mihailovici Tomin.

— Mi-a trecut timpul de alergat, s-a zis cu mine. De altfel sînt și prea gras. Cîntăresc o sută de kilograme, observă plictisit editorul. Asta e ! Nu mai am nici o speranță.

— Ia întreab-o pe Tereza, îi replică frate-său, gerontologii știu. Tinerețea revine cu vîrsta.

Viktor se retrase într-un colț, de unde examina pe cei din jur. Ei vor rămîne aici, la Moscova, în timp ce el și Liubașa vor pleca spre necunoscut, undeva în depărtare.

Maria Pavlovna știa să-și păstreze calmul aparent și lăuntric, rămînînd mereu aceiași, încît nu puteai spune nici că este tînără, dar nici că este bătrînă.

Îl iubea pe Viktor pentru că se regăsea în el, regăsea speranțele ei de viitor și socotea că el trebuie să-i fie profund îndatorat pentru sacrificiile pe care le făcuse. Treptat, și Viktor ajunsese să împărtășească acest punct de vedere. Pe lîngă asta, de cînd murise Dina și apoi bunicul, trăia cu spaima continuă să nu mai îngroape alt om apropiat. Pe Maria Pavlovna o respecta pentru demnitatea cu care își dusese existența singuratecă, pentru că-l

crescuse renunțînd la ajutorul lui Tomin, pentru firea ei entuziastă, gata să sară în ajutorul cunoștințelor, să îndeplinească tot felul de sarcini obștești, să lupte. Știa că plecînd, părăsind pentru ani de zile institutul, îi adusese o lovitură dureroasă, dar ce putea să facă ? Conștiința îi dictase hotărîrea. Viktor aruncă o privire spre Vera Sergheievna și Alfin. Veselia lor forțată ascundea tristețe și derută. De astă dată fizicianul nu mai aduse vorba despre dangătul de clopot, despre experiențele făcute cu delfinii și liliecii sau despre forța minunată, miraculoasă a tot felul de sunete. Acest lucru era mai grăitor decît oricare altul. Alfin încerca o suferință grea. Ca să nu se trădeze, vorbea mai tare decît de obicei și trecu pe neașteptate discuția în domeniul... mirodeniilor și al folosului pe care acestea le aduc omului.

— Am citit în cartea lui Stefan Zweig, despre *Magellan*, o adevărată odă adusă piperului, nucșoarei, cuișoarelor și scorțișoarei. Altădată, acestora li se spunea „otrăvuri înmiresmate". De fapt, cum ar putea să trăiască omul fără mușțar ? Pe lîngă gust, mușțarul este și un mijloc minunat de dezinfecție. Nu mai spun de usturoi și de chimen. În ce privește șofranul, el poate fi folosit și drept mirodenie și drept colorant. Același lucru cu foile de dafin...

Vera Sergheievna îl ascultă în tăcere. La un moment dat îl întrerupse :

— Ia explică-mi dumneata, de ce trebuie să plece cineva peste mări și țări ca să-i ajute pe oameni să fie fericiți ? Există și aici la noi destule posibilități de a o face.

— Recunoaște și dumneata că altădată, prin 1937, visai să pleci în Spania... Cînd a început războiul nu te-ai dus pe front, deși erai și mamă și încă o mamă cu mulți copii... Lasă-i, nu-i împiedica, nu-i face să-și înăbușe un vis din cele mai frumoase. Să știi că nu pe orice teren cresc asemenea flori minunate, răspunse Alfin, împingînd la o parte farfuria cu pește. Fiecare om trebuie să-și urmeze drumul său. Ei știu mai bine ce au de făcut. Părerile noastre nu mai au autoritate pentru ei.

— Eu nu înțeleg, Maxim Ivanovici, de ce te pui pe același plan cu mine. Eu sînt bătrînă, pe cînd dumneata, cum s-ar zice, ești un bărbat în floarea vîrstei.

— Ei, floarea vîrstei s-a cam ofilit ea. Pentru tineri sînt bătrîn. Îţi mulţumesc că vrei să mă îmbărbătezi şi mă treci în rîndurile celor ce urcă în viaţă. Slavă Domnului, mă simt încă tînăr în muncă, şi în acest plan şi dumneata şi eu o să mai avem de luptat cu bătrîneţea. Aşa-i, dragă Vera Sergheievna ?

— Eu, una, nu am de gînd să mă dau bătută. Nu ies la pensie cît timp mă ţin picioarele. Iar cînd n-am să mai pot umbla, am să muncesc stînd jos. Munca este pentru mine o adevărată fereastră care-mi asigură comunicarea cu viaţa. Numai oamenii fără minte îşi pot imagina că munca este o povară, o pasăre ; eu sînt convinsă că din muncă izvorăşte tot ce avem mai bun în viaţă. Oriunde m-aş afla, oriunde mi-aş găsi adăpost, nu pot trăi în afara comunicării cu semenii mei, în afara acestei osmoze reciproce pe care numai munca mi-o asigură. Este o adevărată lege a existenţei mele. Şi prietenia cu dumneata am aflat-o în această mişcare şi creaţie necontenită din care se zămisleşte maica noastră viaţa.

Zgomotul din odaie acoperi cuvintele celor doi.

„De ce nu rămîn împreună pentru totdeauna ? Se simt atît de bine unul cu altul", gîndi Viktor nu fără regret.

Vitali Mihailovici ceru să se facă tăcere, voia să ţină un discurs în cinstea nepotului său şi a alesei acestuia. Se ridică greoi de pe scaun, cu spinarea uriaşă, rotundă şi un piept tot atît de imens şi de gras. Se îngrăşase şi la faţă, părea ca o plăcintă, numai nasul cărnos nu-şi schimbase forma cunoscută. Obezitatea care-l făcea antipatic era evident o stare de boală ; Tomin respira greu, tuşea tot timpul. Viktor îşi privi unchiul din spate. Spinarea lui încovoiată trăda oboseala linguşirilor, conturul ei feminin provoca repulsie.

„Oare şi eu voi ajunge în halul ăsta ? Să nu uit că mă trag deopotrivă şi din Balakovi şi din Tomini."

După ce-şi aşează ochelarii pe nas, editorul se apucă să ţină discursul. Dar nu mai era Vitali Mihailovici cel de altădată. Vorbea despre vîrsta de pensie care se apropia pe furiş, despre importanţa îndatoririlor cetăţeneşti, despre răspunderea în familie. Toţi îl ascultau cu mirare. Pe neaşteptate, Viktor îşi zise că în faţa lui se află un om bătrîn, care-şi reconsideră viaţa.

— Bine că ai ajuns şi tu, birocrat înrăit ce eşti, să înţelegi esenţa lucrurilor, să înţelegi, în sfîrşit, că omul trebuie

să muncească dar să se şi reculeagă, îl întrerupse Mihail Mihailovici. Oricum, frăţioare, te felicit, în sfîrşit te-am auzit vorbind omeneşte.

— Deşertăciune a deşertăciunilor este totul, toată această goană nu face decît să ne distrugă sufletul, se auzi glasul puţin tremurat al Nataliei.

— Ia te uită cine s-a apucat să filozofeze. Ghena, bagă de seamă, o nevastă care filozofează e mai primejdioasă decît un vătrai.

— Natașa e un redactor foarte apreciat. A şi fost premiată, nu se putu abţine Ghenadi.

— Îţi doresc succese şi în continuare, se miră Viktor, numai să nu-ţi iei nasul la purtare.

— Groaznic mai e Ghena ăsta, îmi trădează toate secretele. Ce ţi-a venit ?

— Ai dreptate, nevasta şi vinul trebuie să le ţii la beci, zice taică-meu.

Nadia şi Olimpiada Petrovna aveau răspunderea ospăţului. Din cînd în cînd, şi doar pentru cîteva clipe, se aşezau şi ele la masă, atente să fie pline farfuriile, tăvile, apoi dispăreau iar în bucătărie.

Tolea luă ghitara şi porni să cînte. În jurul lui se strînse un adevărat cor, dar unul cînta hăis şi altul cea, deşi fiecare îşi dădea silinţa.

Pe Viktor îl enerva muzica aceasta lipsită de armonie, cu note false.

„De vreme ce cîntă, înseamnă că nu mai au despre ce vorbi, s-au îmbătat şi au mîncat prea mult", îşi zise el nemulţumit şi-l trase pe taică-său de o parte.

Fredonînd *Cîntaţi, cîntaţi în tinereţe,* Mihail Mihailovici îşi urmă fiul în încăperea de alături, odaia Liubaşei.

— Ce cameră frumoasă de fată, zise Tomin.

Totul în încăpere era de modă veche : patul, îngust, acoperit cu o cuvertură albă de dantelă ; pernele mari, umflate ; un şervet de tiul pe noptieră şi totuşi odaia părea neobişnuit de caldă, de intimă. Cîteva pernuţe brodate în cruciuliţe sau *à l'anglaise* pe divan, ghivece cu muşcate la fereastră, o măsuţă de toaletă cu un scăunel alături, rafturi cu cărţi, cîteva portrete atîrnate pe perete completau mobilierul.

— Grozav se potriveşte această odaie cu Liubaşa. O simţi în toate. Astăzi e un lucru rar, majoritatea femeilor

tinere şi-au pierdut individualitatea. Trăiesc, se îmbracă la fel şi se supun despotismului modei.

Spre miezul nopţii, în apartament se aşternu liniştea. Viktor se apropie de fereastră. Se miră cît erau de pustii străzile.

Ce păcat că astăzi n-a fost alături de ei Pavel Aleksandrovici...

„Ai avut dreptate, bunicule, i se adresă Viktor în gînd, cînd ţi-ai exprimat încrederea în mine şi în generaţia mea. Uneori ne împiedicăm, alteori rătăcim drumul, dar şi vinul tînăr fierbe... Sîntem cu adevărat urmaşii voştri, noi, cei educaţi de revoluţie. V-am preluat ştafeta şi o vom duce mai departe. Năzuim spre dragoste, căutăm, ne sacrificăm, sîntem plini de dîrzenie şi rezistenţă. Fiecare generaţie cunoaşte oameni de tot felul. Viaţa procedează la o selecţie naturală. Ea ne este cel mai aspru judecător, şi ca orice selecţionar lasă numai sămînţa bună, viguroasă, necesară. Noi purtăm în sufletul nostru tradiţia celor ce s-au răsculat împotriva asupririi. Tinerii se avîntă în viaţă, unul cîte unul sau împreună, în grupuri. Legătura dintre generaţii este puternică. În clipele de încercare, luptătorii se aşază în rînduri, unul lîngă altul, formînd mici subunităţi. Această celulă de bază este familia. Noi sîntem mugurii ce au apărut pe ramuri, muguri ce promit frunze viguroase. Nu ne putem rupe de rădăcini, pentru că ele ne dau viaţă."

CUVÎNT ADRESAT CITITORILOR MEI DIN ROMÂNIA

Orice întîlnire cu o țară atît de frumoasă ca România nu poate fi decît un prilej de bucurie și pentru mine, îndeosebi, care o iubesc atît de mult, îi iubesc poporul, natura, literatura. În viața mea au fost pînă acum cîteva asemenea întîlniri. Am vizitat de cîteva ori România, întreprinzînd călătorii destul de îndelungate ce mi-au îngăduit să-i admir peisajul atît de variat și de pitoresc, să-i cunosc oamenii veseli și primitori. Cîteva din cărțile mele au fost tălmăcite în limba română. Am primit cu deosebită bucurie vestea unei noi întîlniri de acest fel, e vorba de traducerea de față a romanului meu, *Mireasmă de micsandre*, ce urmează să apară la Editura Eminescu.

Acest roman este al șaptelea volum pe care-l public. E un roman-cronică, — i-am spus socială și de familie — în care încerc să redau o frescă a vieții sovietice din zilele noastre, zugrăvind cu precădere mediile de intelectuali.

Nu fără emoție înmînez această carte cititorului român, așteptîndu-i părerea. Întotdeauna și pretutindeni, cititorul a fost și este un judecător exigent al operei literare, părerea lui este un stimulent pentru scriitor și nu arareori și un îndrumător în activitatea de creație a acestuia. Căci fiecare dintre noi scrie pentru a fi citit. Cititorului noi îi oferim în dar comoara gîndurilor și sentimentelor noastre, a pornirilor minții și inimii noastre. Verdictul cititorilor este în fond cel care hotărăște destinul cărții, durata existenței ei ca operă literară, intervenind direct în procesul de afirmare a personalității creației literare și în procesul de realizare al scopului pe care și-l propune orice scriitor. Cititorii constituie mediul necesar, aerul de care are nevoie literatura, obștea scriitoricească.

Aştept cu nerăbdare şi emoţie şi mai mare părerea despre cartea mea a colegilor mei de breaslă, a scriitorilor, a criticilor din România, în rîndul cărora sînt mulţi oameni a căror competenţă o preţuiesc foarte mult şi cărora le port sentimente de prietenie.

Aş fi fericită să aflu că personajele acestui roman, dintre care multe au prototipuri reale, au aflat simpatia cititorilor din România, că romanul a trezit interesul lor.

În acelaşi timp, nu pot să nu-mi exprim mîhnirea că bunul şi iubitul meu prieten, marele scriitor român Zaharia Stancu, nu va mai putea parcurge paginile acestei cărţi. Mîngîiere îmi este gîndul că îl va citi totuşi compatrioţii săi, care după impresiile culese de mine în timpul călătoriilor şi din lecturile de literatură română făcute, se disting printr-un gust literar ales şi un înalt spirit de exigenţă faţă de literatură. Tuturor celor ce vor citi această carte, le mulţumesc anticipat.

GALINA SEREBREAKOVA

CUPRINS

CAPITOLUL I
Victor Balakov 5

CAPITOLUL II
Flori de micsandră 31

CAPITOLUL III
Izvoarele 73

CAPITOLUL IV
Mătăniile 101

CAPITOLUL V
Încredere lipsită de apărare . . 135

CAPITOLUL VI
Plecarea 150

CAPITOLUL VII
Mama și fiul 162

CAPITOLUL VIII
Vara 177

CAPITOLUL IX
Zilele vieții noastre 211

CAPITOLUL X
Casa de pe Oka 240

CAPITOLUL XI
Metamorfoze 260

CAPITOLUL XII
Jocul umbrelor 293

CAPITOLUL XIII
Școala rațiunii 318

CAPITOLUL XIV
Susținerea tezei de doctorat . . 329

Cuvînt adresat cititorilor mei
din România 363

Lei 12,50

Colecția
«Romanul de dragoste»
119

Remarcată la începuturile sale literare de Maxim Gorki, GALINA SEREBREAKOVA este cunoscută cititorilor noștri datorită romanelor istorice inspirate din viața lui Marx și Engels. Mergînd pe o linie ascendentă, spre realizările de maturitate, Galina Serebreakova a publicat în ultimii ani volumul memorialistic Despre contemporanii mei și despre mine **și romanul** Mireasmă de micsandre **pe care-l prezentăm cititorilor noștri.**
Galina Serebreakova ne-a vizitat de multe ori țara, prețuind cultura și literatura română. «...Spiritul original, viguros al literaturii române i-a asigurat un loc trainic în ansamblul culturii universale. Am remarcat totdeauna în literatura română bogăția ei lăuntrică, ținuta ei intelectuală, care împreună cu înclinarea spre largi cuprinderi sociale îi dă autoritate incontestabilă în cultura europeană», mărturisește scriitoarea sovietică.

ULTIMELE APARIȚII:

111 Cella Delavrancea — **O vară ciudată**
112 Cezar Petrescu — **Dumineca orbului**
113 Gárdonyi Géza — **Contract de căsătorie**
114 Emmanuel Roblès — **Ceasul limpezirilor**
115 Jean Cayrol — **Să nu uitați că ne iubim • Străinele corpuri**
116 Thomas Hardy — **Doi ochi albaștri**
117 Corneliu Ștefanache — **Ziua uitării**
118 Charlotte Brontë — **Villette**